٥
من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف
كتاب الإيمان
ومعالمه وسننه واستكماله ودرجاته
للإمام أبي عبيد القاسم بن سلام الهروي
المتوفى سنة ٢٢٤هـ
224
مازن بن أبي عبد الله الأثري
دار فتية الكهف

٥

مِن سِلْسِلَةِ الرَّسَائِلِ العِلْمِيَّةِ لِدَارِ فِتْيَةِ الكَهْفِ

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

كِتَابُ الإِيمَانِ

وَمَعَالِمِهِ وَسُنَنِهِ وَاسْتِكْمَالِهِ وَدَرَجَاتِهِ

لِلإِمَامِ أَبِي عُبَيْدٍ القَاسِمِ بنِ سَلَّامٍ الهَرَوِيِّ

المتوفى سنة ٢٢٤هـ

ޢީމާންކަން އާއި ޢީމާންކަމުގެ ޢަލާމާތްތަކާއި، ސުންނަތްތަކާއި، ފުރިހަމަކަމާއި، ދަރަޖަތައް ބަޔާންކޮށްދޭ ފޮތް

އަލް އިމާމް އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމް އަލްހަރަވީ ﵀

އަވަހާރަވީ: 224ހ

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مَازِن بن أَبِي عَبْد الله الأَثَرِي

މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދިالله އަލް އަޘަރީ

دار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފު

މިފޮތް ޗާޕުކޮށް ނެރެ ޝާއިޢު ކުރުމުގެ ހައްޤު، ކޮންމެ މުސްލިމު ފަރުދެއްގެ ޙައްޤެއްކަމަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އެހެނަސް އެއީ، މިފޮތުގައި ލިޔެފައިވާ އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އެއްވެސް އުނިއިތުރުކުރުމެއް ނުވަތަ ބަދަލުކުރުމެއް ނުގެންނަންވުމުގެ ޝަރުޠުގެ މަތީންނެވެ.

ދާރު ފިތްޔާ

ޖުމާދަލް އާޚިރާ 1442ހ / ފެބްރުއަރީ 2021މ

އިމާމް އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމް ބިން ސައްލާމް ވިދާޅުވިއެވެ:

(الْمُتَّبعُ السُّنَّة، كَالقَابضِ عَلَى الجَمْرِ، هُوَ اليَوْمَ عِنْدِي أَفضَلُ مِنْ ضَرْبِ السّيْفِ فِي سَبِيْلِ اللهِ) (تاريخ بغداد: 392/14)

މާނައީ: "ސުންނަތަށް ތަބާވާމީހާ، އަނގުރުއަޅިފުންގައި މުށްކަވައި ހިފަހައްޓައިގެން ހުންނަ މީހާފަދައެވެ. الله ގެ މަގުގައި ކަނޑިންތަޅާ އުޅުމަށްވުރެ މިއަދު އަހުރެންގެ ގާތުގައި އުތުރުމަށް ވާ ގޮތްވެގެންވެއެވެ."

މުޤައްދިމާގެ ކުރު ތަޢާރަފެއް

ޢުލަމާއުގެ ފަރާތުން: އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމު ބިން ޢަބްދި الله އަލްހަރަވީ އަލްއަޒްދީ އަލްޚުރާސާނީއެވެ. ޢުލަމާއުގެ ފަރާތުން އުފަންވެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 157 ވަނަ އަހަރުގައި ޚުރާސާނުގެ ހަރާތުގައެވެ.

ޢުލަމާއުންޏ ޢިލްމު އަޚްޛުކުރެއްވީ، ޢިސްމާޢީލް ބިން ޖަޢުފަރުއާއި، އަލްހުޝައިމްއާއި ތަފަ ސަފަރުތަކުގެ ޢިލްމުވެރިންނާއި ޢުލަމާއިން، ޤުރާއާތު، އަޙާދީޘުންނާއި ޢުލަމާއި އުޅުއްވި ޙާޞިލުކުރެއްވިއެވެ. ޢުލަމާއުގެ އިލްމުވެރިކަމަކީ އަޙާދީޘުން ހާޞިލްކުރެއްވިއެވެ. ފިޤުހާއި، ޙަދީޘާއި، ޝަރުޢީ ޢިލްމުތަކާއި، ލުޣަތާއި، އަދަބީ ފަންނުތަކާއި އަދި ޤުރްއާނީ ޢިލްމު ހިމެނޭ ގިނަ ފަންނުތަކުގެ އިސްވެރިޔާ ތަކުގެ ތެރޭގައެވެ.

ޢުލަމާއުގެ ޝައިޚުންގެ ތެރޭގައި: ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ، އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝް، ޢަބްދު الله ބިން މުބާރަކު، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީ، ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދު، ވަކީޢު ބިން ޖައްރާޙް، ޙައްޖާޖް އަލްއަޢްވަރު، ޝަރީކު ބިން ޢަބްދި الله އާއި އެހެންވެސް ގިނަ ބޭކަލުންނެވެ.

ޢުލަމާއުގެ ދަރިވަރުންގެ ތެރޭގައި: ނަޞްރު ބިން ދާވޫދު، އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ދުންޔާ، އަބޫ ޢަބްދި الله ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްދާރިމީ، އަޙްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އަލްބަލާޛުރީ، އަދި އެހެންވެސް ގިނަ ބޭކަލުންނެވެ.

ޢުލަމާއަށް ފަސް ކުރެއްވި ކިތާބުތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް ކިތާބުތަކާއި ރިސާލާތަކެވެ.

އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(أبُو عبيد عندنا ممن يزداد كل يوم خيرًا.) [1]

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި އަބޫ ޢުބައިދުއަކީ ކޮންމެ ދުވަހަކުވެސް ހެޔޮކަން އިތުރުވަމުންދާ ބޭކަލެކެވެ."

އިބްރާހީމް ބިން އަބީ ޠާލިބް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(سألت أبا قدامة، عَنِ الشافعي، وأحمد بْن حنبل، وإسحاق، وأبي عبيد، فقال: أما أفهمهم فالشافعي، إلا أنه قليل الحديث، وأما أورعهم فأحمد بْن حنبل، وأما أحفظهم فإسحاق، وأما أعلمهم بلغات العرب، فأبو عبيد.) [2]

މާނައީ: "އަހުރެން، އައްޝާފިޢީއާއި، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުއާއި، އިސްޙާޤު (ބިން ރާހަވައިހި)އާއި، އަބޫ ޢުބައިދު (އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމް) އާއި ބޭކަލުންގެމުން އަބޫ ޤުދާމާއާއި ސުވާލުކުރީމެވެ. އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ފަހުމްވެރި ބޭކަލަކީ އައްޝާފިޢީއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް މަދުވެގެންވެއެވެ. ދެންފަހެ އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ވަރަޢުވެރި ބޭކަލަކީ: އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުއެވެ. އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހިތްޕަސްކުރުން ބޮޑުވެގެންވަނީ އިސްޙާޤުއެވެ. ދެން އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަރަބިންގެ ބަސްތަކަށް އެންމެ ބޮޑަށް ދަންނަވެގެންވަނީ އަބޫ ޢުބައިދުއެވެ.'"

---

[1] طبقات الحنابلة: 239/1

[2] تاريخ بغداد: 392/14

އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހި رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(أبُو عُبَيْدَ أوسعنا علمًا، وأكثرنا أدبًا، وأجمعنا جمعًا، إنا نحتاج إلى أبي عُبَيْدَ، وأبو عُبَيْدَ لا يحتاج إلينا.) [3]

މާނައީ: "އަބޫ ޢުބައިދަކީ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން އެންމެ ޢިލްމު ތަނަވަސްވެގެންވާ، އަދި އެންމެ އަދަބުވެރިވެގެންވާ، އެންމެ ބޮޑަށް (ޢިލްމު) ޖަމަޢުކޮށް އެއްކުރެއްވި ކަލޭގެފާނެވެ. އަހަރުމެން އަބޫ ޢުބައިދުއަށް ބޭނުންވެއެވެ. އެކަމަކު އަބޫ ޢުބައިދު އަހަރުމެންނަށް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ."

އަޙްމަދު ބިން ހަންބަލު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(كان أبُو عبيد القاسم بْن سلام فاضلا في دينه، وفي عمله ربانيًا متفننا في أصناف من علوم الإسلام من القرآن، والفقه، والعربية، الأخبار، حسن الرواية، صحيح النقل، لا أعلم أحداً من الناس طعن عليه في شيء من أمره ودينه.) [4]

މާނައީ: "އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމުގެ ދީންވެރިކަމާއި ޢަމަލުގައި ފާޟިލުވެގެންވާ، އިސްލާމްދީނުގެ ތަފާތު ޢިލްމުތަކުގައި ފަންނުވެރިވެގެންވާ ރައްބާނީ ޢިލްމުވެރިއެކެވެ. އެއީ ޤުރުއާނާއި، ފިޤުހާއި، ޢަރަބިބަހާއި، ޚަބަރުތަކާއި، ރިވާކުރުން ރީތިވުމާއި، ނަޤުލުކުރުން ޞައްޙަވުމުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ކަންތަކުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކަމެއްގައި އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދީންވެރިކަމާއިމެދުގައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ފާޑުކި އެއްވެސް މީހެއް އަހުރެންނަކަށް އެނގިގެންނުވެއެވެ."

[3] تاريخ بغداد: 392/14

[4] تاريخ بغداد: 392/14

އިބްނުރަޖަބު އަލްޙަންބަލީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(كان أبُو عبيد كأنه جبل نفخ فيه الروح يحسن كل شيء إلا الحديث، صناعة أحْمَد ويحيى...) [5]

މާނައީ: "އަބޫ ޢުބައިދު ވެވަޑައިގެންނެވީ: ރޫޙު އެޅުއްވި ފުރާނަލެވިގެންވާ (ޢިލްމުގައި) ފަރުބަދައެއްފަދައިންނެވެ. ޙަދީޘްގައި (ޢިލްމު) އަޙްމަދުއާއި ޔަޙްޔާގެ ޞިނާޢަތުގެ ޤާބިލުކަން ނެތިއްޔާ އެހެންނުހިފާ ކަމެއްގައި އެކަލޭގެފާނު ރަނގަޅުވެ ރިވެތިވެގެންވެއެވެ..."

އެކަލޭގެފާނު ދިރިއުޅުއްވި ޒަމާނުގެ ޢުލަމާއުގައި: އަޙްމަދުބުނުޙަންބަލް، ޔަޙްޔާބުނުމަޢީން، ސުލައިމާނުބުނުޙަރްބު، ޢަލީބުނުލްމަދީނީ، އިސްޙާޤުބުނުރާހަވައިހި، އަދި އެހެން ޢާލިމުން ހިމެނެއެވެ.

އަދި ޢާލިމުންނާއި، އަދި ޙަދީޘްގެ ޢާލިމުންނާއި ފިޤްހުގެ ޢާލިމުންގެ މާނަތަށް ތަފްސީރުކުރެއްވުމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކަށް ބަލައި ޢިލްމުވެރިން ޢާލިމުން ޢާލިމުންގެ ތެރޭގައި މަތިވެރިކަން އަރިސްކުރެވިއެވެ.

އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވީ ހިޖުރައިން 224 ވަނަ އަހަރުގައި މައްކާގައެވެ.

[5] تاريخ بغداد: 392/14

ފޮތުގެ ކުރު ތަޢާރަފެއް

މިފޮތަކީ އިމާމް އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސަލާމްގެ އަރިހުން ފާޅުވުނު ސުވާލަކަށް ޖަވާބުދެއްވާ ލިޔުއްވި ކުރު ރިސާލާއެކެވެ. ނަމަކީ: 'އީމާންކަމާއި، އީމާންކަމުގެ ޢަލާމާތްތަކާއި، ސުންނަތްތަކާއި، ފުރިހަމަވުމާއި، ދަރަޖަތައް ބަޔާންވެގެންވާ ކިތާބު' އެވެ.

މިފޮތުގައި މުޢައްލިފުވަނީ އީމާންކަމުގައި ސަލަފުންގެ އަޤީދާ ޙުއްޖަތާއި އެކުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ. އަދި އެކަމުގައި ޚިލާފުވެގެންނަ ފިރުޤާތަކަށް ރައްދުދެއްވާފައިއެވެ.

އަހަރުމެން މިފޮތް ތަރުޖަމާ ކުރުމުގައި އަސްލުކަމަށް ބެލީ ދާރުލް އައުރާޤު އަލްޘަޤާފިއްޔާ އިން ނަޝަރުކުރައްވާ، ޝައިޚު ޢާރިފު ބިން ޢަބްދި الله އާލް ޙަމްދާން 'އަލްޖާމިޢު ލި ކުތުބިލް އީމާން' ގެ ނަމުގައި ޖަމާކޮށްފައިވާ ސަތަރުންގެ ރިސާލާތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވާ ރިސާލާއެވެ. އަދި ތަޚްރީޖުކުރުމާއި ތަޢުލީޤުގައި އުޞޫލާ ގެންނަވާފައިވާ ވަރަކަށްކުން ގަޔާއި ހޯދައިވާނެއެވެ.

وَبِاللهِ التَّوفِيق.

އީމާންކަން ފުރިހަމަވުމާއި، އީމާންކަމުގެ ދަރަޖަތައް ބޮޑުކުޑަވުން ބާބު

(ހިޖުރީން) ހަތްދުސަތޭކަ ވިހިވަނަ އަހަރުގެ ބޮޑުފުދު މަހުގައި، ޝައިޚު އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އިބްރާހީމް ބިން މަޙްމޫދު - ލަޤަބު: އިބްނު އަބީ ނަސްބާރު - ދިމިޝްޤުގައި ހުންނަ އުމަވިއްޔާގެ ގޭގައި އަހަރުމެންނަށް ހަބަރުދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ބިން އިބްރާހީމް އަލްއަންޞާރީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މިޞްރާގާ ތިއްބެވި އަބޫ އުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސަލާމްގެ އުލުފުޤާ އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދު الله ބިން ޖަޢުފަރު ބިން އަޙްމަދު ބިން ފާރިސް އަލްއަޞްބަހާނީ އަހުގަން އަޑުއައްސަން ހުއްޓާ އަހަރުމެންނަށް ކިޔައިދެއްވިއެވެ:

އަބޫ އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ:

އެއަށްފަހު ދަންނައެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އީމާންކަމާއި، އީމާންކަން ފުރިހަމަވުމެވެ، އިތުރުވެ، އުނިވުމާއިމެދު އުއްމަތުގެ ފުޤަހާއިން ތިބާ އަހުލުސުންނަތުގެ ގޮތުން ސުވާލުކުރުން، އަދި އެކަންތަކުގައި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އެގޮތްތައް މަގުގައި ތިބި ގޮތް އެނގުމަށް ތިބާ ދެނެގަތުމަށްޓަކައި ދެކުނުގޮތް، އަދި އެކަންތަކުގައި އެބައިމީހުންނާއި ޚިލާފުވި މީހުންގެ މަޛްހަބާ ބޭނުމެވި ކޮބައިތޯ އަހައިފިމެވެ؟ [6]

---

[6] އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ، ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައި އީމާންކަމުގައި ޚިލާފުވެގެންދިޔަ ބައިގަނޑުތަކެއްކަމުގައިވާ: މުރުޖިޢީންނާއި، މުޢުތަޒިލީންނާއި، ޚަވާރިޖުންނާއި، ޖަހުމީންނާއި، އަޝްޢަރީންނާއި އަދި އެހެން މީހުންވެސް ޚިލާފުވި ދެބައިގަނޑުގެ ގޮތްތަކެވެ:

❶ ފުރަތަމަ ބައި: އެބައިމީހުން ޚިލާފުވާ ގޮތްތަކުގައިވާ އީމާންކަމަކީ ބައިބައިކޮށް ބެހިގެންނުވާ އެކަތިގަނޑެއްކަމާ ދެކުމުގައި ދެކުނެވެ. އެގޮތުން އީމާންކަން އުނިވުމާ އިތުރުވުމެއް ނުވެއެވެ. ނުވަތަ ފޯރިން ކަމެއް މަދުވުމަކުން އީމާންކަން އުނިވެއްޖެނަމަ ހިފެހެއްޓޭނެ ނުވެއެވެ. އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وأَصْلِ نِزَاعِ هَذِهِ الْفِرَقِ فِي الْإِيمَانِ مِنْ الْخَوَارِجِ وَالْمُرْجِئَةِ وَالْمُعْتَزِلَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ أَنَّهُمْ جَعَلُوا الْإِيمَانَ شَيْئًا وَاحِدًا إِذَا زَالَ بَعْضُهُ زَالَ جَمِيعُهُ وَإِذَا ثَبَتَ بَعْضُهُ ثَبَتَ جَمِيعُهُ فَلَمْ يَقُولُوا بِذَهَابِ بَعْضِهِ وَبَقَاءِ

بَعْضِهِ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {يَخْرُجُ مِنْ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ الْإِيمَانِ}. ثُمَّ قَالَتْ " الْخَوَارِجُ وَالْمُعْتَزِلَةُ " الطَّاعَاتُ كُلُّهَا مِنْ الْإِيمَانِ فَإِذَا ذَهَبَ بَعْضُهَا ذَهَبَ بَعْضُ الْإِيمَانِ فَذَهَبَ سَائِرُهُ فَحَكَمُوا بِأَنَّ صَاحِبَ الْكَبِيرَةِ لَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ مِنْ الْإِيمَانِ. وَقَالَتْ " الْمُرْجِئَةُ وَالْجَهْمِيَّةُ ": لَيْسَ الْإِيمَانُ إلَّا شَيْئًا وَاحِدًا لَا يَتَبَعَّضُ أَمَّا مُجَرَّدُ تَصْدِيقِ الْقَلْبِ كَقَوْلِ الْجَهْمِيَّةِ أَوْ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ كَقَوْلِ الْمُرْجِئَةِ قَالُوا: لِأَنَّا إذَا أَدْخَلْنَا فِيهِ الْأَعْمَالَ صَارَتْ جُزْءًا مِنْهُ فَإِذَا ذَهَبَتْ ذَهَبَ بَعْضُهُ فَيَلْزَمُ إخْرَاجُ ذِي الْكَبِيرَةِ مِنْ الْإِيمَانِ وَهُوَ قَوْلُ الْمُعْتَزِلَةِ وَالْخَوَارِجِ..) (مجموع الفتاوى: 510/7)

މާނައީ: "...ޚަވާރިޖުންނާއި، މުރުޖިއަށްނާއި، މުޢުތަޒިލީންނާއި، ޖަހްމީންނާއި އެންމެން މިފަދަ ބައިގަނޑުތައް އީމާންކަމުގައި ދެކެސްވުމުގެ އަސްލަކީ: އެބައިމީހުން އީމާންކަމަކީ އެކައްޗެއްކަމުގައި ހެދުމެވެ. އޭގެ އެއްބައި ފިލައިގެއްސިއްޔާ މުޅި އީމާންކަން ފިލައިދެއެވެ. އޭގެ އެއްބައި ޤާއިމުވެއްޖެއްޔާ މުޅިއެއްޗެ ޤާއިމުވާނެއެވެ. ފަހެ، އީމާންކަމުގެ އެއްބައިގެއްސާ އަނެއްބައި ބާކީވާ ދުވެސްނުވާކަމަށް އެބައިމީހުން ނުދެކެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ: "އޮޑިވެއްގެ ހިތުގައި އީމާންކަމުގެ ޒައްރާތެއްގެ މިންވަރުވެސްވާ މީހާ ނަރަކައިން ނިކުންނަންނެވެ.." ދެން އެއަށްފަހު ޚަވާރިޖުންނާއި މުޢުތަޒިލީން ބުނެއެވެ: ހުރިހާ ޢިބާދަތްތަކާއި އަމަލުތައްވެސް އީމާންކަމުގެ ބައިތަކުންނެވެ. އެހެންކަމުން އެއިން ބައެއް ކަނޑައިގެން ގެއްސައިފިނަމަ، އީމާންކަމުގެ ބާކީއެއްޗެއް ނެތިދެއެވެ. އެހިނދުން މުޅި އީމާންކަން ފިލައިދެއެވެ. އެހެންކަމުން، ބޮޑުފާފައެއް ކުރިމީހާގެ ގައިގައި އީމާންކަމުގެ އެއްވެސް މިންވަރެއްނުވާނެކަމަށް އެބައިމީހުން ޙުކުމްކުރެއެވެ. ދެން މުރުޖިއަށްނާއި ޖަހްމީން ބުނެއެވެ: 'ވަކިވަކިވެ ބަހައިނުލާ އެކަތިގަނޑެއްކަމަށް އެއްކޮށްހަދައިގެން މުޅި އީމާންކަން ނުވެއެވެ.' އެއީ ޖަހްމީން ބުނާފަދައިން ހަމައެކަނި ހިތުގެ ތަސްދީޤުކުރުމެވެ. ނުވަތަ މުރުޖިއަށް ބުނާފަދައިން ހިތާއި ދުލުގެ ތަސްދީޤުކުރުމެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: އެހެނީ އަމަލުތަކަށް އީމާންކަމުގެ ތެރެއަށް ވައްދައިފިނަމަ، އެއަމަލުތައް އީމާންކަމުގެ ބައެއްކަމުގައިވާނެއެވެ. އެހިނދުން ބައެއް ކަމެއް ފިލައިގެއްސާ އީމާންކަމުން ބައެއްގެއްސާ ފިލައިދާނެއެވެ. އެހެންވެއްޖެނަމަ، ބޮޑުފާފައެއްކުރާ އީމާންކަމުން ބޭރުކުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. އަދި އެއީ މުޢުތަޒިލީންނާއި ޚަވާރިޖުންގެ ބަހެވެ..."

❷ ދެވަނަ ނުކުތާ: އިންސާނާގެ ގައިގައި (ނިފާޤު) ނިފާޤާއި އީމާންކަން ޖަމާވެދާނެކަމަށް އެބައިމީހުން ދެކެއެވެ. އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وطَوَائِفُ " أَهْلِ الْأَهْوَاءِ " مِنْ الْخَوَارِجِ وَالْمُعْتَزِلَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ وَالْمُرْجِئَةِ كراميهم وَغَيْرِ كراميهم يَقُولُونَ: إنَّهُ لَا يَجْتَمِعُ فِي الْعَبْدِ إيمَانٌ وَنِفَاقٌ وَمِنْهُمْ مَنْ يَدَّعِي الْإِجْمَاعَ عَلَى ذَلِكَ وَقَدْ ذَكَرَ أَبُو الْحَسَنِ فِي بَعْضِ كُتُبِهِ الْإِجْمَاعَ عَلَى ذَلِكَ وَمِنْ هُنَا غَلِطُوا فِيهِ وَخَالَفُوا فِيهِ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ وَآثَارَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِإِحْسَانٍ مَعَ مُخَالَفَةِ صَرِيحِ الْمَعْقُولِ...) (مجموع الفتاوى: 353/7)

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތް ދެއްވާށިއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ދީނަކީ، މުއުމިނުންގެ ކުރީގެ ސަލަފުންނާއި އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި ތާބިޢީންނާއި، އަދި އަހަރުމެންގެ މިދުވަހާއި ހަމައަށް އަޞްޙާބުބޭކަލުން ތާބިޢީން މީހުން އެކަލުގައި ވާހަކަދައްކާފައިވާ ކަމެކެވެ. އެކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި އަހުލުސުންނަތު ބޭކަލުން ވިދާޅުވެފައިވާ ގޮތުން ފިޔަވައި ސުވާބަކީ އެހެން އެއްޗެއް ނޫނެވެ. ތަޢުފީޤު ލިބެނީ الله ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ.

ފާއިދާ: "...ކާފިރުވުމާއި، ތައުޙީދާއި، ފާޖިރުވުމާއި، މުނާފިޤުވުން ފަދަ ކަންތައްތަކާއި އީމާންކަމާއި ޝިރްކާއި... އަހުލުސުންނަތުގެ އަސާސީ އުޞޫލުތަކުގެ ތެރެއިން ބޮޑު އުޞޫލެކެވެ. ޚަވާރިޖުންނާއި، މުޢްތަޒިލާއިން، ޤަދަރިއްޔާއިން ފަދަ ބިދުޢަވެރިން ޚިލާފުވެފައިވާ މައްސަލައެކެވެ. ކަބީރާ ފާފަ ކުރާ މީހުން ނަރަކައިން ނުކުމެވުމާއި ނުވަތަ ނަރަކައިގައި ދެމިހުރުމުގެ މައްސަލަވެސް މި އަސްލުގެ މައްޗަށް ބިނާވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މި އަސްލަށް ޤުރްއާނާއި، ސުންނަތާއި، ފިޠްރަތާއި، ޞަޙާބީންގެ އިޖުމާޢު ދަލީލުކޮށްދެއެވެ..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وههنا أصل آخر وهو أن الرجل قد يجتمع فيه كفر وإيمان وشرك وتوحيد وتقوى وفجور ونفاق وإيمان، هذا من أعظم أصول أهل السنة، وخالفهم فيه غيرهم من أهل البدع كالخوارج والمعتزلة والقدرية. ومسألة خروج أهل الكبائر من النار وتخليدهم فيها مبنية على هذا الأصل، وقد دل عليه القرآن والسنة والفطرة وإجماع الصحابة...) (الصلاة وأحكام تاركها: 60/1)

ފާއިދާ: "...އަދި މީހެއްގެ ތެރޭގައި ކުފުރާއި އީމާންކަމާއި، ޝިރުކާއި ތައުޙީދާއި، ތަޤްވާއާއި ފުޖޫރާއި، ނިފާޤާއި އީމާންކަން ޖަމާވެދާނެއެވެ. މިއީ އަހުލުސުންނަތުގެ އުޞޫލުތަކުގެ ތެރެއިން ބޮޑު އުޞޫލެކެވެ. އަދި ޚަވާރިޖުންނާއި، މުޢްތަޒިލީންނާއި، ޤަދަރިއްޔާއިން ފަދަ ބިދުޢަވެރިން އެކަމުގައި ޚިލާފުވެއެވެ. ކަބީރާ ފާފަކުރާ މީހުން ނަރަކައިން ނުކުމެވުމާއި، ނުވަތަ ނަރަކައިގައި ދެމިހުރުމުގެ މައްސަލަވެސް މި އަސްލުގެ މައްޗަށް ބިނާވެގެންވެއެވެ. ޤުރުއާނާއި، ސުންނަތާއި، ފިޠްރަތާއި، އަދި ޞަޙާބީންގެ އިޖުމާޢު މި އަސްލަށް ދަލީލުކުރެއެވެ..."

ﷲ ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ދީނަށް ސަލަފުކަންތީ ދީނުގެ އިލްމުވެރި އަހުލުވެރިންނަކީ މިކަމުގައި ދޮބަހަރަކަށް ބައިގެންނެވެ.[7]

އަޚްލާޤު އާދާ ތެރެއިން އެއްބަސްވާ ބަސްތަކެވެ:

އީމާންކަމަކީ ހިތުގެ ކުރުން ﷲ އަށް އިޚްލާޞްތެރިވުމާއި، ދުލުގެ ކުރުން ހިތްވުމާއި، ގުނަވަންތަކުގެ ޢަމަލުކުރުމެވެ.

---

[7] މުއަތަޒިލާގެ މިބަސްފުޅުން، މުރުޖިއީންނަށާ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ތެރެއިންވާ ބައިގަނޑެއްކަމުގައި މުއަތަޒިލީ ދެކެވަޑައިގަންނަވާކަމަށް ބައެއް މީހުންނަށް ވިސްނިފައެވެ. އެކަމަކު ހިއް ބަޔާނުދޮއްނިފައެވެ. އެހެން މުރުޖިއީންގެ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ރަޔާއެއްކަން ބޭނުމުގައި ބަސްއަސްގެ ސަލަފުންނަށް ޝަރުޢީކުރާވާލެއެވެ. އެއީ މުރުޖިއީންނާއި ދެއެސްއެމާއި އިންތިޒާރުވާ، އެއްމެ ހުރިހާ މަޤާމުތަކުން ބަޔާނެއް ކަނޑައަޅާފައިވާ ވަކި އިޙްސާނުގެ ބެހެއް ހިނދު ބޭލާހިފުމުގެ ތެރޭގައި ހިމެނެއެވެ. އެއީ މުޢުތަޒިލާގެ ބާއިނާފައިވާ މުރުޖިއީނަށް. އެއީ މިތަޢުލީމުގައި ކުރިއަށް އަހުލުލްޙަދީޘުގެ ބަސްތަކެއްކަމުގައި ދެމިއޮތެވެ. އެއީ ޒަމާނެއްގަޔާ ބައެއްގެ އިތުރުވާނީ، އަތުރުގަނޑަކާ ކަމުގައި އެއްބަސްވާނުވާ، މުރުޖިއީންނަށް ބައެއް ހިމަނާފައި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އެހެން ބަހެއްގެ ބަސްވިދާޅުވިކަމަށް ދާހާ ކަހުމާއެއްވާވެސް ގެންނެވިއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނީ އިލްމުވެރިންގެ މަޤާމުތަކުގެ މަތީގައި ތިބި ބައެއް ޢުމުރުގައި ވިދާޅުވެ، އިލްމުވެރިންގެ އިއްތިފާޤު އެބައިމީހުންނާއި ޚިލާފުވެގެންވާކަމުގައި ގެންނެވިއެވެ.

އަނެއްބަޔަކު ބުންޏެވެ:

އަދި ކިޔެއްމަ، އީމާންކަންވަނީ ހިތްތަކުންނާއި ދޫތަކުންނެވެ. ދެންފަހެ ޢަމަލުތައް ޗަންނަރެ، އުކަށްތައްވާކަން ކަރަވަނީ (އިޤްރާރު) ތަޞްދީޤާއި ޝަރުޠުތަކުގައިވެއެވެ. އެކަމަކު އެކަންތައް އީމާންކަމުގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ. [8]

---

[8] މިއީ މުރުޖިޢީންގެ ނުވަތަ މުރުޖިޢަތުލް ފުޤަހާޢު ކިޔާ މީހުންގެ ޢަޤީދާއެވެ. އެމީހުން އީމާންކަމަކީ އެބައިމީހުންގެ ގާތުގައި ހިތުގެ ތަޞްދީޤުކުރުމާއި ދުލުގެ ބުނުމެވެ. އަދި ޢަމަލުތަކަކީ އީމާންކަމުގެ ބައެއް ނޫނެވެ. އަދި ތަފާތު ފަރާތްތަކުން ނަޤުލުކުރެވޭ ބަސްތަކެވެ. އޭގެތެރެއިން ޙަނަފީ މަޛްހަބު ޢަމަލުކުރާ ބައެއް އިމާމުންގެ ބަސްތަކާއި ވެސް ހިމެނެއެވެ. ނަމަވެސް ޢަމަލުތަކަކީ ޖަހުމިއްޔާގެ މަޛްހަބެއް ނޫނެވެ. އެބައިމީހުން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ހިތުގެ ތަޞްދީޤުއާއި ދުލުގެ އިޤްރާރުގެ ކުރިން ހުއްޓި އީމާންކަމުގެ ކަންކަމަށް ޢަމަލުގެ ބައި އަރައިގަތަނީ ބަޔަކު ދޮގުކުރާ ކަމެއްކަމަށެވެ. އަދި އަޚަރާއި ނުލާނެ މެނުވީ އީމާން އެކުލެވިގެން ނުވާނެ ކަމުގައެވެ.

އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު ވިދާޅުވެއެވެ: (...أَجْمَعَ أَهْلُ الْفِقْهِ وَالْحَدِيثِ عَلَى أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَلَا عَمَلَ إِلَّا بِنِيَّةٍ وَالْإِيمَانُ عِنْدَهُمْ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ وَالطَّاعَاتُ كُلُّهَا عِنْدَهُمْ إِيمَانٌ إِلَّا مَا ذُكِرَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَصْحَابِهِ فَإِنَّهُمْ ذَهَبُوا إِلَى أَنَّ الطَّاعَاتِ لَا تُسَمَّى إِيمَانًا قَالُوا إِنَّمَا الْإِيمَانُ التَّصْدِيقُ وَالْإِقْرَارُ وَمِنْهُمْ مَنْ زَادَ وَالْمَعْرِفَةُ...) (التمهيد: 238/9)

މާނައީ: "...އީމާންކަމަކީ ބަހާއި ޢަމަލުކަމަށާއި، އަދި ނިޔަތާއި ނުލާ ޢަމަލެއްނުވާކަމަށް ފިޤުހާއި ޙަދީޘުގެ އަހުލުވެރިން އިޖްމާޢުވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަރިހުގައި އީމާންކަން، ޠާޢަތްތެރިކަމުގެ ސަބަބުން އިތުރުވެއެވެ. އަދި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އުނިވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަރިހުގައި ޠާޢަތްތެރިވުންތަކުގެ ހުރިހާ ބާވަތްތަކަކީ އީމާނެވެ. އަބޫ ޙަނީފާއާއި އޭނާގެ އަޞްޙާބުންގެ ކިބައިން ނަޤުލުވެގެންވާ ކަންތައް ފިޔަވައެވެ. އެމީހުން ދެކެނީ ޠާޢަތްތެރިވުމުގެ ޢަމަލުތަކަށް އީމާނެއް ނުކިޔޭނެކަމަށެވެ. އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: އީމާންކަމަކީ ހަމައެކަނި ތަޞްދީޤުކުރުމާއި އިޤްރާރުކުރުމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން މަޢްރިފަތު ވެސް އެކަމާ ގުޅުވައިފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ..."

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރި އިމާމުން އަރިހުން އިޖުމާޢު ގެންނަވަމުން ޙަރްބުލް ކިރްމާނީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ:

(...ومن زعم إن الإيمان قول بلا عمل فهو مرجي ومن زعم أن الإيمان هو القول والأعمال شرائع فهو مرجئ. وإن زعم أن الإيمان لا يزيد ولا ينقص فهو مرجئ وإن قال: إن الإيمان يزيد ولا ينقص فقد قال بقول المرجئة، ومن لم الإستثناء في الإيمان فهو مرجئ، ومن زعم أن إيمانه كإيمان جبريل أو الملائكة فهو مرجئ وأخبث من المرجئ فهو كاذب، ومن زعم أن الناس لا يتفاضلون في الإيمان فقد كذب ومن زعم إن المعرفة تنفع في القلب وإن لم يتكلم بها فهو جهمي، ومن زعم أنه مؤمن عند الله مستكمل الإيمان فهذا من أشنع قول المرجئة وأقبحه...)
(مسائل حرب: 968/3)

މާނައީ: "...އަދި އީމާންކަމަކީ ޢަމަލެއްނެތި ބަސްކަމުގައި ދަޢުވާކޮށްފިމީހާ ވާނީ މުރުޖިއަކެވެ. އަދި އީމާންކަމަކީ ބަސްކަމުގައި، އަދި ޢަމަލުތަކަކީ ޝަރީޢަތުގެކަންކަމުގައި ދަޢުވާކޮށްފިމީހާއެވެސް އެއީ މުރުޖިއަކެވެ. އަދި އީމާންކަން އުނިވެ އިތުރުނުވާނެކަމަށް ދަޢުވާކޮށްފިނަމަ އެއީވެސް މުރުޖިއަކެވެ. އަދި އީމާންކަން އިތުރުވޭ، އެކަމަކު އުނިނުވާނެކަމަށް ބުނެފިމީހާ ވާނީ މުރުޖިޔާގެ ބަހުން ބަސްބުނެފިއެވެ. އަދި އީމާންކަމުގައި އިސްތިޘްނާނުކުރާ މީހާ (إن شاء الله ކުރުމިނާ ބުނުމަކަށް ނުބުނާ މީހާ) ވެސް މުރުޖިއަކެވެ. އަދި އޭނާގެ އީމާންކަން، ޖިބްރީލުގެ ނުވަތަ މަލާއިކަތުންގެ އީމާންކަންފަދަކަމަށް ދަޢުވާކޮށްފިމީހާއެވެސް މުރުޖިއަކެވެ. އަދި މުރުޖިއަކަށްވުރެ އޭނާ ހުތުރުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ދޮގުވެރިއެކެވެ. އަދި މީސްތަކުން އީމާންކަމުގައި ތަފާތުވެގެންނުވާނެކަމަށް ދަޢުވާކޮށްފިމީހާ ވާނީ ދޮގުހަދައިފިއެވެ. އަދި ހިތުގައިވާ މަޢްރިފަތް ދުލުން ނުބުނުމުން، އޭނާ ބަހެއް ނުބުނެފައިވިޔަސް ފައިދާކުރާނެކަމަށް ދަޢުވާކޮށްފިމީހާ ވާނީ ޖަހްމީއަކަށެވެ. އަދި އޭނާއަކީ الله ގެ ހަޟްރަތުގައި އީމާންކަން ފުރިހަމަވެގެންވާ މުއުމިނެއްކަމުގައި ދަޢުވާކޮށްފިމީހާ، ފަހެ މިއީ މުރުޖިޔާގެ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ނުބައި ހުތުރުވެގެންވާ ބަހެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވެއެވެ: (...المرجئة: وهم الذين يزعمون أن الإيمان قول بلا عمل، وأن الإيمان هو القول، والأعمال شرائع...)(مسائل حرب: 979/3)

މާނައީ: "...އަދި މުރުޖިޔުންނެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ: އީމާންކަމަކީ ޢަމަލެއްނެތި ބުނުންކަމުގައި، އަދި އީމާންކަމަކީ (ދުލުގެ) ބުނުންކަމުގައި، އަދި ޢަމަލުތަކަކީ ޝަރީޢަތުގެކަންކަމުގައި ދަޢުވާކުރާ މީހުންނެވެ..."

މުރުޖިޔުންނާއިމެދު ވާހަކަދައްކަވަމުން އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހި رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ:

(...وقوم يقولون: الإيمان قول ويصدقه العمل، وليس العمل من الإيمان، ولكن العمل فريضة، والإيمان هو القول، ويقولون: حسناتنا متقبلة، ونحن مؤمنون عند الله، وإيماننا وإيمان جبريل واحد...)
(مسائل حرب: 259/3)

މާނައީ: "...އަދި އީމާންކަމަކީ ބަސްކަމުގައި، އަދި ޢަމަލުތަކުން ތަސްދީޤުކުރާކަމުގައި، އަދި އީމާންކަމުގެ ޢަމަލަކީ ޢަމަލު ނުވާކަމަށް ބުނާ ބައިގަނޑެކެވެ. އެކަމަކު ޢަމަލަކީ ފަރުޟެއްކަމުގައިވެއެވެ. އީމާންކަމަކީ ބަސްކަމުގައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: އަހަރުމެންގެ ހެޔޮކަންތައްތައް ޤަބޫލުވެވޭނެއެވެ. އަދި އަހަރުމެންނަކީ الله ގެ ހަޟްރަތުގައި މުއުމިނުންނެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ އީމާންކަމާއި، ޖިބްރީލުގެ އީމާންކަން ހަމަ އެއްގޮތެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...الطَّرَفُ الثَّانِي: قَوْلُ مَنْ يَقُولُ: إِيمَانُهُمْ بَاقٍ كَمَا كَانَ لَمْ يَنْقُصْ " بِنَاءً عَلَى أَنَّ الْإِيمَانَ هُوَ مُجَرَّدُ التَّصْدِيقِ وَالِاعْتِقَادِ الْجَازِمِ وَهُوَ لَمْ يَتَغَيَّرْ وَإِنَّمَا نَقَصَتْ شَرَائِعُ الْإِسْلَامِ وَهَذَا قَوْلُ الْمُرْجِئَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ وَمَنْ سَلَكَ سَبِيلَهُمْ وَهُوَ أَيْضًا قَوْلٌ مُخَالِفٌ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَإِجْمَاعِ السَّابِقِينَ وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِإِحْسَانِ...) (مجموع الفتاوى: 671/7)

މާނައީ: "...ދެވަނަ ބައި: އެބައިމީހުންގެ އީމާންކަން ކުރީގެ ގޮތަށް ބާކީވެ އުނިނުވެވޭނެކަމަށް ބުނާމީހުންގެ ބަހެވެ. އެއީ އީމާންކަމަކީ ހަމައެކަނި ތެދުކުރުން، ޔަޤީންކަމާއެކު ޢިޢުތިޤާދުކުރުންކަމުގައި، އަދި އީމާންކަން ބަދަލުނުވާކަމުގައި، އެކަމަކު ވީނަމަވެސް: އިސްލާމްގެ ޝަރީޢަތްތައް (ޢަމަލުތައް) އުނިވީކަމަށް (އެބައިމީހުން ކުރާ ދީނުގެ) މައްސަލަތައް. މިއީ މުރުޖިއާއި، ޖަހުމީއްޔާއި، އެބައިމީހުންގެ މަގު ޚިޔާރުކުރި މީސްމީހުންގެ މަގެވެ. އަދި އެއީ ފޮތާއި، ސުންނަތާއި، އިސްލާމްގައި ކުރިން ބާކީވި ޞަޙާބީންނާއި، އެބައިމީހުންނަށް އިޙްސާނުގައި ތަބާވި ތާބިޢީންގެ އިޖްމާޢާ ޚިލާފުވާ ބަހެކެވެ..."

އަދިވެސް އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَقَوْلُ الْقَائِلِ: الطَّاعَاتُ ثَمَرَاتُ التَّصْدِيقِ الْبَاطِنِ يُرَادُ بِهِ شَيْئَانِ: يُرَادُ بِهِ أَنَّهَا لَوَازِمُ لَهُ فَمَتَى وُجِدَ الْإِيمَانُ الْبَاطِنُ وُجِدَتْ وَهَذَا مَذْهَبُ السَّلَفِ وَأَهْلِ السُّنَّةِ وَيُرَادُ بِهِ أَنَّ الْإِيمَانَ الْبَاطِنَ قَدْ يَكُونُ سَبَبًا وَقَدْ يَكُونُ الْإِيمَانُ الْبَاطِنُ تَامًّا كَامِلًا وَهِيَ لَمْ تُوجَدْ وَهَذَا قَوْلُ الْمُرْجِئَةِ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ وَقَدْ ذَكَرْنَا فِيمَا تَقَدَّمَ أَنَّهُمْ غَلِطُوا فِي ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ: (أَحَدُهَا) : ظَنُّهُمْ أَنَّ الْإِيمَانَ الَّذِي فِي الْقَلْبِ يَكُونُ تَامًّا بِدُونِ الْعَمَلِ الَّذِي فِي الْقَلْبِ تَصْدِيقٌ بِلَا عَمَلٍ لِلْقَلْبِ. كَمَحَبَّةِ اللَّهِ وَخَشْيَتِهِ وَخَوْفِهِ وَالتَّوَكُّلِ عَلَيْهِ وَالشَّوْقِ إِلَى لِقَائِهِ. وَالثَّانِي: ظَنُّهُمْ أَنَّ الْإِيمَانَ الَّذِي فِي الْقَلْبِ يَكُونُ تَامًّا بِدُونِ الْعَمَلِ الظَّاهِرِ وَهَذَا يَقُولُ بِهِ جَمِيعُ الْمُرْجِئَةِ. وَالثَّالِثُ: قَوْلُهُمْ كُلُّ مَنْ كَفَّرَهُ الشَّارِعُ فَإِنَّمَا كَفَّرَهُ لِانْتِفَاءِ تَصْدِيقِ الْقَلْبِ بِالرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَكَثِيرٌ مِنَ الْمُتَأَخِّرِينَ

لَا يُمَيِّزُونَ بَيْنَ مَذَاهِبِ السَّلَفِ وَأَقْوَالِ الْمُرْجِئَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ؛ لِاخْتِلَاطِ هَذَا بِهَذَا فِي كَلَامِ كَثِيرٍ مِنْهُمْ مِمَّنْ هُوَ فِي بَاطِنِهِ يَرَى رَأْيَ الْجَهْمِيَّةِ وَالْمُرْجِئَةِ فِي الْإِيمَانِ وَهُوَ مُعَظِّمٌ لِلسَّلَفِ وَأَهْلِ الْحَدِيثِ فَيَظُنُّ أَنَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا أَوْ يَجْمَعُ بَيْنَ كَلَامِ أَمْثَالِهِ وَكَلَامِ السَّلَفِ...) (مجموع الفتاوى: 7/363-364)

މާނައީ: "...އަދި މިހާގެ ބުނުންތަކުގައިވާ: ލިޔުންތެރިޔާކުގެ އަމަލުތަކާ އުޞޫލުތަކުގެ ތަރުޖަމާކުރުމުގެ މާތްވެއްޖެކަމުގައި ބުނުން ދަންނަން، އެބަޔުން ދީނަށް މުޚާލިފުވެއެވެ: (ޖަހުމިއްޔާ) އަޝްޢަރީންނަށް (އެބަހީ: އަހުލުސުންނާ) އިމާންކަން ޤަބޫލުކުރާ ކަންތަކުގައި، އެކިބަން އުޞޫލުތަކުގެ އިމާންކަން ފުރިހަމަވުމުގެ ކަންތައް ހިނގައިގައި މިއަހުލުއްސުންނާ ފުރިހަމަވުމާކަމަށް މުޚާލިފުވެއެވެ. މިއީ ސަލަފުންނާއި އަހުލުއްސުންނާގެ މަސްހަބެވެ. (މުރުޖިއާ) އުޞޫލުތަކުގެ އިމާންކަން ސަބަބުވާކަމުގައި ފުރިހަމަކަން، އަދި (އަހުލުއްސުންނަތް) ނުވަތަކުގައިވެރިޔާ އުޞޫލުތަކުގެ އިމާންކަން ޤަބޫލުކުރާ ކަންތަކުގައި ހިނގައިގައި މިއަހުލުއްސުންނާ ފުރިހަމަވުމާކަމަށް މުޚާލިފުވެއެވެ. މިއީ ޖަހުމިއްޔާއާ އެއްގޮތް މިހާރުގެ މުރުޖިއާ މުރުޖިއްޔާ ބަޔެވެ. އިސްލާމީ ޢަޤީދާގައި އަހަރުމެން
ދަންނަންވީ: އެބައިމީހުން ދީން ވަޢުދުކުރާ ގޮތް އެކިގޮތްތަކެވެ: ❶ **އެއްވަޢުދުކުރި**: އަހުލުއްސުންނަތް ހިތުގައިވާ އިމާންކަން ޤަބޫލުކުރާގޮތްކަން ހިނގުމެވެ. އަދި ހިތުގެ އަމަލުތައް ކުރުމުއްސުން، ހިތުގައިވާ އަމަލުތަކާ އުޞޫލުތަކުގައިވެއެވެ. އެއީ الله އަށް ލޯބިކުރުމާއި، އެކަލާނގެއަށް ބިރުވެތިވުމާއި ޚުޝޫޢުވެރިވުމާއި، އެކަލާނގެއަށް ވަކީލުކުރުމާއި، ބަރުލުކުރުމުގައި ޝަރުޢީ ފިޔަވަޅުއަޅައި އަމަލުކުރުމެވެ.

❷ **ދުލުގެ ޤަވްލު**: ބާރުގެ އަމަލުތަކުގައި ހިތުގައިވާ އިމާންކަން ޤަބޫލުކުރާގޮތްކަން އެބައިމީހުން ހިނގުމެވެ. ހިތާ މުޙައްމަދުގެ މިޝަހާދަތު ބުނުމެވެ. އަދި ❸ **ޖިސްމުގެ ޢަމަލު**: އެބައިމީހުންގެ ބުނުންތަކުގައިވާ: ޝަރުޢީ ޙުކުމްތަކާ ފަރާތުން ގަބޫލުކުރާ ކަންތައް މިހާރު ގަބޫލުކުރުމުގައި ގަބޫލުކުރާ ސުބްحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ޢިބާދަތުގެ ހިތުން ދެމެހެއްޓުމާ ނަމާދުކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ޒަކާތް އަދާ މީހުންގެ ދީނުގެ ޙައްޖާ، ސަލާމްކުރުން ދަރުގަސް ކުރުމުގައި ޢަމަލުތަކުގެ ދަރަޖަވުމެވެ، ގިނަ މީހުން ބަލާފައިވާ ގޮތަކީ ފާޅު ކަމެކެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ އިމާންކަން ދެމިހުރުމުގައި އިމާންކަމުގައި ގަބޫލުކުރުމުގެ ޢަމަލު ޚިދުމަތް ފަރުދީ ވެސް ބައެއްގެ ފަރާތުގައި މިކަންތަކުގެ ފަރުދީ ފާހަގަކުރުމަށް ވެދުމެވެ. އެއީ އާދަ ސަލާމްކުރުމުގައި އަދި ޒަކާތުގެ އަދާކުރުން ހަމަހަމަ ފާޅުކަމުގައި ދެވިދާނެއެވެ. ދަރުމަގު މުޖުތަމަޢަށް ނުޖެހޭ ބަޔަކު ނުވެސް ފަހަރު ހުރިހާ (އެބަހީ: ޒަކާތް އަދާ
ކުރާކަމުގެ ބަލާފައިވާ ގޮތަކީ ފާޅުކަމުގައި ވާހަކަ) އެދުނުވަމަށް (އެބަހީ: ސަލާމްގެ ބަސްމަގުގައި، ފުރިހަމަކަމުގައި ދެމިހުރުމުގެ ބަސް) ގަބޫލުކުރުމަށް ނުވާފަދަ އެކަކަށް ޒަކާތުގެ ފާޅުކަމުގައި ސަލާމްގެ ބަސްމަގުގައި ގަބޫލުކުރާކަމަށް ވެދާނެއެވެ..."

ހަމަކަށަވަރުން ދެބައިގަނޑުގެ އިޚްތިލާފުވަނީ އަޅަގުވެސް ބަލައިފީމުއެވެ. ދެންނަމަ އަޅަގަނޑުމެންނަށް ފެންނާނީ ޒުލްމާނާއި ސުންނަތާ، އީމާންކަމާ ނިފާޤާއި ބާކީ ބަދަލު (މިނިކާނަތަށް) އެއްޗެހިކަމަށް ބުނާ ޤަދާރަތުގެ ބަސް ޤަބޫލުކޮށް، އަދި އަށްއުބައިގަނޑު ބުނި ބަސް ނަފީކުރައްވައެވެ. [9]

މިއީ އިސްލާމީ ބައެއް އަޤީދާތަކުގައި، އަދި މުޢާމަލާތުގައިވެސް ގަނޑުވާނަމަވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އިޖުމާޢުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ދުނިޔަ މުރުޖިއާއި ޚަވާރިޖުންނާއި ޝީޢާގެ ބަސް މުއުތަޒިލާއި، ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނާއި އިމާންކަމުގެ ތަޢުރީފުގައި އެއްބަސްވިއެވެ. އެބަހީ އަހުލުސުންނަތުގެ އީމާންކަމާ ބައިގެ ބަހާއި ހިތުގެ ޤަބޫލުކުރުމާއި ބަދަނުގެ ޢަމަލުކުރުމާއި ހިނގާފައިވާ ކަންކަމެވެ. އެހެން ބައިގަނޑު ބުނިއެވެ. އެބަހީ ކުރާނުގެ ކިބައިގެ އިމާމުންގެ ބަހާއި ބުނެފަ ޒާކިރުވެފައިވެއެވެ. އެބަހީ މުރުޖިއާ ބައިގަނޑުގެ އިމާންކަމުގެ ތަޢުރީފު، އަދި މުރުޖިއާގެ އަހުލުވެރިއާ ޖައްވުރުޖަހައެވެ. ވީމާ ޚަވާރިޖުންގެ ބަހާ ބޮޑަށް ދިޔައީ ސުންނަތުގެ ބަހުގެ ކުރުމާއި ޢަމަލު ކުރުމެވެ. އިމާމުގެ ދެބައިގަނޑުވެސް އިއްތިފާޤުވާ ބަހެވެ. އެހެންމެހުން އެބަހީމުން ޤަބޫލުވާ ޢަމަލުތަކުގެ ބާވަތުންނެވެ. އެކަމަކު ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ބަޔާނުކުރާ ޢަމަލުތަކަކީ އިމާންކަމުގެ ބައިތަކަކީ 'އަޅުއީމާންތަކާއި މުސްލިމުން' (ޒުވާނަނަ މުސްލިމުން އީމާންކަމުގެ). އެބަހީ ޢަމަލު މުސްލިމުންގެ ޢަމަލުތަކަކީ ދުނިޔަވީ ކަންކަމުގެ ބަޔެއްކަމާއި ތަފާތު ކަމެއްކަމެވެ.

އެކަމަކަށް ބަޔާން އަދި އަސްލެއްގެ ބަސް.

އެކަމުގައި އަހަރުމެންގެ ޙުއްޖަތްކަމުގައިވާ ދަލީލަކީ:

ޤުރްއާން އެކަމަކުން ވާހަކަދައްކާފައިވާ ކަންތަކަން މަޖުބޫރުވުމެވެ. އެގޮތުން ދަލީލުގެންނާ الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ އެކަލާނގެ މުބާރަކު ފޮތް ޤުރްއާނުގައި ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿...فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾﴾ [10]

މާނައީ: "...ފަހެ، ކަމަކާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، الله އަށާއި، ރަސޫލާއަށް އެކަމެއް ރައްދުކުރާށެވެ! (އެބަހީ: އެކަލާނގެ الله ގެ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ޙުކުމް އެއްގޮތަށް ބަލާއި އެގޮތުން ޙުކުމްކުރާށެވެ!) ތިޔަބައިމީހުން، الله އަށާއި، އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވާ ކަމުގައި ވާނަމައެވެ. އެގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކަންބޮޑުވާނެއެވެ. އަދި، ނިމުމުއްގެ ގޮތުން ރިވެތިކަން ބޮޑުވާނެއެވެ."

ހަމަކަށަވަރުން الله، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަންތަކެއްގެ މަތީގައި ފޮނުއްވީ، އަދި އެކަންތަކާއިގެން ބާވައިލެއްވި ފޮތް ކަންތަކަން އަހަރުމެން އެކަމުގައި ރައްދުކުރުމެވެ. އިސްދު އަހަރުމެންނަން ފެންނި އިލާހަކަށް ފެނުން، (لا إله إلا الله) އަދި އަދި (محمد رسول الله) އަށް ހެކިވުންކަމުގައި އެކަލާނގެ ތަބާވެވިއަ ވާނެވެ.

ދުނިޔެ ނަބިއްޔަކަށް ފޮނުއްވި ތިޔަ އަހަރު، ނުވަތަ ދިހައަށްވުރެ ވެސް މިންވަރަކަށް

ގިނަފަހަރަށް އަހަރުމެނާއި ވަންދެން ހާއްޞަކޮށް މިސާލަކަށް (ހިލުފުކަން) ޚާއްޞަކޮށް ފުރުޤާނުގައި ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ތަބާވާގޮތުން ހުށަހެޅިއެވެ. އެގޮތަކަށް މަޤްބޫލު ފަރުމާގޮތުންނާ އީމާންކަންކަމުގައި އެދުވަހުގައި އުންމަތް އެހެންކަމެއް (އެބަހީ: ޝަރީޢަތް ދީނުގައި އެހެންކަމެއް)

[10] النساء: 59

ނުވެއެވެ. ދެންފަހު އެކަމަށް އިޖާބަދިންމީހާވީ މުއުމިނެއްކަމުގައިވެއެވެ. ދީނުގައި އެކަން ފިޔަވައި އެހޫން ނަމެއް އެނގޭ މައްސަލަ ޙަލްކުރެވެއެވެ. އަދި ޢަޤީދާއި، ޢިބާދާއި، އަހުލުސްސުންނަތުގެ ޝަރުޢީ ޙުކުމްތަކުގެ ތެރެއިން ކަންތައްތައް އެބައިމީހުންގެ މައްސަލަ ވާޖިބުވެގެން ނުވެއެވެ.

އިލްމުވެރިން ރިވާކުރައްވާފައިވާގޮތުގައި، މީސްތަކުންނަށް މިހުރިކަން އެދުވަހު ދެއްވިގެންވިކަން ކަނޑައެޅި الله ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަދި އީމާން ރަނގަޅުވެގެން ކަލިމައިގެ ޒާތުގައި ބިނާވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެހެންވީ އެބައިމީހުންގެ ސާބިތުކަމާއި އަދި ސާބިތުކަމުގެ ތަކުރާރުކުރުމެވެ. އަދި ތަސްދީޤުކުރުމުގެ ކަންތައްތަކުން އިނގިރޭސިވިގެން ހުރިހާކަމުގެ ތެރެއިން އިޚްލާސްތެރިކަމާއި އެބައިމީހުންގެ ދިފާޢުކުރުމާއި، ހަމަ ސުންނަތުގެ ޙަޤީޤަތް، އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުން އެކަށީގެން ބަލާފައިވާ އެހެނިހެން ގޮތްތަކުން ނަމަވެސް ދަލީލުތަކާއި އިތުރުވުމާއި އުނިވުމުގެ ސަބަބުތަކުގެ ތެރެއިން ސާބިތުކުރެވިގެންވާ އީމާންކަމުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ގޮތުން ދެކެއެވެ. ދެންފަހެ އަމަލުގައި އީމާން ޤާއިމުކުރެވިފައި އޮތުމަކީ އެކަމުގެ ޙަޤީޤީ ތަސްދީޤެވެ، އަދި ހިތުގެ ތަސްދީޤާއި ކަންތައްތަކުގައި ފުރިހަމަކަން ލިބިގެންވާ ގޮތް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. އަދި ދީނުގައިވާ އީމާން ބިނާވެފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ކަމުގައިވެއެވެ.[11]

ދެންފަހު މީސްތަކުން އިސްލާމްކަމުން ނެރުނީ، އަދި އީމާނުގެ ޝަރުޠުތަކުން ދީނާއި މަޢުލޫމާތު ބަލައިގަނެވުނުކަމުން، الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އީމާނުގެ ޙަޤީޤަތުގެ ތެރޭގައި، ކަލިމައިން ނިޔަތުގެ ތަޙުޤީޤުގައި ތަސްދީޤުކުރުން އަމަލުކުރުމުގެ ޝަރުޠެއްވެއެވެ. އެއީ

---

[11] ޤަބޫލުކުރުމާއި ފަރުމާނަކީ ފަރުވާލެއްވުމާއި ކަމާގުޅޭ، ޙަޤީޤަތުގެ ކުރިން ހިނގާފައިވެއެވެ. މުޢުތަޒިލާ ފިރުޤާގެ މީހުންނާއި ބޭނުމަށް ތިބޭފަދަ ކަލިމައިން ބަލައިގަތުމާއި، އަދި އެއީވެސް ސިފައެއް ކަމުގައި ބަލައިގަތުމުގެ ޝަރުޠުތަކަށް މަލާމާތްކުރާ ޢަމަލުތަކުގައި މިއުރާ ޙަޤީޤަތުގެ ފުރިހަމަކަމުގެ ތެރެއިން ފަހުގައި ވާހަކައެވެ. والله أعلم.

ބައިތުލް މަޤްދިސާއި ދިމާލަށް ނަމާދުކުރައްވަމުން ދިޔުމަށްފަހުގައެވެ. އެކަމަށް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ...﴿١٤٤﴾﴾ [12]

މާނައީ: "އުޑާދިމާލަށް މަތިބައްލަވައިގެން ހުންނަވައި، ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅު އެނބުރިފުރަން އަނބުރައްވާތަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަމަކަށަވަރުން ދުށީމެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ރުހިވޮޑިގަންނަވާނޭ ޤިބުލައަކަށް ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ކުރިމަތިލައްވާ ހުށީމެވެ. ފަހެ، ޙުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މިސްކިތާ (އެބަހީ: ކަޢުބަތު الله ގެފުޅާ) ދިމާއަށް، ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅު ކުރިމަތިލައްވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންވީ ކޮންމެ ތަނެއްގައިވިޔަސް، އެފަރާތަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ކުރިމަތިލާށެވެ!..."

ދެން އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުން މަދީނާގައި ވަނިކޮށް، އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވާ ކޮންމެ އަމުރެއްގައި، ނުވަތަ ނަހީކުރައްވާ ކޮންމެ ނަހީއެއްގައި އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވާފައިވާ އީމާންކަމުގެ ނަމުން މުޚާޠަބު ކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަށް އަމުރުކުރެއްވުމުގައި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا...﴿٧٧﴾﴾ [13]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢުކުރާށެވެ، ސަޖިދަކުރާށެވެ!..."

---

[12] البقرة: 144

[13] الحج: 77

އަދި:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ...﴾[14]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދަށް ތެދުވެއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: ނަމާދުކުރުމަށް ނިޔްޔަތްކޮށްފިނަމަ) ވުޟޫ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތައް، އުޅަނބޮޅިތަކާ ހަމައަށް ދޮންނާށެވެ!..."

އަދި ނަހީގެ ބަސްފުޅުގައި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً...﴾[15]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ގިނަގުނަވެގެންވާ ގުނަތަކެއްގެ ގޮތުގައި ތިޔަބައިމީހުން ރިބާނުކާށެވެ..."

އަދި:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ...﴾[16]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! (ޙައްޖަކަށް، ނުވަތަ ޢުމްރާއަކަށް) ތިޔަބައިމީހުން އިޙްރާމް ބަނދެގެންވާ (އެއްގަމު) ޝިކާރަ ޖަނަވާރު ނުމަރާށެވެ!..."

އަމުރެއް ނުވަތަ ނަހީއެއް އެކުލެވިގެންވާގޮތުގައި އެބައިމީހުންނާ ކޮންމެ މުޚާޠަބުކުރެއްވުމުގައި ހިޔާރުކުރައްވާ ގޮތުން ކަންތައްވީ މިހެންނެވެ.

[14] المائدة: 6

[15] آل عمران: 130

[16] المائدة: 95

އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަން މިނަހަމުން ނަންދެއްވިކަން ކަރަވަތީ ހަމައެކަނި

އިޢުތިޤާދުކުރުމުންނެވެ. އެހެނީ އެހިނދު އެނޫން ކަރުނަކަތް ނުވެއެވެ. ދެންފަހެ މިއަން ކުރުގައި

ސަރުއްބައިމީހުން (ސަރުއްބެގެންވާ އެހެން ކަރުނަމީހުން) ބާވައިލެއްވުނިސިދު، އެންމެ ފުރަތަމައިން

ވަޙީބާކުރެއްވުން ކަދަރިން އެއްވެސް ކަރަޖެއްނެތި ހަހަހަމަވެގެންވާ ގޮތުގައި އެކަންތައް

އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވަޙީބާވެގެންދިޔައެވެ. އެހެނީ އެނބިޔާކަލުން އަދި الله ގެ ރަސޫލުބޭކަލުން،

އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅުން، އަދި އެކަލާނގެ ވާޖިބުކުރެއްވުމުންނެވެ.

ދެންފަހެ، ފިޤުހީ ކުއްބާރުން އަނބުރާފުޅުނިންދު އެބައިމީހުން އެފަދައިން އެމީހުން

ކުރަމީޒަރުގެން ނަމާދުކުރުމަން ދުރާފުހަދާ، އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަން ޖެހޭތި އީމާންކަމުގެ

ނަމާދައި (އެކަމާއިއެކުވެސް) ހިފަހައްޓާ، އަދި އެބައިމީހުން އެޅުމައްގެ މަޑުގައި ޙީޙީ ފިޤުހު

(ބައިމީޒު މަތިދީސްއަން ނަމާދުކުރުމަގައި) ހިފަހައްޓާދީނަމަ، ފަހެ އެހިނދުން އެބައިމީހުންނަން

އެކަންމަކުން އެއްވެސް ކަމެއް ފުއްދައިނުދިނީހެވެ. އަދި އެކަންމައް ވާހަ އެބައިމީހުންގެ

އިޢުތިޤާދުން ގެއްލެވުނީ ކަމެއްކަމުގައިއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަރަވަރުން އެންމެ ފުރަތަމައިންވީ

ހިއްމަތްވުން (އެބަހީ: ސަލާދަތުގެ ދަރަޖަމައިން އިޢުތިޤާދުން)، ދެވަނަކަމަށް ހިއްމަތްވުމަށްވުރެ

(އެބަހީ: ނަމާދުގެ ފިޤުހު ކަމުބާކަން ބަދަލުވުމުގައި ހިއްމަތްވުމަށްވުރެ) ވަކި އީމާންކަމުގެ

ނަން (އެކަމަކަށްކަނި) ދެވަމަން ހަމަޖެހިގެންނެވެ. ދެންފަހެ (ސަލާދަތުގެ ދަރަޖަމައިން)

އިޢުތިޤާދުމަން އެބައިމީހުން އީމާބަދިންފަދައިން، ނަމާދު ފުބުޅުކުރުމަން الله އާއި އެކަލާނގެ

ރަސޫލާއަން އެބައިމީހުން އީމާބަދިންހިނދު، އެދުކަންމައް އެކުއެހީގައި އެއީ އެދުވަހުގައި

އީމާންކަމުގައި ވެގެންދިޔައެވެ. އެހެނީ އިޢުތިޤާދުމަން ނަމާދު އިތުރުކުރުމުންނެވެ.

ނަމާދަކީ އީމާންކަމުގެ ބޮޑުގައިވާ ކަމެއްކަމަން ހެކިދޭ الله عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅެވެ:

﴿...وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ﴿١٤٣﴾﴾[17]

މާނައީ: "އަދި ތިޔަބޭފުޅުންގެ އީމާންކަން (އެބަހީ: ބައިތުލް މަޤްދިސްއަށް ކުރިމަތިލައިގެން ކުރި ނަމާދުތައް) ގެއްލުވާލެއްވުމަކަށް ﷲ ވޮޑިގެންނެއް ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ އީ މީސްތަކުންނަށް ނުހަނު އޯގާވަންތަ، ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ކަނަވަރެވެ."

މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވުނީ ބައިތުލް މަޤްދިސްއަށް ނަމާދުކުރަމުން ދަނިކޮށް އެކަމުގެ މަތީގައި އަވަހާރަވި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާމެދުގައެވެ. އެގޮތުން ﷲ ގެ ރަސޫލާއާއި އެބައިމީހުންނާއި ދެމެދުގައި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. ދެން މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވުނެވެ:

ދެންފަހެ، ނަމާދަކީ އީމާންކަމުގެ ތެރޭގައިވާކަމެއްކަމުގެ މައްޗަށް ދަލީލެއްކަމުގައި މިއާޔަތަށްފަހުގައި ދެން ހުރިހާ އިލްމު ކޮށްދީފައެއްހެއްޔެވެ!؟[18]

---

[17] البقرة: 143

[18] އަބޫބަކުރު އަލްއާޖުއްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الصَّلَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ، وَمَنْ لَمْ يُصَلِّ فَلَا إِيمَانَ لَهُ وَلَا إِسْلَامَ قَدْ سَمَّى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي كِتَابِهِ الصَّلَاةَ: إِيمَانًا، وَذَلِكَ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ، إِلَى أَنْ حُوِّلُوا إِلَى الْكَعْبَةِ وَمَاتَ قَوْمٌ عَلَى ذَلِكَ، فَلَمَّا حُوِّلَتِ الْقِبْلَةُ إِلَى الْكَعْبَةِ قَالَ قَوْمٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَكَيْفَ بِمَنْ مَاتَ مِنْ إِخْوَانِنَا مِمَّنْ كَانَ يُصَلِّي إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ الْآيَةَ...) (الشريعة للآجري: 653/2)

މާނައީ: "...(އަދި ތާބިޢީންނާއި އަދި އެހެން ބޭކަލުންގެ ކިބައިންވެސް އައިސްފައިވާ އެފަދަ ބަސްފުޅުތައް ދަލީލުކޮށްދެނީ) ނަމާދުވެސް އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންކަމާއި، އަދި ނަމާދު ނުކުރާ މީހަކަށް ވެސް އީމާންކަމެއް އިސްލާމްކަމެއްވެސް ނުވާކަމަށެވެ. އަދި ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި ނަމާދަށް އީމާންކަމުގެ ނަންދެއްވާފައިވެއެވެ. އެއީ، އެކަމަކީ، ކަޢުބާއަށް ޤިބްލަ ބަދަލުކުރެއްވުމަށް ކުރިން މީސްތަކުން ނަމާދުކުރަމުން ދިޔައީ ބައިތުލް މަޤްދިސްއަށް ކުރިމަތިލައިގެންނެވެ. އަދި އެކަމުގެ މަތީގައި ބައެއް މީހުން މަރުވެގެންވެސް ދިޔައެވެ. ދެންފަހެ، ކަޢުބާއަށް ޤިބްލަ ބަދަލުކުރެއްވުނުހިނދު ބައެއް މީހުން ބުންޏެވެ: "އޭ

ދަންނަހެ، ދުވަސްތަކެއް ވަންދެން އެބައިމީހުން އެކަސްތަކުގެ މަތީގައި ތިއްބެވެ.
ދަންނަހެ، އަވަސްކަމާއިއެކީގައި އެބައިމީހުން ނަމާދަށް އެނބުރި، އަދި އެކަސްތަކަށް
އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ހަމަޖެހި ތަނަވަސްވެގެންދިޔަހިނދު، އެބައިމީހުން ކުރިންވެގެންދިޔައިރު
އީމާންކަމުގެ ތެރެއަށް ޒަކާތުގެ ފަރުޟު އިޢުލާނުކުރައްވާ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ބާވައިލެއްވިއެވެ.
އެގޮތުން ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾ [19]

މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދު ޤާއިމުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޒަކާތްދޭށެވެ!
އަދި ރުކޫޢުކުރާ މީހުންނާ އެކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢުކުރާށެވެ!"

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا...﴾ [20]

މާނައީ: "އޭގެސަދަޤާތުން ކަލޭގެފާނު އެއުރެން ޠާހިރުކުރައްވާށޭ، އަދި އެއުރެންނަށް
ޒަކާތުން އިތުރުކުރައްވާށޭ ބަރަކާތްލައްވާށޭ، އެއުރެންގެ މުދަލުން ކަލޭގެފާނު ނަންގަވާށެވެ!..."

ދަންނަހެ، އެބައިމީހުން (ޝައްވާލުމަހުގެ ދެވަނަހިޖުރީއަހަރު) އީދުލްފިޠުރުވާހިނދު ޒަކާތުލްފިޠުރުން
އެބައިމީހުން ވަސްވެގެންވާނަމަ، އަދި ދުރުބާލުން (ޝައްވާލުމަހުގެ ދެވަނަހިޖުރީއަހަރު އީދުލްފިޠުރުވާކަމަށް)
ބުނު އަދި ނަމާދުވެސް ޤާއިމުކުރުން، އެއްސަސްހަރަކާތް ޒަކާތް ނުދިނުން އެބައިމީހުން
ވަސްވެގެންވާނަމަ، ހަމަ އެކަސްތަހްވާރުނި އޭގެ ކުރީގައިވީ ކަންތައް ފުރިހަމަކުރައްވަމުގައިއެވެ.

الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! ބައިތުލްމަޤްދިސަށް ކުރިމަތިލައިގެން ނަމާދުކުރަމުން ދަނިކޮށް މަރުވި އަހަރުމެންގެ
އަޚުންނާއިމެދު ކަންތައްވާނީ ކިހިނެއްކަންތޯއެވެ؟' އެހިނދު الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ..."

[19] البقرة: 43

[20] التوبة: 103

އަދި އިޖުމާޢުވެވުނީ ނަމާދު ގެއްލުވާލާފައިވާކަމުގައެވެ. އެއީ އާދޭ ކުރިން ނަމާދުކުރުމަށް ދޫކޮށްލުމާ އެކަށީގެންވާ ކުރިން އިޖުމާޢުވުން ގެއްލުވާލާފައިވާކަމުގައި ފަރަޤުއިނެވެ.

މިކަން ތަޤިއްޔުއްދީނުވިޔާ: އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤު ދިނުމުން މަނާވެގެންވާ ޒަކާތް އަދާކުރު އަބޫބަކުރު -ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު- އާއި ޞަޙާބީން ކުރެއްވި ޖިހާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓ آلِهِوَسَلَّمَ، ދުވަސްވަރު އަދާކުރަމުން ގެނައި ޒަކާތް ދެއްކުމަށް ހުއްޓާލި މީހުން ހަމަ އެގޮތަށް ޖިހާދުކުރެއްވިއެވެ. ޚަލީފާއިން، އަދި އަނެއްބައި ޞަޙާބީން، ފުރަތަމަ އަބޫބަކުރުގެ ރާއްޖޭގެ ފިކުރުގައި ނުވާތީވެ ކަލަކޮޅަށް އެބައިމީހުންނާ ޖިހާދުކުރުމެވެ. ވީއިރު ޒަކާތް (ޒަކާތުން) މަނާކުރުމާ ގަތުލުކުރުމަށް އެކަމަކު އިސްލާމުދީން ބަދަލުކުރާ ގެއްލުވާލާ މީހެއް ނޫނެވެ.[21]

[21] ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُٱللَّهُ ގެ ފަހުގެ ދަރިވަރެއް ކަމުގައިވާ ޝައިޚު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލް ވައްހާބު رَحِمَهُٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقال أبو العباس أيضا - في الكلام على كفر مانعي الزكاة -: والصحابة لم يقولوا: أنت مقر بوجوبها، أو جاحد لها، هذا لم يعهد عن الخلفاء والصحابة، بل قد قال الصديق لعمر رضي الله عنهما: "والله لو منعوني عقالا أو عناقا كانوا يؤدونها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم لقاتلتهم على منعها " فجعل المبيح للقتال مجرد المنع، لا جحد الوجوب. وقد روى: أن طوائف منهم كانوا يقرون بالوجوب، لكن بخلوا بها، ومع هذا فسيرة الخلفاء فيهم جميعهم سيرة واحدة، وهي قتل مقاتلتهم، وسبي ذراريهم، وغنيمة أموالهم، والشهادة على قتلاهم بالنار، وسموهم جميعهم أهل الردة؛ وكان من أعظم فضائل الصديق رضي الله عنه عندهم: أن ثبته الله عند قتالهم، ولم يتوقف كما توقف غيره، فناظرهم حتى رجعوا إلى قوله، وأما قتال المقرين بنبوة مسيلمة، فهؤلاء لم يقع بينهم نزاع في قتالهم...) (الدرر السنية: 418/9)
މާނައީ: "...ޒަކާތްދިނުމުން މަނާވެގެންވި މީހުންގެ ކާފަރުކަމާއި ބެހޭ ގޮތުން ވާހަކަފުޅުދައްކަވަމުން، އަބޫލް ޢައްބާސް (އިބްނު ތައިމިއްޔާ) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: "އަދި ޞަޙާބީން ވިދާޅުނުވެއެވެ، އެމީހުންނަށް (ޒަކާތްދިނުމުން މަނާވީ މީހުންނަށް) 'ކަލޭ ޒަކާތްދިނުމުގެ ވާޖިބުކަން ޤަބޫލުކުރަނީތޯ؟ ނުވަތަ އިންކާރުކުރަނީތޯ؟' މިހެން ވިދާޅުވުމެއް ޚަލީފާއިންގެ އަދި ޞަޙާބީންގެ އަރިހުން ފެންނާކަށް ނެތެވެ. އަދި ޞިއްދީޤު ޢުމަރުއަށް (ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމާ)، އެކަމަކު رَضِيَٱللَّهُعَنۡهُمَا އަށް ވިދާޅުވިއެވެ: "ﷲ ގަންދީ! ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓ آلِهِوَسَلَّمَ އަށް (ޒަކާތުގެ ގޮތުގައި) ދީފައިވާ އުގުޅު

ދެން އިސްލާމްދީނުގެ ހުރިހާ ޝަރީޢަތްތަކެއް އުގެނުގަނެއެވެ. ކޮންމެ ޝަރީޢަތެއް (ޝަރުޢުވެގެންވާ އަމަލެއް) ބާވައިލެއްވުއިރަށް، އޭގެ ކުރިންވީ ކަންތަކަށް އިތުރުކުރެވި ދުލާމުހިގެންވާ ކަލެއްގެ ގޮތުގައި އުކަންތައްވެގެންދެއެވެ. އަދި އީމާންކަމުގެ ނަން، އުހުރިހާ ކަންތަކެއް ޝާމިލުކުރެއެވެ. އުގޮތުން އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް ފުއްމިންނާ ބޮޑުވެއެވެ.

އެންމެ އިޤުލާއްވިތަށް (ޢަމަލުގެ ކަރުގައި އަގާޒައި އޮތްނަ ވާގަނޑު) ނޫނީ އެންމެ އަސާޢުއްވިތަށް (އަހަރުއްނާވާ ކުޑަ ބަކަރި) ދިނުމުން މާލްވެގެންޢެއްޗާ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އުމީހުންނާއި ހަނގުރާމަ ކުރައްވާހުރީމެވެ." ފަހެ އުކަލޭގެފާނު، އުމީހުންނާއި ހަނގުރާމަކުރުމުން ހުއްޓަކުރެއްވި ސަބަބަކީ، އުމީހުން (ޢަނާއްދިނުމުން) މާލްވެގަތުން އުކަންޏެވެ. އުކަމުގެ ވާޖިބުކަމަށް އިންކާރު ކުރާތީއެވެ ނޫނެވެ. އަދި ދިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި، އުބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ޢަމާޢަތެއް، ޒަކާތުގެ ވާޖިބުކަމަށް އިޤުރާރުވެ އެއްބަސްވެސްވެއެވެ. ނަމަވެސް އުބައިމީހުން އުކަމުގައި ދަހިވެތިވެގަތީއެވެ. މިކަމާއި އުކުވެސް، އުބައިމީހުންނާއި މެދު ހުރިހާ ސަޙާބުބެވެސް ހަމަޖެހިވޮޑިގެންވިއެވެ. ހަމަ އެއްގޮތަކަށްކަމުންނެވެ. އުއީ 'އުބައިމީހުންގެ ހަނގުރާމަވެރިން ގަތްލު ކުރުމެވެ. އަދި އުބައިމީހުންގެ އަންހެނުންނާއި ކުޑަކުދިން އަސީރު ކުރުމެވެ. އަދި އުބައިމީހުންގެ ތަކެތިން ގަނިމާތަކަށް ހިއްސާކުރުމެވެ.' އަދި އުބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ގަތުލުވެފައިވާ ފަރާތް ނަރަކައިގައި ކަމަށް ހުކުމްކުރުމެވެ. އަދި އުބައިމީހުންގެ ޢަމާޢަތް އެއްކޮށް އުއީ މުރުތައްދުންގެ އަހުލުވެރިންކަމަށް (އުބައި މުރުތައްދުވެރިންނާ ބައިއްކަމަކަށް) ނަންދެވުނެވެ. އަދި އުބާކަށުންގެ (ސުބާރީންގެ) އަރިހުގައި އައްސިއްދީޤު (އަބޫބަކުރު) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ހަޔާތުގެ ކަންތައްތަކުގެ އެންމެ މަތިވެރި އަމަލުތަކުގެ ތެރޭގައި، އުމީހުންނާއި ހަނގުރާމަކުރެއްވުމުގައި الله އުކަލޭގެފާނު ތާބިތު ކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ. އަދި އުހެން ބައެއް ކަލޭގެފާނުންނާއި ޚިލާފަށް އުކަލޭގެފާނު އުކަމުގައި ކުޑަކޮށްލެއްވިއްސެ ހުއްޓެމަޖުއްޔާ ފަސާދަ ހިތަވެއްޖެއެވެ. އަދި އުކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅަށް ތަބާވެވެއަޖައްޖެ ގަރާރު، އުބަކާއިކުންނާއި ޢަދަދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ފަހެ މުސްލިމުން ނަޞީޙަތްތަކަށް އިތުރުވި މީހުންނާއި ހަނގުރާމަކުރުމަށް ދަންނަން، އުކަމުގައި އުބައިކުށުގެ މަތިގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނުހިނގައެވެ..."

އީމާންކަމަކީ (ހަމައެކަނި) ބަސްކަމުގައި ބުނި މީހުން ގޮސްހުރި ތަނަކީ މިއީއެވެ. الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ އެބައިމީހުންނަށް މުއުމިނުންނޭ ނަންދެއްވާ އަދި މިބައިމީހުންނަށް އިވުނުހިނދު، އީމާންކަން އުނުއުޅި ފުރިހަމަވެގެންވާ ގޮތުގައި އެބައިމީހުންނަށް ލިބިގެންވުން ވާޖިބުވެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓآلِهِوَسَلَّمَ ގެ ޖިބްރީލް ޙަދީޘުގައިވާފަދައިން އެބައިމީހުން ގޮސްހުރި ކަދަރިންނެވެ. އެއީ އީމާންކަމަކީ ކޮބައިތޯ އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވުން ހިނދުއެވެ. ބަޔާން ކުރައްވިއެވެ:

މާނައީ: "އެއީ ތިބާ الله އަށް އީމާންވުމާއި..." އަދި އެފަދަ މިފަދަ ކަންތައްތަކަށް އީމާންވުމެވެ.

އަދި މުއުމިން އަޑަށް މިނިވަންކުރުމަށް އުމުރުކަން ވާޖިބުވެގެންވާ މީހަކު، ޢަޖަމީ އަންހެނަކު މިނިވަންކުރުމާއިގުޅޭ ޤަޟިއްޔާއަކާއި ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. ދެން ޤަޟިއްޔާއަކާއި އެއަންހެނާ މިނިވަންކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވާ، އަދި އެއަންހެނާއީ މުއުމިނަކަމުގައި ނަންދެއްވިއެވެ.

މިކަންތައްވާކަން ކަނަވަރު އަހުލުން ބިޔާއަށް މިއަށްގައިދިން ގޮތުގެ މަތިން، އެބައިމީހުން އީމާންކަމަށް ވޮލޮގޮތީ އަދި އީމާންކަމުގެ ތަފާސީލު އެބައިމީހުންނަށް ބަޔާކުރުމުގެ ކަންކަން ގާބިލުކަން ތަފާސީލު ކުރެއްވި ތަމީނުން. އެކަންތަކެއް (އެބަހީ: އީމާންކަންތަކެއް) ބަޔާކުރުމުގެ ދިރާސާ ފިޔަވަތުން ބަޔާކުރުމުގެ ދަރަޖަތަކުން ތަފާސީލު ގޮތުގައެވެ.

އަހަރުމެން މިބުނާ ކަންތައްތަކުގެ މައްސަލަތާ ގުޅޭ އަދި ދަލީލަކީ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَىٰ ގެ ފޮތާއި، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ސުންނަތެވެ.

އެގޮތުން ޤުރުއާނުން އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅުތަކެވެ:

﴿وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾﴾ [22]

މާނައީ: "ސޫރަތެއް ބާވައިލެއްވޭއިރަށް، އެ ސޫރަތުން އެމީހުންގެ އީމާންކަން އިތުރުވީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކާކުހޭ ބުނެއޭ މީހުން އެއުރެންގެ ތެރެއިންވެއެވެ. ފަހެ، އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުން ތަންނާނެވެ! ފަހެ، އެއުރެން (އެކަމަށްޓަކައި) އުފާކުރާ ހާލު، އެއުރެންގެ އީމާންކަން އިތުރުވިއެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅުގެވެ:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾﴾ [23]

މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާކަން ކަށަވަރީ، الله ހަނދުމަކުރައްވާއިރު އެއުރެންގެ ހިތްތައް ބިރުވެރިވާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ (ބާވައިލެއްވި) އާޔަތްތައް އެއުރެންނަށް ކިޔައިދެވިއްޖެނަމަ، އެއުރެންގެ އީމާންކަން އިތުރުވާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ތަވައްކުލުވާ މީހުން ކަމުގައެވެ."

މިފަދައިން ޤުރުއާނުގައި އެތައް ތަނެކެވެ.

[22] التوبة: 124

[23] الأنفال: 2

ޤުރްއާން ޙުކުމްތަކުން އެއްވަރަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާ ފަދައިން، އީމާންކަމަށް الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އުޅުއްވިހެން މައްޗަށް އެއްވަރަށް ޙުކުމްތަކުން ބަޔާންކޮށްފައިވަނީ ދިނުމަށް ނުފެނޭހެއްޔެވެ؟ މިއީ ޤުރްއާނުންނާ ބުރުޖަމެވެ. ފަހު (އުޅުއްވިހެން) އެވި އިޤުރާރުކުރުން އީމާންކަން ފުރިހަމަވެގެންވާނަމަ (އީމާންކަން) އިސްލާމުގެ މާނައަށް ނުވެވޭ. އަދި (އީމާންކަން އިސްލާމް ވާހަކަ) ދިނުމުގެ ޢަމަލުތަކުން ޙަޤީޤަތުގައިވެއެވެ.

ދަލީލު ސުންނަތުންނާ ބުރުޖަމް ދަލީލުތައް:

އެއީ މިސާލަކީ، މަނުކަން، އީމާންކަމުގެ ތާޢަތްތަކަށް (ޢަބްދުލްޤައިސް) އެއްކަންތަކަށް އަޅުއްކަންތަކަކާ ބެހޭ ނިޔަތުގަ އަމިއްލަ ފަރާތުން ވަކިއަކަށް އަނބުރާލެއްވެ. އެގޮތުން އެއްބަރަކާ އެއީން ހަތަރުކަމެއް، އަދި އަނެއް ބަރަކާ ފުރަމެއް، އަދި ތިން ދުވަސް ބަރަކާ ނިވާކަމެއް، އަދި ހަތަރުވަނަ ބަރަކާ އެހެނިހެން ކަންތަކުގެ ބާރާނުދާން އަމިއްލަވެއެވެ:

އެގޮތުން ހަތަރު ކަންތައް ދުރުކުރުވިދާނާ ބަރަކާ:

އެއީ ޙަދީޘް ޢަބްދުލްގެ ބަރަކާ:

(قَدِمَ وَفْدُ عَبْدِ القَيْسِ عَلَى النِّبيِّ صلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّه، إِنَّا هذَا الحَيِّ مِنْ رَبِيعَةَ، وَقَدْ حَالَتْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ كُفَّار مُضَرَ، فَلَسْنَا نَخْلُصُ إِلَيْكَ إِلاّ فِي شَهْرٍ حَرَامٍ، فَمُرْنَا بِأمر نعمل به، وَنَدْعُو إِلَيْه مَنْ وَرَاءَنَا، قَالَ: «آمُرُكُمْ بِأَرْبَعٍ، وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ، الإِيمَانِ بِاللِّه...)[24]

މާނައީ: "ޢަބްދުލްޤައިސްގެ ވަފްދު ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަރިހަށް އައެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ދަންނަވައެވެ: "އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރުމެންނަކީ ރަބީޢާވަންށައިގެ

---

[24] رواه البخاري: 523، ومسلم: 17

ދިއަވަދުންވާ ބަޔަކީމެވެ. އަދި އަހަރުމެންނާއި ކަލޭގެފާނާއި ދެމެދު (ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައުމަށް) މުޟަރުވަންތައިގެ ކާފަރުން ހުރަސްއަޅައިފިއެވެ. އެހެންވީ ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މަހެއްގައި މެނުވީ އަހަރުމެންނަށް ސަލާމަތްވެގެން (ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ނާދެވެއެވެ). އެހެންކަމުން އަހަރުމެން އެކަންތަކަށް އަމުރުކުރުން، އަދި އަހަރުމެންގެ ފަހަތުގައިވާ މީސްތަކުންނަށް ގޮވާލުމަށްޓަކައި އަހަރުމެންނަށް އަމުރެއް ކުރައްވާށެވެ. އެހިނދު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'ހަތަރުކަމަކަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވަމެވެ. އަދި ހަތަރުކަމުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރައްވަމެވެ. ﷲ އަށް އީމާންވުމެވެ...'

ދެން އެކަލޭގެފާނު އެކަންތައް (އެބަހީ: އީމާންކަން) ތަފްސީރުކުރައްވާ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ:

(شَهَادَةِ أنْ لاَ إلَهَ إلاَّ اللُّه، وأن محمدا رسول الله، وَإِقَامِ الصَّلاة، وَإِيتَاءِ الزَّكاة، وَأنْ تُؤَدّوا لِلّه خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ، وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الدبَّاء، وَالحَنْتَمِ، و وَالنِّقيرِ، والمُقير)[25]

މާނައީ: "ﷲ ފިޔަވައި ޙައްޤުވެގެން އަޅުކަންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، މުޙައްމަދަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވުމާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތް ދިނުމާއި، ތިޔަބައިމީހުން ޣަނީމާކުރާ މުދަލުގެ ފަސްބައިކުޅަ އެއްބައި އަދާކުރުމެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު، އައްދުއްބާއާއި، އަލްޙަންތަމާއި، އައްނަޤީރާއި، އަލްމުޤައްޔަރު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރައްވަމެވެ."[26]

---

[25] رواه البخاري: 523، ومسلم: 17

[26] އައްދުއްބާއު އަކީ: ހިއްކާލައިފައި ބޮނގަ ބަރަބޯޅެވެ. އަދި އަލްޙަންތަމު އަކީ: ފެހި ކުލައިގެ މުޑުބާ ފުޅި އެއްޗެކެވެ. އަދި އައްނަޤީރު އަކީ: ކަދުރު ގަހުގެ ގަސްގަނޑު ވަޅުކޮށް ހަދާފައިވާ ތަށިތަކެވެ. އަދި އަލްމުޤައްޔަރު އަކީ: ތާރު ލާފައި ހަދާފައިވާ ދިރިއުޅޭ ހުސްކަމަ ކަރުނާތަކެވެ. ދަންނަވާ ވިއަސް ފުޅިގެ

މުރާދަކީ މިކަންތައްތަކުގައި ނަބީގެ ހެދުން، އެބަހީ: ހިދާޔަތުގެ ކުރިން އަދި ކުރިން ފެންނަކަމުގައި
ބަހައްޓައިގެން ހަދާ ބައިން ހެދުން މިކަންތައްތަކުގައި ނަފީވެގެންވެއެވެ. އެއީ މިފަދަ ކަންތައްތަކުގައި
ނަބީގެ ބަހައްޓަނަމަ ވަރަށް އަދަދެއް ބަނދަރަކަށް ބަދަލުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި އެބައިން
މަސްއޫލުވެރިޔަކަށް ބަދަލުވެ އެކަން ނަފީކުރުމަށް ބާރުދެނެއެވެ. ދުނިޔެއަށް ކަމުން މިބަސްތުގެ މަޢްނަތަކެވެ،
ޚާއްޞަ ކަންތައްތަކުގެ ޙިކްމަތް ނަބީގެ ބަރަކާތުގެ ހިތްދަތިކަމުން، އަދި ހަމައެކަނި މަސްއޫލު ބައިނަލްއަ
ނަފީކުރައްވާ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ.

އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَمَّا وَجْهُ الْجَمْعِ بَيْنَ هَذِهِ النُّصُوصِ وَبَيْنَ حَدِيثِ سُؤَالِ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ، وَتَفْرِيقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُمَا، وَإِدْخَالِهِ الْأَعْمَالَ فِي مُسَمَّى الْإِسْلَامِ دُونَ الْإِيمَانِ، فَإِنَّهُ يَتَّضِحُ بِتَقْرِيرِ أَصْلٍ، وَهُوَ أَنَّ مِنَ الْأَسْمَاءِ مَا يَكُونُ شَامِلًا لِمُسَمَّيَاتٍ مُتَعَدِّدَةٍ عِنْدَ إِفْرَادِهِ وَإِطْلَاقِهِ، فَإِذَا قُرِنَ ذَلِكَ الِاسْمُ بِغَيْرِهِ، صَارَ دَالًّا عَلَى بَعْضِ تِلْكَ الْمُسَمَّيَاتِ، وَالِاسْمُ الْمَقْرُونُ بِهِ دَالٌّ عَلَى بَاقِيهَا، وَهَذَا كَاسْمِ الْفَقِيرِ وَالْمِسْكِينِ، فَإِذَا أُفْرِدَ أَحَدُهُمَا، دَخَلَ فِيهِ كُلُّ مَنْ هُوَ مُحْتَاجٌ، فَإِذَا قُرِنَ أَحَدُهُمَا بِالْآخَرِ، دَلَّ أَحَدُ الِاسْمَيْنِ عَلَى بَعْضِ أَنْوَاعِ ذَوِي الْحَاجَاتِ، وَالْآخَرُ عَلَى بَاقِيهَا، فَهَكَذَا اسْمُ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ: إِذَا أُفْرِدَ أَحَدُهُمَا، دَخَلَ فِيهِ الْآخَرُ وَدَلَّ بِانْفِرَادِهِ عَلَى مَا يَدُلُّ عَلَيْهِ الْآخَرُ بِانْفِرَادِهِ، فَإِذَا قُرِنَ بَيْنَهُمَا، دَلَّ أَحَدُهُمَا عَلَى بَعْضِ مَا يَدُلُّ عَلَيْهِ بِانْفِرَادِهِ، وَدَلَّ الْآخَرُ عَلَى الْبَاقِي. وَيَدُلُّ عَلَى صِحَّةِ ذَلِكَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَّرَ الْإِيمَانَ عِنْدَ ذِكْرِهِ مُفْرَدًا فِي حَدِيثِ وَفْدِ عَبْدِ الْقَيْسِ بِمَا فَسَّرَ بِهِ الْإِسْلَامَ الْمَقْرُونَ بِالْإِيمَانِ فِي حَدِيثِ جِبْرِيلَ، وَفَسَّرَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ الْإِسْلَامَ بِمَا فَسَّرَ بِهِ الْإِيمَانَ، كَمَا فِي " مُسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ "، عَنْ عمرو بن عبسة.... بِهَذَا التَّفْصِيلِ يَظْهَرُ تَحْقِيقُ الْقَوْلِ فِي مَسْأَلَةِ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ: هَلْ هُمَا وَاحِدٌ، أَوْ مُخْتَلِفَانِ؟ . فَإِنَّ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْحَدِيثِ مُخْتَلِفُونَ فِي ذَلِكَ، وَصَنَّفُوا فِي ذَلِكَ تَصَانِيفَ مُتَعَدِّدَةٍ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَدَّعِي أَنَّ جُمْهُورَ أَهْلِ السُّنَّةِ عَلَى أَنَّهُمَا شَيْءٌ وَاحِدٌ... وَمِنْهُمْ مَنْ يَحْكِي عَنْ أَهْلِ السُّنَّةِ التَّفْرِيقَ بَيْنَهُمَا... وَقَدْ نُقِلَ هَذَا التَّفْرِيقُ بَيْنَهُمَا عَنْ كَثِيرٍ مِنَ السَّلَفِ... وَبِهَذَا التَّفْصِيلِ الَّذِي ذَكَرْنَاهُ يَزُولُ الِاخْتِلَافُ، فَيُقَالُ: إِذَا أُفْرِدَ كُلٌّ مِنَ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ بِالذِّكْرِ، فَلَا فَرْقَ بَيْنَهُمَا حِينَئِذٍ، وَإِنْ قُرِنَ بَيْنَ الِاسْمَيْنِ كَانَ بَيْنَهُمَا فَرْقٌ. وَالتَّحْقِيقُ فِي الْفَرْقِ بَيْنَهُمَا: أَنَّ الْإِيمَانَ هُوَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ، وَإِقْرَارُهُ، وَمَعْرِفَتُهُ، وَالْإِسْلَامُ: هُوَ اسْتِسْلَامُ الْعَبْدِ لِلَّهِ، وَخُضُوعُهُ، وَانْقِيَادُهُ لَهُ، وَذَلِكَ يَكُونُ بِالْعَمَلِ، وَهُوَ الدِّينُ، كَمَا سَمَّى اللَّهُ فِي كِتَابِهِ الْإِسْلَامَ دِينًا، وَفِي حَدِيثِ جِبْرِيلَ سَمَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْإِسْلَامَ وَالْإِيمَانَ وَالْإِحْسَانَ دِينًا، وَهَذَا أَيْضًا مِمَّا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ أَحَدَ الِاسْمَيْنِ إِذَا أُفْرِدَ دَخَلَ فِيهِ الْآخَرُ، وَإِنَّمَا يُفَرَّقُ بَيْنَهُمَا حَيْثُ قُرِنَ أَحَدُ الِاسْمَيْنِ بِالْآخَرِ. فَيَكُونُ حِينَئِذٍ الْمُرَادُ بِالْإِيمَانِ: جِنْسَ تَصْدِيقِ الْقَلْبِ، وَبِالْإِسْلَامِ جِنْسَ الْعَمَلِ...) (جامع العلوم والحكم: 1/105-108)

މާނައީ: "...ދުނިޔެއަށް މިނިވަން ބަރަކާތް ޖިބްރީލް عَلَيْهِ السَّلَامُ އިސްލާމާ ބެހޭގޮތުން އީމާނާބެހޭގޮތުން
ސުވާލުކުރެއްވުމާ، އަދި ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެދެކަންތަކާއި ވަކިކުރެއްވުމާ، އަދި އީމާނަކަށް ނުހިމަނާ
އިސްލާމްގެ ނަމުގެ ދަށުގައި ޢަމަލުތައް ހިމަނުއްވުމާއި ދެމެދުގައި އެއްބަސްކަން އަންނަގޮތް ބަޔާންވެގެންވަނީ

ދަންނަށް، އެކަންތައް ބަޔާންވެގެންދަނީ އަސްލުގައި ޤާބިލުކަމުގެންނެވެ. އެއީ: ނަންތަކުގެ ތެރޭގައި އެނަމުގެއް

ވަކިން މުޢުޖިޒާތް އަންނަނިވި އެތަކެއް ކަންތަކެއް އެނަމުގެ ދަށުގައި ޝާމިލުވާ ނަންތަކެއްވެއެވެ.

ދެންފަހެ އެނަން އެހެން ނަމަކާއި އެކުގައި ގުޅިގެން ގެންގުޅުވިނަމަ، ދެން ބަދަލުވެގެންދަނީ (ކުރިން

ޝާމިލުކުރި ހުރިހާ ކަންތަކުގެ ތެރެއިން) ބައެއް ކަންތަކަށް ދަލީލުކޮށްދޭ ނަމަކަށެވެ. އަދި އެނަމާއި އެކުގައި

ގެންގުޅުނު އަނެއް ނަން ބާކީވި ކަންތަކަށް ދަލީލުކޮށްދޭ ނަމަކަށްވެއެވެ. މިކަންވަނީ ފަޤީރު އަދި މިސްކީން

(މިސްކީން) ފަދައިންނެވެ. އެގޮތުން އޭގެ ތެރެއިން އެއްނަން ވަކިން ގެންގުޅުނީމާ، ހާލަތު ތިރިގެންވާ

ކަންތައް މިހުރި އެނަމުގެ ދަށަށް ވަދެއެވެ. ދެންފަހެ އެދެނަން ގުޅުވައިގެން އެކުގައި ގެންގުޅުވިއްޖެނަމަ، ދެނަމުގެ

ތެރެއިން އެއްނަން ދަލީލުކޮށްދޭ ޚާއްޞަ ކަންތަކަށް ވަކިވެގެން ދެއެވެ. ވަކިން ދަލީލުކުރާ ފަޤީރުނަން

އަދި އަނެއް ނަން ބާކީވި މިނުންނަށް ދަލީލުކޮށްދެއެވެ. ފަހެ، އިސްލާމްކަމާއި އީމާންކަމުގެ ނަންތަކުގެ މިސާލުވެސް

މިފަދައިންނެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއްނަން ވަކިން ގެންގުޅުއްވިއިރު، އަނެއް ނަމަކީ އޭގެ ތެރެއަށް

ވަދެގެންނެވެ. އަދި އެދެނަން ވަކިން ނަން ޚާއްޞަ ކަންތައްތަކުގެ މިނަން ވަކިން

އެއްނަމެއްގެ ދަށަށް ވަދެގެންނެވެ. ދެން އެދެނަން އެކުގައި ގުޅުވައިގެން ގެންގުޅުއްވިނަމަ، އެންމެނަށް

ދަލީލުކުރާ ކަންތަކަށް ބައެއް ދެނަން ދަލީލުކުރާ ކަންތަކަށް، ދެން އެދެން ނަން ބާކީ ދެން

ކަންތަކަށް ދަލީލުކޮށްދެއެވެ. މިކަމުގެ ދަލީލަކީ: ޖިބްރީލުގެ ޙަދީޘްގައި ދަލީލުކުރާ ކަންތަކުން ބައިގައި

އީމާންކަމާއި އިސްލާމްކަމާއި ގުޅިގެން ސުވާލުކުރެއްވުމުން އިސްލާމްކަމުގެ ނަބިއްޔާ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ތަފްސީލުކޮށްދެއްވި ކަންތައް، އަޙްކާމު ފަދަ ބައެއް ޙަދީޘްގައި އީމާންކަން

ވަކިން ދެނެހިމެނުއްވިއެވެ. އަދި އެހެން ބައެއް ޙަދީޘްގައި އީމާންކަމުގެ ތެރޭގައި އީމާންކަން

ތަފްސީލުކުރައްވައި އިސްލާމްކަމުގެ ކަންތައްތައް ތަފްސީލުކުރައްވައިފައެވެ. އެއީ އިމާމު އަޙްމަދުގެ

މުސްނަދުގައި، އަނަސް ބިން މާލިކްގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ބައެއް ޙަދީޘްގައިވާ ފަދައިންނެވެ.....ދެންފަހެ

އިސްލާމްކަމާއި އީމާންކަމުގެ މާނަސަވަރަ: އެއީ އެކަކަށް އަނެކަކާ ނުލާ ބަޔަކު ވެސް ނޫނެވެ އަދި މާނަސަވަރަ

ތަފްސީލުކުރެއްވުމުން (އެނގުމާއި ދަރަޖަ ފަދަ) ތަފްސީލުކުރެއްވުން ޒާހިރުވެގެންނެވެ. އެހެނީ ސުންނަތުގައި

ބައެއްގެ އަމަލުތަކަކީ އީމާންކަމުގައި ހިމެނިގެންވެއެވެ. އަދި އިސްލާމްކަމުގައި އީމާންކަމާއި ގުޅިގެންވާ

އެބަޔަކު ޤަބޫލުކުރެވިދެއެވެ. އެހެންވީމާ އަދަބު އިސްލާމްކަމުގެ ތެރޭގައި ދާޚިލުވުމުގެ ތަޢާލާގެ ނަން

ދެއްވާލާ ބަރަކާތުލެއްވިއެވެ.....އަދި އަޙްކާމުގެ ތެރޭގައި ޢިލްމުވެރިންގެ ދީނީ ވަރަށް ޢަމަލުކުރާ ވަކިކޮށް

ފަރާތްތަކަށް ދަލީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްދެއެވެ.....އަދި ދޭތެރޭ އީމާނުގައި ބަޔާންކުރެއްވުން ތަފްސީލުކުރެއްވުން

ނިސްބަތްވުން އެހެންވީމާ.....ބައެއް ކުރިމަތިވާ ތަފްސީލުކުރެއްވުން އެކަމުގައި ޒާހިރު ފާޅުވެއެވެ.

އަދި ފަސްކަންތައް:

އެއީ އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ގެ ހަދީޘެއްގައިވެއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް އުނގަންނަވައިދެއްވި އަޑުއެއްސެވިއެވެ:

(بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أنْ لاَ إِلَهَ إلاَّ اللّه وَأنُّ محَمَّدا رَسُولُ اللّه، وَإِقَامِ الصَّلاَة، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وحجّ البيت) [27]

މާނައީ: "އިސްލާމްދީން ބިނާވެގެންވަނީ ފަސްކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ: ﷲ ފިޔަވައި ޙައްޤުގައި އަޅުކަންވެވޭ އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، މުޙައްމަދުގެފާނީ ﷲ ގެ ރަސޫލާކަމަށް ޝަހާދަތްދިނުމާއި، ނަމާދު ޤާއިމްކުރުމާއި، ޒަކާތް ދިނުމާއި، ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމާއި، ގެފުޅަށް ޙައްޖުވުމެވެ."

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލް ބިން ސުލައިމާނު އައްތައިމީ، ބަޝީރާ ބިން އަބީ ސުލައިމާނުގެ އަރިހުން، ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޢުމަރުގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން އެފަދައިން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ.

[27] رواه البخاري:8، ومسلم: 16

ނުވަކަމެއް ޒިކުރުކުރެވިގެންވާ ހަދީޘް:

އެއީ އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘެވެ:

(لِلإِسْلاَمِ صُوًى وَمَنَارٌ كَمَنَارِ الطَّرِيقِ...) [28]

މާނައީ: "ތަމްބުރުކާ މަގުގައިވާ (މަގުދައްކައިދޭ) މުނާރުތަކަށް (އުސް ބިނާކޮށްފައިވާ ފަރުމަތަށް) ވަރުތަރައިން އިސްލާމްދީނަކަށްވެސް 'ޞުވާ' (ފަރަގަވާ އުސް) ބިނާކޮށްފައިވާތަންތަނެވެ..."

- އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޞުވާ' އަކީ ބިމުން ހަރުވެ މައްޗަށް އުފުލިފައި ހުންނަ ތަންތަނެވެ. އެކަމަކަށް ކިޔަނީ 'ޞުއްވާ' އެވެ. -

(منها: أنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰه وَلاَ تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَإِقَامُ الصَّلاة، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَحَجُّ الْبَيْتِ، وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَأَنْ تُسَلِّمَ عَلَى أَهْلِكَ إِذَا دَخَلْتَ عَلَيْهِمْ، وَأَنْ تُسَلِّمَ عَلَى الْقَوْمِ إِذَا مَرَرْتَ بِهِمْ، فَمَنْ تَرَكَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَقَدْ تَرَكَ سَهْمًا مِنَ الإِسْلاَمِ، وَمَنْ تركهن فَقَدْ وَلّى الإِسْلاَمَ ظَهْرَه.) [29]

މާނައީ: "...އޭގެ ތެރޭގައި: ތިބާ الله އަށް އީމާންވުމާއި، އެކަލާނގެއާއި އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރުމާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތް ދިނުމާއި، ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމާއި، ގެފުޅަށް ޙައްޖުވުމާއި، ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި، ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރުމާއި، ތިބާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ވަންނަހިނދު އެބައިމީހުންނަށް ސަލާމްކުރުމާއި، އަދި ތިބާ ބައެއް މީހުންގެ ގާތުން ފާއިތުވާހިނދު އެބައިމީހުންނަށް ސަލާމްކުރުމެވެ. ފަހެ އެއިން ކަމެއް ދޫކޮށްލައިފިމީހާ، އިސްލާމްކަމުން ބައެއް ދޫކޮށްލައިފިއެވެ. އަދި އެކަންތައް (އެއްކޮށް) ދޫކޮށްލައިފިމީހާ، ފަހެ އިސްލާމްކަމަށް އަނބުރާ ފުރަގަސްދީފިއެވެ."

[28] تعظيم قدر الصلاة للمروزي: 405 ، والطبراني في مسند الشاميين: 429، والحاكم في المستدرك: 53

[29] تعظيم قدر الصلاة للمروزي: 405 ، والطبراني في مسند الشاميين: 429، والحاكم في المستدرك: 53

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް މިހަދީޘް ކިޔާދިނީ ހަބްރާ ބިން ސަޢީދު އަލްޤަޢްޤާޢުން، ތުޢުބާ ބިން ދީނާރުގެ އަރިހުން، ޒަކުވާން ބިން މަޙްމޫދުގެ އަރިހުން، މިހަރުގެ ކިބައިން، އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުންނެވެ.

ދެންފަހެ މިހަދީޘްތަކުގެ ވަޞްފު ކޮށްދެއްވާފައިވާ ގޮތަށް ޢަމަލުކުރެވޭނެ މިންވަރަކުން، މިހަދީޘްތައް އެކަށީ އަސްކަރުތަކާއި ފުރިހަމަކަމަށް ހިތްޖެހުނެވެ. އެއީ އެކަންތަކުގެ ޙަޤީޤަތް ބަޔާންކޮށްދެވިފައިވާތީއެވެ. އެކަމަކު އެހަދީޘްތަކަށް - ﷲ އަށް ޙަމްދުކުރުމެއް ފިޔަވާ - ފުރިހަމަކުރުން ދޫކޮށްލެވެން ނެތެވެ. އެހަދީޘްތަކުގެ ވަޞްފުކޮށްދެއްވާފައިވާ ކަންތަކަށް އަހުރެން ވިސްނާލީ އަންނަބިއްޔާއިންގެ މުރާދެވެ. އެއީ އިމާންކަމުގެ ފުރިހަމަކަމާއި ބަރަކާތް ބޭނުންވާ ބާރުޖެހުމުގެ ބާވަތްތަކުންނެވެ. އެގޮތުން ކަންތަ ފުރަތަމަ ކަމަކީ ބާރުޖެހުމާއި ނިޔަތް، އެކަންތަކުގެ ޙަޤީޤަތް ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ އިމާންކަމާއި ގުޅުވާލެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެކަންތަކުން އަނބުރާ ކިޔުމެއް ބާކީވާނެ ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ގެ ނަޒަރުގައި، ޙަޤީޤަތުގައި އިލްމުވެގެން ދިއުމެވެ. އެހެންވެސް އެކަންތަކަށް ހަމަޖެހެ ސިފައަކުން އިލްމުވާ ޢިބާދަތް ދެނެގަތުމެވެ.

އެކަމާގުޅޭ އަރިހުން ޝުޢަބުތަކުގެ ބަޔާން އެފަދައިންވެއެވެ. ޙަދީޘްތަކުގެ ބާބުތަކަށްވެއެވެ:

«الإيمَانُ بِضْعٌة وَسَبْعُونَ جزءا، أفْضَلُهَا شَهَادَةُ أنْ لا إِلَهَ إلا اللُّه، وَأدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأذَى عَنْ الطِّريقِ.» [30]

މާނައީ: "އީމާންކަމަކީ ހަތްދިހަ އެތައްބައިވަރެކެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އެންމެ ހެޔޮވެގެންވަނީ: ﷲ ފިޔަވައި ޙައްޤު ފިޔަވައި އިލާހަކު ނުވާކަމުގެ ޝަހާދަތް ދިނުމެވެ. އަދި އޭގެ އެންމެ ދަށްވަރަކީ: މަގުން އުނދަގޫ އެއްޗެއް ނައްތާލުމެވެ."

---

[30] رواه البخاري: 9، ومسلم: 35

އަބޫ އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ އަޙްމަދު އައްޒުބައިރީ، ސުފްޔާނު ބިން ސަޢީދުގެ އަރިހުން، ސުހައިލު ބިން އަބީ ޞާލިޙުގެ އަރިހުން، އަބްދު الله ބިން ދީނާރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޞާލިޙުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން އަހަރުމެންނަށް މިޙަދީޘް ރިވާޔަތްކުރިއެވެ.

ޙަދީޘްގައި އުނަސްތަތްތަށް އިތުރުވެގެންވިޔަދަވެސް އޭގެ ހުރިހާ ބަޔަކާއި މިޙަދީޘް ޒިކުރުވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ އެކަންތަކީ (އީމާންކަމުގެ) ޝަޢުބަތަކާއި އަސްލުތަކެވެ. އަދި މިކަންތަކީ އެޝަޢުބަތަށް ފިޔަވައި އީމާންކަމުގެ ގޮފިތަކަށް އިތުރުވެގެންވާ ޒަރޫރީ ކަންކަމެވެ.[31]

---

[31] ފައިދާއެއް: އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فإن قيل: فأهل الحديث والسنة عندهم أن كل طاعة فهي داخلة في الإيمان، سواء كانت من أعمال الجوارح أو القلوب أو من الأقوال، وسواء في ذلك الفرائض والنوافل، هذا قول الجمهور الأعظم منهم وحينئذ فهذا لا ينحصر في بضع وسبعين، بل يزيد على ذلك زيادة كثيرة، بل هي غير منحصرة. قيل: يمكن أن يجاب عن هذا بأجوبة: أحدها: أن يقال: إن عد خصال الإيمان عند قول النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان منحصرا في هذا العدد ثم حدثت زيادة فيه بعد ذلك حتى كملت خصال الإيمان في آخر حياة النبي صلي الله عليه وسلم. وفي هذا نظر. والثاني: أن تكون خصال الإيمان كلها تنحصر في بضع وسبعين نوعا، وإن كان أفراد كل نوع تتعدد كثيرا، وربما كان بعضها لا ينحصر. وهذا أشبه. وإن كان الوقوف على ذلك يعسر أو يتعذر. والثالث: أن ذكر السبعين على وجه التكثير للعدد، لا على وجه الحصر كما في قوله تعالى {إِن تَسْتَغْفِرْلَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَاللهُ لَهُمْ} والمراد تكثير التعداد من غير حصوله هذا في العدد، ويكون ذكره للبضع يشعر بذلك كأنه يقول: هو يزيد على السبعين المقتضية لتكثير العدد وتضعيفه. وهذا ذكره أهل الحديث من المتقدمين، وفيه نظر. والرابع: أن هذه البضع وسبعين هي أشرف خصال الإيمان وأعلاها وهو الذي تدعو إليه الحاجة منها. قال ابن حامد من أصحابنا...) (فتح الباري لابن رجب: 1/34-35)

މާނައީ: "...ދެންފަހެ ބުނެވިއްޖެނަމަ: ތިޔަ ބަރިޤާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކައިރިގައި ކޮންމެ ހުރިކަމެއް -ގެނަވަސްކަމުގެ ނުވަތަ ހިތްކަމުގެ ޢަމަލެއްވިޔަސް ނުވަތަ ބަސްބަހެއްވިޔަސް އަދި ޤުދުރަތްކަންތައްވިޔަސް ސުންނަތުކަންތައްވިޔަސް- ވަކި އީމާންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެންނެވެ. މިއީ އެބައިމީހުން ބޮޑުވެގެންވާ ޖުމްހޫރުންގެ ބަހެވެ. އެހެންވެއްޖެނަމަ މިހުރީ ކަމެއް ހަމަދިރަ އެމީހުންބައެއްކަމުގައިވިޔަސް ޢަދަދު ކަނޑައެޅިގެން ނުވެއެވެ. އަދި ކިޔާއިރު، އެއަށްވުރެ އެހެން ގެނައުކަން އުޅުއްވާކަމެއް އިތުރުވެއެވެ. އަދި ކިޔާއިރު، އެކަށޭނެއެއް ގެނައީ ބަލަދުވާސަންކުރުވެއެވެ.' ބުނުއްވާފައެވެ: މިބަހުން ޖަވާބުތަކުން ޖަވާބުދިނުމަށެވެ:

1. **ފުރަތަމައީ:** މިހެން ބުނުމެވެ: އީމާންކަމުގެ ބައިތައް ގުނުއްވި، ނަބިއްޔާ ﷺ މިފަދައިން ބަޔާންކުރެއްވިހިނދުގައި އެޢަދަދަކަށެވެ. ދެން އޭގެ ފަހުން އެކަންތައްތައް އިތުރުވެގެންދިޔައީއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަރަކާތުގެ ފަހުކޮޅުގައި އީމާންކަމުގެ ސިފަތައް ފުރިހަމަވެއްޖެއުމަށް ދަންނަނެވެ. މިޖަވާބުގައި ބަލިކަނިކަމެއްވެއެވެ.
2. **ދެވަނައީ:** އީމާންކަމުގެ ހުރިހާ ސިފަތައް، ހަމަދިރަ އެބައި (މައިގަނޑު) ވައްތަރެއްގައި ޢަދަދު ކަނޑައެޅި ތިމާޖުތެރިކޮށް ހިމެނިގެންވުމެވެ. އެއީ ކޮންމެ ވައްތަރެއްގެ ދަށުގައިވާ ވަކިވަކި ކަންތައް ގިނައަދަދަކަށް އިތުރުވެގެންވިޔަސްވާނެއެވެ. އަދި ފަހަރުގައި އޭގެ ބައިތައް ކަންތައް ބައެއް ޢަދަދުތަކަށް ގިނަވެގެންވާ ވައްތަރެއްގެ (ބައިގަނޑުކަންކަން) މިޢަދަދު. އެއީ އުނިއިތުރުކުރުމެއް ކަނޑައެޅިގެން ނުވާކަމުގައި ވެއެވެ.
3. **ތިންވަނައީ:** ހުރިހާއިރެއްގެ ޢަދަދު ދިރުމުގެތެރޭގައިވެސް ޢަދަދު ގިނަވެގެންވާކަން އަންގައިދިނުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އެއީ ހަމައެކަނި ޢަދަދުކަން ކަނޑައެޅި ތިމާޖުލުވާކަން ނޫނެވެ. އެއީ اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ގެ މިބަސްފުޅުގައިވާ ފަދައިންނެވެ: "ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުން ހުރިހާ ފަހަރު ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދިވަޑައިގަތުމަށް، ފަހެ اللّٰه އެބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާނުހެވެ.." އޭގެ މުޙާރިބު މިކަންތައް ބަރާބަރުގައި ހާސިލުވެގެންދާއިރުގައި ބުނެން ގިނަކުރުމުގެ އަދި 'ބިޞްޢު' (ތިނެއްކުން ފަހަކަށް ނުވަތައި ދުވަހު ނުވަބައެއް) ދިގުކުރުމުގެމާނައިން އެގޮތުން އިސްލާމްދީނުގެ އެގޮތުން ބުނާކަމަށްވެއެވެ: 'ހަތަރު ދިހަތަން އިތުރުވުން ހުރިހާ (ބަދަލަށްވުރެކުރާ) އެކަންތައް އިތުރުވެގެންވެއެވެ.' ކުރީގެ މިހެންގެ ތަފްސީރާ ބަރަކާތުގެ އަހުލުވެރިން މިފަދައިން ދުރުކުރުއްވިއެވެ. މިޖަވާބުގައިވެސް ބަލިކަނިކަމެއްވެއެވެ.

އެގޮތުން އަހަރުމެން ދެކެނީ - والله أعلم - މިބަސްފުޅަކީ الله ގެ ރަސޫލާ އީމާންކަން އެންމެ ފަހުން ޞިފަކުރައްވާފައިވާ ގޮތެވެ. އެހެނީ އަދަދު ނިމިގެންދިޔައީ އެބަސްފުޅުންނެވެ. އަދި އެބަސްފުޅުން އީމާންކަމުގެ ޞިފަތައް ފުރިހަމަވެގެންދިޔައެވެ.

އެކަންތައް ބަޔާންކުރައްވަނީ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...﴾[32]

މާނައީ: "...މިއަދު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފުރިހަމަކޮށްދެއްވައިފީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނިޢުމަތް، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފުރިހަމަކޮށްދެއްވައިފީމެވެ..."

އަދި ޙަދީޘުގައި ވާރިދުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު، ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން، ޤައިސް ބިން މުސްލިމުގެ އަރިހުން، ޠާރިޤް ބިން ޝިހާބުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއެވެ:

(أنّ الْيَهُودَ، قَالُوا لِعُمَرَ: إِنُّكمْ تَقْرَءُونَ آيَةً، لَوْ أُنْزِلَتْ فِينَا لاَتَّخذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيداً -فذكر هذه الآية- فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي لأَعْلَمُ حَيْثُ أُنْزِلَتْ، وَأَيَّ يومٍ أُنْزِلَتْ، أُنْزِلَتْ بِعَرَفَةَ وَرَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ»، قَالَ سُفْيَانُ: أَشُكُّ أقال: يَوْمَ جُمُعَةٍ أَمْ لاَ؟)[33]

މާނައީ: "ޔަހޫދީން ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އަށް ބުންޏެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން އާޔަތެއް ކިޔަވަމުއެވެ. އަހަރުމެންގެ މެދުގައި އެއާޔަތް ބާވައިލެއްވުނުނަމަ އަހަރުމެން އެދުވަސް ޢީދެއްކަމުގައި ނަގާމުހެވެ.' -ދެން މިއާޔަތް ދެކެވުނެވެ- އެހިނދު

---

④ ހަމަކުރަނީ: މިހާރުގެ އެމަށް ބަރަކާ އީމާންކަމުގެ ޝަރީޢަތްތަކާއި، އެންމެ މަތީދަރަޖާ، އަދި ޙައްޖު އެކަންތަކަކީ އެންމެ ބޮޑެތި ޗާ ބިޔަކަށް. އެވަގުތުން އަހަރުމެންގެ އަބޮޅެއްގެ މައްޗަށް ނިޢުމަތް ފުރިހަމަ ބާރުލެއްވިއެވެ..."

[32] المائدة: 3

[33] رواه البخاري: 4407، ومسلم: 3017

ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އެއާޔަތް ބާވައިލެއްވުނުތަނާއި، އަދި ބާވައިލެއްވުނީ ކޮންދުވަހެއްގައިކަން އަޅުގަނޑު ދަންނަވާނަމެވެ. އެއާޔަތް ބާވައިލެއްވުނީ ޢަރަފާތުގައެވެ. އޭރު ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، ޢަރަފާތުގައި ކޮޅަށް ހުންނަވަނިކޮށެވެ.' ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހުކުރު ދުވަހުގެ ވާހަކަ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯއާއިމެދު އަހުރެންނަށް ޝައްކެއްނުވެއެވެ.'''

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޖާޖު، ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާގެ އަރިހުން، ޙައްމާދު ބިން ޢައްމާރުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

(تلى ابْنُ عَبَّاس هذه الآية وَعِنْدَهُ يَهُودِيٌّ فقالَ: لَوْ أُنْزِلَتْ هَذِهِ عَلَيْنَا لاَتَّخذْنَا يَوْمَهَا عِيداً، قَالَ ابْنُ عَبَّاس: «فَإِنَّها نَزَلَتْ فِي يَوْمِ عِيد، فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، وَيَوْمِ عَرَفَةَ») [34]

މާނައީ: "އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުގައި ޔަހޫދިއަކު ވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނު މިއާޔަތް ކިޔަވާވިދާޅުވިއެވެ. އެހިނދު އެޔަހޫދީ ބުންޏެވެ: 'މިއާޔަތް އަހަރުމެންގެ ތެރެއަށް ބާވައިލެއްވުނުނަމަ، އެދުވަހަކީ ޢީދުދުވަހެއްކަމުގައި އަހަރުމެން ނަގައިފީމުއެވެ.' އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެއާޔަތް ބާވައިލެއްވުނީ ޢީދު ދުވަހެއްގައެވެ. ހުކުރު ދުވަހެއްގައެވެ. އަދި ޢަރަފާތް ދުވަހުއެވެ."

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އިސްމާޢީލް ބިން އިބްރާހީމް، ދާވޫދު ބިން އަބީ ހިންދުގެ އަރިހުން، އައްޝަޢްބީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރުމެންނަށް ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

(نَزَلَتْ عليه وهو وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ، حِينَ اضْمَحَلَّ الشّرْك، وهُدِم مَنارُ الْجَاهِلِيِّة، ولَمْ يَطُفْ بِالْبَيْتِ عُرْيان.) [35]

---

[34] رواه الترمذي: 3044

[35] التفسير من سنن سعيد بن منصور: 713

މާނައީ: "އެއާއެކު އެކަލާނގެފާނަށް ބާވައިލެއްވި، އެކަލާނގެފާނު ރަސޫލުކަމުގައި ފޮނުއްވައިވާކަމެވެ. އެއީ ޝަރުޢު ޙަލާލުކަމާއި ޙަރާމްތަކުގެ ޙުކުމްތައް، ފަރީޟާތަކެވެ، އަދި އާޚިރަތުން ދުވަހު ވަނަތި ޖަޒާއާ ނުލަފާތުތަކާއި ހިސާބުއެވެ."

އެހެންކަމުން ދީން ފުރިހަމަކުރެއްވީ الله جَلَّجَلالُهُ މިއާޔަތުގައި ދީން ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރިވާވެގެންވާގޮތުގައި މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވީ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަވަހާރަވުމުގެ އަށްޑިހަ އެއްދުވަސް ކުރިންނެވެ.[36]

އަދު ޖުބައިރު މިތަރުވިއްޔެވެ: ބައްޖާޖު، އިބްނު ޖުބައިރުގެ އަރިހުން އެފަދައިން އަދަބުވެރިންނަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ.

ދެންފަހު މިބައިދިއުން މިބުނާފަދައިން: ނަބިއްޔާގެ ފަހަރަކުމަދުވާގައި الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ މައްކާގައި ހުށަހަޅުއްވާން، އިޢުލާނުވުމުން (އެކަނި) އިޢުލާންކަން ފުރިހަމަވެގެންވާނަމަ، (އާޚިރުގައި) ފުރިހަމަކުރެއްވިކަމަށް (ދީނުފުރިހަމަވެވުމުގެ) މާނައެއްނުވެއެވެ. އެކަމަށް އެއްކަލަންތަ ފުރިހަމަކަން، އެކަމުގެ އަލުން ފުރިހަމަކުރެއްވުމަކީ މާނަވެދާނެ ހިމެނިގެންވާކަމެއް ދެން (އަލުން) ފުރިހަމަކުރައްވާނީ ކޮންކަމެއްތޯ!؟

އަދު ޖުބައިރު މިތަރުވިއްޔެވެ: ދެންފަހު ބުނާ މިހާރު ތިބާއަށް ބުނެވިދާނެ: 'މިހަމައިރު ތިން ބަޔަކު ކޮބައިހެއްޔެވެ؟'

ޖަވާބަކީ ބުނެވިދާނެ: އެކަލާނގެގެ ނަސްރުދެއްވުމުގެ ބާރުވެރިކަމާއި އަހަރުމެންނަށް އެކަލާނގެ ނަސްރުދެއްވި ޚިޔާނާތަށް ހާމަކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެ އެހީވެދެއްވި އެއީ الله އަށް ހައްޤުކުރާ ގިނަބަޔަކު ޝިރުކުވެރިން ކާފަރުންނަށް ކަންތައްވެއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެއަށް

[36] تعظيم قدر الصلاة للمروزي: 360، وتفسير الطبري: 80/8

އެއް ހަދީޘްގައި ހަހަތްދިހަ ނުވަ ބާވަތްކޮށްފައިވާކަން ނުވިޔަސް، އަޅުގަނޑެ ކާށާ ބަޔާނީކަމަ، އެކަންތައްތަކުގައި ބައިބަޔަށް ބެހިގެންވާކަން ފެންނަނީއެވެ.[37]

(މަގުމަތިން) އުނދަގޫ (ލިބޭ ތަކެތި) ދުރުކުރުމީ އީމާންކަމުގެ ބައެއްކަމުގައި ވާއިރު، އެކަށީގެން ހަދީޘްކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅު މިބާ އަޅުގަނޑުމެންނަށްވެއެވެ؟ އެފަދައިން އެހެން ހަދީޘްއެއްގައި އެކަށީގެން ހަދީޘްކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

(...وَالحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ.) [38]

މާނައީ: "...އަދި ލަދުވެތިކަމަކީ އީމާންކަމުގެ ބުރިތަކުން ބައެކެވެ."

އަދި މިންވަރަ ހަދީޘްގައި:

---

[37] އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وقد انتدب لعدها طائفة من العلماء كالحليمي والبيهقي وابن شاهين وغيرهم، فذكروا أن كل ما ورد تسميته إيمانا في الكتاب والسنة من الأقوال والأعمال وبلغ بها بعضهم سبع وسبعين، وبعضهم تسعا وسبعين. وفي القطع على أن ذلك هو مراد الرسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من هذه الخصال عسر كذا قاله ابن الصلاح وهو كما قال...) (فتح الباري لابن رجب: 33/1)

މާނައީ: "...އަލްޙަލީމީއާއި، އަލްބައިހަޤީއާއި، އިބްނު ޝާހީނާއި އަދި އެނޫންވެސް އެފަދަ ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން ޖަމާޢަތެއް، އެބުރިގެ ކަންތައްތައް ގުނުމަށްޓަކައި މަސައްކަތްކޮށްފިއެވެ. އެމީހުން ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި، އެއީ އީމާންކަމުގައި ނަންދެވިގެންވާ ހުރިހާ ބަސްތަކާއި ޢަމަލުތަކެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު ހަތްދިހަ ހަތްބަޔަށް، އަދި އަނެއްބަޔަކު ހަތްދިހަ ނުވަބަޔަށް އެބުރިގެ ކަންތައް ގުނައިދިއެވެ. އަދި ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ މުރާދުކުރެއްވީ މިސިފަތަކަށް ކަމަށް ޔަޤީންކޮށް ކަށަވަރުން އުނދަގޫވެގެންވެއެވެ. އެފަދައިން އިބްނުއް ޞަލާޙު ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަންވީވެސް އެބަހާނުކުރި ގޮތަށެވެ..."

[38] رواه البخاري: 9، ومسلم: 35

«الْغَيْرَةُ مِنَ الإِيمَانِ...» [39]

މާނައީ: "ޣީރަތްތެރިކަމަކީ އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ..."

އަދި ހަތަރުވަނަ ހަދީޘްގައި:

(الْبَذَاذَةُ مِنَ الإِيمَانِ.) [40]

މާނައީ: "އާދައިގެ ދިރިއުޅުން އުޅޭ، ތަވާޟުޢުވެރިވެ(ސާދާ ހުރިހާ މިންވަރުން ފުއްދާލުމި) އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންވާކަމެކެވެ."

އަދި ފަސްވަނަ ހަދީޘްގައި:

(حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ الإِيمَانِ.) [41]

މާނައީ: "ޢަހްދަށް ހެޔޮވެ (ވަފާތެރިވުމި) އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންވާކަމެކެވެ."

ފަހެ މިހިރާ ކަންތަކަކީ އީމާންކަމުގެ ގޮފިތަކުގެ ތެރެއިންވާ ކަންތައްތަކެވެ.

އަދި މީގެ ތެރޭގައި ޢައްމާރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ހަދީޘްވެއެވެ:

(ثَلاَثٌ مِنَ الإِيمَانِ: الإِنْفَاقُ مِنَ الإِقْتَارِ، والإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِكَ، وَبَذْلُ السَّلامِ لِلْعَالَمِ.) [42]

މާނައީ: "ތިންކަމެއްވަނީ އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ: ފަގީރުކަމުގެ ހާލަތުގައިވެސް ހޭދަކުރުމާއި، ތިމާގެ ނަފްސަށް އިންސާފުވެރިވުމާއި، ހުރިހާމީހަކަށް (އެންމެހާ މީސްތަކުންނަށް) ސަލާމް ދޭން (ފެތުރުމެވެ)."

---

[39] تعظيم قدر الصلاة: 490 وضعفه ابن القطان.

[40] رواه أبو داود: 4161، وابن ماجه: 4118

[41] المعجم الكبير للطبراني: 23، والحاكم في المستدرك: 40

[42] مصنف ابن أبي شيبة: 30440 ، والبخاري معلقا: 15/1

ދެން އަޅުގަނޑު އީމާންކަން ފުރިހަމަވުން ދިރުވުމުގައިވާނީ އަޚްލާޤާ އުނގެންނާ ބަޔާންވެފައެވެ. އެއީ މިފަދައިން ބަޔާންކުރެއްވިފައިވެއެވެ:

(أي الخلق أعظم إيمانا؟" فقيل: الملائكة...ثم قيل: النبيون...ثم قيل: نحن يا رسول الله..فقال: بل قوم يأتون بعدكم...) [43]

މާނައީ: "ޚަލްޤުތަކުންގެ ތެރެއިން އީމާންކަން އެންމެ މަތިވެރިވެގެންވަނީ ކޮންބައެއްހެއްޔެވެ؟' ދެންނެވުނެވެ: 'މަލާއިކަތުންނެވެ.'...ދެން ދެންނެވުނެވެ: 'ނަބިއްޔުންނެވެ.'.....ދެން އަޅުގަނޑު ދެންނެވުނެވެ: 'އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރުމެންނެވެ.' އެހިނދު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'ނޫނެކެ، އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ފަހުން އަންނާނޭ ބައެކެވެ..."

ދެން އަޚްލާޤާއި އީމާނާއިމެދު ސިފަ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.

އަދި އެހެން ޙަދީޘެއްގައި މިބަސްފުޅުވެސްވެއެވެ:

(إِنِّ أكمل -أو منْ أكْمَلِ- المُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أحْسَنُهُمْ خُلُقًا» [44]

މާނައީ: "ހަމަކަނޑައެޅިގެން މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން އީމާންކަން އެންމެ ފުރިހަމަވެގެންވާ މީހާ-ނުވަތަ އީމާންކަން އެންމެ ފުރިހަމަވެގެންވާ މުއުމިނުންގެ ތެރޭގައި- އަޚްލާޤުގެ ތެރެއިން އަޚްލާޤު އެންމެ ރިވެތިމީހާއެވެ."

އަދި ހަމައެފަދައިން އަޚްލާޤާބެހޭ މިބަސްފުޅުވެސް:

(لاَ يُؤْمِنُ الرجل الإِيمَانَ كُلُّه حَتَّى يدع الْكَذِبَ فِي الْمُزَاحِ، وَالْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ صَادِقًا.) [45]

[43] رواه البزار نحوه: 7294، وشرح أصول الاعتقاد للالكائي: 1671

[44] رواه أبو داود: 4682، والترمذي: 1162، وأحمد: 10817

[45] رواه أحمد: 8766، والمعجم الأوسط للطبراني: 5103

މާނައީ: "ސަވާސާކުރުމުގައިވިޔަސް ތޯގެ ހުދުވާއި، ތޮދުވިރުވޭގޮތްވީނަމަވެސް
އަޅައިރުނުވެސް ދޫކޮށްލައިފުލަން ދާންދެން މީހާ ހުރިހާ އީމާންކަމުކުން (އުބަހީ: ފުރިހަމަ
އީމާންކަމުން) އީމާނެއްނުވެއެވެ."

އުމަރު ބިން ޚައްޠާބާއި، އިބްނު އުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا ގެ އަރިހުން މިމާތްޖެހުގެ
ބަސްފުޅެއް ނުވަތަ އެފަދަގޮތަކަށްވާ ބަސްފުޅެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ.

ދުން އެއަށްފަހު އެކަށީގެންވާ ތަފާސީލާއި އެންމެ ސާފުކޮށްދީފައިވާ ބަޔާންފުޅު
ޝަފާޢަތުގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘުގައިވާ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. އޭގެ އެކަށީގެން
ހަދީޘުގައިވަނީއެވެ:

(فيَخْرُجُ مِنَ النِّار مَنْ كان في قلبه مثقال شَعِيرَةٍ مِنْ إيمان، وبرة من الإيمان، ومثقال ذرة...) [46]

މާނައީ: "...ދުނިޔެ އުމުރުގެ ހިތުގައި ހިމެނޭތަށްފުދޭއެއްގެ މިންވަރުވެސް އީމާންކަމާ
މިލާ، އަދި ތިރީސްފުދޭއެއްގެ މިންވަރުގެ އީމާންކަން، އަދި ދުއްރުއެއްގެ މިންވަރުވެސް
އީމާންކަންވާމީހާ ނަރަކައިން ނިކުންނަހުއްޓެވެ.."[47]

އަދި އޭގެ ތެރޭގައި ވަސްވާސްއާއިމެދު އެކަށީގެންވާ ސާފުކުރެއްވުން ހިނދު
ހަދީޘުގައި ބަޔާންވެފައެވެ:

«ذَاكَ صَرِيحُ الإِيمَانِ» [48]

---

[46] رواه البخاري: 44، ومسلم: 193

[47] މިތަންގައި (والاصولب) މިފަދައިން އިބާރާތް އިންނެވެ. އަހަރުމެންނަށް އޭގެ މުރާދު ބަޔާންއެއްނުވިއެވެ.
ނުވަތަ އެއީ ލިޔުމުގެ ކުށެކެވެ.

[48] رواه مسلم: 132

މާނައީ: "އެއީ އީމާންކަމުގެ ޞަރީހަކަމެވެ."[49]

---

[49] އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ރިވާކުރައްވައެވެ: (جَاءَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلُوهُ: إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا يَتَعَاظَمُ أَحَدُنَا أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، قَالَ: «وَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ؟» قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: «ذَاكَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ») (رواه مسلم: 132)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު އައިސް އެކަލޭގެފާނާއި ސުވާލުކުރައްވައެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން، އެކަންތަކެއްގެ ވާހަކަދައްކަން އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން މިހާރަކަށް ބޮޑުވެގެންވާ ކަންތައްތަކެއް އަހަރުމެންގެ ނަފްސުތަކުގައިވާކަން އަހަރުމެންނަށް ފެނެއެވެ.' ބަސްފުޅުކުރައްވައެވެ: 'ތިކަހަލަކަމެއް ކަލޭމެންނަށް ފެނިވަޑައިގަތީތޯ؟' ދެންނެވިއެވެ: 'އާނއެކޭއެވެ.' ބަސްފުޅުކުރައްވައެވެ: 'އެއީ އީމާންކަމުގެ ޞަރީހަ (ސާފު ޚާލިޞް) ކަމެވެ."

އަބުލްޢައްބާސް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لَيْسَ يَعْنِي أَنَّ الْوَسْوَسَةَ فِي نَفْسِهَا هِيَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ، إِنَّمَا يَعْنِي مَا أَظْهَرُوا لَهُ مِنَ الْكَرَاهَةِ عَنِ الْخَوْفِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، إِذِ اخْتَارُوا لَأَنْ يَخِرُّوا مِنَ السَّمَاءِ عَلَى أَنْ يَتَكَلَّمُوا بِهِ وَلَا تَطِيبُ نَفْسُ أَحَدٍ بِأَنْ تَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ وَأَنْ تَصِيرَ حُمَمَةً إِلَّا مِنْ شِدَّةِ الْخَوْفِ، فَذَلِكَ الْخَوْفُ هُوَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ...) (تعظيم قدر الصلاة: 785)

މާނައީ: "...އެގޮތުގެ މާނައަކީ ވަސްވާސްއަކީ (ނަފްސުގައި ހިތްވަގަސްދިނުމެއް) އެއީ ތެރޭގައި އީމާންކަމުގެ ޞަރީހަކަމެއް ނޫނެވެ. އެކަމުގެ މާނައަކީ: އެބައިމީހުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް ބިރުން އެވަސްވާސްއަށް ނުރުހުނީ ނުރުހުންފާޅުކުރެވެ. އެއީ (އެވަސްވާސްތައް) ކަންތައްގެ ވާހަކަދައްކަމުގެ ގޮތުން އެބައިމީހުން އުޑުން ވެއްޓުންވުން ހިތްހަމަޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ގަސްދުގައި ބިރުގެ ބޮޑުކަމުން ފިޔަވައި އުޑުން ވެއްޓި ހުނާއި އަދި ނުހަނު ވަގަހިއްވެސް ނުވެ... "

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...أَيْ حُصُولِ هَذَا الْوَسْوَاسِ مَعَ هَذِهِ الْكَرَاهَةِ الْعَظِيمَةِ لَهُ وَدَفْعِهِ عَنْ الْقَلْبِ هُوَ مِنْ صَرِيحِ الْإِيمَانِ؛ كَالْمُجَاهِدِ الَّذِي جَاءَهُ الْعَدُوُّ فَدَافَعَهُ حَتَّى غَلَبَهُ؛ فَهَذَا أَعْظَمُ الْجِهَادِ وَ"الصَّرِيحُ" الْخَالِصُ كَاللَّبَنِ الصَّرِيحِ. وَإِنَّمَا صَارَ صَرِيحًا لَمَّا كَرِهُوا تِلْكَ الْوَسَاوِسَ الشَّيْطَانِيَّةَ وَدَفَعُوهَا فَخَلَصَ الْإِيمَانُ فَصَارَ صَرِيحًا. وَلَا بُدَّ لِعَامَّةِ الْخَلْقِ مِنْ هَذِهِ الْوَسَاوِسِ؛ فَمِنْ النَّاسِ مَنْ يُجِيبُهَا فَيَصِيرُ كَافِرًا أَوْ مُنَافِقًا؛ وَمِنْهُمْ مَنْ قَدْ غَمَرَ قَلْبَهُ الشَّهَوَاتُ وَالذُّنُوبُ فَلَا يُحِسُّ بِهَا إِلَّا إِذَا طَلَبَ الدِّينَ فَإِمَّا أَنْ يَصِيرَ مُؤْمِنًا وَإِمَّا أَنْ يَصِيرَ مُنَافِقًا...) (مجموع الفتاوى: 282/7)

މާނައީ: "...އެބަހީ: މިވަސްވާސްތަކާއެކު އެކަމަކަށް މާބޮޑަށް ނުރުހުންތެރިވެ، އަދި ހިތުން އެކަމަށް ދުރުކޮށްލުން ހަސްތުވުން އެއީ އީމާންކަމުގެ ސާފު ޞަރީހަކަން (ޚާލިޞްކަމުގެ) ތެރެއިންވާ ކަމެއްކަމެވެ.

ހަމައެފަދައިން ޢަލީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅުވެސް ވެއެވެ:

(إن الإِيمَانُ يَبْدَأُ لُمْظَةٌ فِي الْقَلْبِ، فكُلَّما ازْدَادَ الإِيمَانُ عظما، ازْدَادَ ذلك البياض عظما...)[50]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އީމާންކަން ފެށިގެން އަންނަނީ ހިތުގައި ތިކެއް” ހުދު ނުކުތާއެއް ގޮތުގައެވެ. ދެންފަހެ އީމާންކަން ބޮޑުވުން އިތުރުވާ ވަރަކަށް، އެހުދުކަންވެސް ބޮޑުވަމުންދެއެވެ..."

މިފަދައިންނާ، އެވާހަކަތައް ދިރާސާކުރުމުން ދިގުވެގެންވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެކަންތައް ތިބާއަށް ބަޔާންކޮށްދިނީ ހިތުގައި އަމަލުތަކުގައި އީމާންކަން ތަފާތުވާ އުސޫލުތަކުގެންނާ ކަމެވެ. އަދި އެހެރާ ވާހަކަތަކެއް (ދިރާސާތަކެއް) ނުވަތަ އާގެ ތެރެއިން ގިނަ ދިރާސާތަކެއް ބޭނުމަކަށްދޭނީ ހިތުގެ އަމަލުތަކުން އީމާންކަމުގެ ތެރެއިން ވަކިވާނެކަމެވެ. ދެންފަހެ ބޭނުންކުރާ ގޮތުގެ ދަރުމަތްތަކުން ދުރުވެ ކުރިއަރާ، އަދި އަމަލުތަކާއި ދުރުވެހުރި އިންސާނުންތަކުގެ ހާލަތު ނޭނގޭނީހެއްޔެވެ!؟

ޢެއީ އުމިއްޔާގެ ގާތަށް ބުދުއްވުން ޢައިޝާ، ދެން އެބަދުއްވުގެ މައްޗަށް ގަދަފަގަސްއްޔާއުމަށް ދާންދަން ދިފާޢުކުރި މުޖާހިދުއްފަދައިންނެވެ. ފަހަރަ މިއީ އެންމެ މަތިވެރި ޖިހާދުކުރުމެވެ. އަދި 'ޖަބްރާ' ކަލޭ: ޖަބްރާ ސާކު ހިތު ފަދައިން ހާލަތުގެ ސާކުވެގެންދެވެ. އެކަންތައް ޖަބްރާގެ ސާކުވެގެންދިއުކަން ކަނަޔަތި، އެހެނީ އެބައިމީހުން އެޝަރީޢަތީ ވަސްވާސްތަކަށް ނުކުރި، އެވަސްވާސްތައް ދުރުކުރިހިނދު އީމާންކަން ހަލާކުވާ ޖަބްރާ ސާކުވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ޖެއްސު ހުރިހާ ހަރުދަނާކަންނަށްވެސް މިވަސްވާސްތައް ކަނޑުފަހުއްވެސް ޤައިސްއެވެ. ދެންފަހެ، މިސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެވަސްވާސްތަކަށް އިޖާބަދީ، ދެން ކަފުރުއްކަމުގައި ނުވަތަ މުނާފިޤުއްކަމުގައި ވެގެންދާ މިހުންވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަމާ ހިތް ޝަރުވަތަކާއި ހުރަސްކަން ޚިޔާލީ އެޔާގެންވާ މިހުންވެއެވެ. ދެން އެކަމާ ދިން ހުރިހަމަނަހުދު ގޮތުގެ އެކަމަށް އެވަސްވާސްތަކުން ދިފާޢުކުރުމުން. އެހެނިހެން (އެވަސްވާސްތަކާއި ދުރުވެހަދާ) އެކަމާ މުމިނުންކަމުގައި ވެގެންދާނެއެވެ. ނުވަތަ (ވަސްވާސްތަކަށް ހެއްލިގޮސް) މުނާފިޤުންކަމުގައި ވެގެންދާނެއެވެ..."

[50] الإيمان لابن أبي شيبة: 9، والسنة للخلال: 1601

ބަޔަކުމީހުން ޢީމާންކަން ފުރިހަމަވުމުގެ ތަޢާރުފުވާކަން ޤުރްއާން އެއްބަސްވުމުގައި الله جَلَّجَلَالُهُ ގެ މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴿٢﴾﴾ [51]

މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާކަން ކަނޑައެޅި، الله ހަނދުމަކުރެވިއްޖެނަމަ އެމީހުންގެ ހިތްތައް ބިރުވެރިވާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ (ބާވައިލެއްވި) އާޔަތްތައް އެމީހުންނަށް ކިޔައިދެވިއްޖެނަމަ، އެމީހުންގެ އީމާންކަން އިތުރުވާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކުރާ މީހުން ކަމުގައެވެ."

އަދި އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅާ ހަމައެކަނެވެ:

﴿أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا...﴿٤﴾﴾ [52]

މާނައީ: "ޙަޤީޤީ މުއުމިނުންނަކީ ހަމަ އެމީހުންނެވެ..."

ފަހެ މިޝަރުޢީމަކަން ބަޔަކުމީހުންގެން ގުނުވީ ޢީމާންކަމަށް ޙަޤީޤީއެއްވާކަމަށް الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ކަށަވަރުކޮށްދެއްވައެވެ. އެކަންތައްތަކުގައި ހަމަ ޙަޤީޤަތާ ބަސްތަކުގައިވާކަން ދެއްވާފައިވާ މިހެން، އަދިވެސް ނަސޭހަތުގައިވެސް ޙަޤީޤީ މުއުމިނުންކަމުގައި ހަމައެވެ. އެކަންކަމުން މިކަމާ މިއީ الله ގެ ޤުދުރަތާއި، ސުންނަތާއި ހިލާފު ދޫކޮށްލެވިގެން ނުވާ މިހާރެވެ.

ހިތުގައިވާ ޢީމާންކަން ފުރިހަމަ އުނިއިތުރުވުމާގުޅޭގޮތުން ބިނާއަށް ބަޔާންކުރާ ދަލީލުތަކުގެ ތެރޭގައި އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅުވެއެވެ:

---

[51] الأنفال: 2

[52] الأنفال: 4

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ...﴿١٠﴾﴾ [53]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މުސްލިމުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް މުއުމިނު އަންހެނުން ހިޖުރަކޮށްފައި އަންނަހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަނބުލުން އިމްތިޙާނުކުރާށެވެ!..."

މިތަނުގައި އީމާންކަމުގެ މަސްޢަލަ ފިޔަވައި އެހެން މަސްޢަލައެއްވާކަން ތިބާއަށް ނުފެނޭހެއްޔެވެ؟

﴿...اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ...﴿١٠﴾﴾ [54]

މާނައީ: "އެކަނބުލުންގެ އީމާންކަން ހުރިގޮތް الله ދެނެވޮޑިގަތުން ބޮޑެވެ. ފަހެ، އެކަނބުލުންނީ، (ޙަޤީޤަތުގައި) މުއުމިނުންނަކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގިއްޖެނަމަ..."

އަދި އެފަދައިން އެމިޤާލުގައި މިބަސްފުޅުވެސްވެއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ...﴿١٣٦﴾﴾ [55]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މުސްލިމުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން الله އަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވާށެވެ..."

އެތަނުގައި އިތުރުވުމަށްޓަކައި ފުރުސަތެއްނުވާނަމަ، އީމާންވުމަށް އެކަލާނގެ އަމުރުކުރެއްވުމުގެ އެއްވެސް މާނައެއްނުވެއެވެ. ދެންވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

---

[53] الممتحنة: 10

[54] الممتحنة: 10

[55] النساء: 136

﴿الٓمٓ ۝١ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۝٢ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ۝٣﴾ [56]

މާނައީ: "الٓمٓ. މީސްތަކުން ތިމަންމެން އީމާންވެއްޖައީމުއޭ ބުނުމުން، އެއުރެން އިމްތިޙާނު ނުކުރައްވައި ދޫކޮށްލައްވާނެކަމަށް ހިތަނީ ހެއްޔެވެ؟ އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންގެ ކުރީގެ (އުއްމަތްތަކުގެ) މީހުން، ތިމަންނަމެންކަލާނގެ އިމްތިޙާނު ކުރައްވައިފީމެވެ. ފަހެ (އީމާންކަމުގައި) ތެދުވެރިވި މީހުން، ހަމަކަށަވަރުން الله ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ދޮގުވެރިންވެސް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ... ۝١٠﴾ [57]

މާނައީ: "ތިމަންނަމެން އީމާންވެއްޖައީމުއޭ (ދުލުގާތުން) ބުނާ ބަޔަކު މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ވެއެވެ. ފަހެ، الله ގެ މަގުގައި އެއިން މީހަކަށް އުނދަގުލެއް ލިބިއްޖެނަމަ، މީސްތަކުންގެ އުނދަގޫތައް الله ގެ ޢަޛާބާ އެއްފަދަ ކަމުގައި އޭނާ ހަދައެވެ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ۝١٤١﴾ [58]

---

[56] العنكبوت: 1-3

[57] العنكبوت: 10

[58] آل عمران: 141

ޖަވާބު: "އާދެ، اللّٰه އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުން ޖާހިލުކުރައްވައި، ސާފުކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. އަދި، ކާފަރުން ހަލާކުކުރައްވައި، ނަތީޖާކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ."

ތަސްދީޤުކުރުމަކީ، އަމަލުން اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެބައިމީހުން އިމްތިޙާނުކުރައްވާފައިވާމީން ނުވަތަހެއްޔެވެ؟ އަދި އަމަލުކުރުމުގެއިން އިޤްރާރުވުމަކަން އެކަލާނގެ އުތަރީމުރުންގެ ހިތައިން ހުރިވޮޑިގެންނަވައެވެ. އެއީ އާދޭ މުއުމިން އެއްކަމަށް ނަސްއްކަމުގެ މުއުމިން އެކަލާނގެ ޝަރްޢީ ދިއުމަން ގަސްދަސްވެ.

ދެންފަހެ اللّٰه ގެ ފޮތާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ސުންނަތާއި، ނަޞޫޞާއި އިމާމުވެރިކަމުގެ ދަރަޖަބަދަލުގައިވާ ސަލަފުންގެ މަންހަޖުގައިހުރިގޮތުން ދީން ތަބާވުން ކޮން އެއްޗަކަށްހެއްޔެވެ!؟

ފަހެ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ސުންނަތްވާ ގޮތަކީ:

އަހަރުމެންގެ އިލްމުވެރިން ނަސޭހަތްކުރައްވާ، މިގޮތުގައި އަހަރުމެން ކިޔާދީފައިވާ ގޮތުކަމުގައިވާ: އީމާންކަމަކީ ނިޔަތާއި ބަހާއި އަމަލު ހިމެނޭކަމަކުންނާ ކަމުގައިވެއެވެ. އަދި އެއީ އެއްދަރަޖަ އަށްވުރެ ދަރަޖަ މަތީގައިވާ ދަރަޖަތަކަކަށްވާ ކަމުގައެވެ. އޭގެ އެންމެ ފުރަތަމަ އަދި އެންމެ މަތީ ދަރަޖައީ ދުރުން ހުއްޓުމެވެ. އެއީ އީމާންކަން ހަމަޖެހިގެން އެބައްޔަކާ ވަކިވުން الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ކަނޑައެޅުއްވި ޙަދީޘްގައި އަލިއަޅުވާލާ ފަދައިންނެވެ. ދުނިޔެ އެމަގާމުގައި ކިޔާ، الله ގެ ރަސޫލުންގެ އަލިއަޅުވާލާ ތަބާވެރިން އިތުރުކުރެވޭ އެއްބަސްވުމެއްގައި، އޭނާ އީމާންކަމަށް ސަލާމަތް ވަނުމުގެ އީމާންކަމުގެ ނަމަ ހާޞިލްވުމުގެ ދަރަޖަ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލުގެ ފުރިހަމަވުމަށްޓަކައި (މުއުމިނުންކަމުގައި) ވާގޮތަކަށްކަމުގެ. އަދި ނަފްސުގެ ޙައްޤުތަކަށް މަތިޖެހޭނީ ތަބާވިޔަކުރުމުގެ ގޮތަކަށްވާގޮތެއްވާ. އަދި الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ތަޤްވާވެރިކަން އިތުރުވާވަރަކަށް، އެކަމާނގެއަރާ އީމާންކަން އިތުރުވެގެންދެއެވެ.

އީމާންކަމުގައި އިސްތިސްނާކުރުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު [59]

[59] އަބޫބަކުރު އަލްއާޖުރީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (مِنْ صِفَةِ أَهْلِ الْحَقِّ، مِمَّنْ ذَكَرْنَا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: الِاسْتِثْنَاءُ فِي الْإِيمَانِ، لَا عَلَى جِهَةِ الشَّكِّ، نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّكِّ فِي الْإِيمَانِ، وَلَكِنَّ خَوْفَ التَّزْكِيَةِ لِأَنْفُسِهِمْ مِنَ الِاسْتِكْمَالِ لِلْإِيمَانِ، لَا يَدْرِي أَهُوَ مِمَّنْ يَسْتَحِقُّ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ أَمْ لَا؟ وَذَلِكَ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ مِنْ أَهْلِ الْحَقِّ إِذَا سُئِلُوا: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ قَالَ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَأَشْبَاهِ هَذَا، وَالنَّاطِقُ بِهَذَا، وَالْمُصَدِّقُ بِهِ بِقَلْبِهِ مُؤْمِنٌ، وَإِنَّمَا الِاسْتِثْنَاءُ فِي الْإِيمَانِ لَا يَدْرِي: أَهُوَ مِمَّنْ يَسْتَوْجِبُ مَا نَعَتَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ أَمْ لَا؟ هَذَا وَطَرِيقُ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِإِحْسَانٍ، عِنْدَهُمْ أَنَّ الِاسْتِثْنَاءَ فِي الْأَعْمَالِ، لَا يَكُونُ فِي الْقَوْلِ، وَالتَّصْدِيقِ بِالْقَلْبِ، وَإِنَّمَا الِاسْتِثْنَاءُ فِي الْأَعْمَالِ الْمُوجِبَةِ لِحَقِيقَةِ الْإِيمَانِ، وَالنَّاسُ عِنْدَهُمْ عَلَى الظَّاهِرِ مُؤْمِنُونَ، بِهِ يَتَوَارَثُونَ، وَبِهِ يَتَنَاكَحُونَ، وَبِهِ تَجْرِي أَحْكَامُ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ، وَلَكِنَّ الِاسْتِثْنَاءَ مِنْهُمْ عَلَى حَسَبِ مَا بَيَّنَّاهُ لَكَ، وَبَيَّنَهُ الْعُلَمَاءُ مِنْ قَبْلِنَا. رُوِيَ فِي هَذَا سُنَنٌ كَثِيرَةٌ، وَآثَارٌ تَدُلُّ عَلَى مَا قُلْنَا...)
(الشريعة للآجري: 2/656-657)

މާނައީ: "އަދި އަހަރުމެން ޛިކުރުކުރި އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ ޙައްޤުގެ އަހުލުވެރިންގެ ސިފަތަކުގެ ތެރޭގައި އީމާންކަމުގައި إن شاء الله ކިޔުންވެއެވެ. އެއީ (އީމާންވެގެންވާކަމާއިމެދު) ޝައްކު ކުރުމުގެ ގޮތަކުން ނޫނެވެ. -އީމާންކަމުގައި ޝައްކު ކުރުމުން الله سُبحانهُ وتعالى ގެ ހަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ.- އެހެންނަމަވެސް އެއީ އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކަށް އީމާންކަމުގައި ފުރިހަމަވެގެންވާކަމަށް ބުނެ ތަޒްކިޔާ ވާހަކަ ކިޔުމަށް ބިރުންނެވެ. އެކަމީ އީމާންކަމުގެ ހަޤީޤަތް ހައްޤުވެގެންވާ މީހެއްތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯއެއް އެނގޭކަށެއް ނޭނގެއެވެ. އެކަމަށްޓަކައި ޙައްޤު އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި 'ތިބާ މިހާރު މުއުމިނެއްހޭ" ސުވާލުކުރެވިއްޖެއްޔާ ބުނެއެވެ: 'އަހަރެން الله އާއި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި، އާޚިރަތްދުވަހާއި، ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައާއި މިފަދަ ކަންތަކަށް އީމާންވަމުއެވެ'. ފަހެ މިފަދައިން ބުނެ އަދި ހިތުން ތެދުކުރާ މީހާއީ މުއުމިނެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް އީމާންކަމުގައި އިސްތިސްނާކުރުންވާނީ: އެއީ الله سُبحانهُ وتعالى މުއުމިނުން ސިފަކުރައްވާފައިވާ އީމާންކަމުގެ ހަޤީޤަތް ހާސިލްކޮށްފައިވާ މީހުންގެ ތެރެއިންވުމުގެ ސިފަ ހައްޤުވެގެންވާ މީހެއްތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯ އެނގޭކަށް ނޭނގޭތީއެވެ. މިއީ ސަޙާބީންނާއި އެބޭކަލުންނަށް އިޙްސާންތެރިކަމާއިއެކު ތަބާވި ތާބިޢީންގެ ގޮތެވެ. އެބޭކަލުންގެ ނަޒަރުގައި (އީމާންކަމުގައި إن شاء الله ކިޔުން) ޢަމަލުތަކުގައެވެ. ބަސްބުނުމާއި ހިތުގެ ތެދުކުރުމުގައި އެކަން ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އިސްތިސްނާކުރުން ވާނީ އީމާންކަމުގެ ހަޤީޤަތް ވާޖިބުކުރާ ޢަމަލުތަކުގައެވެ.

އަދި އެބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މީސްތަކުންވަނީ ބޭނުމުން ފޫހިކަމާ ގޮތުގެ މައްޗަށް މުއުމިނުންކަމުގައެވެ. އެކަމަށްޓަކައި އެބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް ވާރުތަކުން އެކަކު އަނެކަކާއި ކައިވެނިކޮށްދެއެވެ. އަދި އިސްލާމީ މިއްލަތުގެ ޖުމުލަތަކެއް ހިނގަނީ އެކަމަށްޓަކައެވެ. އެހެންކަމުން އެބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި އިސްތިޤާމަތުންވަނީ އަހަރުމެން އަދި އަހަރުމެންގެ ކުރިން އިޖްތިހާދުން މިބައިން ބަޔަކާއި ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށެވެ. މިކަމުގައި އަހަރުމެން މިބަސް ކުރީގެ މައްޗަށް ދެކެވިދާނެ ގިނަވެގެން ސުންނަތާއި އަދުގަކާ ރިވާވެގެންވެއެވެ...."

އީމާންކަމުގައި އިސްތިޤާމަތުން ނުވަތަ އަމުރުނީ إن شاء الله މުއުމިނުންނާ ބަސްމުގެ މައްސަލާގައި މިސްތަކުން ބައިބަޔަށް ބަހާވެސްއެވެ. އެކަމަކު އުޅޭބޭކަލަކު އިސްތިޤާމަތުން ބަހާލެއެވެ. އަދި އުޅޭބޭކަލަކު ބޭނުމުގެ އީމާންކަމުގައި ޝަރުޢީކޮށްކަމުގައި، އަދި ދަލީލުތަކުން ނަގާފައިވާކަމުގައި ބޭނުން، އަދި ކިބައިން، އުޅޭބޭކަލަކު ބޭނުމުގެ ކަމާބެހޭގޮތުން ވާނީ. މިއީ މުހިއްމުކަމެއް މުއުމިނުގެ ތަފާސް. އެހެން އުޅޭބޭކަލަކު ގެންނެވި އީމާންކަމުގައި އިޚުލާޞްތެރިކަމާ އެއްބަސްވުމުގައެވެ، އަދި މިބައިމީހުންގެ ނަޒަރުގައި އީމާންކަމާއި، އެހެން މުއުމިނުންގެ އީމާންކަމާއި ހަމަހަމަވާކަމެވެ. ދީން އަސްލު ޖަވާބު އިސްތިޤާމަތުން ވާޖިބުކުރެއެވެ. އެކަމަކު ތިނެއް އެއްޗެއް ބަލައިގަނެވޭ ސަބަބުތަކާއި ހަމައެކަނި އީމާންކަމުގައި އިސްތިޤާމަތުން ނުވަތަ ކަމެއްގައި ހިތުގެ އިސްތިޤާމަތާއި ހިތްވަރާ ބަލައިލާ ހިތްހެޔޮކަމެވެ. އެގޮތުން އަހުލުއްސުންނާގެ ގޮތުގައި އީމާންކަމުގައި އިސްތިޤާމަތުގެ ވާހަކަ އީމާންކަމުގެ އަސާސުގައި ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކުން އަންނަނިވި މުޅިބައިތަކުން ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ:

❶ އޭނާގެ ނަފްސަށް މަޢުރިފަތާ ހިތުން ދެނެގަތުމާ ބަހާއި ދިލުން ދެނެގަތުމުގެ ކަމަކަށް، އަދި އީމާންކަމުގެ ފުރިހަމަކަމަށް ވާޖިބުކަމުގެ ހުރިހާ ކަމެއް ފަރުދުގެ އޭނާ ގެންގުޅުއްވާކަން އެކަމާބެހޭގޮތުން ބަރާއަތުވުމުގެ ކަމަކަށް އިސްތިޤާމަތުވުމެވެ.

❷ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އޭނާގެ ބަރަކާތަށް ޝުކުރުވެރިވުމާ ނުވަތަ ދަންނަ އޭނާއަށް އެކަތްގެންގުޅުމި، ބަރަކާތަށް ޝުކުރުވެރިވުމުގެ ކަމަކަށް އިސްތިޤާމަތުވުމެވެ.

❸ ނަބަވީ ސުންނަތުގެ ކަންކަމަށް ހިތުން ޢަމަލުކުރުމުގައި ހިތްވަރާއި ހިތްހެޔޮކަމަށް ބަރުން އިސްތިޤާމަތުވުމެވެ.

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޖާޖް ބުނު ސަޢީދު، އަބޫބިޝްރުގެ އަތިރުން، އަލްޙަސަނުގެ އަތިރުން ރިވާތްވިއެވެ:

(أنَّ رجُلاً قَالَ عِنْدَ عَبْدِ اللّٰه يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ: أنا مُؤْمِنٌ. فَقال ابن مسعود رضي الله عنه: أفأنت من أهل الجنة؟ فقال: أرجو فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللّٰه: «أفلا وَكّلْتَ الأُولَى كَمَا وَكّلْتَ الأخرى») [60]

މާނައީ: "މީހަކު އިބްނު މަސްޢޫދުގެ އަރިހުގައި ވަނިކޮށް ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެންނަކީ މުއުމިނެކެވެ!' އެހިނދު އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހެ ތިބާއީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިއެއްހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެން އުއްމީދުކުރަމެވެ.' އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފަހެ ތިބާ އެކަންތައް (الله އަށް ވަކީލުކޮށް) ހަވާލުކުރިފަދައިން ފުރަތަމަ ކަންތައްވެސް ހަވާލުކުރިނަމަވެ!'"

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު ވަކީޢު، ސުފްޔާނު ބުނު ސަޢީދުގެ އަތިރުން، އަބުލްއަޙްވަޞްގެ އަތިރުން، އަބޫ ޢާއިޒު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާތްވިއެވެ:

(جاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللّٰه فَقَالَ: بينما نحن نسير إذ لَقِينا رَكْبًا فَقُلْنا: مَنْ أَنْتُمْ؟ قَالُوا: " نَحْنُ الْمُؤْمِنُونَ قَالَ: فَقَالَ: أَلاَ قَالُوا إنا مِنْ أَهْلِ الْجَنّة.) [61]

މާނައީ: "މީހަކު ޢަބްދު الله (އިބްނު މަސްޢޫދު)ގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'އެއްފަހަރަކު އަހަރުމެން ދަތުރުކުރަމުންދަނިކޮށް ބަޔަކާ ދިމާވިއެވެ. ދެން އަހަރުމެން ބުނީމެވެ: 'ތިޔައީ ކޮންބައެއްހެއްޔެވެ؟' އެބައިމީހުން ބުނޫއެވެ: 'އަހަރުމެންނަކީ

---

❹ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އާއި ހަވާލު ކަމެއް ވަކީލުކޮށް ބަރޯސާވުމުގެ ގޮތުން ޝަރުޢު ކުރުވުމެއްނޫ އިސްތިޘްނާކުރުމެވެ. (مجموع الفتاوى: 13/41-48)

[60] السنة للخلال: 1343

[61] الإيمان لابن أبي شيبة: 23، المعجم الكبير للطبراني: 8791

މުއުމިނުންނެވެ! އެހިނދު އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންނަކީ ސުވަރުގެގެ އަހުލުވެރިންނޭ އެބައިމީހުން ބުނިނަމައެވެ!'"

އަބޫ ވާއިލު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްދާ ބުން ސައީދު އަލި މުޙައްމަދު ބުން ޖަރީރު، އެދުބާރަކުން ޝުޢްބާގެ އަރިހުން، ސަލަމާ ބުން ކުހައިލުގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމުގެ އަރިހުން، ޢަލްޤަމާ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ:

(قَالَ رَجُلٌ عِنْدَ عَبْدِ اللّٰه: أنا مُؤْمِنٌ، قَالَ عبد الله: " فقُلْ: إِنِّي في الْجَنِّة وَلَكِنَّا آمنا باللّٰه وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ.) [62]

މާނައީ: "މީހަކު ޢަބްދު الله (އިބްނު މަސްޢޫދު)ގެ އަރިހުގައިވަނިކޮށް ބުންޏެވެ: 'މިމަންނާއީ މުއުމިނެކެވެ!' އެހިނދު ޢަބްދު الله ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ މިމަންނާވަނީ ސުވަރުގެގައޭ ބުނާށެވެ! އެހެންނަމަވެސް، އަހަރުމެން، الله އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އީމާންވަމުއެވެ.'" [63]

---

[62] الإيمان لابن أبي شيبة: 22 ، السنة للخلال: 1339

[63] އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...الْمُؤْمِنُ الْمُطْلَقُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَهُوَ الْمَوْعُودُ بِالْجَنَّةِ بِلَا نَارٍ إذَا مَاتَ عَلَى إيمَانِهِ وَلِهَذَا كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَغَيْرُهُ مِنْ السَّلَفِ يُلْزِمُونَ مَنْ شَهِدَ لِنَفْسِهِ بِالْإِيمَانِ أَنْ يَشْهَدَ لَهَا بِالْجَنَّةِ؛ يَعْنُونَ إذَا مَاتَ عَلَى ذَلِك فَإِنَّهُ قَدْ عَرَفَ أَنَّ الْجَنَّةَ لَا يَدْخُلُهَا إلَّا مَنْ مَاتَ مُؤْمِنًا. فَإِذَا قَالَ الْإِنْسَانُ: أَنَا مُؤْمِنٌ قَطْعًا وَأَنَا مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللَّهِ. قِيلَ لَهُ: فَاقْطَعْ بِأَنَّك تَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِلَا عَذَابٍ إذَا مُتّ عَلَى هَذَا الْحَالِ فَإِنَّ اللَّهَ أَخْبَرَ أَنَّ الْمُؤْمِنِينَ فِي الجنة...) (مجموع الفتاوى: 416/7)

މާނައީ: "...الله ގެ ފޮތުގައިވާ މުޠުލަޤު މުއުމިނުވީމާ (ފުރިހަމަ މުއުމިނާ)އީ އޭނާގެ އީމާންކަމުގެ މަތީގައި މަރުވެއްޖެނަމަ ނަރަކަ ފިޔަވައި ސުވަރުގެ ވަޢުދުވެވިގެންވާ މީހާއެވެ. މިކަމަށްޓަކައި އިބްނު މަސްޢޫދާއި، އަދި ސަލަފުންގެ ތެރެއިން އެހެން ބޭކަލުންވެސް، އެމީހެއްގެ ނަފްސަށް އީމާންކަމާއި ހެކިވެއްޖެމީހާ، އޭނާވެސް ސުވަރުގެއަހަލުކަމާ ހެކިވުމާ ލާޒިމުކުރައްވައެވެ. އެބޭކަލުން މުރާދުކުރައްވަނީ: އޭނާ އެގޮތުގެ މަތީގައި މަރުވެއްޖެނަމައެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން މުއުމިންކަމުގައިވާ ހާލުގައި

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު، ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން، މުޣީރާ ބިން މިޤްސަމްގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އިބްރާހީމް ވިދާޅުވިއެވެ:

(إِذَا قِيلَ لَكَ أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ فَقُلْ: آمَنت بِاللّٰه وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ.) [64]

މާނައީ: "ތިބާއަށް 'ތިޔައީ މުއުމިނެއްތޯ؟؟' ބުނެވިއްޖެނަމަ ބުނާށެވެ! 'އަހުރެން الله އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އީމާންވެއްޖައީމުއެވެ.'"

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު، ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން، މަޢުމަރުގެ އަރިހުން، އިބްނު ޠާވޫސްގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

(إِذَا قِيلَ لَكَ أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ قَالَ: آمَنْتُ بِاللّٰه وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ..) [65]

މާނައީ: "ތިބާއަށް 'ތިޔައީ މުއުމިނެއްތޯ' އެހިއްޖެނަމަ ބުނާށެވެ: އަހުރެން الله އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އީމާންވެއްޖައީމުއެވެ!"

މަރުވެއްޖެހިނދު ގޮސްވީ ސުވަރުގެ ނުވަތަ ނަރަކަކަށްވީ އެނގޭނީއެވެ. އެހެންކަމުން 'އަހުރެންނަކީ ކަށަވަރުން ޔަޤީންކޮށްގެންވާ މުއުމިނެއް އަދި އަހުރެންނަކީ الله ގެ ރަސޫލަކުމެއި މުއުމިނެކޭ' ކިޔުމަކީ ބުނެވިދާނެ، އެހެންނަމަވެސް ބުނަންވާނީ: 'އަހުރެންވީއިރު މިބާރުތަކެއި ކަލާ މަރުވެއްޖެނަމަ އެއްވެސް ޝައްކެއްނެތި ކަލާ ސުވަރުގެ ވަންނާނެކަމަށް ޔަޤީންކަމާއެކު ކަށަވަރެއްނުވާނެތެވެ! އެހެނީ الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ޒަމާނުތަކުގެ ތެރޭގައި މުއުމިނުންގެ ސުވަރުގޭގައި ކަމަށެވެ..."

[64] السنة لعبد الله: 749، الشريعة للآجري: 289

[65] السنة لعبد الله: 660، السنة للخلال: 1348

އަދި އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބްދުއްރަޙްމާން، ބިން ޢައުފުގެ އަރިހުން، ޔަޙްޔާ ބިން އަބީޒުގެ އަރިހުން، މުޙައްމަދު ބިން ސީރީންގެ އަރިހުން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

(إِذَا قِيلَ لَكَ أمُؤْمِنٌ أنْتَ؟ فَقُلْ: ﴿...آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ...﴿١٣٦﴾ [66]

މާނައީ: "ތިބާއަށް 'ތިޔައީ މުއުމިނެއްހެއްޔާ' ބުނެވިއްޖެނަމަ ތިބާ ބުނާނީކަމުގައެވެ:

﴿...آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ...﴿١٣٦﴾ [67]

މާނައީ: "...ތިމަންމެން الله އަށާއި ތިމަންމެންނަށް ބާވައިލެއްވުނު ތަކެތާއި އަދި އިބްރާހީމްގެފާނަށާއި، އިސްމާޢީލްގެފާނަށާއި، އިސްޙާޤުގެފާނަށާއި ޔަޢުޤޫބުގެފާނަށާއި (ޔަޢުޤޫބުގެފާނުގެ) އަސްބާތުންނަށް ބާވައިލެއްވުނު ތަކެއްޗަށް އީމާންވެއްޖައީމުއެވެ..."

ދިޔާހަމެވެ.

އަދި އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު ބިން އަބްދުލްޙަމީދު، މަންޞޫރުގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމް ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

(قَالَ رجلٌ لِعَلْقَمَةَ أمُؤْمِنٌ أنْتَ؟ فَقَالَ: أرْجُو إنْ شَاءَ اللُّه.) [68]

މާނައީ: "މީހަކު އަލްޤަމާއަށް ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާ ތިޔައީ މުއުމިނެއްހެއްޔެވެ؟' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'إن شاء الله އަހުރެން އުއްމީދެވެ.'"

---

[66] السنة لعبد الله: 648 ، السنة للخلال: 1335

[67] البقرة: 136

[68] السنة لعبد الله: 720، الشريعة للآجري: 285

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނުއާއި އެކަލޭގެ ފުޤަހާއި އެއްބަސްވީ ބާޠިލުން (އީމާންކަމުގައި) 'އިސްތިސްނާ' ކުރުން ނަގަނީ މިސަބަބަށްޓަކައިއެވެ. އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އެބަޔަކުން (އިސްތިސްނާކުރުމުން އަހަރެންނަކީ މުއުމިނެއް ބުނުމަކީ) ނުކުރުންވެސް ވާކަށްކަމަކީ ކަނޑައެޅި ހަޤީޤަތުގައި އެކީ އީމާންވެގެންވާކަމަށް ދަލީލުވެއެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ ބާބުގައި އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަންގައިދެނީ ކަނޑައެޅިގެން (އަމިއްލަ ނަފްސަށް ތަޢުރީފުކުރާ) ޖަހިރުކުރުމާއި، الله ގެ ހަޟްރަތުގައި (އީމާންކަން) ފުރިހަމަވެގެންވާކަމަށް (ދައުވާކުރުމަކީ) އޮންނަ ބިދުޢަތެއްކަމެވެ.

ދެންފަހު ދުނިޔޭގެ ބަހާތަކުގެ ދުވަސްވަރުގައި ދަރަނަށް، ފަހުން ހަމަ ކަމަކަށްވެދިޔައީ އެބައިމީހުން (އިސްތިސްނާ) މިއްލަތުގެ އަހުލުވެރިން އެންގެންނެން ނަންބަރުވެ މުއުމިނުންކަމުގައެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުންގެ ވާޖިބުކަމާއި، އެބައިމީހުންގެ ކައިވެނިކަމާއި، އެބައިމީހުންގެ ހިއްސާކަމާއި، އެބައިމީހުންގެ ކައިވެނިކުރުންކަމާއި، އަދި އެބައިމީހުންގެ ހުކުމާ ޖެހުންކަމާއި ސުންނަތްތަކާއި ވާކަންކަމުގައި އީމާންކަމުގެ މައްޗަށެވެ.[69] މިކަމަކީ ކަމެވެ

69 ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «النَّاسُ عِنْدَنَا مُؤْمِنُونَ فِي الْأَحْكَامِ وَالْمَوَارِيثِ وَنَرْجُو أَنْ يَكُونُوا كَذَلِكَ وَلَا نَدْرِي مَا حَالُنَا عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ» (السنة لعبد الله: 609)

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ހުކުމްތަކާއި މީރާތުގެ ކަންތަކުގައި މީސްތަކުންނީ މުއުމިނުންނެވެ. އަދި އަހަރުމެން އުއްމީދުކުރަނީ (الله ގެ ހަޟްރަތުގައިވެސް) އެބައިމީހުން އެފަދައިން ތިބުމަށެވެ. އަދި الله عَزَّوَجَلَّ ގެ ހަޟްރަތުގައި އަހަރުމެންގެ ހާލަތަކީ ކޮބައިކަމެއް ނޭނގެއެވެ." (އެބަހީ: އަހަރުމެންގެ އީމާންކަމާއި، ޚާތިމާތް ގޮސްނިމޭނީ ކިހިނެއްކަމެއް ނޭނގެއެވެ.)

ވަކީޢު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَقَالَ أَبُو حنيفة: من قَالَ بقول سُفْيَان هَذَا فَهُوَ عندنا شاك، نَحْنُ المؤمنون هنا وعند الله حقا، قَالَ وكيع: وَنَحْنُ نقول بقول سُفْيَان، وقول أَبِي حنيفة عندنا جرأة.) (تاريخ بغداد: 502/15)

މާނައީ: "އަދި އަބޫ ޙަނީފާގެ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުފްޔާނުގެ މިބަސްފުޅަށް ތަބާވާ މީހާ ވާނީ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި (އީމާންކަމާއި ދޭތެރޭ) ޝައްކުކުރާ މީހެކެވެ! އަހަރުމެންނީ މިތާނގައި (އެބަހީ: ދުނިޔެ

(އީމާންކަމުގައި) އިސްތިޤާމަތުވުމާއި އުކަންދޫކޮށްލުމާއި މިދެކަންކަމުގަން
ތަނަވަސްވެގެންވާކަމަށް އަލްއަޒުހަރީ ދެކެވަޑައްވައެވެ.

އަދި އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުސުންނަތުން މުރްޖިއަތު ބުނުން ކާފިރު، އަހުލުއްޖަމާޢަތި
ވިދާޅުވިކަމަށް ނަޤުލުކުރައްވައެވެ:

މާނައިވެސް) އަދި الله ގެ ހަޤީޤަތުގައިވެސް ހައްގު މުއުމިނުންނެވެ! ތަކުރާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުލުވެސް
ބަންދާގައި ސުލްޠާނުންގެ ޙުކުމެވެ. އަދި އެބަ ހަނދާނުގެ ބަޔާ އަހުލުވެރިންގެ ހާލަތުގައި ބަރުއަތުން (الله ގެ
ދެއްކެން) ޙާލަތުގެ ބަސްބަސްގެކެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...قالُوا: وَلأَنَّ شَرَائِعَ الإِسْلَامِ عَلَى الْأَفْعَالِ الظَّاهِرَةِ، وَأَمَّا حَقَائِقُ الْإِيمَانِ الْبَاطِنَةُ فَتِلْكَ عَلَيْهَا شَرَائِعُ الثَّوَابِ وَالْعِقَابِ، فَلِلَّهِ تَعَالَى حُكْمَانِ: حُكْمٌ فِي الدُّنْيَا عَلَى الشَّرَائِعِ الظَّاهِرَةِ وَأَعْمَالِ الْجَوَارِحِ، وَحُكْمٌ فِي الْآخِرَةِ عَلَى الظَّوَاهِرِ وَالْبَوَاطِنِ، وَلِهَذَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ عَلَانِيَةَ الْمُنَافِقِينَ، وَيَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللهِ فَيُنَاكِحُونَ، وَيَرِثُونَ وَيُورَثُونَ، وَيُعْتَدُّ بِصَلَاتِهِمْ فِي أَحْكَامِ الدُّنْيَا، فَلَا يَكُونُ حُكْمُهُمْ حُكْمَ تَارِكِ الصَّلَاةِ، إِذْ قَدْ أَتَوْا بِصُورَتِهَا الظَّاهِرَةِ، وَأَحْكَامُ الثَّوَابِ وَالْعِقَابِ لَيْسَتْ إِلَى الْبَشَرِ، بَلْ إِلَى اللَّهِ، وَاللَّهُ يَتَوَلَّاهُ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ...) (مدارج السالكين: 525/1)

މާނައީ: "...އެބޭކަމުން ވިދާޅުވިއެވެ: އެހެނީ އިސްލާމްދީނުގެ ޝަރީޢަތްތަކުގައިވެސް ބޭރުފުށުގެ ޢަމަލުތަކާ
މެދުގައެވެ. ދެންފަހެ، އެތެރެފުށުގެ އީމާންކަމުގެ ޙަޤީޤަތްތަކާއި ދަރުމަވެރިކަމާއި، އުކަންތަކާ މެދުގައިވެސް ފާފަވާއި
އަދަބުތަކުގެ ޝަރީޢަތްތަކެވެ. ފަހެ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އަށް ދެޙުކުމެއްވެއެވެ: ބޭރުފުށުން ދުނިޔޭގެ ޝަރީޢާ
ޝަރީޢަތްތަކާއި ގުނަވަންތަކުގެ ޢަމަލުތަކާ މެދުގައެވެ ޙުކުމެއްވެއެވެ. އަދި ބޭރުފުށާއި
އެތެރެފުށުގެ މެދުގައެވެ އާޚިރަތުގައިވާ ޙުކުމެއްވެއެވެ. މިކަމަށްޓަކައި ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، މުނާފިޤުން
ބޭރުފުށުން ފާޅުކުރާކަންތައް ޤަބޫލުކުރައްވައެވެ. އެމީހުން
ރޫޙުގެ ސިއްރުތަކުގެ ޙުކުމް الله އާއި ޙަވާލުކުރައްވައެވެ. އެމީހުން
(އެކަމުގެ މައްޗަށް) އެބައިމީހުން ކައިވެނިކުރެވޭ، ވާރުތަވެރިކަން، ވާރުތަވެރިވެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ
ޙުކުމްތަކުގައި އެބައިމީހުންގެ ނަމާދުވެސް ބަލައިގަނެވެއެވެ. އެހެންކަމުން، ނަމާދު ދޫކުރާ މީހާގެ ޙުކުމްގައި،
އެބައިމީހުންގެ ޙުކުމެއްނުވެއެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން ބޭރުފުށުން އެނަމާދުގެ ސޫރަ ގެނެސްފައިވެއެވެ. އަދި
ޘަވާބާއި އަދަބުގެ ޙުކުމްތައް އިންސާނުންނަކަށް ނުވެއެވެ. އަދި ހަމައެކަނި، އެކަންތަކުގައިވެސް الله އަށެވެ.
އާޚިރަތުގެ ދާރުގައި الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެކަންތަކާއި ޙަވާލުވެވޭނެއެވެ (ޙުކުމްކުރައްވާނެއެވެ)..."

(مَنْ قَالَ أنَا مُؤْمِنٌ فَحَسَنٌ، وَمَنْ قَالَ: أنَا مُؤْمِنٌ إنْ شَاءَ اللَّه فَحَسَنٌ؛ لِقَوْلِ اللّٰه عَزَّ وجَلَّ: ﴿...لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ...﴾، وقَدْ عَلِمَ أنَّهمْ دَاخِلُونَ.)

މާނައީ: '''އަހުރެންނަކީ މުއުމިނެކޭ' ބުނުމީމާ، ވާނެ އެކަންވެސް ރަނގަޅެވެ. އަދި 'އަހުރެންނަކީ إن شاء الله މުއުމިނެކޭ' ބުނުމީމާ، ވާނެ އެގޮތުވެސް ރަނގަޅެވެ. އެއީ الله عَزَّوَجَلَّ މިބަސްތުގެ ސަނަދަކީއެވެ:

﴿...لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ...﴾ [70]

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން، الله އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި، ބުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން ކަށަވަރެވެ..."

ވީމާ އެއީ އެބައިމީހުން (ކާފިރުންވެސް) އެތަނަށް ވަންނާނެކަން އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާކަމުގައިއެވެ." [71]

---

[70] الفتح : 27

[71] އަލްއަވްޒާޢީގެ އަރިހުން ވާރިދުވެގެންވާ މިރިވާޔަތުގެ ސަނަދުގައިވާ މުޙައްމަދު ބްނު ކަޘީރުއަކީ ވަރަށް ބޮޑިކަށި ރިވާޔަތްކަމުން އިމާމު އަޙްމަދު ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި ނަސާއީ ކުށްކަރު ރިވާޔަތްކުރާމީހެއްކަމުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ. އަދި މަޢުމަރުއާއި، އަލްއަވްޒާޢީގެ އަރިހުން މުޙައްމަދު ބްނު ކަޘީރު ރިވާޔަތްކޮށްފައިވާ ރިވާޔަތްތަކަށް ހެޔޮބަސްކޮށް އަދި އެއްވެސް މުޅިން ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ އަޙްމަދު ބްނު ޙަންބަލު ވިދާޅުވެއެވެ. (تهذيب الكمال: 36/331-333)

އަލްއަވްޒާޢީ رَحِمَهُ اللَّهُ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާއެއްގައި، 'ތިބާ މުއުމިނެއްހޭ' މިފަދައިން ސުވާލުކުރުމަކީ އެކަމާއެގޮތުން ވަރަށް ނުބައިބިދުޢައެވެ. އަދި އެފަދައިން ސުވާލުކުރާ މީހަކަށް އެކަމާބެހޭގޮތުން ޖަވާބުދިނުމަކީވެސް އެގޮތުން 'ތިބާ މުއުމިނެއް ބައްލަވާ' ސުވާލުކުރާމީހާއާމެދު އެކަމާބެހޭގޮތުން ވިދާޅުވެއެވެ: (إِنَّ الْمَسْأَلَةَ عَمَّا يُسْأَلُ مِنْ ذَلِكَ بِدْعَةٌ، وَالشَّهَادَةُ عَلَيْهِ تَعَمُّقٌ لَمْ نُكَلَّفْهُ فِي دِينِنَا وَلَمْ يُشَرِّعْهُ نَبِيُّنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ، لَيْسَ لِمَنْ سَأَلَ عَنْ ذَلِكَ فِيهِ إِمَامٌ إِلَّا مِثْلُهُ الْقَوْلُ بِهِ جَدَلٌ، وَالْمُنَازَعَةُ فِيهِ حَدَثٌ...) (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 1791، حلية الأولياء: 8/254)

އަހުރެން (އަބޫ ޒުބައިރު) ގެ ގާތުގައި ޢަބްދު الله (އިބްނު މަސްޢޫދު)ގެ ބަރިޔާވަނީ
މިވަޤުތުގެ މަސްއަލަތަށް. އެއީ މުޢާމަލާތުގެ އުޅުވެރިޔާ އުޅޭގޮތްތަކުގެ އަރިހުން އަހައިލީ
ދެންނެވިހިނދުއެވެ:

(أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ النَّاس كَانُوا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰه صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّم ثَلاَثَةَ أَصْنَافٍ: مُؤْمِنٌ وَمُنَافِقٌ وَكَافِرٌ، فَمِنْ أَيِّهِمْ كُنْتَ؟ قَالَ: مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.) [72]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އުޅަމަކުރެން އެސްވާލުކުރުކަމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި އުޅަމަކަށް ހުރިވުމަކީ
އަޅުގަނޑުމެންގެ ދީނުގައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ތަކުލީފުކުރެވިފައިވާކަމެއް، އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަބިއްޔާ
ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމާ، އަޞްޙާބުން (ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމް) ކަމެއްކަމެވެ. އުފެދިއިން ސަލަފުންނާ މިހާރުން
އެކަމުގައި (ތާބިޢީންނާ އިސްލާމީ) އިމާމުންނެވެ. އެކަމުގައި ބަލާލާފައި ދީނުގައި ސާބިތުވެ އެކަމުގައި ބަސްބުނުމީ
ޖަދަލުކުރުމެވެ. އަދި އެކަމުގައި އަޅައިނުލުމީ އަދަލް ނުފިލާ ކޮށްދެއްވައިފައެކެވެ..."

އަބްދުލް ޚަލާލް ރިވާ ކުރެއްވި، އިމާމު އަބްދުލްއަޒީޒު ދެންނެވިއެވެ: (يروى عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ أَنَّهُ قَالَ: " اِلاسْتِثْنَاءُ وَتَرْكُ الاسْتِثْنَاءِ سَوَاءٌ، كَمَا قَالَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ: ﴿...لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ آمِنِينَ...﴾، فَهَذَا لَيْسَ عَلَى شَكٍّ. فَلَمْ أُرَاهُ يُعْجِبُهُ تَرْكُ الِاسْتِثْنَاءِ، وَرَأَيْتُهُ أَكْثَرَعِنْدَهُ.) (السنة للخلال: 1060)

މާނައީ: "އަވްޒާޢީ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ: '(އިމާންކަމުގައި) އިސްތިސްނާކުރުމާއި އިސްތިސްނާކުރުމާއި ދޫކޮށްލުން ހަމަހަމަކަމެވެ. އެއީ الله عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ:
"ހަމަކަށަވަރުން الله އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ ތިޔަބައިމީހުން މަސްޖިދުލް ޙަރާމަށް އަމާންކަމާއިއެކު
ވަންނާނެއެވެ..." ފަހެ މިއީ ޝައްކުގެ މައްޗަކަށް ނޫނެވެ.' ދެން އަހުރެންނަށް (އުބައި: އަބްދުލް ބޭނުލް
ޚަލާލް) އަހަރެ، އެކަށީގެން (އުބައި: އިމާމް އަބްދުލް) އިސްތިސްނާކުރުން ދޫކޮށްލުމަށް ކަމުދާކަމަށް
ނުފެނެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި ގިނަފަހަރަކު ދެކެނުވީ އަހުރެންނަށް ފެނުނެވެ."

[72] الإيمان لابن أبي شيبة: 73 މުޅައެކީގެ މިއަދުގައި ބަލިކަރުކުރައްވާ، އަދި އިބްނު މަސްޢޫދުގެ އަރިހުން
މަސްޢޫދުކޮށް ތާބިޢީވެގެންވާ ރަވާއަތްތަކާއި މިއަދުގައި ހިވާލުވެގެންވާކަން ކަނޑައެޅުއްވާ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު
އަންނަނިވިއެވެ.

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ދުވަސްވަރުގައި މީސްތަކުންވީ ތިން ބަޔަކަށް 'މުއުމިނުންނާއި މުނާފިޤުންނާއި ކާފަރުން' ގެ ގޮތުގައިކަން ތިބާއަކަން ނޫނީގެއްތޯ؟ ދެން ތިބާވީ އެބައިން ކޮންބައެއްގެ ތެރޭގައިހެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުއުމިނުންގެ ތެރޭގައެވެ.'"

އަހަރުމެން ދެކެނީ އެކަލޭގެފާނު އެޖަވާބުދެއްވީ: ތިމަންވީ މުއުމިނުންގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރޭގައިކަމަށެވެ. އަދި އަނެއް ދެބައިގަނޑުގެ ތެރޭގައިއެއް ނޫންކަމަށެވެ.

ދެންފަހެ الله ގެ ބަސްތަރުޖަމާގައި އެފަދައިން ހިލިވުން (އެބަހީ: ތިމަންނާ މިއީ الله ގެ ބަސްތަރުޖަމާގައި މުއުމިނެކޭ ބުނެ ކަނޑައަޅާ ހިލިވުން) ދަންނަވައި، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އިބްނު މަސްޢޫދު) ވަނީ އެފަދައިން މުޢާދުކުރައްވަމުންވަނީ الله ޙާޟިރު މާތްލުވު ދިބިވަޖެއިގެން އަދި އެކަލާނގެކަން މަތިވާގާތު ބޭކަލެއްގެ ގޮތުގައިއެވެ. ދެންފަހެ އެހެން ކަންތައްޖާވީ ކިހިނަކުންހެއްޔެވެ! އަދި الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى މިފަދައިން ވަޙީކުރައްވާފައިވާކަމެވެ:

﴿...فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ۝٣٢﴾ [73]

މާނައީ: "...ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް ތާރީފުކޮށް (ޠާހިރު ރަނގަޅުކަމަށް ކަނޑައަޅާ) ފަޚުރުވެރިނުވާށެވެ! ތަޤުވާވެރިވީމީހުންގެ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގަތުން ބޮޑެވެ."

[73] النجم: 32

ޤަބޫލުކުރުމާ ވާހަކައަކީ: އަހަރުމެން ހިތުގައިވާގޮތުގައި އެކަށޭގޮތުން މިކަމުގެ ކުރިން ތަޢްލީމާ (މަތީގަ ޝަރީޢަތާ ތަޢުރީފުކުރާ ޖަރީރުލުގުގެ) ގޮތުން އަދި އުޞޫލް ގޮތުންގެ މައްސަލަފުޅު 'ތިބާ މުއުމިނެއްތޯ' ސުވާލުކުރެވުނަމަ. އަދި ބައެއް ގޮތުންގެ މައްސަލަ އެފަދައިން ތާނ މިހާރަށްކަށް އެކަލޭގެފާނު އިސްތިސްނާކުރުމަކާނުލައި އަހަރުމެން ނުކުރެއްވެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވާނެ ކަމަށެވެ: 'އަޅުގަނޑު ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އީމާންވެއްޖެ' އެވެ. މިގޮތަށް ޔަގީންކޮށް އިސްތިސްނާ ނުކުރައްވާނެއެވެ. އިބްރާހިމާއި، ޢަލްޤަމާއި، އިބްނު ސީރީން ނަންގަވާލެއްވި އެއީއެވެ.[74]

---

[74] އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَلِهَذَا كَانَ مِنْ جَوَابِ بَعْضِهِمْ إذَا قِيلَ لَهُ أَنْتَ مُؤْمِنٌ: آمَنْت بِاَللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ فَيَجْزِمُ بِهَذَا وَلَا يُعَلِّقُهُ أَوْيَقُولُ: إنْ كُنْت تُرِيدُ الْإِيمَانَ الَّذِي يَعْصِمُ دَمِي وَمَالِي فَأَنَا مُؤْمِنٌ وَإِنْ كُنْت تُرِيدُ قَوْلَهُ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ۝٢ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ۝٣ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا...۝٤﴾ وَقَوْلَهُ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ۝١٥﴾، فَأَنَا مُؤْمِنٌ إنْ شَاءَ اللَّهُ...) (مجموع الفتاوى: 13/42-43)

މާނައީ: "...މިކަމަށްޓަކައި، އެބައިމީހުންގެ ބައެއް ބައިމީހުންގެ ޖަވާބުގައި، 'ތިބާ ތިޔައީ މުއުމިނެއްތަ' ބުނެވިއްޖެނަމަ ވިދާޅުވެއެވެ: 'އަޅުގަނޑު ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ފޮތްތަކަށް އީމާންވެއްޖައީވެ' އެފަދައިން ޔަޤީންކޮށް، އަދި އިސްތިސްނާއެއް ނުކުރައްވައި ވިދާޅުވެއެވެ. ނުވަތަ ވިދާޅުވެއެވެ: 'ތިބާ ބޭނުންވަނީ އަޅުގަނޑުގެ ލޭއާއި މުދާ ރައްކާތެރިކުރާ އީމާންކަމުގައިވާނަމަ، ފަހެ އަޅުގަނޑަކީ މުއުމިނެކެވެ. އަދި ތިބާ ބޭނުންވަނީ މިއާއި ބެހޭ ﷲ ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅުތަކާއި މުއުމިނުން ގެ ސިފަތަކަށް ނަމަ: "މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާނީ ކަލާނގެ ﷲ ހަނދުމަކުރެވިއްޖެނަމަ އެމީހުންގެ ހިތްތައް ބިރުވެރިވާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ (ބާވައިލެއްވި) އާޔަތްތައް އެމީހުންނަށް ކިޔައިދެވިއްޖެނަމަ، އެމީހުންގެ އީމާންކަން އިތުރުވާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ތަވައްކަލުކުރާ މީހުން ކަމުގައެވެ. އެބައިމީހުންނީ ނަމާދު ޤާއިމުކުރާ އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެމީހުންނަށް ދެއްވާފައިވާ ތަކެތިން ހޭދަކުރާ މީހުންނެވެ." އަދި އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: "މުއުމިނުން ކަމުގައިވާނީ ﷲ

ދީން އުއައްނަގާ ޢަބްދު الله ޤަވާބުދުއްވަމުން ގެންދިޔީ މިހެން ވިދާޅުވެއްޖެއްމަށް
ފަސްދުކޮށް: 'އަހުރެންނަކީ މުއުމިނެކެވެ' ދެން މިއަޝްޚު އުޅަނދާޔާގެ އަރިހުން
ރިވާޔަތްކުރެވެނީ (އެބަހީ: މިރިވާޔަތް އުޅަނދާޔާގެ އަރިހުން ޝަބާބުގެ ނޫން ބާވަތެއްކަމަށް)
ދެން އުޅަނބަވެސް އަހުރެން ބިޔާވަން ޢަންގައިދީން ގޮތުގެ މަސްލަހަތެވެ. އަދި ޙަރާމް ބަސް
ސަޢީދު އުރިވާޔަތަށް އިސްތިސްނާކުރަމާ، އަދި އުރިވާޔަތުގެ އިސްތިސްނާކަން ހާމަވިދާޅުވާބަސް
އަހުރެންނަން ވެރިކަމެވެ. އުހެއީ ޢަބްދު الله (އިބްނު މަސްޢޫދު)ގެ އަސްޙާބުންނަށް އުޅާއި
ހަވާލުވެރިކަމެވެ. [75]

އަޙާއި، އުޅަނދާގެ ތަސްލީމަށް އިޙާނާ، ދީން (އެ އިސްތިސްނާކާމާއި) ޝަރުޢުކުރުމެއް މިހެންނެވެ. އަދި
އުޅުމަށްގެ މުޙިއްބާއި، ނަފްސުވަތަކުން الله ގެ ދަރަޖައި ޢިއްޒަތްތެރިވެވުން ހުރެނެވެ. އުޅުމަރުޙީ، ހަމަ
ތިކުރިޔާ ނުކުރެވޭނެވެ." (މިސްކީނު މިސްކީނާ މުއުމިނު ދިނުމުގެ ތަފާސްރާވަތަ) ދެން އަހުރެންނަ إن شاء الله
މުއުމިނެކެވެ..."

[75] އެއީ ބަޔެއް އަޤީދާތައް ބަލާލެވިޔަސް ގެއްލުންވެރިއަ ދިޔައިން ބޮޑުއެއްސެނެވެ. އަދި އިމާމް އަޙްމަދުވެސް
އުރިވާޔަތަށް އިސްތިސްނާކުރުމާ ހަމަހިފިދައެވެ. އަޙްމަދު ރަޙިމަހުﷲ ބުނެފައިވާގޮތުން ބަސް ދެއްވިއްޔަ، އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ
ފާއި ސުވާލުކުރެވިއްޖެއެވެ: (يَصِحُّ قَوْلَ الْحَارِثِ بْنِ عَمِيرَةَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَجَعَ عَنِ الِاسْتِثْنَاءِ،؟ فَقَالَ: «لَا يَصِحُّ،
أَصْحَابُهُ يَعْنِي عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ» ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ حَجَّاجًا، عَنْ شَرِيكٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ وَمُغِيرَةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ: أَنَّ
حَائِكًا بَلَغَهُ قَوْلُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: زَلَّةُ عَالِمٍ، يَعْنِي حَيْثُ قَالَ لَهُ: إِنْ قَالُوا: إِنَّا مُؤْمِنُونَ، فَقَالَ: «أَلَا سَأَلْتُمُوهُمْ أَفِي
الْجَنَّةِ هُمْ؟» وَأَنْكَرَأَحْمَدُ قَوْلِي: رَجَعَ عَنِ الِاسْتِثْنَاءِ إِنْكَارًا شَدِيدًا، وَقَالَ: «كَذَلِكَ أَصْحَابُهُ، يَقُولُونَ بِالِاسْتِثْنَاءِ»)
(السنة للخلال: 1062)
މާނައީ: "އިބްނު މަސްޢޫދު، (އިސްތިސްނާކުރުމުގައި) އިސްތިސްނާކުރުމުން ރުޖޫޢަވިކަމަށް އަލްޙާރިޘް ބުނި ބަސް ޞައްޙަ
ބަސްތަކެއް ބޭއްވޭނެކަމުގައި ވޭތޯ؟' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޞައްޙެއްނޫނެވެ. އުޅަނދާޔާގެ
އަސްޙާބުންނަކީ އިސްތިސްނާކުރާ ބަޔެކެވެ.' ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ޙައްޖާޖު، ޝަރީކުގެ
އަރިހުން، އަލްއަޢުމަޝްއާއި މުޣީރާގެ އަރިހުން، އަބޫ ވާއިލްގެ އަރިހުން ކިޔައިދިނެވެ.
ޢަބްދު الله ގެ ބަސްފުޅު ހާއިކަކަށް ޙާޞިލުވިއެވެ. އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އެއީ ޢިލްމުވެރިއެއްގެ ޒަލްލާއެކެވެ.' އެބަހީ:
އެބައިމީހުން 'އަހަރެމެންނަކީ މުއުމިނުންނެވެ' ބުނެފިނަމަ، 'އެބައިމީހުންނަށް ސުވާލުކުރަށްވީތޯ ތިބައިމީހުން

އެޖަރަދިންގެ: އިސްތިސްނާކުރުމުގެ މިސަލުން ނަންގިބަޔަކަ (އުބަރި: إن شاء الله ބުނުމުއްނި އަހަރުމެންނީ މުއުމިނުންނޭ ބުނާ) ޔަޤީންކުރުވިރިންގެ ގަބޫލުކުރެވޭތީ، އެގޮތުން އުބައިދުން ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެންނަކީ މުއުމިނުންނެވެ' އުބައިދުންގެ ޝުޔޫޚުން: އަދި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީއާއި، އިބްރާހީމް އައްނަޚަޢީއާއި، ޢަލްޤަމާ ބިން ޢަބްދި الله އާއި އޭގެ ޖަރީރު އައި ޢުމަރު ބިން ޛައްރުއާއި، އައްޟައްޙާކު ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާނުއާއި، މިސްޢަރު ބިން ކިދާމުއާއި، އަދި އުލަމާއިންނަ މިހުންގެ އެގޮތް އަހަރުމެންގެ ޝައިޚުއިލާޔަން ކަހަލަވި އީމާންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަނުމުގެ މަސައްކަތް. އީމާންކަން ގަބޫލުކުރެވޭނާކަމުގެ މައްޗަށްކަންވީނެވެ.

ސުވާލުކުރިނަމައޭ' މިބަސްފުޅެވެ. އަދި (އިބްނު މަސްޢޫދު) އިސްތިސްނާކުރުމުގެ ގޮތުން ބުރަވެވަޑައިގަންނަވާ އަހުރުން ބުނިބަހަކީ ވަރަށް ވެރިކަމުގެ އިސްނާކުރުވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަކާގެ ފުރުސަތު އަބްދާބުން ވިދާޅުވާ އިސްތިސްނާކުރަނީވެ.'"

އަދި މިރުޅުގެ ކާރިޔާތުގެއި ބައްސާކުރިވެގެންވާ ވަޤުތުލައްކާގެ މައްޗަށް އީމާންކަމުގައި އިސްތިސްނާކުރުވާނަކަން ދެކޭމި މުރުޖިއާގެ ބަޔާންކަމަށް ސަފަރުގެ ބައިއް އަރިހުން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ.

ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުލްޙަމީދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَكَانَ الْأَعْمَشُ وَمَنْصُورٌوَمُغِيرَةُ وَلَيْثٌ وَعَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ وَعُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ وَالْعَلَاءُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَابْنُ شُبْرُمَةَ وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَأَبُو يَحْيَى صَاحِبُ الْحَسَنِ وَحَمْزَةُ الزَّيَّاتُ يَقُولُونَ: «نَحْنُ مُؤْمِنُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، وَيَعِيبُونَ عَلَى مَنْ لَا يَسْتَثْنِي») (السنة لعبد الله: 697)

މާނައީ: "އަލްއަޢުމަޝްއާއި، މަންޞޫރުއާއި، މުޣީރާއާއި، ލައިޘްއާއި، ޢަޠާއު ބިން ސާއިބުއާއި، އިސްމާޢީލު ބިން އަބީ ޚާލިދުއާއި، ޢުމާރާ ބިން ޤަޢްޤާޢުއާއި، އަލްޢަލާއު ބިން މުސައްޔިބުއާއި، އިބްނު ޝުބްރުމާއާއި، ސުފްޔާނު އައްޘައުރީއާއި، އަލްޙަސަނުގެ ސާޙިބު އަބޫ ޔަޙްޔާ އާއި، ޙަމްޒާ އައްޒައްޔާތު (މިޒާނުގެ ޤާރީއާ) ވިދާޅުވަނީ: 'އަހަރުމެންނީ إن شاء الله މުއުމިނުންނެވެ' އަދި އިސްތިސްނާނުކުރާ މީހަކު އެބަޔަކު ޢައިބުކުރައްވައެވެ."

އެބައިމީހުންނާއި، އިބްރާހީމް (އައްނަޚަޢީ) އާއި އިބްނު ސީރީނާއި ޠާވޫސްއާއި ދެމުދުވާ ފަހަރަކީ: މިބައިމީހުން އަސްޙާބުންވެސް އުސަމަތް ނިސްބަތްވެ ނަންދީފައެވެ. އަދި އަނެއްބައިމީހުން އުފެދިއްޖެ ނަންދީފައެވެ.

ފަހުން (އަހުލުސުންނަ) 'މުރުޖިއަތުންނަށް ނަބިއްޔުންގެ އީމާންކަންފަދައިން' (އީމާނުގެފަދައިން މުއުމިނުން) ބުނާ މީހާގެ މައްޗަށް ދައްކައި، - الله ގެ ރަސޫލުން ބުނާފަދައެވެ - މިއީ އިރުޖާއުގެ މަގެއްޓެވެ. އަދި އެކަމަކު ނުބުރިގެންވާ ބަސްމަގުގެ ޤުރުއާން އެއިން އެބައި ބޭކަލުން އަނިޔާ އަސަރުކޮށްފައެވެ. 76

76 މިއީ މުރުޖިއީންގެ ބަހެވެ. އަދި މުރުޖިއަތުގެ ފިރުޤާތަކުން (ފިރުޤާތަކުގެ މުރުޖިއީން) ކުރުގައި ނަންދެވޭ މީހުންގެ ބަސްފުޅެވެ. އިބްނު އަބީ މުލައިކާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَدْرَكْتُ ثَلَاثِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كُلُّهُمْ يَخَافُ النِّفَاقَ عَلَى نَفْسِهِ، مَا مِنْهُمْ أَحَدٌ يَقُولُ: إِنَّهُ عَلَى إِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ.) (رواه البخاري معلقا: 1/ 18 ، السنة للخلال: 1081)

ޝަރަހަ: "ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުންގެ ތިރީސް ބޭކަލުންނާއި އަހަރެން ބައްދަލުވިއެވެ. އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކުވެސް ނަފްސުގެ މައްޗަށް މުނާފިޤުކަމުން ބިރުގަންނަވައެވެ. އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކު، އެބޭކަލުންވަނީ ޖިބްރީލްގެ ފަދައިން މީކާއީލްގެ އީމާންކަމުގައި (އީމާންކަމުގައި) ބެލިގެންކަމެއް ވިދާޅުނުވެއެވެ."

އަދި އިމާމު އަބޫޙަނީފާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ أَبُو حَنِيفَةَ يَقُولُ إِيمَانُ إِبْلِيسَ وَإِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَاحِدٌ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَبِّ، وَقَالَ إِبْلِيسُ: يَا رَبِّ.) (السنة لعبد الله: 371)

ޝަރަހަ: "އަބޫ ބަކުރާ ބުނުއްވެވެ: 'އިބްލީސްގެ އީމާނާއި، އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤުގެ އީމާނަކީ އެއް އެއްޗެކެވެ! އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވި: 'އޭ އަހަރެންގެ ރައްބެވެ!' އަދި އިބްލީސްވެސް ބުނި: 'އޭ އަހަރެންގެ ރައްބެވެ!'"

އަބޫ އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ހުށައިމު ކިޔާދެއްވިއެވެ. ނުވަތަ ހުށައިމުގެ އަރިހުން ކިޔާދެވުނެވެ: ޖުވައިބިރުގެ އަރިހުން، އައްޟައްޙާކު އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: 'މިހާރަކީ: ޖިބްރީލާއި، މީކާއީލްގެ އީމާންކަންމަތީގައިކަމަށް ބުނުމަކީ އެކަށީގެންނުވާ ނުރުއްސަވައެވެ.'

އަބޫ އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސަޢީދު ބިން ޙަކަމު ބިން އަބީ މަރްޔަމު އަލްމިޞްރީ، ނާފިޢު ބިން ޢުމަރު އަލްޖުމަޙީގެ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: މިހާރު އިބްނު އަބީ މުލައިކާއަށް ބުނަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއިވިފައެވެ:

(إِنَّ رجُلاً فِي مَجَالِسِكَ يَقُولُ: إِنِّ إيمَانَهُ كَإِيمَانِ جَبْرَائِيلَ! فَأَنْكَرَ ذَلِكَ وَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! وَاللَّهِ قَدْ فُضِّلَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلامُ فِي الثَّناءِ عَلَى مُحَمَّدٍّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم، فَقَالَ: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝١٩ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝٢٠ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ۝٢١﴾) [77]

ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ މަޖިލިސްތަކުގައި އިނިންނަ މީހަކު ބުނާކަމުގައި: އޭނާގެ އީމާންކަންވަނީ ޖިބްރާއީލްގެ އީމާންކަންފަދައިންނެވެ!' އެހިނދު އެކަމާދެކޮޅު އެކަލަން އިންކާރުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: '**سُبحانَ الله!** الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ވަނީ ޘަނާކިޔުއްވުމުގައި މުޙައްމަދު صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މައްޗަށްވުރެ ޖިބްރީލު عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ ފާޟިލުކުރައްވާފައިވެއެވެ. ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝١٩ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝٢٠ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ۝٢١﴾ [78]

---

[77] الإبانة الكبرى: 1256

[78] التكوير: 19-21

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ މާތްވެގެންވާ ރަސޫލަކު (އެބަހީ: ޖިބްރީލްގެފާނު) ގެންނެވި ބަސްފުޅުކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ޢަރުޝީގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ބާރުއެއްގެ ވެރި ދަރަޖަވެރިޔެކެވެ. އެތަނުގައި (އެބަހީ: އުޑުތަކުގައި) ކިޔަމަންވެވޭ އަމާނާތްތެރިޔެކެވެ."

އަބޫ އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މައިމޫނު ބިން މިހްރާނުގެ އަރިހުން ރިވާވެފައެވެ:

(أنُّه رَأى جَارِيَةً تُغَنِّي فقَالَ: "مَنْ زَعَمَ أنَّ هذهِ عَلَى إِيمَانِ مَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ فَقَدْ كَذَبَ.)[79]

މާނައީ: "ޖާރިޔާއަކު ލަވަކިޔަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަންހެނާވަނީ މަރްޔަމް ބިންތު ޢިމްރާނުގެ ޢީމާންކަމުގައޭ (އެބަހީ: އެފަދައިން ޢީމާންކަމުގައި އެއްވަރުވެގެންކަމަށް) ދައުވާކޮށްފިމީހާ ހަމަކަށަވަރުން ދޮގު ހަދައިފިއެވެ."

އިންސާނުން މަޖާއިކަމުންނާއި (ޢީމާންކަމުގައި) އެއްވަރުވާކަން ވަށަޖެހުނުކަމަށް އެއްވެސް ދީނަކަށް ތަނަވަސްވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ! އެއީ الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ، އެކަލާނގެ ޤުދުރަތުގައި އެއްތަނަށްވުރެ ގިނަ ތަންތަނުގައި މުއުމިނުންނަކީ މަރާތިބުގައި ކަންފަރާތްތަކެއްވުމުގެ ބަސް ވަޒަންކުރެއްވީ، އަދި ހުރިހާ ގޮތަކުން ބަސްފުޅުން ވަޒީރު އެބައިމީހުންނަށް ވަޒީރު އެއްވަރެއްވެސް ނުވާނެއެވެ. އެހެން އެއްވެސް ގޮތަކުން އެކަލާނގެ މަޖާއިކަމުންނާއިމެދު ވަޒީރުކަމާ ހިނގުމެއްކަމެއް އެނގޭކަށްނުވެއެވެ. އެގޮތުން ވަޒީރުކަމުވިއެވެ:

[79] السنة للخلال: 1607

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾﴾[80]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްމީހުންނޭވެ! ބާޠިލުގޮތުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދާތައް ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ނުކާށެވެ! އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދެފަރާތުގެ ރުހުމުގެ މައްޗަށް އޮންނަ ވިޔަފާރިއަކުންވެސް މެނުވީއެވެ. އަދި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތައް ތިޔަބައިމީހުން ޤަތުލުނުކުރާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ކަމުގައި ﷲ ވޮޑިގެންވެއެވެ. ޢަދުވާތްތެރިކަމާއި، ޒުލުމުގެ ގޮތުން އެކަންތައް ކުރާމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހަކު ނަރަކައަށް ވައްދަވާހުށީމެވެ. އަދި، އެކަންތައް ﷲ އަށް ވަރަށް ފަސޭހަކަމެއް ކަމުގައިވެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ... ﴿٢٧٩﴾﴾[81]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްމީހުންނޭވެ! ﷲ އަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އަދި، ތިޔަބައިމީހުން މުއުމިނުން ކަމުގައިވާނަމަ، ރިބާގެ ބަޔެއިން ބާކީ (ރިބާން) ހުރި އެއްޗެއް ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލާށެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން (ނަން އަމުރުވިގެންވާ ގޮތަށް) ޢަމަލުނުކޮށްފިނަމަ، ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ އަރިހުން ހަނގުރާމައަށް ތިޔަބައިމީހުން ދެނެގަންނަ ހުރިކަށެވެ!..."

---

[80] النساء: 29-30

[81] البقرة: 278-279

މިއާޔަތެވެ.

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ (٢) [82]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ކަންތަކުގެ ވާހަކަ ތިޔަބައިމީހުން ދައްކަނީ ކީއްވެގެން ހެއްޔެވެ؟"

ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ (١٦) [83]

މާނައީ: "الله ހަނދުމަކުރުމަށާއި، ޙައްޤު ބަސްފުޅުގެ ތެރެއިން ބާވައިލެއްވި ޤުރުއާން އެއުރެންގެ ހިތްތައް މަޑުމައިތިރިވުމަށާއި، މީގެކުރިން ފޮތް ދެވުނު މީހުން ފަދައިން ނުވުމަށް، އީމާންވި މީހުންނަށް އަދިވެސް ވަގުތު ނާންނާނީހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެއުރެންނަށް ޒަމާން ދިގުވެގެންދިޔައެވެ. ދެން (އެކަމުގެ ސަބަބުން) އެއުރެންގެ ހިތްތައް ހަރުކަށިވިއެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ގިނަމީހުންނީ ފާސިޤުންނެވެ."

އެގޮތުން އެވަނީ އެއްއާޔަތުގައި އެބައިމީހުންނަށް ނަރަކާއިގެ ވަޢީދުގެ ބަސް އިއްވަވާފައެވެ. އަދި އަނެއް އާޔަތުގައި އެބައިމީހުންނަށް ހަނގުރާމައިގެ އިޢުލާން އިއްވަވާފައެވެ. އަދި ތިންވަނަ އާޔަތުގައި ކާފިރުން ބުރުވެރިކަމުގެ ބަސް އިއްވަވާފައެވެ. އަދި ހަތަރުވަނަ އާޔަތުގައި އެބައިމީހުން ފާސިޤު ކަމުގެ ޙުކުމްކުރުމާ (ކުފުރުވެރިކަމާ) ބަސްފުޅުކުރައްވާފައެވެ. މިހުރިހާ އާޔަތްތަކުގައިވެސް އެބައިމީހުން ނަންގަވާފައިވަނީ މުއުމިނުންކަމުގައިއެވެ.

[82] الصف: 2

[83] الحديد: 16

ދެންވެސް الله ގެ ރަސޫލުންގައި ޖިބްރީލްއާއި މީކާއީލްގެ މަގާމު (ހުރި މަތިވެރިކަމާއިއުޅު) މިބައިމީހުންނާއި ވައްދަރުވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ!؟ މިއީ الله ގެ ދައްކަން ބިރުއެރުމީ ބަސްބުން އަދި އުކާރާގެ ގޮތަށްމުދު ބަޔަކުދެކޮށްކަމަށްވާގޮތުގައިކަން އަޅުގަނޑު ބުރުވީމަކަށް.[84]

[84] ހަމަ އިބްނުތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ މިކަމުގައިވާ ވާހަކައިގައި އެވަނީ: އާދަމުގެ ދަރިންގެ ޖިންސް އުޅުއްޔާ، މަލާއިކަތުންގެ މައްޗަށް ފަޟީލަތްލިބިގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އެކަމަށް ރައްދުދޭއިރު ދަލީލުތަކުން ގެންނަވާ ފަދައިވެއެވެ. ދެންވެސް، އާދަމުގެ ދަރިންގެ ތެރެއިންވާ ނަބިއްޔުންނާއި، ޞާލިޙުން، މަލާއިކަތުންނަށްވުރެ ފަޟީލަތްލިބިގެންވަނީ ރަސޫލުންނެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިން އިންސާނުންގެ ޖިންސުގެ ފަޟީލަތް ލިބިގެންވެއެވެ. އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وأهل السنة وإن قالوا إن الأنبياء والأولياء أفضل من الملائكة فلا يقولون إن جنس الآدميين مطلقاً أفضل من جنس الملائكة بل في بني آدم من هو شر من البهائم...) (بيان تلبيس الجهمية: 583/6)

މާނައީ: "...އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން، ނަބިއްޔުންނާއި ވަލީވެރިން މަލާއިކަތުންނަށްވުރެ ފަޟީލަތްލިބިގެންވާކަމަށް ބުނިނަމަވެސް، ވީނަ އާދަމުގެ ދަރިންގެ ޖިންސް މުޠުލަގުކޮށް މަލާއިކަތުންގެ ޖިންސަށްވުރެ ފަޟީލަތްލިބިގެންވާކަމަށް ނުބުނެއެވެ. އަދި ޙަޤީޤަތަކީ، އާދަމުގެ ދަރިންގެ ތެރޭގައި ޖަނަވާރުންނަށްވުރެ ނުބައި (ދަރަ ދަރަޖަގައިވާ) މީހުންވެއެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَمَا عَلِمْت عَنْ أَحَدٍ مِنْ الصَّحَابَةِ مَا يُخَالِفُ ذَلِكَ. وَهَذَا هُوَ الْمَشْهُورُ عِنْدَ الْمُنْتَسِبِينَ إلَى السُّنَّةِ مِنْ أَصْحَابِ الْأَئِمَّةِ الْأَرْبَعَةِ وَغَيْرِهِمْ وَهُوَ: أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ وَالْأَوْلِيَاءَ أَفْضَلُ مِنْ الْمَلَائِكَةِ...) (مجموع الفتاوى: 344/4)

މާނައީ: "...ޞަޙާބީންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ޞަޙާބީއަކު މިކަމާ ޚިލާފުވާކަމަށް އަހަރެން ނުދަނެމެވެ. އަދި މިއީ، ހަތަރު އިމާމުންގެ އަޞްޙާބުންނާއި، އެނޫން މީހުންގެ ތެރެއިން ސުންނަތަށް ނިސްބަތްވާ މީހުންގެ މައްޗަށް މަޝްހޫރުވެގެންވާ ގޮތެވެ. އެއީ: މަލާއިކަތުންނަށްވުރެ ނަބިއްޔުންނާއި، ވަލީވެރިން ފަޟީލަތްލިބިގެންވުމެވެ..."

އީމާންކަމުގައި އިތުރުވުމާއި އުނިވުން ބަޔާންކުރުވުން ބާބު

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މަހްދީ، ސުފްޔާނުގެ އަރިހުން، ޖާމިޢު ބިން ޝައްދާދުގެ އަރިހުން، އަލްއަސްވަދު ބިން ހިލާލު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްއެވެ: މުޢާޛު ބިން ޖަބަލު މީހަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

(اجلِسْ بِنَا نُؤْمِنْ سَاعَةً يَعْنِي نذكر الله.) [85]

މާނައީ: "ސާޢަތަކަށް (ހިނދުކޮޅަކަށް) އަހަރުމެން އީމާންވުމަށްޓަކައި އަހަރުމެންނާއި އެކީގައި އިށީންނަވާށެވެ!" އެބަހީ: ﷲ ޛިކުރުކުރުމަށެވެ.

ސުފްޔާނުއާއި، އަލްއައުޒާޢީއާއި، މާލިކު ބިން އަނަސް ނަންގެވި މިބަސްފުޅެވެ. ހަމަ ޢަމަލުތަކަށް އެއީ އިސްލާމްކަމުގައި އީމާނާ ކަންތައްތަކުގައި އެބާވަތުން ދިރިހުރެއްވިއެވެ. އެހެނީ އެބާކަރުންގެ އަރިހުގައި އެހުރިހާ ކަންތައްތަކުގައި އެކަމުގެ ބުރައިންނެވެ. އެކަމުގައި އެބާކަރުންގެ ޙުއްޖަތަކީ: ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ ޤުރުއާނުގައި ފަސްބައިގައި މުއުމިނުން ސިފަކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅުވެއެވެ:

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَقَلُّ مَا فِي هَذِهِ الْآثَارِ أَنَّ السَّلَفَ الْأَوَّلِينَ كَانُوا يَتَنَاقَلُونَ بَيْنَهُمْ: أَنَّ صَالِحِي الْبَشَرِ أَفْضَلُ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مِنْ غَيْرِ نَكِيرٍ مِنْهُمْ لِذَلِكَ وَلَمْ يُخَالِفْ أَحَدٌ مِنْهُمْ فِي ذَلِكَ إنَّمَا ظَهَرَ الْخِلَافُ بَعْدَ تَشَتُّتِ الْأَهْوَاءِ بِأَهْلِهَا وَتَفَرُّقِ الْآرَاءِ فَقَدْ كَانَ ذَلِكَ كَالْمُسْتَقِرِّ عِنْدَهُمْ...) (مجموع الفتاوى: 4/369-370)

މާނައީ: "...މިއަޘަރުތަކުން ދެނެގަނެވޭ އެންމެ ކުޑަ މިންވަރަކީވެސް: އިންސާނުންގެ ތެރެއިންވާ ޞާލިޙުން، މަލާއިކަތުންނަށްވުރެ މާތްވެގެންވާކަމަށް އިރުގެ ސަލަފުންގެ ތެރޭގައި އެކަމަށް އެއްވެސް އިންކާރުކުރެއްވުމެއް ނަޤުލުކުރައްވާފައިވާކަމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކު އެކަމާއި ޚިލާފުވެފައެވެ. ހަމައެކަނި ޚިލާފު ފާޅުވީ: ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިން ބައިބައިވެ، އަދި ރައުޔުތައް ބައިބައިވެގެން ދިޔުމަށްފަހުގައެވެ. ފަހެ އެކަންތައް އެބައިމީހުންގެ އަރިހުގައިވީ، ހަމަޖެހި އިސްތިޤްރާރުވެގެންވާ ކަމުގެތެރިންނެވެ..."

[85] الإيمان لابن أبي شيبة: 105، السنة لعبد الله: 796

﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾﴾ [86]

މާނައީ: "އެއީ، އެއުރެންނަށް މީސްތަކުން ބުނި މީހުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންނާ ދެކޮޅަށް މީސްތަކުން ޖަމާވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން، އެއުރެންނަށް ބިރުގަންނާށެވެ! ދެން، އެ ބަސް އެއުރެންނަށް އީމާންކަން އިތުރުކުރިއެވެ. އަދި، އެއުރެން ބުނޫއެވެ. ތިމަންމެންނަށް، الله ފުދެއެވެ. އަދި، ވަކީލުކުރުމަށް ރަނގަޅުވީ މޮޅުކަލާނގެއެވެ!"

އަދި މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿...لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا... ﴿٣١﴾﴾ [87]

މާނައީ: "...(އެއީ) ފޮތް ދެއްވުނު މީހުންނަށް ޔަގީންވުމަށާއި، އަދި އީމާންވި މީހުންގެ އީމާންކަން އިތުރުވެގެން ދިއުމަށްޓަކައެވެ..."

އަދި މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿...لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ... ﴿٤﴾﴾ [88]

މާނައީ: "...އެއީ އެއުރެންގެ އީމާންކަމުގެ މައްޗަށް، އެއުރެންނަށް އީމާންކަން އިތުރުވުމަށްޓަކައެވެ..."

އަދި ފުރަތަމަ ބާބުގައި އަހަރުމެން ދިރުކާންފައިވާ އިތުރު ދަލީލުތަކެއްގައެވެ.

ދެން ފަހެ، ސުންނަތުގެ ނަޞްތުފުރިން މިއާތަމުކަން ބަޔާންވެއެވެ. އަދި އިތުރުވުންތަކާއި ކުޑަ ބޮޑުމިންވާކަމުގެ ދަރަޖަތައް އެބައިމީހުން އާދަމުކޮށް މާނަކުރައެވެ.

---

[86] آل عمران: 173

[87] المدثر: 31

[88] الفتح: 4

ދެންފަހު އީމާންކަމުގެ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބަސްކަމަށް ދެކެނުމުގެން، ފަހު އެބައިމީހުން
މުރުޖިއާއިންގެ ހަތަރުގޮތަކަށް ބެހިއްޖެއެވެ:

❶ **ފުރަތަމައީ:** އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: އީމާންކަމަކީ އަސްލަކީ ތަޞްދީޤުކަން ދެނެގަތުން
އިޢުތިޤާދުކުރުމެވެ. އެއީ ނައްޖާރީ، ޖަހުމީ، އަށްޢަރީ ކަންތައްތަކެވެ. ދެން މިޢުތަޒިލާއިންގެ
ފަރާތުން އިޢުތިޤާދަކީ: ތަޞްދީޤުކުރުމާ ދެނެގަތުމެވެ. އެއީ ތަސްދީޤުކުރުމާއި، އަދި
މިސްކީނުކަމާއި ހަމަތަ ... ، ބުރަޙާނުކަމާއި ... ބެން ...
... އީމާންކަމެވެ. އަދި ބާކީ ...
މިގޮތުގެ މައްސަލަތަށެވެ.

❷ **ދެވަނަ ގޮތީ:** އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: އީމާންކަމަކީ އަސްލަކީ الله ގެ ހަޤީޤަތުން
އަޤީދާތަކާއި ކަލިމަތައް އިޢުތިރާފުކުރުމެވެ. އަދި (އީމާންކަން) އިޢުތިރާފުވުމާއި އެއީ ކަރާމިއްޔާ
ހަމަޔަށް ވަކިކުރުމެވެ.

❸ **ތިންވަނަ ގޮތީ:** އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: އީމާންކަމަކީ އިޢުތިރާފު ތަޞްދީޤުކަން
އިޢުތިރާފެވެ.

❹ **ހަތަރުވަނަ ގޮތީ:** އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: ހަމަހަމަވެގެން އީމާންކަން ދުލާއި ހިތުން
އިޢުތިރާފުވާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިޢުތަޒިލާ އީމާންކަމުގެ ނަމާ އިޢުތިރާފެއެވެ.

މިހިރާ ބަސްތަކެއް ދަންނަށް، ފިޤުހުވެރިން މުރްޖިއާގައި، އަދި އަބޫޙަނީފާ ގޮހަކާއިގެ
ބަޔަކުންނެވެ މިބަސްތަކެއް ބައްލާހާ ކަލާމް އަހުލުއްސުންނަތުގެ ނުފުރިނެވެ.

އެގޮތުން މުރްޖިއާވެ އަހަލުވެރިން މުއާޛު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަދިހުން
ދުލުން ދެކިފައިވާނެވެ. އެއީ އެކަށަގެން ދެއްވާލެވިއްވާނެއެވެ: ޙަމްމާދުކަން އަހަލުވެރިން

އީމާންވުމަށްޓަކައި ހަރުދަނާކަމާއި އުޅުމާއި އިތުރުވެގެންނެވެ.! ދަންނާށެވެ، މިފަދަ ބާކަލާކަމާއިމުން، الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ އަށް ފަރުވާއި ފަސޭހަފުޅު ބަދަލުތަކާ ބެހޭ ދަންތުރާތަކެއް، އަދި އަހަރެމެންގެ ދުވަހުގައި ސަލާމަތްވާނެ މިންވަރު އެނގޭގޮތުގެ ދަރަޖަތަކަށް ހިތްވަރުދިނުމަށް ނުކުރައްވައިދެއްވަނީހެއްޔެވެ!؟ އެއީ ބަޔާނާއި ބަޔާންވާ އިލްމުވެރިން ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އެބަސްފުޅުގެ މަތީގައި ނޯޓުކުރެވޭ މާތްކަމާއި ހާދަގިނައެވެ. ދަން ބަޔާންކުރައްވައެވެ:

(يَتَقَدَّمُ الْعُلَمَاءُ بِرتوة.)[89]

މާނައީ: "ޤިޔާމަތުގެ (ނުވަތަ: ދުނިޔެދިޔުމުގެ އެއްޗާ ހިސާބުކުރެވޭ ނުވަތަ: ތަފާތުވާގޮތް ފެންނަހިސާބުގެ) މިންވަރުން އެކަށޭފެން (ޒިޔާމަތްދުވަހުގައި) އިލްމުވެރިން ކުރިއަށްވަޑައިގަންނަވައެވެ."

މުޢާޛު رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ ދަންނަވާ އެކަކުވެސް މިފަދައިން މާނަކުރެއްވިއެވެ.

ދަންނަށް ބަރުވާއްބަދާއިރު، ފަހު ހަމަކަންތަކުން އެބައިމީހުން އެމަނާކުރި ގޮތަށް އެބަސްބޮޑުކަން މާނަ ނަގާނަގަތަކުން ހަހަރުދުންނަކަން ނުފެނެއެވެ. އެކަންތަކީ: މިހަކަން މިހާރު އެއްހާސް ދިރިހަމަ ދެންޖެހޭ ކަމަށް އެމީހާ އިޒުރުވި މީހުގެ މިތާދިގައިއެވެ. ދަން އާދާ ބަރާބަރު ބޮޑެއްވެ: "އަދި ތިރިއިން ސަބަކަށް މިދިމާލުނެވެ. އަދި ދުއިސައްތަކަށް އެވަރު ގަރާރުނެވެ.! އެހެންގޮސް ހަމަކުރުމުގެ ދާންދެނެވެ. މިކަމަކަން އިތުރުވުމާ ނިޔާއެވެ. މިކަމަން ކިޔާކަން ތަފާސޭފުކުރުމަށް ދަކުލާވަތަތަތަށްވައިއެވެ. ހަމައެވަރުގައިން އާނާ އެކަން ތަފާސޭފްޝަކުރު، އެކަމަކު ހަމައެކަށް (އާނާއަން ދަރަނި ދާންއްތަކަމަށް) އިޒްތިރާފްން ތަކުރާކޮށްރިހަމަވެސް، އެކަމަކަށްވެސް އިތުރުވުމާ ނިޔާއްޓެވެ.

[89] رواه أحمد في فضائل الصحابة: 1282، والمسند: 108 ، المعجم الكبير للطبراني: 41

އެހެންއެކަމަކު އެއީ ތަކުރާރުކޮށް އިޖާބަދީކޮށް ބަސްބުނުމެވެ. އެހެނީ އަނާ ފުރަތަމަކުރި މާނަ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަމަށް އެއްޗެއް އިތުރުއެއްވެސް ނުކުރައެވެ.

ދެންފަހެ (މިސްމަކުން) 'އީމާންކަމުން ނަގާ (ދަލީލުމަކެއް) އިތުރުވެގެންދަނީ'، އަދި އިތުރުވާއެއްކަމާ އީމާންކަންކަމުގައި ނުވެއޭ' ބުނާ މީހުން ދަންނަހެ، ފަހެ އެއީ (ކުރީން) ވުޖޫދުގައިވާ މަދުހަބެއްވެސް ދޫނީވެ. އެހެނީ މީހަކަށް އަނާގެ ކުރާ ބިދުޢަތެއްކަމުގައި 'އެއީ އެއްގޮސްކަމަށް' ބުނުމެ، ދެން އެހެންފަހު 'ސަބަބަކީ އިތުރުވެއްޖެއޭ' ބުނުމެއްޖެނަމަ، އެއީ އެއްއާގެ ވައްތަރު އިތުރު ސަބަބަކީ އިތުރުވެކަމަށް ފަހުމުވ މިސްކީނުންނެވެ އެހެން މާނައެއް މިސްތަކުންނަށް ނުވިސްނާހެއްޖެވެ. އެފަދައިންމެ އެހެންގޮތާ ތަކުރާރުވެސްމެއެވެ. އަދި އީމާންކަންވެސްވާނީ އެފަދައިންނެވެ. އިތުރުވެގެންދާ އެއްކަށި އީމާންކަމުގައި އިތުރުވާ އެއްކަމެއްކަމުގައިވާހާފަދައި ބުނުވީ މިސްކީނުން އީމާންކަމުގައި އެއްކަމާ އިތުރުވެގެންނުދެއެވެ.

ދެންފަހެ އިތުރުވުމާ ނަޤްޞާނުކަން އިތުރުވުންކަމުގައި ހުރިމީހުން ދަންނަހެ، އެބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް މާނައެއް ދިބިގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ ނަޤްޞާނުކަންވެސް އީމާންކަމުގެ ތުރުއިންނެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި އީމާންކަން އެޔާއެކަށްކަން އެއީ އިޤްރާރުވުންކަމުގައިވާނަމަ، ދެން މިއިޤްރާރުވާމީހުންގެ އިޤްރާރުވުމުގެ ސަބަބުން އީމާންކަން ފުރިހަމަވެގެންދިޔަނަމަ، ފަހެ މިބައިމީހުންގެ އެބަހުގެ ސަބަބުން އީމާންކަން ނަޤްޞާނުވާއި އުކުގައި އެޔާއެއްކަން ފުރިހަމަކަންގެންނުވާނެއްޔެވެ!؟ ދެންފަހެ، އެކަމެއްގެ އެންމެ އިސްމިހާރަން ވާހިދުވެ ވަނާތަކިގެންވާކަމެއް އީމާންވާނީ ކިހިނަކުން ހެއްދެވެ!؟ ނިކަން ބަލަހާވެރަވެ! ދުވާދުގެ ސޫރާ ވަޤުތުގައި ދުވާދުވެގެންވާތަން ބެލި މީހަކު، އެދުވާދުގެ އަލިކަން އެއްކޮށް އޭނާ ވަނާތަފާވެނިކޮށް، ދެން އިންސާނުންގާއި ޖެހިނިން ޤަމަރުވީކަމުގައިވިދަޅުސް އެއީ ދުވާދުކަން އޭނާއަށް ނަޤްޞާނުވުން އީމާންވެގެންދިޔަމަކަން ކަފާރަތްވެގެންވާނެއްޔެވެ!؟ މިއީ މުސްތަޙީލުކަމެކެވެ.
އަދި މިސްކީނުން ދަންނަގެންވާ ގޮތުން ބުރުވާކަމެކެވެ.

އަމަލު ފިޔަވަޅި ބަހުން އީމާންކަމަށް ނަންދިނުމުގެ ބާބު

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: މިބައިގައި ބުނެދޭނީ: اللّٰه ގެ ރަސޫލާގެން އަދި ސަހާބާ ތާބިޢީންނާއި ފިޤުހުވެރިން، އަދި އާއްމުގެ ދެރެން ރަސްމީގެ ހިލޭތެރިކަމަށް ފަހު މުޅި އީމާންކަމަކީ އަމަލެވެ. އެހެން اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އުޅަދިވުނުން މުއުމިނުންގެ ނަން ދެއްވިއެވެ.

އުޅަދިވުން އަދާކުރު ޢަމަލު އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި (ބާރުދާ އެއްބަސްވާ) ބަހެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެއީ (ބުރަދަނުހުރި ބަލައިގަނާ) ޢަމަލުކުރުމުގައިވެސް އަހަރުމެން ނުދެކެމެވެ. އެއީ ދަލީލުކުރާނެވެ:

ފުރަތަމައީ: ފުރަތަމަ ބައިގައި އަހުރެން ތިބެއަށް ހަނދައިދިން ކަންތައްތަކުގައިވާ: އިސްލާމްދީނުގެ ފުރަތަމަ ޤާނޫނުގައި ވަރުޝަވެގެންވާ އީމާންކަންކުރުގައި ހަމައެކަނި އިޤްރާރުވުންތަކީ އެދުވަހު ނުވެއެވެ.

ދީނުގައި އަނގައި ބަސްދީގެ ދަރަނިތަކެވެ، ފަހު އަހަރުމެންނަށް ހުރިހާ ކަމެއްވެސް ފެނުނީ، އުކަނބޫކަތްގެ ފެނުމުން އަދި އުކަނބޫކާތުގެ ނަގެބޫ މިސްބަހުންނަށް ދެވުން ރައްޔިތުވާބަސް. ދިން އެއަށްފަހު އުކަނބޫތަކު ބޯދާގައި އާގެ އެއްބަޔަކު ބާއްޖަވެރިކަން ދަރަޖަބޭއް ބަރާބަރު އުފެދިދިއެވެ. އެއީ އުކަނބޫތަކުގައި އޮތުގެ ނަމުގެ އުޅަދިވުން އޮތުގެންނަން ޝަރީޢަތްތަކާމެދު އުފެދިއެވެ.

އުކަނބޫތަކުގެ ބޯދާގައި: ޒަކާތުގެ ބައިތަކުގެ ސަލާމްބަސްގައި އުއްބައިތަކު ނަމާދު ފަރުޟުގެ ކަމެވެ، އަދި އަހާރު ބައިތަކު ރޯދަގައި، އަދި އަހާރު ބައިތަކު ޙައްޖުގައި، އަދި ޢަމަލުތަކު ޒަކާތުގައި އަދި އިމާންދާރުކަމުގެ ހަމައަށް ފުރިއެވެ. ފަހު އެހެނިހެން އަމަލުތަކުން ދުނިޔޭގައި ހަމަ ނަމާދުތަކުރިހާ ގެ ނަމަވެ. އެބަހުން އުޅަދިވުން ބުނެވިއެވެ: ނަމާދުތަކުރުންނާ މިހުނެވެ. އެއީ އެހާއިހާތަކުގައި އުޅަދިވުން އުކަތުގައި ތަރުތީބުވާ ބަދަލުވެއެވެ.

އެފަދައިންމެ މީސްތަކުންގެ ބިރުގާއި މަސައްކަތްތަކުގައިވެސްވެއެވެ. އެގޮތުން ބަޔަކުމީހުން ފާޑުން ބިނާކުރަމުން، ދީން އާގެ ތެރެއިން ބަޔަކު އުފާރުގެ ބިނާ އުޅުމުގައި ރަޖާކަތްތެރިވެ، އަދި އަނެއްބަޔަކު އުފާރު ގެދިއި ހަމައަށް ބިނާކުރަނ، އަދި ތިންފަހަރު ބައިމީހުން އުފާރު ނިންމަން ކެއިރިކުރިއެވެ. އުޅުނިމާ އެންމެންނަށްވެސް ކިއްސި ބިނާކުރާ މީހުންނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ބިނާކުރުމުގައި ތަފާތުވެގެންވާ ޒާތްގަދައެވެ.

ހަމައެފަދައިން ގެއަކަށް ވަންމަގު ބައިކުޅުމީހުންނަށް އަމުރުކުރެވި، ދޭން އާގެ ތެރެއިން މިހާރު އެގެއަށް ވަންމަގެއްނެތް، ދޭން ތޯރުން އެތެރެގައި ޓާށަށް ފިލާގަނޑެއް އުރިހިނދު އޭނާ އެތަންގައި މަޑުކޮށް، އަދި އަނެކަކު އޭނާއަށްފުރާ ކުރިއަށް ފިޔަވަޅުތަކެއް އަޅާ، އަދި އަނެކަކު ގޭގެ ދިގުއިހަމައަށް ވަދެގެންދިޔައީ، އެއްމިރުންނަށް ކިއްސި (ގޭތެރެއަށް) ވަދެގެންނާ ބައިކަކުމުގައިއެވެ. އެއީ އާގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވުރެ ބޮޑަށް ގޭގެ އެތެރެއަށް ވަދެގެންފާއިއެކެވެ.

ދަރަޖާގެ ތަފާތުގައި ހިސާބުންނާ ހަމަޖެހޭ ބޮޑީގެ ވާހަކައަކީ މިއީއެވެ.

އިމާންކަމުގައިވެސް މަތިހެޔޮވިނ އެފަދައިންނެވެ. އެކަންފާކަން ކަޅަވެ ދީނަށް ވަންނަކަމުގައެވެ. الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۝١ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝٢ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۝٣﴾ [90]

މާނައީ: " الله ގެ ނަޞްރާއި، ފަތަހަ އަތުވެއްޖެ ހިނދެވެ. އަދި الله ގެ ދީނަށް މީސްތަކުން ބައިބަޔަށް ވަންނަމުން، ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންފި ހިނދެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ

[90] النصر: 1-3

ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ހަމްދާއެކު ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާށެވެ! އަދި ފާފަފުއްސެވުން އެދިވަޑައިގެން އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ދަންނަވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ގިނަގިނައިން ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ ކަލަކުކަމުގައި އެކަލާނގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً...﴾[91]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން މުޅި އިސްލާމްދީނަށް ކިޔަމަންވުމުގެ ތެރެއަށް ވަންނާށެވެ!..."

'އައްސިލްމު' އަކީ އިސްލާމްކަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައިވާ (كافة) ބަރަބިންގެ ގޮތުގައި އޭގެ މާނައަކީ އެއްކޮށް ވަރާހާ ފުރިހަމަކޮށްލުމެވެ.

اللّٰه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(بُنِيَ الإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ...)[92]

މާނައީ: "އިސްލާމްކަން ބިނާވެގެންވަނީ ފަސްކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ..."

ދެންފަހެ، މިފަސްކަންތަކަށް އުޅުއްޔާ ފަރުޟުވެގެންވާ އިސްލާމްކަމުގެ ކިޔަމަންތެރިކަމަށް اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ނަންގަވާފައިވާ މިއްލަތެއްގައިވެސް ދިޔައެވެ.

އެހެންކަމުން ހުރިހާކަމުގެ ބަޔަކާއި، އަޅުވެރިކަމާއި، މުސައްލިކަމާއި، ގޮތުގެ ތަރުތީބުތަކަށް ވަނީއާއި، މިފަދަކަންތައް ހުރިހާ އިސްލާމު (ނަން) ޢަމަލުތަކެއްގެ މައްޗަށާއި އަދި އެކަމުގެ ތަރުތީބަށް (މީސްތަކުން) ދަރަޖަތައް ތަފާތުވެގެންވާ މައްޗަށްކަން އަޅުގަނޑުމެން ފެނިގެނެވެ. އެއީ ވައްތަރުތަކުން (މުތަޢައްލިޤާ) ނަޑަރު ހިނގުމުގެ ގޮތްތަކެވެ. އެއީ ދުރުއްސާއި ސުންނަތުން އަޅުގަނޑު ބުރަޖަބް ދަރަޖަ ކަންތަކާއި އެކުގައެވެ.

[91] البقرة: 208

[92] رواه البخاري:8، ومسلم: 16

މިތޫރުމުން، އީމާންކަމަކީ ދަރަޖަތަކާއި މަޤާމުތަކެކެވެ. އެއީ އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެއް ނަން ކިޔުންކަމުގައިވިޔަސްވެއެވެ. އެކަންތައްވާކަން ކަށަވަރީ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް އަޅުކަމުގެ ޝާން ހަމަޖެއްސަވާ، އަދި އެބައިމީހުންގެ ގުނަވަންތަކުގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރައްވާފައިވާ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ޢަމަލެއްކަމުގައެވެ. އަދި އެކަމުގެ އަސްލު ފެށެނީ ހިތުން މަޢުރިފާކޮށް ތަސްދީޤުކުރުމުގައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ދުލުގެ ބޭނުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ޝަހާދަތްދިނުމުގެ ގޮތުގައި ވެއްޖެއެވެ. ދެން ޢަމަލުތަކަކީ އެކަންތައް ތެދުކުރާ ކަންތައްތަކެއްކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އަދި الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ކުރުމަށް ގުނަވަންތަކަށް، އަށް ގުނަވަނަށް ތެއްވާފައިވާ ޢަމަލެއް ތެއްވިއެވެ. އެގޮތުން ހިތުގެ ޢަމަލަކީ: އިޚްލާޞްތެރިކަން ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އަދި ދުލުގެ ޢަމަލަކީ: ބަސްބުނުމެވެ. އަދި އަތުގެ ޢަމަލަކީ: ހިފެހެއްޓުމެވެ. އަދި ފައިގެ ޢަމަލަކީ: ހިނގުމެވެ. މިފަދަ ކަންތައް 'ޢަމަލު' ކުރުމުގެ އިސްމު ޖަމަޢުކުރެއެވެ. [93]

---

[93] އީމާންކަމުގެ އަސްލުވެސް ހިތުން އިތުބާރުކުރުމުންނެވެ. އަދި ޢަމަލުތަކަކީ ހިތުގައި ބިންވަޅުޖެހުނު ކަންތައް ތެދުކޮށްދޭ ކަންތަކެކެވެ. އެހެންކަމުން މުރުޖިޢީންދުށާ ގޮތައި ހުރެފައި، ހިތުން އިތުބާރުވުމައި، ދެން ޢަމަލުތައްނުކޮށްފިނަމަ އޭގެ އިތުބާރުވުމަކުން އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ. އަލްއާޖުރީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(...الْأَعْمَالُ رَحِمَكُمُ اللَّهُ بِالْجَوَارِحِ: تَصْدِيقٌ عَنِ الْإِيمَانِ بِالْقَلْبِ وَاللِّسَانِ، فَمَنْ لَمْ يُصَدِّقِ الْإِيمَانَ بِعَمَلِهِ وَبِجَوَارِحِهِ: مِثْلُ الطَّهَارَةِ، وَالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ، وَالصِّيَامِ وَالْحَجِّ وَالْجِهَادِ، وَأَشْبَاهٌ لِهَذِهِ وَرَضِيَ مِنْ نَفْسِهِ بِالْمَعْرِفَةِ وَالْقَوْلِ لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا، وَلَمْ يَنْفَعْهُ الْمَعْرِفَةُ وَالْقَوْلُ، وَكَانَ تَرْكُهُ لِلْعَمَلِ تَكْذِيبًا مِنْهُ لِإِيمَانِهِ، وَكَانَ الْعَمَلُ بِمَا ذَكَرْنَاهُ تَصْدِيقًا مِنْهُ لِإِيمَانِهِ...فَقَدْ بَيَّنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُمَّتِهِ شَرَائِعَ الْإِيمَانِ أَنَّهَا عَلَى هَذَا النَّعْتِ فِي أَحَادِيثَ كَثِيرَةٍ، وَقَدْ قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ، وَبَيَّنَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ أَنَّ الْإِيمَانَ لَا يَكُونُ إِلَّا بِعَمَلٍ، وَبَيَّنَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِلَافَ مَا قَالَتِ الْمُرْجِئَةُ، الَّذِينَ لَعِبَ بِهِمُ الشَّيْطَانُ...) (الشريعة للآجري: 614/2)

މާނައީ: "...الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ފޮތުގައިވެސް ގިނަގިނައިން ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. ގުނަވަންތަކުގެ ޢަމަލުތަކާ ހިތުގެ ތެދުގެ އީމާނަށް ތެދުކޮށްދޭ ކަންތަކެކެވެ. ހެއްދެވި ނަބީގެފާނު ޢަމަލާއި ނުލައި ޙީޚާނުވާ އުފެދޭ ގުނަވަންތަކުގެ ޢަމަލުތަކުން އޭނާގެ އީމާންކަން ތެދުކުރުމަށްޓަކައި، އަދި އޭނާގެ ނަފްސަށް ހަމައެކަނި މަޢުރިފާތާއި ބަސްބުނުމަށް ރުހިގެންނެވިނަމަ އޭނާ މުއުމިނަކަށް ނުވާނެއެވެ.

އެހެންކަމުން މިމާނަކުރުމުގެ މައްޗަށް އީމާންކަން ދަންނަށް، އެކަންތައް އެއްކޮށް ބިނާވެގެންވާނީ އަމަލުގެ މައްޗަށެވެ. އީމާންކަމުގެ ޒިޔާދަވުން ފަދައިގެން ގޮސް ނިމުންދެނެވެ. އެހެންއެކަމަކު އަހަރުމެން ސިފަކުރިފަދައިން ދަރަޖަތަކުގައި އީމާންކަން އުނިއިތުރުވެ ބަދަލުވެއެވެ.

އަދި އަހަރުމެންނާއި ހާމަކުރިމުން، އީމާންކަމަކީ އަމަލުކުރުމާއި ބަސްކަމަށް ދަލީލުކުރިއެވެ. ފަހެ މިކަންތައްވާނީ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ދުލާވެސްޖެހޭކަމެއްކަމުގައިއެވެ. އޭނާ އެކަންތަކީ ބަހެއްކަމުގައި ކަނޑައަޅައިދިނަމަ، ފަހެ އެކަމަކީ އަމަލެއްކަމުގައި ދެކިގަތުމެއްޖެއެވެ. އަދި ގިނަވެސްބަޔަކު 'އަމަލެއް' ކަމުގައި ނަންދީފައިވާ އަދަބުގެ ގޮތުގައި ބަޔަކުވުރެ ޤުރުއާނާއި (ސުންނަތު) ކަމަށް އަހުލުން ދިރާސާ އަންގައިދީ ކަންތައް އޮޅުވާ ނުލައްވާށެވެ.

އަދި މަޢުރިފަތުން ދެނެގަތުމާއި، ދުލުގެ ބަހަކުން އިޤްރާރުވުމާއި ނުކުރާނޭއެވެ. އަދި އޭނާ އަމަލުކުރުން ދޫކޮށްފައިވާ ނަމަވެސް ދަރަޖަތަކުން ބޭރުނުވާނެ ކަމަށެވެ. އަދި އަހަރުމެން ބަޔަކު އީމާންކަން ދެކިދެއްކިފައިވާ ކަމަށެވެ. ފަހެ އެކަމަކީ ގަބޫލުކުރުމާއި ދުލުން އީމާންކަން ބަޔާންކުރުމެވެ.....الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެކަލާނގެ ރުބޫބިއްޔަތު، އަދި ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ އެކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔަކަމުގައި ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އަދި الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެކަލާނގެ ރުބޫބިއްޔަތު ޤަބޫލުކުރުމުގައި ސިފަވެގެންދާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވަޙްދާނިއްޔަތު، އަދި ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ ގެ ރިސާލަތު ޤަބޫލުކުރުމުގައިވެއެވެ. އެއީ ޝަރުޢީ ބަޔާންކުރުމެއް ކަމުގައި ދެކިވަޑައިގަތުމެވެ..."

އެކަންކަމަށް ބަދަލުވަނީ، ހިތާއި ދުލުގެ އަމަލާއިލުގައި ޤުރުއާނާގައި މާނަވެގެން އައިސްފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުންނެވެ.

އިޠުމިން ހިތާއިމެދު الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿...إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ...﴾[94]

މާނައީ: "...އީމާންކަމުން އުޅޭހިއްގެ ހިތް ހަމަޖެހިގެންވާ ހާލު މަޖުބޫރުކުރެވިއްޖެ މީހަކު ފިޔަވާ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا...﴾[95]

މާނައީ: "ތިޔަ ދެބޭކަލުންވަތުން الله އަށް ތައުބާވެވަޑަ (އެއީ ތިޔަ ދެބޭކަލުންވަތުންނަށް ހެޔޮކަން ބޮޑުވެ.) ފަހެ، ތިޔަ ދެބޭކަލުންވަތުންގެ ހިތްޕުޅު (ޙައްޤުން) އެއްކިބާވެއްޖެ ކަމަށްވާތީ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ...﴾[96]

މާނައީ: "އެއުރެންނީ، الله ގެ ނަންފުޅު ގެންގުޅުނުހިނދު، އެއުރެންގެ ހިތްތައް ބިރުވެރިވެ ވަޖްދުވާ މީހުންނެވެ..."

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

---

[94] النحل: 106

[95] التحريم: 4

[96] الحج: 35

(...إِنَّ في الجَسَدِ لمُضْغَةً: إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ سائر الجَسَدُ، وَهِيَ القَلْبُ.) [97]

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން ހަށިގަނޑުގައި މަސްގަޑެއްވެއެވެ. އެމަސްގަޑު ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ، މުޅި ހަށިގަނޑު ރަނގަޅުވެގެންދެއެވެ. އެއީ ހިތެވެ."

އެއްފަހަރު ހިތް: ހަމަޖެހިގެންވެފައި، އަދި އަނެއްފަހަރު (ހެޔޮމަގުން) ފޫހިކަސިހާރުވެފައި، އަދި އަނެއްފަހަރު ބިރުވެރިވެ މަޑުޖެހިފައި، ދުރުން އަދި އެހިތްމަތުގައި ހެޔޮކަން އަދި ތަޝައްވުޝް ވާނަމަ، ތަން މިއަށްވުރެ ވަކި ދިނަވެގެންތޯ ބަމަރަޔާ ކޮބައިހެއްޔޯ؟

ދެން އަހަރުމެން މިވިދާޅުވި ކަންތައް ބަޔާންވެގެންދަނީ އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅުންނެވެ:

﴿...وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ...٨﴾ [98]

މާނައީ: "...އަދި އެއުރެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކުގައި އެއުރެން ބުނެއެވެ. ތިމަންމެން މިބުނާ އެއްޗަކަށްޓަކައި الله ތިމަންމެންނަށް އަޒާބުނުދެއްވަނީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟..."

މިއީ ހިތުގެ އަމަލާއިމެދުގައެވެ.

[97] رواه البخاري: 52، ومسلم: 1599

[98] المجادلة: 8

ދެންފަހެ ދުލުގެ އަމަލު ދަންނަށް، އެއީ އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅެވެ:

﴿يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا﴿١٠٨﴾﴾ [99]

މާނައީ: "އެއުރެން މީސްތަކުންނަށް ވަންހަނާވެގަންނައެވެ. އެކަމަކު، الله ގެ ހަޟްރަތުން އެއުރެންނަކަށް ވަންހަނާވެއެއް ނުވެގަނެވެއެވެ. އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނުވާ ބަސްތައް، އެއުރެން ވަންހަނާގައި ތަދުބީރުކޮށް ރޭއަރިނދު، އެއުރެންނާ އެކުގައި އެކަލާނގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ. އެއުރެން ކުރާ އަމަލުތައް، ފުރިހަމައަށް ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއީ الله ވޮޑިގެންވެއެވެ."

ފަހެ އެކަލާނގެ ބަހުގެ ވާހަކަ ދިފާޢުކުރައްވާ، ދީން އެކަށައެޅުއްވި އެކަލާނގެ ފުރިހަމައަށް ދެނެވޮޑިގެންވާކަން ދިފާޢުކުރައްވައިދިނުން އެބަޔާ އަމަލުތަކުން ނަންދައްކަވައިފައެވެ.

ދީން ވަކިކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴿٤١﴾﴾ [100]

މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކަލޭގެފާނު ދޮގުކޮށްފިނަމަ، ދެން، ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނަށް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ކުރާއަމަލު އަމަލުވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ އަމަލުވާނެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ކުރާއަމަލުން، ތިޔަބައިމީހުންވަނީ ބަރީއަވެގެންނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ އަމަލުތަކުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަނީ ބަރީއަވެގެންނެވެ."

---

[99] النساء: 108

[100] يونس: 41

އެބައިމީހުންނާއިމެދުގައި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ކުރެއްވި ޢަމަލަކީ އެބައިމީހުންނަށް ﷲ އަށް ދުޢާދެއްވުންކަމުގައި ނޫނީ ވާހެއްޔެވެ؟ އަދި އެބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނާއިމެދު ކުރި ޢަމަލީ އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ދޮގުކޮށްގެން ރައްދުކުރުންކަމުގައި ވެސް ނުވާހެއްޔެވެ؟ އެކަލާނގެ މިސާލުގައި އެކަމަށް ނަސްދެއްވާފައި އެވަނީ ޢަމަލެއްކަމުގައިއެވެ.

އަދި މިންވަރަށް އާޔަތްތަކުގައި އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾﴾ [101]

މާނައީ: "އެއުރެންގެ ތެރެއިން ބުނާމީހަކު ބުނާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާއަށް އެކުވެރިޔަކު ވިއެވެ. އެ އެކުވެރިޔާ ބުނުއްޖެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާވަނީ ތެދުކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިންހެއްޔެވެ؟"

އަދި މިއާޔަތާއި ހަމައަށެވެ:

﴿لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾﴾ [102]

މާނައީ: "ޢަމަލުކުރާ މީހުން މިފަދަ ކަންތައް ލިބިގަތުމަށްޓަކައި ޢަމަލުކުރާހުށިކަމެވެ!"

ފަހެ ބަލުން ވެސް ތެދުކުރުންވާހެއްޔެވެ!؟ އެއީ މިދުނިޔޭގައި އެކަންކުރާ މީހާ (އެބައި: ބަލުން ތެދުކުރާމީހާ)އީ ޢަމަލުކުރާ މީހެއްކަމުގައި އެކަލާނގެ ކަނޑައަޅުއްވާފައި ބާރުގައިއެވެ.

ދެން ވަޙީކުރައްވައެވެ:

---

[101] الصافات: 51-52

[102] الصافات: 61

﴿...اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا...﴾[103]

މާނައީ: "...އޭ ދާވޫދުގެ އާލުންނޭވެ! (އުފާވެރިކަމުން) ޝުކުރުވެރިވުމުގެ ގޮތުން ޢިބާދަތްކުރުން (ހެޔޮ) ޢަމަލުކުރާށެވެ..."

ޝުކުރުކުރުންކަމުގައި މިސާލުކޮށްދެއްވީ ދިނައިން އަނިޔާގެމަތީ ދުލުން ބަދަލުގައި ޢަމަލުތަކުންކަމުގައިވެއެވެ. އެއީ (ޢަމަލުގެ ޢަމަލުތަކުން) ބަދަލުދިނުމަށްޓަކައި ޝުކުރުކުރު ކުރުންސަލާމެވެ.

އަހަރުމެން މިދަންނަވާ ހެދި ކަންތައްތަކެއްގައި ފުރިހަމަގެ ބޭނުންތަށް ހާލަތާ ގުޅޭ ގޮތުގެ ގޮތުން، އަދި އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން ތަފްސީރުކުރެއްވި ކަހަލަމީހުންނަށް ޝަރުޢީ ދީނާ ގުޅޭ ގޮތުގެ ގޮތަށެވެ. الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އަރުވާ ދެއްވި ގޮތުން ތަޢާލާ އެކުލު ދެއްވާލެވި ބާރުގައި ފުރިހަމަ ފުލުފޭގެ ނިޢުމަތެއް އެދުރަ ދެއްވީ މިއީއެވެ.

އެއީ ވަރަށް ބޮޑު (ބަސްބުނުމަކުން ބުނުމަކީ) އިބާދަތުން ޢަމަލުކުރުމަކީ ނަންދިނުމެވެ.

އެގޮތައ: މިހެން ބަލާލާ ބަސްބުން، ހެއްދުމަށް ޒާތުގެ ކަމުގައި އަދި މިގޮތަ ކަންތައްތަކެއްގައި 'މިވެނި މިހެން މިއަދު ބަލައިލި އަމަލުތަކެވެ' ބުނެވެއެވެ.

އެފަދައިން، މިހެން އެނގޭ އުސޫލުތަކާ ނުރުހުންވަނީ ވަރަށްބޮޑު ޢަމަލުތަކަށް ބުނެވެއެވެ: 'އެނގޭ ބުރަކަށް ބިންދަތަ މުބާރަކުން އަމަލުތަކެއްގެ'، (ނުބައި) ކަންތައްތައް އެނގޭއިރު ކަންތަކެއް' މިގޮތަ ބަސްބުނާ. އެހެންކަމުން އެބައިމީހުން އެކަމަށް ނަންދިނީ ޢަމަލުކުރާކަމުގައިވެއެވެ. އެއީ އެނގޭ ހަމައެކަށި ދުލުގެ ބުނުމުގެ ވަރަށްބޮޑު އެހެންކަމުގެ ކުރިން ނުލައި ހާލުގައިވެއެވެ.

[103] سبأ: 13

އޭގެ ތިރީގައި ރިވާވެގެން އައިސްފައިވާ ޙަދީޘުވެއެވެ:

(مَنْ عَدَّ كلامه مِنْ عَمَلِه، قَلَّ كلامه إِلاّ فيمَا يَنْفَعُهُ.) [104]

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ޢަމަލުގެ ތެރެއިން އެމީހެއް ދައްކާ ވާހަކަތައް ގުނާ

ޢަދަދުކޮށްފިމީހާ، އެމީހަކަށް ފައިދާކުރާކަންތައްތަކުގައި ފިޔަވާ ވާހަކަދެއްކުން މަދުކުރާނެއެވެ."

އެހެންކަމުން ޤުރުއާނުގެ މާނަކުރުމާއި، ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ހަދީޘްތަކާއި، އަދި ޢިލްމުވެރިން އެބޭފުޅުންގެ މަޖިލީހުގައި ހިންގުމުގެ ތެރޭގައި، އަދި ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކާއި، މިފަދަ ކަމެއް އިމާންކަމުގައި އަހުލުއްސުންނަތުން ބޭނުންކުރި ތަރުތީބުތަކެއް، އަދި އަންނަހާބިރާނެއްގެ ބުނުން ސަލާމަތްވާނީ ތިމާގެ ވާހަކަތައް ފިލާވުމެވެ. ދެންހެން ޢަމަލުކުރާ މީހުން ވާހަކަދެއްކުމުގައި ގަބޫލުކުރަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ!؟

އަދި އިމާންކަމުގެ ބުނުން ބުނާ މީހާ އިމާންކަން ފުރިހަމަވެގެންވާ މީހެއްކަމުގައި ދަރުވާކަށް މިޙައްޤުގެ އަހުލުވެރިން، ހަދަފުގެން ބަރާންކުރި ކަންތަކަންވެފެ މާނަބައި ކަންތަކެއް އަޅުއްޤުގެ މަސައްކަތް އެބައިމީހުންނަށް ލާޒިމްވެގެންވެއެވެ. އެއީ އާދަމްގެ މާނަން ސަޖިދަކުރުމުގެ ވާހަކައި އިބްލީސްއާއިމެދު އަހަރެމެންނަށް ދެއްވިފަދައެވެ. މިކަމުގައި ސަބަބަކީ ވެރިކަމުގެ ކިބުރުވެރިކަމެވެ. އެބޭފުޅުން އެކަލާނގެ ވަހީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝٧٤﴾ [105]

މާނައީ: "އިބްލީސް ފިޔަވައެވެ. އެކަލޭގެ ބޮޑާވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެވި ކާފިރުވި މީހުންގެ

ތެރެއިންނެވެ."

---

[104] رواه ابن حبان: 361، ނޯޓް: މިޙަދީޘް މަރުފޫޢުކޮށް ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ޞައްޙަވެގެންނުވެއެވެ. އެކަމަކު މިބަސްފުޅު ޞައްޙަކޮށް އައިސްފައިވަނީ ޢުމަރު ބުން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެއްގެ ގޮތުގައެވެ. (سنن الدارمي: 309 ، الصمت لابن أبي الدنيا: 35)

[105] ص: 74

ފަހެ އޭނާ ބޭޒާރުވުމުގެ ސަބަބުން ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އޭނާ ކަނޑައަޅުއްވާފައި އޮވަނީ ކާފަރުކަމުގައެވެ. އެއީ އޭނާ އަކަޙާސީގެ (އީ އެއްކަލައުވަންތަ ރައްބުކަލަން) އިންކާރުކުރުމުންނޭ ދީނުން ބޭރުވުމުގައެވެ. 106

---

106 އިސްޙާޤު ބިން ކަރަމާނީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ثم غلت المرجئة حتى صار من قولهم: إن قومًا يقولون: من ترك المكتوبات، صوم رمضان، والزكاة، والحج، وعامة الفرائض من غير جحود بها إنا لا نكفره يرجأ أمره إلى الله بعد إذ هو مقر فهؤلاء المرجئة الذين لا شك فيه...) (مسائل حرب: 1015/3)

ގަރައި: "...ދީން އަށަންވަރު މުޅިއެން ބަޔެއްދަރުބަރަށާ ދިޔައެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ބުނުންތަކުގެ ތެރޭގައި މިފަދައިން ބުނުމަކީ ބަޔަކަށް ބަލާފައި: ރަމަޟާނުގެ ރޯދަ، ޒަކާތް، ޙައްޖު، އަދި ފަރުވާޖިބުތައް އެއްވެސް ކަމެއްގައި ހިފެހެއްޓުމުން ހިނގާއިރު ހަރާމްކަމާ ޖެހިވަޑައިގަތުމެއް ނުވާނެ ...

މުރުޖިޢާ މީހުންގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވާ ބަސް: ގައުމެއް ބުނެއެވެ: 'ފަރުޟުވުގެންވާ (ނަމާދުތަކާއި) ދޫކޮށްލާ، އަދި ރަމަޟާނުމަހުގެ ރޯދަ ދޫކޮށްލާ، އަދި ޒަކާތާއި، ޙައްޖާއި، އަދި އާއްމު ފަރުޟުތައް އިންކާރުކުރުމެއް ނެތި ކަންނުކުރާ މީހަކަށް ކާފަރުވެގެންނުވާނެ. އެމީހާގެ ކަންތައް ﷲ އަށް ހަވާލުކުރެވޭނެ. އެހެނީ އެމީހާ ދެންވެސް ދީނަށް އިޤްރާރުވާ މީހެކެވެ (ކިޔައިދޭ) ނިޔާކަށޭ އެއްގޮތަށް ދެކިއެވެ. ފަހެ މިބައިމީހުން ވެސް ކަށަވަރުން ސަލަފީ މުރުޖިޢާ ބޮޑު މުރުޖިޢާ ...

މުރުޖިޢާމީހުނާއި ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...يَقُولُونَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ، وَنَحْنُ نَقُولُ الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَالْمُرْجِئَةُ أَوْجَبُوا الْجَنَّةَ لِمَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُصِرًّا بِقَلْبِهِ عَلَى تَرْكِ الْفَرَائِضِ، وَسَمُّوا تَرْكَ الْفَرَائِضِ ذَنْبًا بِمَنْزِلَةِ رُكُوبِ الْمَحَارِمِ وَلَيْسَ بِسَوَاءٍ لِأَنَّ رُكُوبَ الْمَحَارِمِ مِنْ غَيْرِ اسْتِحْلَالٍ مَعْصِيَةٌ، وَتَرْكُ الْفَرَائِضِ مُتَعَمِّدًا مِنْ غَيْرِ جَهْلٍ وَلَا عُذْرٍ هُوَ كُفْرٌ، وَبَيَانُ ذَلِكَ فِي أَمْرِ آدَمَ صَلَوَاتُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِبْلِيسَ وَعُلَمَاءِ الْيَهُودِ، أَمَّا آدَمُ فَنَهَاهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَنْ أَكْلِ الشَّجَرَةِ وَحَرَّمَهَا عَلَيْهِ فَأَكَلَ مِنْهَا مُتَعَمِّدًا لِيَكُونَ مَلَكًا أَوْ يَكُونَ مِنَ الْخَالِدِينَ فَسُمِّيَ عَاصِيًا مِنْ غَيْرِ كُفْرٍ، وَأَمَّا إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللَّهُ فَإِنَّهُ فُرِضَ عَلَيْهِ سَجْدَةٌ وَاحِدَةٌ فَجَحَدَهَا مُتَعَمِّدًا فَسُمِّيَ كَافِرًا، وَأَمَّا عُلَمَاءُ الْيَهُودِ فَعَرَفُوا نَعْتَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَّهُ نَبِيٌّ رَسُولٌ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَأَقَرُّوا بِهِ بِاللِّسَانِ وَلَمْ يَتَّبِعُوا شَرِيعَتَهُ فَسَمَّاهُمُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ كُفَّارًا، فَرُكُوبُ الْمَحَارِمِ مِثْلُ ذَنْبِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَغَيْرِهِ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، وَأَمَّا تَرْكُ الْفَرَائِضِ جُحُودًا فَهُوَ كُفْرٌ مِثْلُ كُفْرِ إِبْلِيسَ لَعَنَهُ اللَّهُ، وَتَرْكُهُمْ عَلَى مَعْرِفَةٍ مِنْ غَيْرِ جُحُودٍ فَهُوَ كُفْرٌ مِثْلُ كُفْرِ عُلَمَاءِ الْيَهُودِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ..) (السنة: 745)

ގަރައި: "...އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'އީމާންކަމަކީ ބަހެވެ.' އަދި އަހަރެމެން ބުނަމެވެ: 'އީމާންކަމަކީ ބަހާއި ޢަމަލުކަމަށެވެ.' އަދި މުރުޖިޢާމީހުން ދޮގުހަދައިގެން لا إله إلا الله އަށް ހެކިވާ މީހާއަށް މުރުޖިޢާމީހުން ސުވަރުގެ ވާޖިބުކުރިއެވެ. އަދި ފަރުޟުތަކާއި ދޫކޮށްލުމަށް ބަރާބަރުކަމާ އަހަރެމެމުގެ

ވަޙުޔުގައިވާ ޙާލަތްތަކުގައި އެބައިމީހުން ނަންދިނެވެ. އެކަމަކު އެކަންތައް ހަމަހަމަވެގެންނެވެ. އެހެނީ ހުކުމްތަކުގެ ބޭރުން ކަންކަމަށް އަޅައިގަތުން ފާފައެއްވެއެވެ. އަދި ބޮޑުކަމެއް އަދި ތަފާތުވާކަން ސާބިތުކުރެވުނު ކަމަކީ (އަންގާރާ) ގެނެސްދިނުމެވެ. އެކަންތަކުގެ ބައެއް ރަސޫލުންގެ ފަރުވާތަކަށް ކަނޑައެޅުމެވެ: ނަމަވެސް އިބްލީސްއާއި، ރަސޫލުންގެ ފަރިޝްތުންގެ ޚަބަރެއްގައި އެވެ. ދެންވެސް ނަމަވެސް ޙަޤީޤަތް ދަންނަވައި، اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އެކަމަށް ފަރުވާތެރި ދޭން ދެމުން ސަލާމްކުރާ ކަމަކީ ހުކުމަށް އެއްވެގެންނެވެ. ދެންވެސް ގޮތުގައި ކުރީ ތަކަށްވެސް ދެކޭފަދައިން ފާޅުކޮށް އެކަންތައްތައް ބޭނުން ޙާލަތްތަކުގައި ދެންވެސް ކުރުމަށް ފާރަވެރިކަމެވެ. اللّٰه ތަޢާލާ އެވެ އިބްލީސް ދެންނެވުމެވެ، ވަކި ހަމައެކަނި އެކަންތަކެއްގެ ބާރުތަކެވެ. ދެން ގޮތުގައި އެހެން އެކަމަކު (އެބަހީ: އެކަމަކީ ހަމަ ފާޅުކުރުމަށް) ހިނގާދާކަމެވެ. އެހެން ކަންކަމުގައި ތާއަތަށް ދެންނެވެ. ދެންވެސް ރަސޫލުންގެ ފަރިޝްތުންގެ އަމުރަށް ދެކިގެން ސަޖިދަ ނުކުރީ ﷺ ގެ ސުންނަތް އަދި ހަދީޘް ތަކަށް ބޭނުން ކުރުމެވެ. އަދި ދުލުން އެކަމަށް އިޤްރާރުވުމެވެ. އެކަމަކު އިބްލީސް އިނކާރުކުރިއެވެ. ދެންވެސް اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އެކަމަށް ހުކުމްކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަކީ ނުބައި ކަމެކެވެ (ކާފިރުކަމުގެ) އަޅުކަމުގައި ކިބުރުވުން ވެއެވެ عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ އާދަމް އަދި އެހެން ނަބިއްޔުންނަށް ސަޖިދަކުރުމަށް ފަރުވާއެވެ. ދެންވެސް ފަރުވާތެރި ހުކުމްތަކުގެ ޝަރުޢީ، اللّٰه ތަޢާލާ އިބްލީސްގެ ކުށުން ކުރެވުނު ކުށެވެ. އަދި އެކަމަށް ހުކުމުގެ (ޝަރުޢީ ކާފިރުކަމުގެ) ބައެއް ޝަރުޢީ ރަސޫލުންގެ ސަބަބުން ކުރެވުނު ކުށެވެ. والله أعلم..."

ޝައިޚް ބިން ބާޒު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَاجْتَمَعَ أَهْلُ الْعِلْمِ عَلَى أَنَّ إِبْلِيسَ إِنَّمَا تَرَكَ السُّجُودَ لِآدَمَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لِأَنَّهُ كَانَ فِي نَفْسِهِ خَيْرًا مِنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَاسْتَكْبَرَ عَنِ السُّجُودِ لِآدَمَ فَقَالَ: ﴿...أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ١٢﴾ [الأعراف: 12] . فَالنَّارُ أَقْوَى مِنَ الطِّينِ فَلَمْ يَشُكَّ إِبْلِيسُ فِي أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَرَهُ وَلَا جَحَدَ السُّجُودَ فَصَارَ كَافِرًا بِتَرْكِهِ أَمْرَ اللَّهِ تَعَالَى وَاسْتِنْكَافُهُ أَنْ يَذِلَّ لِآدَمَ بِالسُّجُودِ لَهُ، وَلَمْ يَكُنْ تَرْكُهُ اسْتِنْكَافًا عَنِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا جُحُودًا مِنْهُ لِأَمْرِهِ فَاقْتَاسَ قَوْمٌ تَرْكَ الصَّلَاةِ عَلَى هَذَا. قَالُوا: تَارِكُ السُّجُودِ لِلَّهِ تَعَالَى وَقَدِ افْتَرَضَهُ عَلَيْهِ عَمْدًا، وَإِنْ كَانَ مُقِرًّا بِوُجُوبِهِ أَعْظَمَ مَعْصِيَةً مِنْ إِبْلِيسَ فِي تَرْكِهِ السُّجُودَ لِآدَمَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى افْتَرَضَ الصَّلَوَاتِ عَلَى عِبَادِهِ اخْتَصَّهَا لِنَفْسِهِ فَأَمَرَهُمْ بِالْخُضُوعِ لَهُمْ بِهَا دُونَ خَلْقِهِ، فَتَارِكُ الصَّلَاةِ أَعْظَمُ مَعْصِيَةً، وَاسْتِهَانَةً مِنْ إِبْلِيسَ حِينَ تَرَكَ السُّجُودَ لِآدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَكَمَا وَقَعَتِ اسْتِهَانَةُ إِبْلِيسَ وَتَكَبُّرِهِ عَنِ

السُّجُودِ لِآدَمَ مَوْقِعَ الْحُجَّةِ فَصَارَ بِذَلِكَ كَافِرًا، فَكَذَلِكَ تَارِكُ الصَّلَاةِ عَمْدًا مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ حَتَّى يَذْهَبَ وَقْتُهَا كَافِرٌ.) (تعظيم قدر الصلاة: 997)

މާނައީ: "އަދި ދިރުމުގެ އަރުލުވިރިން ހުއްޖަތްވެގެންވިސް: އިބްލީސް، އާދަމް عَلَيْهِ السَّلَامُ އަށް ސަޖިދަކުރުން ދޫކޮށްލިކަން ކަރަވެރި ނަފްސުގައި އޭނާގެ އޭނާ އާދަމް عَلَيْهِ السَّلَامُ އަށްވުރެ ހުރުވެގެންވާކަމަށް ބޮޑުވެރިކަމުގައި، ދެން އާދަމްގެފާނަށް ސަޖިދަކުރުމަށް އޭނާ ބޭނުންވުމެއްނޫނެވެ. އަދި އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެން އޭނާއަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވަމެވެ. ތިބާގެފާނު އަޅު ހެއްދެވީ އަލިފާނުންނެވެ. އަދި ތިބާގެފާނު އޭނާ ހެއްދެވީ ބިމުންނެވެ.' ދެންފަހެ اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އޭނާއަށް އަމުރުކުރެއްވިކަމާއިމެދު އިބްލީސް ބަލައިނުގަތެވެ. އަދި ސަޖިދަކުރުމަށް (އެކަލާނގެ އަމުރު އަދާކުރުން) އިންކާރުކުރިއެވެ. ދެން އޭނާ اللهُ سُބְحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ އަމުރުފުޅު ދޫކޮށްލާ، އަދި އާދަމްގެފާނަށް ސަޖިދަކުރުމުގެ ހުއްޖަތް އޭނާ ނިކަމެތިވެގެން ކާފިރުވެގެންވިއެވެ. އަދި އޭނާ އެކަލާނގެ ދޫކޮށްލިޔަކީ اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އާއިދުން ބާޣީވެގެން، އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅަށް (އަދާކުރުން) އިންކާރުކުރުމުގެ ހުރިހާ ކަމެއްގައެވެ. ދެންފަހެ (އިބްލީސްގެ ބޮޑާއިން) ބަދަލު ނަމާދު ދޫކޮށްލުން މިކަންތައްގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކުރެވޭނެއެވެ. އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އޭނާގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރެއްވި ސަޖިދަކުރުމުގެ ހުއްޖަތް ދޫކޮށްލާ މިހާ، އޭނާ އަމުރުގެ ވާޖިބުކަމަށް އިޤުރާރުވެގެންވިޔަސް، އިބްލީސް އާދަމްގެފާނަށް ސަޖިދަކުރުން ދޫކޮށްލުމުގެ އުޒުރުވެރިކަން ބާޠިލުވެގެންވިއެވެ. އެހެނީ اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އޭނާގެ އަމުރުކުރެއްވި ނަމާދުކަމެއް ފަރުޟުކުރައްވާ، އަދި އޭނާގެ ނަފްސުފަދަ އެނގުމެއް ދުނިޔެއިން، އޭނާގެ ހަމަޖެހުމެއް އިހުސާސްކުރިއެވެ. އަދި އޭނާގެ ނަމާދުމެދުގެ ހޯއްދަވާކުރިއެވެ. ހަމަހެއް ފިޔަވައި ސިފާ އޭނާގެއަށް ކިޔަމަންވެ ބޭނުންވެގެން އޭނާގެ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން އާދަމް عَلَيْهِ السَّلَامُ އަށް ސަޖިދަކުރުން އިބްލީސް ދޫކޮށްލިކަން އޭނާގެ އުޒުރުވެރިކަމާއި، ނަމާދު ދޫކޮށްލާ މީހާގެ އުޒުރުވެރިކަމާއި ވަކިވެގެންވެއެވެ. އަދި އާދަމްގެފާނަށް ސަޖިދަކުރުމާއި ނަމާދު ދޫކޮށްލާމީހާގެ ކާފިރުކަމާއި ވާޖިބުކަން ދަންނަވާ ނަމާދު ވަގުތު، ދެން އޭނާގެ ސަބަބުން ކާފިރުކަމާއި ގުޅިފައިވާ ކުށަކީ، ނަމާދު ވަގުތު ގެއްލިގެން ފާއިތުވެދާ ކުށްކުރުމުގައި ހުއްޓުވެ ކާފިރުވުމެވެ. ނަމާދު ދޫކޮށްލާމީހާ ދޫކޮށްލާފައިވާ ކާފިރުކަމެވެ."

އިބްނު ބައްޠާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَكُلُّ مَنْ تَكَلَّمَ بِالْإِيمَانِ وَأَظْهَرَ الْإِقْرَارَ بِالتَّوْحِيدِ وَأَقَرَّ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ بِجَمِيعِ الْفَرَائِضِ غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَضُرُّهُ تَرْكُهَا وَلَا يَكُونُ خَارِجًا مِنْ إِيمَانِهِ إِذَا هُوَ تَرَكَ الْعَمَلَ بِهَا فِي وَقْتِهَا مِثْلَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَصَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَحَجِّ الْبَيْتِ مَعَ الِاسْتِطَاعَةِ وَغُسْلِ الْجَنَابَةِ، وَيَرَى أَنَّ صَلَاةَ النَّهَارِ إِنْ صَلَّاهَا بِاللَّيْلِ أَجْزَأَهُ، وَصَلَاةُ اللَّيْلِ إِنْ صَلَّاهَا بِالنَّهَارِ أَجْزَأَتْهُ، وَأَنَّهُ إِنْ صَامَ فِي شَوَّالٍ أَجْزَأَهُ وَإِنْ حَجَّ فِي الْمُحَرَّمِ أَوْ صَفَرٍ أَجْزَأَهُ وَإِنَّهُ مَتَى

اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ لَمْ يَضُرَّهُ تَأْخِيرُهُ، وَيَزْعُمُ أَنَّهُ مَعَ هَذَا مُؤْمِنٌ مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مِثْلِ جِبْرِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَالْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ. فَهَذَا مُكَذِّبٌ بِالْقُرْآنِ مُخَالِفٌ لِلَّهِ، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرُسُلِهِ وَلِشَرِيعَةِ الْإِسْلَامِ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ وَصَفَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ فَرْقٌ، قَدْ نُزِعَ الْإِيمَانُ مِنْ قُلُوبِهِمْ بَلْ لَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِهِمْ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِيهِمْ: ﴿...وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ...﴿١٤﴾﴾ فَكُلُّ مَنْ تَرَكَ شَيْئًا مِنَ الْفَرَائِضِ الَّتِي فَرَضَهَا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي كِتَابِهِ أَوْ أَكَّدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سُنَّتِهِ عَلَى سَبِيلِ الْجُحُودِ لَهَا وَالتَّكْذِيبِ بِهَا، فَهُوَ كَافِرٌ بَيِّنُ الْكُفْرِ لَا يَشُكُّ فِي ذَلِكَ عَاقِلٌ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ. وَمَنْ أَقَرَّ بِذَلِكَ وَقَالَهُ بِلِسَانِهِ، ثُمَّ تَرَكَهُ تَهَاوُنًا وَمُجُونًا أَوْ مُعْتَقِدًا لِرَأْيِ الْمُرْجِئَةِ وَمُتَّبِعًا لِمَذَاهِبِهِمْ، فَهُوَ تَارِكُ الْإِيمَانِ لَيْسَ فِي قَلْبِهِ مِنْهُ قَلِيلٌ وَلَا كَثِيرٌ وَهُوَ فِي جُمْلَةِ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ نَافَقُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَزَلَ الْقُرْآنُ بِوَصْفِهِمْ وَمَا أُعِدَّ لَهُمْ، وَإِنَّهُمْ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ، نَسْتَجِيرُ بِاللَّهِ مِنْ مَذَاهِبِ الْمُرْجِئَةِ الضَّالَّةِ.) (الإبانة الكبرى: 1063)

މާނައީ: "...އަދި އީމާންކަމުން ބަސްބުނެ، ތަޞްދީޤުކުރުން އިޤްރާރުވުން ފާޅުކޮށް، އަދި ހުރިހާ ފުރިހަމަކަން އީމާންވެގެންވާކަން އެއްބަސްވެ، އެކަމަކު އެކަންޏާއި އޭނާ ދޫކޮށްލެވިގެން ގެއްލިގެންދާނޭކަން، އަދި އޭނާގެ އީމާންކަމުން ބޭނުންވާނޭކަން ބުނެ، ނަމާދުގައި ޒަކާތުގައި ރަމަޟާންމަހު ރޯދައިގައި ހައްޖުވުމުގައި، ޖަނާބަތުން ހިނައިގަތުމަށް ދެކެމުން ޖެހިލުންވިޔަސް ގެއްލުމެއް ނުވާނޭ، ވަޞިއްޔަތްކުރާ ތަކުރާރުކޮށް ސަބަބުން ފަސްކޮށްފިނަމަވެސް ގެއްލުމެއް ނުވާނޭކަން، އަދި ޝަރުޢީ ސަބަބުން ފަސްކޮށްލިޔަސް ގެއްލުމެއް ނުވާނޭކަމަށް ބުނި، އަދި އެކަން (ފަސްކޮށްލުން) ޒަކާތުގައި ޙަލާލުކަމާއި ހަރާމްކަމުގެ ކަމަކުގައި ބޭނުންކުރާ އެއްގޮތަށް ބުނި، އަދި ޝަރީޢަތުގެ ޙައްޤުތަކުގައި ވެސް ފަސްކޮށްލުމުން ގެއްލުމެއް ނުވާނޭކަމަށް ބުނި، އަދި އޭނާ ކަންކަމުގައި ޖެހިލުންވިޔަސް ހިނގައިދިޔަކަމަށް ބަލައިގަނެވޭނެ ހުރިހާ ކަމެއް ޚިލާފުވާނޭކަމަށް ގޮތުގައި ވިދާޅުވިކަމަށް ދެކެއެވެ. ތިމާގެ އީމާންކަމުގެ ކުރިއެރުމާ ދެ ޕާޓީ ގޮތުގައި ބުނާކަމަށް ބައްސާ އެ ޖިބްރީލުގެ އީމާންކަމާއި އެއްފަދަ ކަމަށާއި، އަދި މީކާއީލުގެ އީމާންކަމާ އެއްފަދަ ކަމަށާއި، ޤުރުބަވެރި މަލާއިކަތުންގެ އީމާންކަމާ އެއްފަދަކަމަށް ވެސް ބުނާ މީހާ. ފަހެ، މިފަދަ މީހަކީ ޤުރުއާނާ ދޮގުކުރާ މީހެކެވެ. ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىُ އާއި ޚިލާފުވެގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފޮތާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި، އިސްލާމީ ޝަރީޢަތާ ޚިލާފުވާ މީހެކެވެ. އަދި ﷲ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި ސިފަކުރައްވާފައިވާ މުނާފިޤުންނާއި މި މީހާއާ ދެމެދު އެއްވެސް ތަފާތެއް ނެތެވެ. އޭނާގެ ހިތުން އީމާންކަން ނަގާލެވިއްޖެއެވެ. ނޫނީ، ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވިފަދައިން އެމީހުންގެ ހިތަކަށް އީމާންކަން ވަދެފައެއް ނުވެއެވެ. "...އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތަކަށް އީމާންކަން ނުވަދެއެވެ...." ފަހެ ﷲ عَزَّوَجَلَّ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި ފަރުޟުކުރައްވާފައިވާ، ނުވަތަ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތުގައި ތާކީދުކުރައްވާފައިވާ ފަރުޟުތަކުން، އެކަމަށް އިންކާރުކޮށް، ދޮގުކުރާ ގޮތުގެ މަގުން އެއްޗެއް ދޫކޮށްލާ ކޮންމެ މީހަކީ،

ފަހެ އެންމެ ކާފަރުކަން ބަޔާންވާ ސަލަފުވެގެންނާ ގާވަރުކާތަކެވެ. ﷲ އާއި އާޚިރަތުދުވަހަށް އީމާންވާ
ބޮޑުފިރިހަލު އެކަމާއިމެދު ނުކުރާނެތީވެ. އަދި އެކަމަށް އެކަމާދު ދެކުން އިޝާރާތްކުރާ ބުނުމަކީ، ދީން
އިހްސާނީކަންތާ ބާކުރަކަތުރުމުގެ ގެރިން ނުވަތަ މުރުޖިއާގެ ތަހުދު ޒަބުރުކަން އެބައިމީހުންގެ މަޤްޞަދުބިކަން
ތަބައެވެގެން ދުރަކަތުރައިފިލާ، ފަހެ އެންމެ އިމާންކަން ދުރަކަތުކާ ހިފާކަށް. އެކަމާ ހިތްގައި އިމާންކަމުގެ
މަޤްބޫލުވެފައި އަދި ދިކަ ޤިނުވަދާއްފާސް ނުފުއްދެވެ. އަދި އެކަމަށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ
ގެ (ޙަދީސްގައި) މުސްލިމުންގެ، އަދި އެބައިމީހުންގެ ޝިރުކުގަކުގައި އަދި އެބައިމީހުންނަކީ ތަޢާރަފުގޮތެއްގާ
ތަން ބާކަށެވެ ދުރުއާން ބާވައިރާއްދުން މުސްލިމުންގެ ތަރުއިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ނަރަކައިގެ
އެންމެ ދަރަ ވަތަކަނުގެއިއްވެ. މަގުރުރިގެންނާ މުރުޖިއާގެ މަޤްޞަދުބިކަން ރައްކާތަރިކުރައްވާކަން
އަހަރުމެން ﷲ ގެ ރަޙްމަތުން އެދެމެވެ."

ޢަބްދު ހުސައިން އަލްމަރުޔަމީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (وَقد ذكرت المرجئة فِي كتَابنَا هَذَا أَولا وآخرا إِذْ قَوْلهَا
خَارج من التعارف وَالْعقل أَلا ترى أَن مِنْهُم من يَقُول من قَالَ لَا إِلَه إِلَّا الله مُحَمَّد رَسُول الله وَحرم مَا حرم الله
وَأحل مَا أحل الله دخل الْجنَّة إِذا مَاتَ وَإِن زنى وَإِن سرق وَقتل وَشرب الْخمر وَقذف الْمُحْصنَات وَترك الصَّلَاة
وَالزَّكَاة وَالصِّيَام إِذا كَانَ مقرا بهَا يسوف التَّوْبَة لم يضرّهُ وُقُوعه على الْكَبَائِر وَتَركه للفرائض وركوبه الْفَوَاحِش
وَإِن فعل ذَلِك استحلالا كَانَ كَافِرًا بِاللَّه مُشْركًا وَخرج من إيمَانه وَصَارَ من أهل النَّار...) (التنبيه والرد: 43/1)

މާނައީ: "...އަހަރުމެންގެ މި ފޮތުގައި ފުރަތަމައި ނިމުމުގައިވެސް މުރުޖިއާގެ ވާހަކަ ޒިކުރުކޮށްފީމެވެ. އެއީ
އެބައިމީހުންގެ ބުނުމަކީ ތަސްވާ އުނިގެންވާ ބުއްދިއާއި ބެލުމުގެންނާ ބޭރުވެގެންވާ ބުނުމެއްކަމުގައިވާތީއެވެ.
އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި: لا إله إلا الله އަދި محمد رسول الله ވިދާ، އަދި الله ހަރާމްކުރައްވާ ކަންތައް
ހަރާމްކޮށް، އަދި الله ހަލާލުކުރައްވާ ކަންތައް ހަލާލުކޮށްފިނަމަ، ޖަންނަތަށް ވަދެވޭނެކަމަށް، ޒިނޭކުރުން ވަގަށް،
މީހުން މެރުން އަންހެނުންނަށް ތުހުމަތު ކުރުން، ނަމާދާއި ޒަކާތާއި ރޯދަ ދޫކޮށްލުމުންވެސް އޭނާ އެކަންތައް
އިޤުރާރުވެގެންވާނަމަ، އެކަމުން ތައުބާވާން ފަސްކޮށްފައި މަރުވެއްޖެނަމަ ބޮޑެތި ފާފަތަކުގައި ވެއްޓުމާއި ވާޖިބުތައް ދޫކޮށްލުމާއި
ބޭނުން މިބައިން ނުފޫޒުވާނެއެވެ. ބޭއްވި ފާފަތަކަން އަރައިގަތުމުން، އަދި ފާޙިޝްކަމް ހަލާލުކޮށް، ފާހިޝް
ކަންތަކަށް އަރައިގަތުމުން އެކަމަކީ އެމީހެއްގެ ގޯސްވުމުގެ ވާހަކައެވެ. އެކަން ހުރިހާކަމެއް ހަލާލުކުރާ މީހެއް
ކަމުގައިވާނަމަ، އެމީހަކީ ﷲ އަށް ކާފަރުވެގެންވާ މުޝްރިކެއްކަމުގައިވާނެއެވެ. އަދި އެމީހާ އީމާނުން ނިކުމެގެން
ގޮސް، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވެގެންދާނެއެވެ..."

ބިބާ މިބަސްފުޅު އަޑުއަހާލަދުހަށްދެވެ؟

﴿...خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾[107]

މާނައީ: "...އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަން ހެއްދެވީ އަލިފާނުންނެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވީ މަޓިންނެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅުވެސް:

﴿...رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي...﴾[108]

މާނައީ: "...ތިމަންނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަންނާ މަގުފުރެއްދެވިކަމުގެ ސަބަބުން..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَإِنَّمَا قَالَ الْأَئِمَّةُ بِكُفْرِ هَذَا لِأَنَّ هَذَا فَرْضُ مَا لَا يَقَعُ فَيَمْتَنِعُ أَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ لَا يَفْعَلُ شَيْئًا مِمَّا أُمِرَ بِهِ مِنْ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصِّيَامِ وَالْحَجِّ وَيَفْعَلُ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ مِنْ الْمُحَرَّمَاتِ مِثْلَ الصَّلَاةِ بِلَا وُضُوءٍ وَإِلَى غَيْرِ الْقِبْلَةِ وَنِكَاحِ الْأُمَّهَاتِ وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ مُؤْمِنٌ فِي الْبَاطِنِ؛ بَلْ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ إلَّا لِعَدَمِ الْإِيمَانِ الَّذِي فِي قَلْبِهِ...) (مجموع الفتاوى: 218/7)

މާނައީ: "...އިމާމުން މިކާ (އެބަހީ: ހުރިހާ ޢަމަލުތަކެއް ދޫކޮށްލާ މީހާ) ކާފިރުވެގެންވާކަމަށް ވިދާޅުވީ އެހެނީ މިއީ ނުވާނޭކަމެއް ފަރުޟުކޮށްލާފައިވާކަމެވެ. އެއީ ހުރިހާ އަމުރުކުރެވިފައިވާ ނަމާދާއި، ޒަކާތާއި، ރޯދައާއި، ހައްޖުން އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރުން، އަދި ޙަރާމްކަން ކުރެވޭނޭ ހުރިހާ ހަރާމް ކަންތައްތައް - މިސާލަކަށް ވުޟޫނުލައި ނަމާދުކުރުމާއި، ޤިބްލަކަށް ނޫން އެހެން ކަމަކަށް ކުރިމަތިލާ ނަމާދުކުރުން، މަންމައިންނާއި ކައިވެނިކުރުން-ފަދަ، އޭގެއިއެކުވެސް އޭނާގެ އެތެރެފުށުން އީމާންވެގެންވާ މީހަކުކަމުގައިވިޔަސް މަނާވެގެންވާ (ފުސްތިރީގެ ނަމާދު) ކަމެއްކަމުގައެވެ. އަދި ކޮއްމެ، އޭނާގެ ހިތުގައި އީމާންކަން ނެތުމުގައި ފިޔަވައި އެހެންވާ ކަމެއް އޭނާ ނުކުރާނެއެވެ..."

[107] الأعراف: 12

[108] الحجر: 39

އެހެންކަމުން މިހާރު މީހާވަނީ ﷲ އީ ޢާލާގެ ފަރި ރައްބުކަމުގައި އިމާނުވެ އެއްބަސްވެވެނުނެވެ. އަދި އޭނާ ގަބޫލުކުރުވެސް ޤާބިލްކުރިއެވެ. އެއީ މިބަސްފުޅުގައިއެވެ: "...އިބްލީސްކަލާނގެ ތިމަންނަށް ދަގުޅުއްދުނިކަމުގެ ސަބަބުން..."

ދެން އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައިވާ:

﴿إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ٧٤﴾ [109]

މާނައީ: "...އަދި އެކަލާގެވީ ކާފަރުވީ މީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ."

އެބައީ: އޭނާވަނީ އޭގެ ކުރިންވެސް ކާފަރުކަމުގައިކަމަށް އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން ތައުވީލްކޮށް މާނަކުރިއެވެ! އަދުރުންގެ ގޮތުގައި މިމާނަކުރުމަށް އެއްވެސް ބުރަނެއްނުޖެހެވެ. އެހެނީ ސަޙީޙަކުރުމަށް އަދުރުކުރުވުމުގެ ކުރިންވެސް އޭނާ ކާފަރުކަމުގައިވިނަމަ، ފަހު އޭނާ މާތްކަމެއްގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންނުވީހެވެ. އަދި އުތުރުން މިއެއްކަމުގައިވެސް އޭނާ ނުވީހެވެ. އެހެނީ (އެބައްވިޔާގެ މައްޗަށް ބަރާނަމަ) ސަޙީޙަކުރުމަށް އަދުރުކުރުވުން މީހުންގެ ތެރެއިން އޭނާ ނުވީމައެވެ. [110]

---

[109] ص: 74

[110] އިބްނު ޢައްބާސްއާއި އަދި އެހެނިހެން ޞަޙާބީންގެ ތަފްސީރުން ސާބިތުވާ ގޮތުގައި، ﷺ ގެ ފުރަތަމަ ބުރާއިބް ބަސްތަކެވެ رَضِيَٱللَّهُعَنْهُمَا އާ އިބްނު ޢަބާސް ރިވާ ކުރައްވާފައިވެއެވެ: (كَانَ إِبْلِيسُ اسْمُهُ عَزَازِيلُ، وَكَانَ مِنْ أَشْرَفِ الْمَلَائِكَةِ مِنْ ذَوِي الْأَرْبَعَةِ الْأَجْنِحَةِ ثُمَّ أُبْلِسَ بَعْدُ.) (تفسيرابن أبي حاتم: 361)

މާނައީ: "އިބްލީސްގެ ނަންކަމުގައިވީ ޢަޒާޒީލްއެވެ. އަދި އޭނާވީ ހަތަރު ފިޔަތަކެއްލިބިގެންވާ އެންމެ ޝަރަފުވެރި މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އޭނާ އިބްލީސްކުރެވުނެވެ."

ޤަތާދާ رَحِمَهُٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (﴿...إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ...٥٠﴾ قَالَ: «مِنْ قَبِيلٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يُقَالُ لَهُمُ الْجِنُّ») (تفسير عبد الرزاق: 335/2)

މާނައީ: " 'އިބުލީސް ފުރުވިއެވެ. އޭނާވީ ޖިންނީންގެ ތެރެއިންނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޖިންނިންނަކީ ކިޔާ މަލާއިކަތުންގެ ގަބީލާއެއްގެ ތެރެއިންނެވެ."

އިބުނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ إِبْلِيسُ مِنْ حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْمَلَائِكَةِ يُقَالُ لَهُمُ الْجِنُّ، خُلِقُوا مِنْ نَارِ السَّمُومِ مِنْ بَيْنِ الْمَلَائِكَةِ، قَالَ: وَخُلِقَتِ الْجِنُّ الَّذِينَ ذُكِرُوا فِي الْقُرْآنِ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ.)
(تفسير الطبري: 64/14)

މާނައީ: "އިބުލީސްވީ މަލާއިކަތުންގެ ގަބީލާތަކުގެ ތެރެއިން ގަބީލާއަކުންނެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ކިޔައި ޖިންނު އެވެ. މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިން އެބައިމީހުން ހެއްދެވުނީ ސަމޫމު އަލިފާނުންނެވެ. އަދި ޤުރްއާނުގައި ފާހަގަކުރެވިގެންވާ ޖިންނީން އުފެއްދެވުނީ ސާފު އަލިފާނުގެ ދުލުންނެވެ."

ބަޣަވީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَأَكْثَرُ الْمُفَسِّرِينَ: كَانَ إِبْلِيسُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، وَقَالَ الْحَسَنُ: كَانَ مِنَ الْجِنِّ وَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْمَلَائِكَةِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى "إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ" فَهُوَ أَصْلُ الْجِنِّ كَمَا أَنَّ آدَمَ أَصْلُ الْإِنْسِ، وَلِأَنَّهُ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَالْمَلَائِكَةَ خُلِقُوا مِنَ النُّورِ، وَلِأَنَّ لَهُ ذُرِّيَّةً وَلَا ذُرِّيَّةَ لِلْمَلَائِكَةِ، وَالْأَوَّلُ أَصَحُّ لِأَنَّ خِطَابَ السُّجُودِ كَانَ مَعَ الْمَلَائِكَةِ، وَقَوْلُهُ "كَانَ مِنَ الْجِنِّ" أَيْ مِنَ الْمَلَائِكَةِ الَّذِينَ هُمْ خَزَنَةُ الْجَنَّةِ...) (تفسير البغوي: 104/1)

މާނައީ: "...އެމައްސަލާގައި އެބޭބޭކަލުން ޚިލާފުވިއެވެ. އެގޮތުން އިބުނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا އާއި ގިނަ މުފައްސިރުން ދެކިވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިބުލީސްވީ މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިންނެވެ.' އަދި އަލްޙަސަން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާވީ ޖިންނީންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ.' އެއީ الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'އިބުލީސް ފުރުވިއެވެ. އޭނާވީ ޖިންނީންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އޭނާގެ ވެރި ރައްބުގެ އަމުރުފުޅަށް އޭނާ އުރުދުނެވެ..'' އެހެންކަމުން އޭނާއީ ޖިންނީންގެ އަޞްލެވެ. އެއީ އާދަމުގެފާނީ އިންސީންގެ އަޞްލުކަމުގައިވާ ފަދައިންނެވެ. އަދި އެހެނީ އޭނާ ހެއްދެވުނީ އަލިފާނުންނެވެ. އަދި މަލާއިކަތުން ހެއްދެވުނީ ނޫރުންނެވެ. އަދި އޭނާއަށް ދަރިފަސްކޮޅެއް ލިބިގެންވިއެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންނަށް ދަރިފަސްކޮޅެއްނުވެއެވެ.' އެކަމަކު ޞައްޙަވެގެންވަނީ ފުރަތަމަ ބަސްކޮޅެވެ. (އެބަހީ: އިބުލީސް މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިންނާކަމަށްވާ ބަހެވެ.) އެހެނީ ސަޖިދަކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވުމުގެ ޚިޠާބު އިއްވެވީ މަލާއިކަތުންނަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'އޭނާވީ ޖިންނީންގެ ތެރެއިންނެވެ.' އެބަހީ: ސުވަރުގެގެ ބަނޑާރީންކަމުގައިވާ މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިންނެވެ..."

އަލްޤުރްޠުބީ ގެނެސްފައިވެއެވެ: (...كَانَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ عَلَى قَوْلِ الْجُمْهُورِ: ابْنِ عَبَّاسٍ وَابْنِ مَسْعُودٍ وَابْنِ جُرَيْجٍ وَابْنِ الْمُسَيَّبِ وَقَتَادَةَ وَغَيْرِهِمْ، وَهُوَ اخْتِيَارُ الشَّيْخِ أَبِي الْحَسَنِ، وَرَجَّحَهُ الطَّبَرِيُّ، وَهُوَ ظَاهِرُ الْآيَةِ...)
(تفسير القرطبي: 294/1)

މާނައީ: "...ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުގެ މައްޗަށް އޭނާވީ މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިންނެވެ. އެއީ އިބްނު ޢައްބާސްއާއި، އިބްނު މަސްޢޫދާއި، އިބްނު ޖުރައިޖާއި، އިބްނުލް މުސައްޔިބާއި ޤަތާދާއާއި އެނޫން ބޭފުޅުންގެ ބަސްފުޅެވެ. އަދި އެއީ ޝައިޚު އަބުލް ޙަސަން އިޚްތިޔާރުކުރި ގޮތެވެ. އަދި އައްޠަބަރީވެސް ތަރުޖީޙުދެއްވި ގޮތެވެ. އަދި އާޔަތުގެ ބޭރުފުށުން ދޭހަވާ މާނައަކީވެސް އެއީއެވެ..."

އަލްޙާކިމް ބަޔާންކުރިއެވެ: «لِيَعْلَمَ طَالِبُ هَذَا الْعِلْمِ أَنَّ تَفْسِيرَ الصَّحَابِيِّ الَّذِي شَهِدَ الْوَحْيَ وَالتَّنْزِيلَ عِنْدَ الشَّيْخَيْنِ حَدِيثٌ مُسْنَدٌ» (المستدرك: 3021)
މާނައީ: "މިޢިލްމުގެ ޠާލިބާ ދަންނަންވާނެއެވެ: ދެޝައިޚުން (އެބަހީ: ބުޚާރީއާއި މުސްލިމް)ގެ ޝަރުޠުގައި ވަޙީބާވައިލެވުމާއި، ބާވައިލެއްވުން ބާވައިލެއްވުނުހިނދު ޙާޟިރުވި ހުރި ޞަޙާބީގެ ތަފްސީރަކީ މުސްނަދު ޙަދީޘެކެވެ." (އެބަހީ: ނަބިއްޔާއަށް ނިސްބަތްކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘެއްގެ ބާރު ހުރި ބަސްފުޅެކެވެ.)

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَمَا نُقِلَ فِي ذَلِكَ عَنْ بَعْضِ الصَّحَابَةِ نَقْلًا صَحِيحًا فَالنَّفْسُ إِلَيْهِ أَسْكَنُ مِمَّا نُقِلَ عَنْ بَعْضِ التَّابِعِينَ لِأَنَّ احْتِمَالَ أَنْ يَكُونَ سَمِعَهُ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مِنْ بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ مِنْهُ أَقْوَى؛ وَلِأَنَّ نَقْلَ الصَّحَابَةِ عَنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أَقَلُّ مِنْ نَقْلِ التَّابِعِينَ وَمَعَ جَزْمِ الصَّاحِبِ فِيمَا يَقُولُهُ فَكَيْفَ يُقَالُ إِنَّهُ أَخَذَهُ عَنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَقَدْ نُهُوا عَنْ تَصْدِيقِهِمْ؟..) (مجموع الفتاوى: 13/345-346)

މާނައީ: "...އަދި އެގޮތަ ކަންތަކުގައި ބައެއް ޞަޙާބީންގެ އަރިހުން ޞަޙީޙްކޮށް ނަޤުލުވެގެން އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތް ދަންނަވާ، ފަހެ ބައެއް ތާބިޢީންގެ އަރިހުން ނަޤުލުވެގެން އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތަށްވުރެ އެފަދަ ރިވާޔަތް ނަފްސު ގަބޫލުވެއެވެ. އެހެނީ އެބޭފުޅުން ނަބިއްޔާ ގެ އަރިހުން، ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަޑުއެއްސެވި ބޭފުޅެއްގެ އަރިހުން އަޑުއައްސަވާފައިވުމުގެ ފުރުޞަތު ގަދަވެގެންވާތީއެވެ. އަދި އެހެނީ: އަހުލު ކިތާބީން (ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން)ގެ ކިބައިން، ޞަޙާބީން ނަޤުލުކުރެއްވުން ގެންނަ މިންވަރު، ތާބިޢީން ބޭފުޅުން ނަޤުލުކުރެއްވުމަށްވުރެ މަދުވެގެންނެވެ. އަދި ޞަޙާބީ އެވިދާޅުވާ ބަސްފުޅު ޔަޤީންކަމާއެކު ވިދާޅުވާއިރު، ދެންވެސް އެބަސްފުޅު އެކަލޭގެފާނު ނަގާފައިވަނީ އަހުލުކިތާބީންގެ ކިބައިންކަމަށް ބުނެވޭނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ!؟ އެއީ އެބައިމީހުން ތަޞްދީޤުކުރުން ނަހީކުރެވިފައިވަނިކޮށެވެ..."

އަދި މިޤައުލުގެ މައްޗަށް ބަލާނަމަ، ކާފިރުކަމަށް ފެށުމުގައި އިބްލީސް އިމާންކަމަށް އަނބުރާ ނުރުޖޫޢަވުކަމަށްވެސް ލާޒިމުކުރެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ މިބުނުމަށް ބަލައިލާއިރުއެވެ:

﴿...رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي...﴾[111]

މާނައީ: "...ތިމަންއަށްގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަންއަށް މަގުފުރެއްދެވިކަމުގެ ސަބަބުން..."

އަދި މިތަނުގައިވެސްމެއެވެ:

﴿...خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾[112]

މާނައީ: "...އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަން ހެއްދެވީ އަލިފާނުންނެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވީ މަޓިންނެވެ."

ދެންފަހެ، الله އާއި، އެކަލާނގެ ފޮތްތައް، އެކަލާނގެ ރަސޫލުބޭކަލުން އައިސްލާމްދީނުގެ ޙަޤީޤަތާ އިންކާރުކުރާ، މުޅި އިބްލީސީ އިމާންކަން ދޫކޮށްލުމުން ޢަޤީދާގެ ނަފްސާނިއްޔަތެވެ!؟

[111] الحجر: 39

[112] الأعراف: 12

އަމަލެއްނުވިކަމުގައިވިޔަސް (ހަމައެކަނި) ހިތުގެ މަޢްރިފާކޮށް ދެނެގަތުމުން އީމާންވިކަމަށް ކަނޑައެޅިދާނެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށްދިނުން ބާބު

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އެޒަމާނުގެ މީސްތަކުން އަހަރުމެންނާއި ޚިލާފުވިކަންތައްކަމުގައިވާ: ޢަމަލަކީ އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންވާކަމެއްކަން އަހަރުމެން ބަހުސްކުރީމުއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން އަހަރުމެންނާއި ޚިލާފުވެގެންވިޔަސްވެސް، ފަހެ އެބައިމީހުން ޤަބޫލުކުރަމުން އެދިޔައީ އެތަކެއްކަމެއްގައި ފަހަރުގައި ގޯސްތަރުދުން ދުރުވެރިވާންތަކަށް މަތިހަރަކަށްވެ.

ދެން އެއަށްފަހު ތިންވަނަ ބައިގަނޑެއް އުފެދުނެވެ. އެބައިމީހުން، އަށާރު ދުރަޖާއާއި އުޅުއްޔިގައި ވަކިވެ ޚިލާފުވެގެންދިޔައެވެ. އެބައިމީހުން، އިރުޖާގެ އަދި ދީނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ނުވެސްވެއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'އީމާންކަމަކީ الله އެއްކައުވަންތަކަން ހިތުގެ މަޢްރިފަތުން ދެނެގަތުމެވެ. އަދި ބަހުން އަދި އަމަލުން ނުވިކަމުގައިވިޔަސްއެވެ!'

މިބަސްފަދި އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ހަނދު މިއްސަލަތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބުނުމުން އުޅުއްޖެ ބަދުވެގެންނެވެ. އެއީ الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅާއި އެބަސް އިދިކޮޅުވާ ޤުރުއާނުގައިވެއެވެ. އެއީ ބަސްތަކުން ތަރުޖަމާކުރުމުންނެވެ. މިވާ އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅު އަދިނުގާރަވުރެއްދެވެ؟

﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ...﴿١٣٦﴾﴾ [113]

[113] البقرة: 136

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ! ތިމަންމެން ﷲ އަށާއި ތިމަންމެންނަށް ބާވައިލެއްވައިފައިވާ ތޫރާތާއި އަދި އިބްރާހީމްގެފާނާއި އިސްމާޢީލްގެފާނަށް ބާވައިލެއްވުނު ތަކެއްޗަށް އީމާންވަމުއެވެ..."

މިއާޔަތެވެ.

ފަހެ، އެކަލާނގެ އެވަހީ، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުން ތިޔަބައިމީހުން ފޮނުއްވައިގަތުމަށް ބެއްލެވުމުގައިވާ، ދުރުގެ ބޭނުންވުން ކަނޑައެޅިގެންވާ ފޮނުއްވައިގަތުމަށް ބެއްލެވެތެވެ. އަދި 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުން ތިމަންއިލާހު ދުށުގަންނަވާ' ވިދާޅުއްވުމަކުން އެކަލާނގެ ޙުކުމްތަކެއް ގަބޫލުކުރެވެއެވެ.

ދީން އެއަށްވުރެ، އިލްހާމުވުމާއި އެކީގައި، ހަމަ އީމާންވުން އެކަލާނގެ ވަޙީބުއްވުމުގެ ދަރަޖައިން، ޒޮބޫރުކަލާނގެ އަދި ރަސޫލުންނަށް އީމާންވުން އެކަލާނގެ ވަޙީބުއްވުމެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަންޏަކަށާއިގެން ވަޙީގެންނެވި ހިދާޔަތުގެ ބެދުކަނޑުވަން ދަންނަން، އެއްވެސް ވިޔަކަން އީމާންކަމުގެ އެކަލާނގެ ނުވެއްވަމެވެ.

އެގޮތުން ވިދާޅުއްވެއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ...﴿١٣٦﴾﴾[114]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވީ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ﷲ އަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވާށެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުއްވެއެވެ:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ...﴿٦٥﴾﴾[115]

---

[114] النساء: 136

[115] النساء: 65

މާނައީ: "އެހެންނަކުން ނޫނެވެ! ޔަރެ، ކަލާމާޖާނުގެ ފެހިރަސޫލާގެ ގަސްދެއްވައި
ވަޒީރުބައްވަމުވެ. އައުޓުންގެ މުދަގައި އުފިދިފައިވާ ދުލާނުފިރުކުމުގައި، ކަލާމާޖާނު ބުރުކުފިރި
ކޮންމެހަކު ދާންދެން، އައުޓުން އިމާނުއް ނުވާނެތެވެ..."

އަދިވެސް ވަޒީރުބައްވިއުވެ:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴾ [116]

މާނައީ: "ތިމަންރަސޫލާގެ އައުޓުންނަށް ޅޮތް ދައްކި މިހުން އައުޓުންގެ އުފަންދަރިން
ދަންނަ ފަދައިން އެކަލާމާޖާނު (އެބަހީ: މުޙައްމަދުގެ ޖާނު) ދަންނައެވެ...."

އެބަހީ: ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެވެ.

އެހެންކަމުން، އެބައިމީހުންގެ ދުޢާކުން އެކަލާމާޖާނަށް ހައިފުން ދުޢާތްތަޢެއްގެ ނުވާމުން،
އެބައިމީހުން އެކަލާމާޖާނު ދަނެގެންވުން އީމާންކަމުގައި الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ނުލައްވައެވެ.

ދެން އަޅަންޖެހޭ އީމާންކަމާއިމެދު الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އާއި
ސުވާލުކުރެވުމުން ބަޔާންކުރައްވައެވެ:

(أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ...) [117]

މާނައީ: "އެއީ الله އަށާއި، މަލާއިކަތުންނަށާއި، އަދި އެކަލާނގެ
ފޮތްތަކަށާއި، އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް ތިބާ އީމާންވުމެވެ...."

ދެން އަޅުގަނޑުމެން މިފަދަ ގިނަ ކަންތައްތަކެވެ.

---

[116] البقرة: 146

[117] رواه البخاري: 4777، ومسلم: 8

އަދި މިބައިގަނޑު ތަޢުވީލުކުރިގޮތުގައި: (ހަމައެކަނި) މަޢުރިފަތް ދެނެގަތުމުން الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެބައިމީހުން ހުރެއްސެވިއެވެ!

الله ގެ އަމުރުފުޅާއި އެކަލާނގެ ނަހީވެސް މިބައިމީހުން ބުނާގޮތުގެ މައްޗަށްކަމުގައިވާނަމަ، ތަޢުޠީލުކުރުމުގެ ތެރެއިން އިސްލާމްދީނުން އެނބުރިގެންދިޔައީއެވެ. އަދި މިއުޅުމުން، އެއްބަސްވާކަމަށް ގައުމުތަކުގެ ބަސްތަކާއި ޝަރީޢަތުގެ އުސޫލުތައް ބަދަލުކުރެވިގެންދިޔައީއެވެ. އެހެނީ ނަބީކަން ގަބޫލުކުރާ ބޭފުޅުންނާއި، އަދި އެހެން ހުޅުވާލެވުނު ބަރަކާތްތަކާއި، އަދި ފުރަތަމަ ބޭފުޅުންގެ ޙުކުމް (الله އާއި ބައިވެރިކުރުމުގެ) ޝަރީޢަތްތަކާއި ދީނުގެ ޙުކުމްތަކުގެ ތެރޭގައިވެސް، މިއިން އެއްވެސްކަމެއް ނެތި، އުބައިދުވުންގެ ހުކުމްތަކާއި މީހުންގެ ބަޔާންތަކާއި މައްޗަށް ބަދަލުވެފައިވާ (އެކަން) އަބައިދުވުންގެ ބާޠިލު ބަޔާންތަކާއި މައްޗަށް ބަދަލުވެގެންދިޔައީއެވެ!

މިގޮތުގައި ކަނޑައެޅުނީ ދީނުގެ މުސްލިމުންނާއި ދިމާވާގޮތަށް، އެޒާތުގެ ޞިފަތް الله ދަނޑިވަޅުތަކުގައި ދަންނަވާ މައުރިފަތާއި ޖާހިލުވުމާ ގުޅުން ދެނެގަތުމުން 'الله އީ ދިޔައިރުގައެވެ' ނުވަތަ ބަސްކުރުމުން ބަޔާނަށް 'އެކަލާނގެއީ ވިސްނުން އެކަކު' މިހެން އެކަމާ ދުރުވެ ހުރެވެ، އަދި ޙަޤީޤަތް ނަފީކުރުން އަޑުއަހަން ކުރަނިކޮށް، މިގޮތުގައި ބަޔާ މިއީ އެކަމަކީ މައުލޫމާތުތަކުގެ ބަރަކާތުން އިލްމުވެރިޔާ އިލްމުވެރިކަމަށް ފުރިހަމަވެގެންވާ މުސްލިމުންގެ (އެކަކު އަމަލުވާފަދަ މައުލޫމާތު މައްޗަކަށް އެކުގައިވެސް) ކަނޑައެޅުން ތަޖުރިބާކުރިއެވެ!

الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ތަޙުޤީޤުވާ އެކަލާނގެ ނުވަތަ އެކަލާނގެ ޚުލްޤުގެ ނުވަތަ ދަރަޖަތަކަށް އިލްމުވެރިކަމާ އެކަމުގެ މިގޮތުގައި ބަޔާންކުރެއްވީތޯ!؟ މިކަމުގައި އަހަރެމެން ގޮތުގައި އިޙްސާނާއި އެކަމަށް ދަރަޖަތް ކުރުމުގެ ދަރަޖައިގެ ނިޔަތަށް ހާމަކުރުމެވެ!

އީމާންކަމީ ހަމައެކަނި ބަސްކަމުގައިބުނި މީހުންނާއި އިލްމުވެރިން ޢަޒާބުދިނުމާއި ފަސްވަގުތުނަމާދު، އަދި އޭގެ ހިދާޔަތްލިބުން ނަމާދުތަކުގެ ބާބު

އަބޫ ޒުބައިރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޒާހިމު ބިން ޒުފަރު، އަލްއަޢުމަޝީގެ އަރިހުން، ޙަބީބާ ބިން އަބީ ޘާބިތު އަލްއަސަދީގެ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވައެވެ: ހުޛައިފާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(إِنِّي لأعْرِفُ أهْلَ دِينَيْنِ، أهْلَ ذَيْنِكَ الدِّينيْنِ فِي النَّار، قَوْمٌ يَقُولُونَ: الإِيمَانُ قَوْلٌ، وَإِنْ زَنَا وَإِنْ سَرَقَ، وقَوْمٌ يَقُولُونَ: مَا بَالُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ؟! وَإِنَّما هُمَا صَلاَتَانِ! قَالَ: فَذَكَرَ صَلاَةَ الْمَغْرِبِ أَوِ الْعِشاء، وصلاة الفجر.) [118]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެން ދެދީނެއްގެ އަހުލުވެރިން ދަންނަމެވެ. އެދެދީނުގެ އަހުލުވެރިންވަނީ ނަރަކައިގައެވެ. އީމާންކަމީ ބަހޭ އެއީ ޒިނާކުރިޔަސް ވައްކަންކުރިޔަސްވެސް ބުނާ ބައެކެވެ. އަދި (މީހުން) ބުނާ ބައެކެވެ: 'ފަރުޟު ފަސްނަމާދުވާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ! އެކަމަކު އެއީ ދެނަމާދެވެ!' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން މަޣްރިބު ނަމާދު ނުވަތަ ޢިޝާނަމާދު، އަދި ފަތިސްނަމާދު އެކަކޭގޮތުން ޒިކުރުކުރެއްވިއެވެ."

ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ، ޙަބީބާ ބިން އަބީ ޘާބިތު އަލްއަސަދީގެ އަރިހުން، ޒުބައިދު އަލްޔާމީގެ އަރިހުން، ހުޛައިފާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ.

---

[118] الإيمان لابن شيبة: 65 ، والحاكم في المستدرك: 8294

ބުރައިދާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ މިޙަދީޘް އަގާރިޔާހަދާނެވެ. އެކަލޭގެފާނު އޮވަނީ އިރުޖާއާއި، (ޤަދަރުވެރިންނާއި ދުނިޔާދުކަވަރު) ނަހާދުރީ ބުއްޖަމްދަރާ މީހުންނާއި ގުޅުވައިގެން ގެންނަވާފައެވެ.

އަދި އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވެސް އެފަދައިން އެބައިމީހުން ބޭރުކުރުއްވިއެވެ.

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލީ ބިން ޘާބިތު އަލްޖަޒަރީ، އިބްނު އަބީ ލައިލާގެ އަރިހުން، ނާފިޢުގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވައެވެ:

(صِنْفَانِ لَيْسَ لَهُمْ فِي الإِسْلاَمِ نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ، والقدرية.) [119]

މާނައީ: "ދެބައިގޮތެއް ވެއެވެ. އެދެބައިގަނޑަށް އިސްލާމްދީނުގައި އެއްވެސް ނަޞީބެއްނުވެއެވެ. މުރުޖިޢާއިންނާއި، ޤަދަރިއްޔާއިންނެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢުބައިދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު، ޝުޢުބާގެ އަރިހުން، ސަލަމާ ބިން ކުހައިލު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވައެވެ:

(اجْتَمَعَ الضَّحَّاك وَمَيْسَرَةُ وَأَبُو الْبَخْتَرِيِّ، فأجْمَعُوا عَلَى أنَّ الشَّهادَةَ بِدْعَةٌ، وَالإِرْجَاءَ بِدْعَةٌ، وَالْبَرَاءَةَ بِدْعَةٌ.) [120]

---

[119] މިއަޘަރުގެ ސަނަދު ޟަޢީފުވެގެންވެއެވެ. އަދި މަރްފޫޢުކޮށް މިއަޘަރު ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ. އެކަމަކު ބާޠިލުވެގެންވެއެވެ.

[120] **السنة لعبد الله: 669**

އަދި ޚައްލާލު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ: الْبَرَاءَةُ بِدْعَةٌ، وَالْوَلَايَةُ بِدْعَةٌ، وَالشَّهَادَةُ بِدْعَةٌ؟ قَالَ: «الْبَرَاءَةُ أَنْ تَتَبَرَّأَ مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْوَلَايَةُ أَنْ تَتَوَلَّى بَعْضًا وَتَتْرُكَ بَعْضًا، وَالشَّهَادَةُ أَنْ تَشْهَدَ عَلَى أَحَدٍ أَنَّهُ فِي النَّارِ» (السنة للخلال: 763)

މާނައީ: "އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި الله (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި ސުވާލުކުރީމެވެ: 'ބަރާއަތުވުން ބިދުޢައެއްތޯ. އަދި ވިލާޔަތުވުން ބިދުޢައެއްތޯ. އަދި ޝަހާދަތު (ހެކިވުން) ބިދުޢައެއްތޯ.؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބަރާއަތުވުމަކީ الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބޭފުޅަކާ ބަރާއަތުވުމެވެ. އަދި

މާނައީ: "އައްޝަބާބުއާއި، މައިސަރާއި، އަތުލް ބައްޔަކީ އެއްޗަހިނަކަން ޢަދަރުވެވަޑައިގެން، ޝަރީޢަތާ ބިދުޢަތެއްކަމަށް، އަދި އިޖްމާޢަށް ބިދުޢަތެއްކަމަށް، އަދި ބަރިއަތުވާ ބިދުޢަތެއްކަމަށް އެއްބަސްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ."

އަދި ޒުހުރީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް މުޣީރާއަށް ބުން ކަބީރު، އަތްރާޢީގެ އަރިހުން، އައްޒުހުރީ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ:

(مَا ابْتُدِعَتْ فِي الإِسْلاَمِ بِدْعَةٌ أضرَّ علَى أهْلِهَا مِنْ هَذَا الإِرْجَاءِ.) [121]

މާނައީ: "އިސްލާމްދީނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް މިއިރުޖާއަށްވުރެ ގެއްލުން ބޮޑުވެގެންވާ ބިދުޢައެއް މީހުންގެ ދެމެދަށް ނުވަދެއެވެ."

އަދި ޒުހުރީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިސްމާޢީލް ބުން އިބްރާހީމް، މަރްޔަމް ބުން މައިމޫނުގެ އަރިހުން، އަޒްހަރީއްޔު ބުން މުސައްލިމް ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ: 'މުރްޖިއު މިމަނާ (އިސްމާޢީލް އާއާގެ ނަން ވިދާޅުވެއެވެ. އެކަމަކު އަހުރެން އާދާގެ ނަން ބަޔާންކުރަން ދަރުކުރީމެވެ) ޖެންނަތް ބެން ހަބީ الله އަރުޖަބަޖާގެ އަރިހަށް ވަނުވެ. އަދި ދެރާއާނުގެ އާޚަރަކާއިމާދު ސޫރަތުކިއެވެ. އެހިސާބު ވިދާޅުވިއެވެ:

(أُحَرِّجُ عَلَيْكَ إِنْ كُنْتَ مُسْلِمًا لَمَا قُمْتَ، قَالَ: أَوْ قَالَ: أَنْ تُجَالِسَنِي أَوْ نَحْوَ هَذَا الْقَوْلِ.) [122]

ވިޔާޒަތީ: (ސަބާބީނުގެ ތަރުދީން) އެއްބަޔަކާއި މުޚާލިފުކަން އަޅާ ބަޔަކު ދާކަށުރުމެވެ. އަދި ޝަރާޢަތަޒީ: (ސަބާބީނުގެ ތަރުދީން) އެއްވެސް ބާކަރުކަމުގެ ނަރުކައިގެއިކަމަށް ހުކުމުކުރެވޭ."

[121] الشريعة للآجري: 295، الإبانة الكبرى: 1222

އިމާމު މާލިކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كانت فتنة أبي حنيفة أضر على هذه الأمة من فتنة إبليس في الوجهين جميعا: في الأرجاء وما وضع من نقض السنن.) (مسائل حرب: 1210/3)

މާނައީ: "އިބްލީސްގެ ފިތުނަތަކަށްވުރެ އަބޫ ޙަނީފާގެ ފިތުނަތަކަށް ދެގޮތަކުން މިއުއްމަތަށް ގެއްލުން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އިރުޖާ (މުރުޖިއު ޢަޤީދާ) އެވެ. އަދި ސުންނަތްތަކަށް ނަގައިފާ ގެއްލުންތަކުން ކުރިއެވެ."

[122] تفسير الطبري: 80/1

މާނައީ: "ކަލޭ ބިދުޢަތީ މުސްލިމުންކަމުގައިވާނަމަ ހަމަޖެހޭނު (އަހުރެންގެ ގާތުން) ދުރުވެގަން ކަލޭއަށް ރަޙުމަތްލައްވާށި! ވިދާޅުވިއެވެ: ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ގާތުގައި ކަލޭ އިރިސްނުމާއިމެދުއެވެ..." ނުވަތަ މިފަދަ ބަސްފުޅުކޮޅެވެ.

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލް ބިން އިބްރާހީމް، އައްޔޫބު ވިދާޅުވިކަމަށް ބިޔާންކުރެއްވިއެވެ: އެއްފަހަރު ސަލާމް ބިން އަބީ މުޠީޢު އަދި އެއްފަހަރު [illegible] ދިޔުމުގައި ސަލާމް ބިން [illegible] އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

(لاَ تُجَالِسْ فُلاَنًا "وَسَمَّاه أيْضًا"، فَقَالَ: إِنَّه كَانَ يَرَى هَذَا الرَّأيَ.) [123]

މާނައީ: "މިފަދަ މީހާއާއިއެކުގައި (ފުލާނާ ނަމްބަރު) އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ) ނުއިރިންނަށްވާށެވެ! އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ މިރައުޔު (އިލްމު) ގެ ބަސްފުޅުކޮޅެވެ.'"

ހަވާގެ އަހުލުވެރިން (ބިދުޢަތު) ކަމެއް އެއްބަސްވުމަކީ ހަވާއާއި އިސްލާމްދީނުގައި ވާހަކަ [illegible] އެކަމުގެ ސަބަބުން އަހަރުމެންނަށް [illegible] މިކަމުގައި ވާހަކަދައްކަނީ [illegible] ވާހަކަދެއްކުމަށެވެ.

ސުފްޔާނުއާއި، އަލްއަވްޒާޢީއާއި، މާލިކު ބިން އަނަސްއާއި، އަދި އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ވަޒީރުންނާއި އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން، އިބްރާހީމް، ބިޝްރާއި ޝާފިޢީއާއި އަދި އަޙުމަދު ބިން ޙަންބަލް ފަދަ އިމާމުންނާއި އަދި އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ވަޒީރުންގެ [illegible] އިމާމުންނާއި މިފަދަ ބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅު ޢިލްމުވެރިންނަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ، އަދި އިމާމުންނާއި ބަސް އަދި އިލްމުވެރިންނަށް ކަމެކެވެ.

[123] السنة لعبد الله: 659، الشريعة للآجري: 300، މިދިރިވާތަކުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ވަނީ ޞަޙީޙު ކަމެއް ނުވަތަ ހަޖަމު ކުރުމަށް ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ބަސް ރިވާޔަތުން އަތުވެއެވެ.

ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އީމާންކަމުން ބޭރުވެގެންދިޔުން ބަޔާންކުރުމުން ބާބު

އަބޫ ޖުބައިރު ވިދާޅުވިއެވެ: ހުންނަ ފާފަތަކާއި ޖަރީމާތަކުގެ ވާހަކަތައް ދިރުކުރުވިގެންވާ މިވާހަކަތައް ތަންނައް، ފަހު ހަމަހަނދާނުވެރި ހުރަހަރިވެގެންވާ ގޮތުގައި އަޑުއަހައް އަރިހުން ހަމަޔަ ވަޢުދުވަލާނެވެ:

އެގޮތުން އާދެ ތިޔައިން ދެކޮޅުގައި އިމާންކަން ނަފީވުމާއި، ނަބީއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ލިބުއިން ބަރީއަވެގެންވާކަމަށް ދަލީލުކުރުވިގެންވެއެވެ.

އަދި އަނެއް ދެވަނަ ކުރުމުގެ ނަންދިނުމާއި ޝަރުޢުކަމަށް ދަލީލުވެގެންވެއެވެ.

މިހަދީ ވަހީއަށްގެ ތެރެއިން ކާފިރު ހަމަޔަށް ބަރީއަވެގެންވާ އިބަރާތް ހަދީޘްތަކާއި

ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

އެގޮތުން އީމާންކަން ނަފީވެގެންވާކަމަށް ދުރުކުރުވިގެންވާ ވަޢީދުތަކުގެ ތެރޭގައި:[124]

ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިޙަދީޘްފުޅުގައިވެއެވެ:

«لاَ يَزْنِي الرجل حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ...»[125]

---

[124] އިބްނު އަބީ ޒަމަނީން رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (فَهَذِهِ اَلْأَقْوَالُ اَلْمَذْمُومَةُ فِي هَذِهِ اَلْأَحَادِيثِ لَا تُزِيلُ إِيمَانًا وَلَا تُوجِبُ كُفْرًا، وَقَدْ قَالَ بَعْضُ اَلْعُلَمَاءِ مَعْنَاهَا: اَلتَّغْلِيظُ لِيَهَابَ اَلنَّاسُ اَلْأَفْعَالَ اَلَّتِي ذَكَرَ اَلْحَدِيثُ أَنَّهَا تَنْفِي اَلْإِيمَانَ وَتُجَانِبُهُ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: اَلْمُرَادُ بِهَا أَنَّهَا تَنْفِي مِنْ اَلْإِيمَانِ حَقِيقَتَهُ وَإِخْلَاصَهُ فَلَا يَكُونُ إِيمَانُ مَنْ يَرْتَكِبُ هَذِهِ اَلْمَعَاصِيَ خَالِصًا حَقِيقِيًّا كَحَقِيقَةِ إِيمَانِ مَنْ لَا يَرْتَكِبُهَا. لِأَهْلِ اَلْإِيمَانِ عَلَامَةٌ يُعْرَفُونَ بِهَا، وَشُرُوطٌ أُلْزِمُوهَا، يَنْطِقُ بِهَا اَلْقُرْآنُ وَالْآثَارُفَإِذَا نُظِرَإِلَى مَنْ خَالَطَ إِيمَانَهُ هَذِهِ اَلْمَعَاصِي قِيلَ لَيْسَ مِمَّا وُصِفَ بِهِ أَهْلُ اَلْإِيمَانِ فَنفَيَتْ هَذِهِ حِينَئِذٍ حَقِيقَةَ اَلْإِيمَانِ وَتَمَامَهُ، وَهَذَا اَلتَّأْوِيلُ أَشْبَهُ. وَاَللَّهُ أَعْلَمُ.) (أصول السنة: 232/1)
މާނައީ: "ދެންވީމާ، މިޙަދީޘްތަކުގައި އައިސްފައިވާ ކުށްވެރިކުރުވާފައިވާ ބަސްތުކުތަކުން، އީމާންކަން ފިލުވައެއްނުލައެވެ. އަދި ކުފުރުވެސް ވާޖިބުނުކުރައެވެ. ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: 'އެބަސްފުޅުތަކުގެ މާނައަކީ ހަރުކަށިކަން ވަރުގަދަކޮށް އެކަށައް (ތަޣުލީޡުގެވެ.) އެއީ އީމާންކަން ނަފީކޮށް އެއްގޮތަކަށްވާކަމަށް ބަދިލުގައި ޙަދީޘްތަކުގައިވާ ކަށަވަރުކަން އަޅައިގަތުމުން މުސްލިމުކަން ފިލުވާލި ޗެހިފުންވުމަށެވެ.' އަދި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ: 'އެބަސްފުޅުތަކުގެ މުރާދަކީ: އެކަންތައް އީމާންކަމުގެ ޙަޤީޤަތާއި އިޚްލާޞްތެރިކަން ނަފީކޮށްދޭކަމެވެ. އެގޮތުން މިފާފަތަކަށް އަރައިގަންނަމީހާގެ އީމާންކަން، އެކަންތަކަށް އަރައިނުގަންނަމީހާގެ އީމާންކަމުގެ ޙަޤީޤަތާފަދައިން ޙާލިޞްކަމެއް ޙަޤީޤީކަމެއް ނުވެއެވެ.' އީމާންކަމުގެ އަހުލުވެރިންނަށް، އެކަންތަކާއި ސަބަބުން އެބައިމީހުން ފާހަގަވެވޭނޭ ނިޝާނެއް، އަދި ޤުރުއާނާއި ޢަޘަރުތަކުގެ ޝަރުޠުތަކެއްވެއެވެ. ފަހެ، ދެން އެމީހުން، އީމާންކަން ބަލާލެވުނީމާ، މިފާފަތައް ގުޅިފައިވާ ބައެއްކަމުގައިވާނަމަ، އެކަމަކީ (މިއީ) އީމާންކަމުގެ ސިފަތަކުގެ ޢަލާމާތެއްނޫނެވެ. އެގޮތުން މިކަމަށް އީމާންކަމުގެ ޙަޤީޤަތާއި ފުރިހަމަކަން ނަފީކުރެވެއެވެ. އެއީ (ޙައްޤާއި ކައިރިކަން) ގާތްކަމުގައިވާ ތަފްސީރުގައެވެ. والله أعلم."

[125] رواه البخاري: 6809، ومسلم: 57

މާނައީ: "މީހާ ޒިނޭކުރާހިނދު، މުއުމިންކަމުގައިވާ ހާލު އޭނާ ޒިނޭނުކުރެއެވެ. އަދި ވައްކަންކުރާހިނދު، މުއުމިންކަމުގައި އޭނާވާހާލު ވައްކަން ނުކުރެއެވެ..." [126]

[126] އައްޠަބަރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَالصَّوَابُ مِنَ الْقَوْلِ فِي ذَلِكَ عِنْدَنَا فِي مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... قَوْلُ مَنْ قَالَ: يَزُولُ عَنْهُ الاِسْمُ الَّذِي هُوَ مَعْنَى الْمَدْحِ إِلَى الاِسْمِ الَّذِي هُوَ بِمَعْنَى الذَّمِ، فَيُقَالُ لَهُ: فَاسِقٌ، فَاجِرٌ، زَانٍ، سَارِقٌ، وَذَلِكَ أَنَّهُ لَا خِلَافَ بَيْنَ جَمِيعِ عُلَمَاءِ الْأُمَّةِ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ أَسْمَائِهِ، مَا لَمْ يَظْهَرْ مِنْهُ خُشُوعُ التَّوْبَةِ مِمَّا رَكِبَ مِنَ الْمَعْصِيَةِ، فَذَلِكَ اسْمُهُ عِنْدَنَا حَتَّى يَزُولَ عَنْهُ بِظُهُورِ التَّوْبَةِ مِمَّا رَكِبَ مِنَ الْكَبِيرَةِ، فَإِنْ قَالَ لَنَا قَائِلٌ: أَفَتُزِيلُ عَنْهُ اسْمَ الْإِيمَانِ بِرُكُوبِهِ ذَلِكَ؟ قِيلَ لَهُ: نُزِيلُهُ عَنْهُ بِالْإِطْلَاقِ وَنُثْبِتُهُ لَهُ بِالصِّلَةِ وَالتَّقْيِيدِ، فَإِنْ قَالَ: وَكَيْفَ تُزِيلُهُ عَنْهُ بِالْإِطْلَاقِ، وَتُثْبِتُهُ لَهُ بِالصِّلَةِ وَالتَّقْيِيدِ؟ قِيلَ: نَقُولُ: مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، مُصَدِّقٌ قَوْلًا بِمَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَقُولُ مُطْلَقًا: هُوَ مُؤْمِنٌ، إِذْ كَانَ الْإِيمَانُ عِنْدَنَا مَعْرِفَةً وَقَوْلًا وَعَمَلًا، فَالْعَارِفُ الْمُقِرُّ، الْمُخَالِفُ عَمَلًا مَا هُوَ بِهِ مُقِرٌّ قَوْلًا، غَيْرُ مُسْتَحِقٍّ اسْمَ الْإِيمَانِ بِالْإِطْلَاقِ، إِذْ لَمْ يَأْتِ بِالْمَعَانِي الَّتِي يَسْتَوْجِبُ بِهَا ذَلِكَ، وَلَكِنَّهُ قَدْ أَتَى بِمَعَانٍ يَسْتَحِقُّ التَّسْمِيَةَ بِهِ مَوْصُولًا فِي كَلَامِ الْعَرَبِ، وَنُسَمِّيهِ بِالَّذِي تُسَمِّيهِ بِهِ الْعَرَبُ فِي كَلَامِهَا، وَنَمْنَعُهُ الْآخَرَ الَّذِي تَمْنَعُهُ دَلَالَةُ كِتَابِ اللَّهِ وَآثَارُ رَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِطْرَةُ الْعَقْلِ...)
(تهذيب الآثار مسند ابن عباس: 649/2)

މާނައީ: "....ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅުގެ މާނާގައި ތަނަގަޅުވެގެންވާބަހަކީ: މިފަދައިން ބުނި މީހުންގެ ބަހެވެ: "އޭނާގެ ކިބައިން މަދަޙަވާ މާނާގައިވާ ނަން ފިލައިގޮސް ކުށްވެރިކުރުމުގެ ނަމަށް ބަދަލުވެގެންދެއެވެ. އެގޮތުން އޭނާއަށް ބުނެވޭނެއެވެ: ފާސިޤެކެވެ. ފާޖިރެކެވެ. ޒިނޭކާރިޔެކެވެ. ވައްކަންކުރާ މީހެކެވެ. އެހެނީ އުއްމަތުގެ ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިންގެ ކައިރީގައި، އެއީ އޭނާއަށް ކިޔޭނެ ނަންތަކެއްކަމާއިމެދު ޚިލާފެއްނެތެވެ. އޭނާ އަރައިގަތް ފާފައިގެ މައްޗަށް ތައުބާވުމުގެ ޚުޝޫޢުވެރިކަން އޭނާގެ ކިބައިން ފާޅުނުވާހިނދަކުއެވެ. އެގޮތުން އޭނާ އަރައިގަތް ބޮޑުފާފައިން ތައުބާވުމުގެ ފާޅުވުމުގެ ސަބަބުން އެކަންތައް އޭނާގެ ކިބައިން ފިލައިދާނެތީން، އަޅުގަނޑުމެންގެ ގާތުގައި އޭނާގެ ނަމަކީ އެއީއެވެ. ދެންފަހެ ބުނާ މީހަކު އަޅުގަނޑުމެންނަށް ބުނެފިނަމަ: 'އޭނާ އެކަންތަކަށް އަރައިގަތުމުން އޭނާގެ ކިބައިން އީމާންކަމުގެ ނަން ތިޔާ ފިލުވާލަންހެއްޔޯ؟' އޭނާއަށް ބުނެވޭނެއެވެ: 'މުޠުލަޤުކޮށް އެފަދައިން ނަންކިއުން އަޅުގަނޑުމެން އޭނާގެ ކިބައިން ފިލުވާލަމެވެ، ގުޅިގެންވާގޮތުގައި މުޤައްޔަދުކޮށް އޭނާއަށް އަޅުގަނޑުމެން އެނަން ޘާބިތުކުރަމެވެ.' ދެންފަހެ އޭނާ ބުނެފިނަމަ: 'މުޠުލަޤުކޮށް އޭނާއަށް އެނަން ކިއުން ދުރުކޮށްލައި، ގުޅިގެން މުޤައްޔަދުކޮށް އެނަން ތިޔާ ޘާބިތުކުރަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ބުނާނަމެވެ: އަޅުގަނޑުމެން ބުނަނީ: اللّٰه އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވާމީހެކެވެ. މުޙައްމަދު صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ

އެކަންތަކާއިގެން ވަޒައިގެންނުވި ކަންތައް ބަހުން ތަފްޞީލުކޮށް ދީފައެވެ. އަދި މުޖުތަހިދުން އޭނާއި
މުއުމިނުންނަކަމަށް އަހަރުމެން ނުބުނަމެވެ. އެހެނީ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އީމާންކަމަކީ: މަޢުރިފަތު
ތަސްދީޤުކުރުމާއި، ބަހާއި، ޢަމަލެވެ. ތަސްދީޤު މަޢުރިފަތު ތަސްދީޤަށް (ތުޤުރުން) އިޤްރާރުވެ، އެކަމަކު އޭނާ
ބަހުން އިޤްރާރުވާ ކަންތައްތަކާއި ޢަމަލުން ޒިޔާދަވެގެންވާމިނާ، މުޖުތަހިދުން އީމާންކަމުގެ ނަންދެވެން
ބޭނުންވެގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ އެކަންތައް ވާޖިބުކުރާ މަސައްކަތް އޭނާ ގެންސެނަގަނެއެވެ. އެހެންކަމަކު އޭނާ
ގޮތުގައި: ޢަރަބިންގެ ވާހަކަތަކުގައި ގެޔޮގެންވާތަކުގައި އެހިރަކަށް ނަންދެވެން ބޭނުންވެގެންވާ މަޢަށްތަކެވެ.
އަދި ޢަރަބިންގެ ވާހަކައިގައި އެބައިމީހުން ނަންދީފައިވާގޮތަށް އަހަރުމެން އޭނާއަށްވެސް ނަންދެމެވެ. އަދި الله
ގެ ރަސޫލާ، އުކާރުގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޤުރުމަކާއި، ބަސްދީގެ ދިރުމަކު ތަޔިދުކުރާ އަށްރު
ކަންތައް (އެބަހީ: މުޖުތަހިދުން މުއުމިނުންގެ ނަން ދީކަމަށްނުދިނުން) އަހަރުމެން ވަނާކުރަމެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وللناس في هذا وأمثاله كلام كثير مضطرب، فإن هذه من مسائل الأسماء والأحكام. فالخوارج والمعتزلة يحتجون بهذا على أن صاحب الكبيرة لم يَبْقَ معه من الإيمان بل ولا من الإسلام شيء أصلاً، بل يستحق التخليد في النار، ولا يخرج منها بشفاعة ولا غيرها. ومعلوم أن هذا القول مخالف لنصوص الكتاب والسنة الثابتة في غير موضع. والمرجئة والجهمية يقولون: إيمان الفاسق تام كامل لم ينقص منه شيء، ومثل هذا إيمان الصديقين والشهداء والصالحين. ويتأولون مثل هذا الحديث على أن المنفي موجب الإيمان، أو ثمرته، أو العمل به، ونحو ذلك من تأويلاتهم. والصحابة والتابعون لهم بإحسان، وأهل الحديث، وأئمة السنة يقولون: لا يخلد في النار من أهل التوحيد أحد، بل يخرج منها من في قلبه مثقال ذرة من إيمان كما ثبت ذلك في الأحاديث الصحيحة، بخلاف قول الخوارج والمعتزلة. ويقولون: إن الإيمان يتفاضل، وليس إيمان من نفى الشارع عنه الإيمان كإيمان أبي بكر وعمر رضي الله عنهما. ومنهم من ينفي عنه إطلاق الاسم، ويقول: خرج من الإيمان إلى الإسلام، كما يُروى ذلك عن أبي جعفر الباقر وغيره. وهو قول كثير من أهل السنة من أصحاب أحمد وغيرهم، وقال بمعنى هذا القول حماد بن سلمة، وعبد الرحمن بن مهدي، وأحمد بن حنبل في غير موضع، وسهل بن عبد الله التُّسْتَرِيّ وغيرهم من أئمة السنة...) (جامع المسائل: 241/5)

މާނައީ: "...މިބަޔާނުގައި އަދި މިފަދަ އެހެން ބަޔާނުތަކުގައި މީސްތަކުންނަށް ފުރަތަމަ ގިނަ
ވާހަކަތައްވެއެވެ. ފަހެ މިއީ ނަންތަކާއި ޙުކުމްތައް ދިނުމުގެ މައްސަލަތަކުގައިވާ ކަމެކެވެ. އެހެންމީހުން
ޚާރިޖީންނާއި މުޢުތަޒިލީން މިބަޔާނުގެ ދަލީލުން ބުނަނީ: ބޮޑު ފާފައެއް ކުރާމީހާގެ އަތުގައި ކުރެވިދާނެ ގައިގައި
އީމާންކަމުން، އަދި އިސްލާމްކަމުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވާކަމަށެވެ. އަދި އޭނާ ނަރަކައިގައި
ދެމިއޮތުން ބޭނުންވެގެންވާކަމަށެވެ. އަދި ޝަފާޢަތަކުން ސަބަބުން އަދި އެހެންކަމެއްގެ ސަބަބުން އޭނާ
ނަރަކައިން ނުނިކުންނާނެކަމަށެވެ. މިބަސް: ޤުރުއާނާއި ސާބިތުވެގެންވާ ޙަދީޘްތަކުގައި ޤާނޫނުވެގެންވާ

އަދި މިބަސްފުޅެވެ:

(مَا هُوَ بِمُؤْمِنٍ مَنْ لاَ يَأمَنُ جَارُهُ غَوَائِلَهُ.)[127]

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ބަލާއާއި އުނދަގޫތަކުން، އޭނާގެ އަވަށްޓެރިޔާއަށް އަމާންކަން ނުލިބޭ މީހަކީ މުއުމިނެއްނޫނެވެ."

ނައްޞުތަކާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ބަޔަކަށްވަނީ އުނިވެގެންނެވެ. އަދި މުޢުތަޒިލީންނާއި ޚަވާރިޖުން ބުނެއެވެ: ފާސިޤުމީހާގެ އީމާންކަންވެސް ފުރިހަމަވެގެންނެވެ. އޭނާގެ އީމާންކަމުން އެއްވެސް އެއްޗެއް މަދުނުވެއެވެ. އަދި ސަލަފުއްޞާލިޙުންނާއި، ޝަރީޢަތުންނާއި، ބަޔާނުންގެ އީމާންކަމުގެ ފުރިހަމަކަމުގައި އީމާންކަން ފުރިހަމަނުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މިފަދަ ބަޔާންތަކުގައި މާނަކުރަނީ: ނަފީވެގެންވާ އީމާންކަން ވާޖިބުތަކާ ކަމުގެ ނުކުމާ އީމާންކަމުގެ ވާޖިބު، ނަފީކަމަ އެއަށް ބިލަވާލިއްކުރުގެ ތަކާއްނަވަނީ. އަދި އެއްޗެއްވެސް އެބައިމީހުންގެ...

[127] رواه البخاري: 6016، ومسلم: 46، واللفظ أخرجه الطبراني في المعجم الكبير: 8250

އަދި މިޙަދީޘްފުޅެވެ:

(الإِيمَانُ قَيَّدَ الْفَتْكَ، لاَ يَفْتِكُ مُؤْمِنٌ.) [128]

މާނައީ: "އީމާންކަމަކީ 'ފަތުކު' (ޢަހްދުވުމަށްފަހުގައި ނުވަތަ ނޭނގިހުއްޓާ ކުއްލިއަކަށް ޤަތުލުކުރުން) ބަންދުކުރާ ކަމެކެވެ. މުއުމިނަކު ފަތުކު ނުކުރާނެއެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅެވެ:

«لاَ يُبْغِضُ الأَنْصَارَ أحد يُؤْمِنُ بِاللهِ وَرسوله» [129]

މާނައީ: "الله އާއި އޭނާގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވާ އެކަކުވެސް އަންޞާރުންނަށް ނުރުހިނާނެއެވެ."

އަދި އޭގެ ތެރޭގައި މިބަސްފުޅުވެއެވެ:

(وَالَّذِي نَفْسِي بيده لا تؤمنوا حتى تحابوا.) [130]

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު، އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ އިލާހު ގަސްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް ލޯބިކޮށްދުވަން ފިޔަވައި ތިޔަބައިމީހުން އީމާންނުވާނެއެވެ."

އަބޫބަކުރު އައްޞިއްދީޤު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅުވެއެވެ:

(إِيَّاكمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّه يُجَانِبُ الإِيمَانَ.) [131]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ދޮގުހެދުމާއިމެދު ހިޔާރުވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައް އީމާންކަމާއި ދުރުވެ އެއްފަރާތްވެއެވެ."

---

[128] رواه أبو داود: 2769، وأحمد: 1426

[129] رواه مسلم: 77، وأحمد: 11300

[130] رواه مسلم: 54 ، وأبو داود: 5193

[131] مصنف ابن أبي شيبة: 25602، والزهد لابن المبارك: 736

އަދި އުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅެވެ:

(لاَ إِيمَانَ لِمَنْ لاَ أَمَانَةَ لَهُ.) [132]

މާނައީ: "އެމީހަކަށް އަމާނާތްތެރިކަން ލިބިގެންނުވާ މީހަކަށް އީމާންކަމެއް ނުވެއެވެ."

އަދި ސަޢުދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅެވެ:

(كُلّ الْخِلاَلِ يُطبع عَلَيْهَا الْمُؤْمِنُ إِلاّ الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ.) [133]

މާނައީ: "މުއުމިނުންނާ، ކޮންމެ ސިފައެއްގެ މައްޗަށްވެސް ތަބީޢަތު ޖެހިފައެވެ. ޚިޔާނާތްތެރިވުމާއި ދޮގުހެދުން ފިޔަވައެވެ."

އަދި އިބްނު އުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ގެ ބަސްފުޅެވެ:

(لاَ يَبْلُغُ أحدٌ حقيقةَ الإِيمَانِ حتى يَدع المراءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا، ويَدَعَ الْمُزَاحَةَ فِي الْكَذِبِ.) [134]

މާނައީ: "ބަހުސްގައި ޙައްޤުވިޔަސް ޖަދަލުކުރުން ދޫކޮށްލާ، އަދި ސަމާސާކުރުމުގައިވެސް ދޮގުހެދުން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ މެނުވީ އެއްވެސް މީހަކު އީމާންކަމުގެ ޙަޤީޤަތަށް ނުފޯރާނެއެވެ."

---

132 މަތިވެރި ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިކަމަށް ބަޔާންކުރެއްވިކަމުން ސަނަދަކުން އައިސްފައިވެއެވެ. (رواه أحمد: 12383، وصحيح ابن حبان: 194)

133 الزهد لابن المبارك: 828، الإيمان لابن أبي شيبة: 81

134 مصنف ابن أبي شيبة: 25606، الصمت لابن أبي الدنيا: 393

އަދި ބަރީއަވުން އައިސްފައިވާ ވައްތަރުގެ އަޘަރުތަކުގެ ތެރޭގައި:

ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިބަސްފުޅުވެއެވެ:

(مَنْ غَشَّنا فَلَيْسَ مِنّا.) [135]

މާނައީ: "އަހަރުމެންނަށް މަކަރުހަދައިފިމީހާ ފަހެ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅެވެ:

(لَيْسَ مِنِّا من حَمَلَ السلاحَ عَلَيْنَا.) [136]

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް ހަތިޔާރު އުފުލައިފިމީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ."

އަދި ހަމައެފަދައިން މިބަސްފުޅެވެ:

(لَيْسَ مِنَّا من لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا.) [137]

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ކުޑަކުދިންނަށް ރަޙުމްނުކުރާ މީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ."

މިބާވަތުގެ ވާހަކަތައް އައިސްފައިވާ އަޘަރުތަކެވެ.

[135] رواه مسلم: 101

[136] رواه البخاري: 7070، ومسلم: 98

[137] رواه أبو داود: 4943، والترمذي: 1919

އަދި ކުފުރުކަމަށް ނަސްރެވިގެން އަރިސްކުރާ ވެއްޖެހުމާ އަޅުގަނޑުމެންގެ ބާބުގައި:

އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވާރޭވެހުނުރިނދު، ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(أتدْرُونَ مَا قَالَ ربُّكمْ؟ قَالَ: أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ وكَافِرٌ، فَأمَّا الّذي يَقُولُ مُطِرْنَا بِنَجْمِ كَذَا وكَذَا؟ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ، وَالّذي يَقُولُ هَذَا رِزْقُ اللّه وَرَحْمَتُهُ مُؤْمِنٌ بِي، وكَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ.) [138]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރައްބު ވިދާޅުވީ ކީކޭކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިމަންއިލާހުގެ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން މުއުމިނުންނާއި އަދި ކާފަރުންވެއްޖެއެވެ. ފަހެ 'އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް ވާރޭވެހުނީ މިވެނި އެވެނި ތަރިއަކުންނޭ' ބުނާމީހާއީ، ތިމަންއިލާހަށް ކާފަރުވެގެންވާ، އަދި ތަރިއަށް އީމާންވެގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި 'މިއީ ﷲ ގެ ރިޒްޤު އަދި އޭނާގެ ރަޙްމަތޭ' ބުނި މީހާއީ ތިމަންއިލާހަށް އީމާންވެގެންވާ، އަދި ތަރިއަށް ކާފަރުވެގެންވާ މީހެކެވެ."

އަދި އެކަލޭގެފާނު صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިބަސްފުޅުގެވެ:

(لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ.) [139]

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި، ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކުގެ ކަނދުރާތަކުގައި ޖަހާ ([illegible]) ކާފަރުންތަކެއްކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން އެނބުރި ރުޖޫޢަވެގެންނުވާނޭކަމެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅުގެވެ:

---

[138] رواه البخاري: 846، ومسلم: 71

[139] رواه البخاري: 121 ، ومسلم: 65

(مَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ كَافِرٌ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أحَدُهُمَا.) [140]

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ އެކުވެރިޔާއަށް 'ކާފަރާ' ބުނެފިމާ، ފަހެ އެދެމީހުންކުރެ އެކަކަށް އެބަސް ރުޖޫޢަވެއްޖެއެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅުވެއެވެ:

(مَنْ أتَى سَاحِرًا أوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، أوْ أتَى حَائِضًا أوِ امْرَأةً فِي دبرها فقد بريء مما أنزل على مُحَمِّدٍ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّم، أوْ كَفَرَ بِمَا أنزل عَلَى مُحَمِّدٍ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّم.) [141]

މާނައީ: "ސިޙުރުވެރިއެއް ނުވަތަ ކާހިނެއްގެ ކައިރިއަށް ގޮސް، ދެން އޭނާ ބުނާ އެއްޗެއް ތެދުކޮށްފިމާ، ނުވަތަ ހައިޟުވެފައިވާ އަންހެނަކާ ނުވަތަ އަންހެނާގެ ފުރަގަސްފަރާތް ބޭނުންކޮށްފިމާ، ފަހެ މުޙައްމަދު صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މައްޗަށް ބާވައިލެއްވުނު ތަކެތި ބަރީއަވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ މުޙައްމަދު صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މައްޗަށް ބާވައިލެއްވުނު ތަކެއްޗަށް ކާފަރުވެއްޖެއެވެ."

އަދި ޢަބްދު اللّٰه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅުވެއެވެ:

(سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فُسُوقٌ، وِقِتَالُهُ كُفْرٌ.) [142]

---

[140] رواه البخاري: 6103 ، ومسلم: 60

[141] رواه أبو داود: 3904، وابن ماجه: 639

[142] رواه البخاري: 48، ومسلم: 64

ވާނީ: "މުއުމިނާއާއި ދިމާލަށް ބަދުބަސްބުނުމީ ފާސިޤުކަމެވެ. އަދި އޭނާއާއި ހަނގުރާމަކުރުމީ ކުފުރުވުމެވެ."[143] އެހެން ބަހެއް ބޭކަލުން އެބަރީޢު (ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަރީޢުކަމުވިކަމަށް) މަރުފޫޢުކޮށް ރިވާކުރައްވައެވެ.

---

[143] އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وللعلماء في هذه الأحاديث وما أشبهها مسالك متعددة: منهم: من حملها على من فعل ذلك مستحلا لذلك... ومنهم من يحملها على التغليظ والكفر الذي لا ينقل عن الملة.... ومن العلماء من يتوقى الكلام في هذه النصوص تورعا ويمرها كما جاءت من غير تفسير مع اعتقادهم أن المعاصي لا تخرج عن الملة.... ومنهم من فرق بين إطلاق لفظ الكفر فجوزه في جميع أنواع الكفر سواء كان ناقلا عن الملة أو لم يكن وبين إطلاق اسم الكافر، فمنعه إلا في الكفر الناقل عن الملة؛ لأن اسم الفاعل لا يشتق من الفعل الكامل، ولذلك قال في اسم المؤمن: لا يقال إلا للكامل الإيمان، فلا يستحقه من كان مرتكبا للكبائر حال ارتكابه وإن كان يقال: قد آمن، ومعه إيمانه. وهذا اختيار ابن قتيبة.... كذلك كره أكثر السلف أن يقول الإنسان: أنا مؤمن، حتى يقول: إن شاء الله، وأباحوا أن يقول: آمنت بالله. وهذا القول حسن، لولا ما تأوله ابن عباس وغيره في قوله تعالى ﴿...وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴿٤٤﴾﴾، والله أعلم...) (فتح الباري لابن رجب: 1/139-143)

ވާނީ: "...މިބަރީޢުކަމާއި މިއާއި ވައްތަރު ބަރީޢުކަމާއިމެދު އިޚްތިލާފުހިނގަނަން ތަފާތު އެކި (ވާނަކުރުމުގެ) ގޮތްތަކެއްވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް އިޚްތިލާފުވިން އެބަރީޢުކަމެއް ނުވި އެކަންތަކެއް ހުއްދަކަމަށް ދެކޭބަފަ ކުރާ މީހާގެ ކަމުގައެވެ....އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އެބަސްފުޅުތަކެއް، ހުކުމްކުރިކަން ވަރުގަދަކަން ބަސްބުނުމުގެ ގޮތުގައި މެދުގައި...އަދި އިޚްތިލާފުވާ ތެރެއިން ގޮތެއް އަދި އިނގިރޭސިބަސް...

ވާނީ: ...(the remainder of this Dhivehi paraphrase is printed in Thaana script continuing the footnote text)

ދެން ޝިރުކުގެ ވާހަކަ ދުކުރުކުރުވިގެންވާ ވައްތަރުގެ އަޙާދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި:

ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިބަސްފުޅުގައެވެ:

(أخْوَفُ مَا أخَافُ عَلَى أُمِّتي الشِرْكُ الأصْغَرُ"، قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰه! وَمَا الشرك الأصغر؟ قال: "الرياء.) [144]

މާނައީ: "މިއަޅުގަނޑުމެންގެ އުއްމަތަށް އެންމެ ބިރުގަންނަ ކަމަކީ ކުޑަ ޝިރުކެވެ. ދެންނެވުނެވެ: އޭ اللّٰه ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކުޑަ ޝިރުކަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ރަސޫލާއެވެ: ދެއްކުން ބޭނުންވުމެވެ."

އަދި އެގޮތުގައި އަންގަވައިފައިވާ މިބަސްފުޅެވެ:

(الطِّيَرَةُ شِرْكٌ، وَمَا مِنَّا إلاَّ ولَكِنَّ اللَّه يُذْهِبُهُ بِالتَّوكُّلِ.) [145]

އަޅުގަނޑުމެންނަށް ސިއްރެއް ދެނެގެންނުވާނެއެވެ. އެއީ އެކަމަކު "އެއީ އިމާންވެގެންވާ"،
އަދި އެކަމާ ގުޅިގެން އިމާންކަމުގެ ތަންތަނުގެ ބުރަނުދެއްވާ ކަމެއް ނެތްކަމެވެ. މިއީ އިބްން ތައިމިއްޔާ އިޙްސާނީއްގެ
ގޮތެވް....އެވަރަކަށް ހިތަ ސަލާމަތުގެ ބާރަށް އިންސާނާ 'އަދުރުނުހި ދުއުމިނާ' ބުނުމަށް
ނުދުހުވެވެ. އެއީ އެކަ إن شاء الله ބުނުމުގެ ކަރުދާސެވެ. އަދި 'މިގޮތް اللّٰه އަށް އިމާންވުޖޫދުވެއް'
ބުނުން ހުރުމަތްތެރިވެވެ. މިއީ ރަނގަޅު ބަހެކެވެ. އެއީ اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ބަސްފުޅެކެވެ: 'اللّٰه
ބޮޑުވެރިކަމާއި ރަޙުމަތުގެ ދިނުން، އިރުން އެދުވަހުގެ ކަލަ ކާރުދަނަށެވެ.' މިބަސްފުޅުގައި އިބްނު
ޢައްބާސް އާއި އެހެނިހެން ބާރުގެ ރަސޫލާއިގެ ނަފްސަރަތެވެ. (އެބަހީ: އެބަސްފުޅުގައި 'ކާރުދާ'
(ކަނޑުދެއާގެ ނަން) އަނބިތަކާއެކީ މިއްލަތުން ބާރުނަށް ކަރުދާސެއް ރަސޫލާއިގެކަމެވެ.)..."

[144] رواه أحمد: 23630

[145] رواه أبو داود: 3910، وابن ماجه: 3538

މާނައީ: "ސުންޏާކަމެއްކަމުގައި ކުރުމީ ޝިރުކެކެވެ. އަދި އަނގަބަހުންގެ ތެރެއިން (އެފަދަ ކަމެއް ނުދެކޭ) މިހެން ނުވެއެވެ. އެހެންއެކަމުކު ވަޔިދުކުރުމުގެ ސަބަބުން الله އެކަށްތަކެއް ގެންދަވައެވެ."

އަދި ތަމީމާއި ތޯތިޖެހުމަން އުޅުމާ ތަމީމާއިމެދު ޢަބްދު الله (އިބްނު މަސްޢޫދު) رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅެވެ:

(إِنَّها مِنَ الشِّرْكِ.) [146]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައްތަކީ ޝިރުކުގެ ތެރެއިންނެވެ."

އަދި އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا ގެ މިބަސްފުޅެވެ:

(إن القوم يشركون بكلبهم! يَقُولُونَ كَلْبُنَا يَحْرُسُنَا، وَلَوْلاَ كَلْبُنَا لَسُرِقْنَا.) [147]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤައުމުގެ މީސްތަކުން، އެބައިމީހުންގެ ކުއްތާ (الله އާއި) ބައިވެރިކޮށް ޝަރީކުކުރެއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ކުއްތާ އަހަރުމެންނަށް ފާރަވެރިވެ ބަލަހައްޓައެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ކުއްތާ ނުވިނަމަ، އަހަރުމެންގެ އަތުން ވައްކަންކުރެވިހެއެވެ.'"

---

[146] رواه أبو داود: 3883، وابن ماجه: 3530، وأحمد: 3615

[147] رواه ابن أبي حاتم: 229، والصمت لابن أبي الدنيا: 357

މިއީ ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ހަތަރު ވަރެއްކެވެ. މިޙަދީޘްގައި މާނަކުރާއިރުގައި
މީސްތަކުން ހަތަރު ބަޔަކަށް ވެއެވެ:

އެޒުމުން ޢާގެ ތަފާތުން:

❶ **އެއްބަޔަކު:** އެއީ ނިޢުމަތަށް ޝުކުރުވެރިވުމުގައި ބޭނުމެވެ.

❷ **ދެވަނަ ބައިގަނޑު:** އެބަސްފުޅުތަކެއް ނަގަނީ ހަދުކަރިނާން ހަދީ ބެހުމަށްވެސް ވާގޮތުގެ
ގޮތުން އައިސްފައިވާ (އުސްލޫބު) ތަކެއްކަމަށެވެ.

❸ **ތިންވަނަ ބައިގަނޑު:** އެހަދީޘްގައި ހުރި މުހިއްމުވާ އަހުލުވެރިންގެ ކާފަރުވުން
ފަދައިންނެވެ.

❹ **ހަތަރުވަނަ ބައިގަނޑު:** އެހުރިހާ ބަސްފުޅުތަކެއް ރައްދުކުރުމެވެ.

ފަހެ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި މިހުރިހާ ގޮތްތަކެއްވެސް ދޭތެރެއިންވެ، ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ.
އެއީ އުމާނުކުރުމުތަކަން ވަނީ ފަސާދަވީ ހިތްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ.

❶ **ފުރަތަމަ މަޒްހަބު ރައްދުކުރާ ކަސްތަކަކީ:** ޖަހުމިންގެ ވާހަކަތަކާއި ބަހުރުވައިން
އަހަރުމެންނަށް އުނގެނިފާ ކަސްތަކެވެ. އެއީ: الله ގެ ނިޢުމަތްތަކަން އިންކާރުކުރުމުން މުޅިން
ނިޢުމަތްތަކަން ކުފުރުކުރުމާއި ޖަހަމިން ނުދަރުކުރެވެ. އެއީ: الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އޭނާއަށް
ބަނަވަސްކަން ދެއްވާފައިވާ ހާލު އެއްޗެއް ނަހުކާމަން އާލާގެ ހިމެނެ ނަގުމަސަން ހަބުރުތު
މިހާފަދައިންނެވެ. ނަމަވެ الله ހާދައެން ހުއްބަހެ ސަވާމަކޮށްހިމެނަން ދެއްވާފައިވަނިކޮށް ހާދާގެ
ނަޞީހަތް ބަދަލުގައި ވާކަމަށް ހަދަރުތަބިހާ ފަދައިންނެވެ. އެފަދައިންނެ، (الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى
ދެއްވާފައިވާ ނިޢުމަތްތަކެ ބަޔާން) ދިވެހި ރައްޔިތުންކަންމެ ވަނަހަޔާތުން، މުސްތަޤްބަލެއް
(ހާލަތުން) ފަދަރައްޔިތުން ކަނޑުދުން ފަދައިންނެވެ.

(ނިޢުމަތަށް) ކުފުރުވުމާ ޢަރަބިން ނަންދޭ ކަންތައްކަމީ މިއީއެވެ. އެއީ އެހެނަހިން ކަންތައްކުރުން އެބައިމީހުންނާއި الله އާއިދެމެދު ވާނަމަވެސް، ނުވަތަ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެއްބައިމީހުން އަނެއްބައިމީހުން ކަންތައްކުރިނަމަވެސްމެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ގާތުގައި (އެކަކު އަނެކަކު ކާފަރު) ހަދާ ކަންތައްކަން އިންކާރުކުރުމާއި ދެކޮޅުވެރިވުމުންނެވެ.

އެކަންތައް ބިޔާނަން އަންގަވައިދިނީ އަންހެނުންނަށް ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘުކުރެއްވި ބަސްފުޅުގައެވެ:

(إِنُّكنَّ تكْثِرْنَ اللّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ –يَعْنِي: الزّوْجَ- وَذَلِكَ أنْ تَغْضَبَ إِحْدَاكُنَّ، فتَقُولُ: مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطّ.) [148]

މާނައީ: "ލަޢުނަތްދިނުން ތިޔަކަނބަލުން ގިނަކުރައްވެއެވެ. އަދި ފިރިމީހާއަށް ކާފަރުވެއެވެ. އެއީ އެކަނބަލުންގެ ތެރެއިން ކޮންމެ މީހަކު ރުޅިއަރައިގެން ބުނެއެވެ: 'ތިބާގެ ކިބައިން ދުވަހަކުވެސް ހެޔޮކަމެއް އަހަރެން ނުދެކެމެވެ.'"

ދެން މިކަންތައްވަނީ ނިޢުމަތަށް ކުފުރުވުމުގެ ތެރެއިންނެވެ.

---

[148] رواه البخاري: 304، ومسلم: 79

❷ ދެންފަހެ ދެވަނަ ޤައުލުކަމުގައިވާ: '(އެއަޤުރުމަށް ގާނޫނުތަކެއް) ނުދިގެންވަނީ ހުރިހާކަންތައް ބަސްބުނުމުގެ އުސޫލުތަކުގައި' ބަންނަށް، މިއީ الله ގެ ރަސޫލާއި އެކަހާތަކާނުގެ އަސްބާބުންގެ މަޢުރޫފުކޮށްފައިވާ ޙުކުމްތަކެވެ. އަދި ތިމާގެ ކުރެވުނު ކާފަރުކަމަކީ الله ގެ ރަސޫލުންނާ އަދި އެކަލޭގެ ދީނުން ހުށަހެޅުނުމުގައި އެއީ ރަސޫލުންގެ އެކަންނުވާ، އެކަމަކީ (ބިދުޢަތުގެ) މަގުފުރެ ބަސްބުނުންތަކުގައި ހުރުމުންނެވެ. 149

149 އުރެ: އެބައިމީހުން ދެކޮ ޝަރީޢަތުގައި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި އައިސްފައިވާ ހުކުމާ ވަޢީދު ބަސްބުނުއްވާވާއިއްސަ އާޚިރަތުގައި އެއްވެސް ޢަޛާބެއްނުވާ ޝިރުކުގެ ބިދުޢަތުގެ ހުރުމަތްތެރި ޢަމަލު ހުރިކަމެއްވާ އައިސްފައިވާ މަޢުނަ ބަސްބުނުއްކަމުގައިވެއެވެ. އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...كَذَلِكَ قَوْلُ مَنْ وَقَفَ فِي أَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ غُلَاةِ الْمُرْجِئَةِ وَقَالَ لَا أَعْلَمُ أَنَّ أَحَدًا مِنْهُمْ يَدْخُلُ النَّارَ هُوَ أَيْضًا مِنْ الْأَقْوَالِ الْمُبْتَدَعَةِ؛ بَلْ السَّلَفُ وَالْأَئِمَّةُ مُتَّفِقُونَ عَلَى مَا تَوَاتَرَتْ بِهِ النُّصُوصُ مِنْ أَنَّهُ لَا بُدَّ أَنْ يَدْخُلَ النَّارَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ ثُمَّ يَخْرُجُونَ مِنْهَا. وَأَمَّا مَنْ جَزَمَ بِأَنَّهُ لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ فَهَذَا لَا نَعْرِفُهُ قَوْلًا لِأَحَدِ. وَبَعْدَهُ قَوْلُ مَنْ يَقُولُ: مَا ثَمَّ عَذَابٌ أَصْلًا وَإِنَّمَا هُوَ تَخْوِيفٌ لَا حَقِيقَةَ لَهُ وَهَذَا مِنْ أَقْوَالِ الْمَلَاحِدَةِ وَالْكُفَّارِ...)

(مجموع الفتاوى: 7/501-502)

މާނައީ: "...އެފަދައިންނެވެ ކުށްވެރިންގެ މީހުންނަށް ބޮޑެތިފާފަތައްކުރި މީހުންގެ މީހުން ޤަބޫލު ފާފަތަކުގެ އަޒާބުދިނުންނާއިމެދު ހުއްޓިއްޖެއީ 'އޭގެ މީހުން އެއްވެސް މީހަކު ނަރަކައަށް ވަންނާނެކަމެއް އަޅުގަނޑަކަށް ނޭނގޭ' ބުނުމީ ބަސްވެސް އެއީ ބިދުޢަވެރި ބަސްތަކުގެ މީހުންނާ ބެހޭކަމެވެ. އަދި ކީއްވެ؛ ސަލަފުންނާއި މުވާތިރުކޮށް އައިސްފައިވާ ނައްސުތަކާއި އިމާމުން އިއްތިފާޤުވެގެންވާ ޤިބްލައިގެ އަހުލުވެރިންގެ މީހުން ބައެއް ނަރަކައަށް ވަންނަނީ ނަރަކައަށް ވަންނާނެކަމަށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެބައިމީހުން ނިކުންނާނެއެވެ. ދެންފަހެ، ޤިބްލައިގެ އަހުލުވެރިންގެ މީހުން އެކަކުވެސް ނަރަކައަށް ނުވަންނާނެކަން ކަށަވަރުކޮށް ބުނެއުޅެން މިފަދަ، ފަހެ އެއްވެސް މިފަދައިން ބުނާކަމެއް އަހަރުމެން ނޭނގެއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު، 'އަސްލުގައި އެއްވެސް ޢަޛާބެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުގައި އެއީ ބިރުދެއްކުމެއް ނޫނީ ހަޤީޤަތެއް ނޫނެއް' ބުނާމީހުންގެ ބަހަކީ މުލްޙިދުންނާއި ކާފިރުންގެ ބަސްތަކުގެ މީހުންނާ ބެހޭކަމެވެ..."

މިކަން ނިމިގެންދަނީ އުޤޫބާތު ބާޠިލުކޮށްދެވުމަކުންނެވެ. އެހެނީ އެއީން އެއްބަސްވުގައި
އެފަދައިން ގޮސަނުދުން އެކަށީގެންވާނަމަ، ހަމަ އުޤޫބާތުގެ ބަސްފުޅުތަކުގައިވެސް އެފަދައިން
ގޮސަނުދުން އެކަށީގެންވެއެވެ.

❸ ދެންފަހު ޢިލްމުވެރި ފަރާތް: އެކަށީގެންވާ ކުރުމަކުން ކާފަރުކަމަކީ ކުޅަ
ކަންތައްކަމަށް ބުނުން ދަންނަށް، ފަހު މިއީ ކުރިން ގެނެވުނު ފާއިތުވުނު ހުކުމްތަކުގެ ނުބައިވެގެންވާ
ފާރުވެ. އެހެނީ އެއީ ތައުލީލުކުރެވުން ދީނުން ނިކުމެގެންދާ ހާލަތުގެ މަގުކަމެވެ. ދެން
ކުރިފަދަކަމާ ބާބުގެ ފަދަތަކުންނެވެ އަބަދިޔުން މިސްތަކުން ކާފަރުކުރުމެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ
صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ، އަބަދިޔުން (ދީނުން) ނިކުމެގެންދާކަން ސިފަކުރައްވާފައިވާ ގޮތަކީ،
އަދި އަބަދިޔުންގެ ޙައްޤުގައި ވާރިދުވެފައިވާ އެކަކާ ޚާރިޖުން އިދިކޮޅުގައިވާކަން ދެނެގަން
ވާނެއެވެ. 150

---

150 މަރްވަޒީއްޔު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَقَدْ غلَتْ فِي تَأْوِيلِ هَذِهِ الْأَخْبَارِ الَّتِي جَاءَتْ فِي نَفْيِ الْإِيمَانِ عَنْ مَنِ ارْتَكَبَ الْكَبَائِرَ طَوَائِفُ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ وَالْبِدَعِ مِنْهُمُ الْخَوَارِجُ وَالْمُعْتَزِلَةُ وَالرَّافِضَةُ. فَأَمَّا الْخَوَارِجُ فَتَأَوَّلَتْهَا عَلَى إِكْفَارِ الْمُسْلِمِينَ بِالْمَعَاصِي، وَسَفْكِ دِمَائِهِمْ. قَالُوا: تَأْوِيلُ قَوْلِهِ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ» أَنَّهُ كَافِرٌ بِاللَّهِ لِأَنَّ الْإِيمَانَ ضِدُّ الْكُفْرِ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَافِرٌ لِأَنَّهُمَا فِعْلَانِ مُتَضَادَّانِ أَحَدُهُمَا يَنْفِي الْآخَرَ، فَإِذَا فَعَلَ الْإِيمَانَ قِيلَ مُؤْمِنٌ لِفِعْلِهِ الْإِيمَانَ، وَإِذَا فَعَلَ الْكُفْرَ قِيلَ هُوَ كَافِرٌ لِفِعْلِهِ الْكُفْرَ. قَالُوا: فَسَوَاءٌ قَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ» أَوْ قَالَ: «لَا يَزْنِي إِلَّا وَهُوَ كَافِرٌ» لَا يَصِحُّ فِي الْقَوْلِ غَيْرُ ذَلِكَ. قَالُوا: وَمِنَ الدَّلِيلِ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُ اللهِ عَزَّوَجَلَّ: ﴿لَا يَصْلَاهَآ إِلَّا ٱلْأَشْقَى ۝١٥ ٱلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝١٦﴾ [الليل: 15-16] فَأَخْبَرَ أَنَّهُ لَا يَصلَى النَّارَ إِلَّا مُكَذِّبٌ.... قَالُوا: فَلَمَّا أَخْبَرَ اللهُ عَزَّوَجَلَّ أَنَّهُ لَا يَصلَى النَّارَ إِلَّا مُكَذِّبٌ، ثُمَّ أَخْبَرَ أَنَّهُ يَصْلَاهَا هَؤُلَاءِ عَلِمْنَا أَنَّهُمْ كُفَّارٌ مُكَذِّبُونَ قَالُوا: وَمَنْ لَمْ يَقْطَعْ بِذَلِكَ وَيَشْهَدْ بِهِ كَذَّبَ بِأَخْبَارِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ أَوْ شَكَّ فِيهِمَا. وَأَمَّا الْمُعْتَزِلَةُ وَالرَّافِضَةُ فَقَالُوا: كُلُّ مَنِ ارْتَكَبَ كَبِيرَةً فَهُوَ خَارِجٌ مِنَ الْإِيمَانِ فَلَيْسَ بِكَافِرٍ وَلَا مُؤْمِنٍ وَلَكِنَّهُ فَاسِقٌ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ مُنَافِقٌ...) (تعظيم قدر الصلاة: 2/624-626)

ދީން އަހަރުމެންނަށް ފޮނުއްވި الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى، އުބޫދިއްޔަތުގެ ބަސް ޚުރާފާތްތަކާއި ވާހިޔާތްތަކެވެ. އެހެނީ އެކަލާނގެ، ވަޙީކުރެއްވި ކީރިތި ޤުރްއާނުގައި ބުނުމުތަކާއި ފާލާއި ވާހިޔާތްތަކެވެ. އެސްލާގެ އަޅުކަންކުރެވުމެވެ. އަދި (މުޝްރިކުން ނޫން) ޝިރުކުކުރާމީހާގެ، ކަލޭގެ ޙަޔާތު (ޝިރުކުގެ މުޅިމަޢުނާ) މީހާއިމުދަލައި ބުނުމުތަކުރުމާއި ފާލުފައިވަނީ ބަލާކުރުމެވެ. މިފަދައިގެ ސަބަބުން

މާނައީ: "...ބޭޖެހި ފާފަމަކަން އަރައިގަންނަމީހާގެ ކިބައިން އިޝާރާކަން ނަފްސުވެގެން އަރައިސްތަށް މިހަބުރުމައް ބައްވިޔާކުރުމުގައި، ހަމަގެ އެދުންމަކާއި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ބައިގަނޑުމަކާއް ބަރުދަލުހަރަކާތްތެރިވުމެވެ. އެގެ މުޙައްމަދު ހަމަރިޟާކުރުމާއި، މުއުމިނުކުރުމާއި، ޚިޔާނާތްކުރުމެވެ. ދީނުގައި ހަމަރިޟާކުރުން ދަރަންނައް، އުބޫދިއްޔަތު އަހަބުރުމަކާއް މާނައިކައި ދީނުގެ ސަބަބުން މުސްލިމުން ކަރުބަލާކުން މުސްލިމުންގެ ޓަކައިކުމުގެ ބައްޗޭކުރެއްވުމެވެ. އުބޫދިއްޔަތުގެ ބުނުމެވެ: އަކާކާގޮތުގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ވައްލާހި މިއާއި، ވައްލާހި ނުވާނަމަ ގެއިތެރޭގައި ޝިރުކު ކުރެއްވިކަމެވެ.' މިބަސްފުޅުގެ ކަންތައް ހަމަ ﷲ އަށް ކަލޭގެ ޙަޔާތުގެހުވާކުރުމެވެ. އެހެނީ އިމާންކަމާ ކަލޭގެ ހަޔާތުގެ އިސްލާމެވެ. އުޅުމީ މިސާލު ކުރެއްވިއުމެވެ. އެކަމުގެ ހަޔާތު ހުވާކުރުމުގައި ނުވާނަމަ، ވަގު އެބައިމީހުން ކަލޭގެ ވަގުތު އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވަދެއްޖެއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނުމެވެ: އެކަކާގޮތުގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ވައްލާހި މިއާއި، ވައްލާހިއާއި ދުވަހުގެ ކަމެއްގައިކުރު ވިޔަ ނުކުރާށެވެ.' އަ ބުނުމާއި ނުވަތަ 'ކަލޭގެ ކަމެއްގައިވާ މިހާރުވެސް ވައްލާހި ނުކުރާނާ' ބުނުމާއި ހަމަހަމަވެގެންވެއެވެ. އެނޫން ކަމަކަށް އެކަލޭގެ ބުނުމުގައި ބަސްބަލާގެންނެވިއެވެ.' އުބޫދިއްޔަތު ބުނުމެވެ: އެކަލޭގެ މައްސަލަވާ ތަރިކަމާގެ ބޭނުމެއްގައި الله عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅުވެއެވެ: 'މާނައީ: ބޭޖެހިގެންވާ އަޅާއްޗެހިރަކު މީހުން އަނަރަކާއަށް ނުވަންނާނެއެވެ. އެމީހަކީ ދީނުކަމަށް ފިޔަވައިސްކުރުން މީހާއެވެ.' ވަކި އެކަލޭގެ ހަޔާތުދުވާލާއި އެވަނީ ދީނުކަމާ މިހާ މަކަރުވެ ނަރަކައެއް ނުވަނުވާނަކަށްވެ...އެހެންކަމުން الله عَزَّوَجَلَّ، ދީނުކަމާ މިހާ މަކަރުވެ ނަރަކައެއް ނުވަނުވާނަކަމަށް (އެބަހީ: ބޭޖެހި ވަކިމީހުން) ހަޔާތުދުވާލާއި އެވަނީ ނުވަތަ ނަރަކައެއް ހަޔާތުދުވާލާއި ވަކިމީހުން އަޅުގަނޑުމެންގެ އަރިހުގައި މިބައިމީހުން ދީނުކަމާ ކަލޭގެ ދުޢާކުރާކަމެވެ.' އުބޫދިއްޔަތު ބުނުމެވެ: އެކަލޭގެ ތަރުޖަމާކޮށް ހުށަހަޅާ މިހާރު، ﷲ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދީނުގެއިވާ ހަޔާތުހަމަ ދީނުކަމާ ނުވަތަ ބަރުކާތުކުރި މިކަކަށެވެ.' ދީނުގެ މުޅިމަޢުނާ ޝިރުކުކުރުމެވެ. ބުނުމެވެ: ބޭޖެ ކަލޭގެ އަހަރެމެންނަށް ކަށަވަރު މިހާ ވަކި އިމާންކަމުން ބާރުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން އެކަކާ ކަލޭގެހަދާފައިވާ ނުކުރެވެ. އަދި މުޅިމުސްލިމުން ބަލާއެވެ. އެކަކަށް އެއީ މުސާފިރުކަމެވެ.' އަދި އެގޮތުގެ ހަދިއްސް ބަހަށް ކަލޭގެ މުޅިކަމެއްކަމަށް ބުނުމެވެ..."

އޭގެ އަހުލުވެރިޔާ ކާފަރުވެގެންދާނަމަ، ޤަތުލުކުރުމަށް ގެންދެވީ މިބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޙުކުމްކުރައްވާފައެވެ. އެހެނީ الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވެއްވި:

«مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ» [151]

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ދީން ބަދަލުކޮށްފިމީހާ، ދެން ތިޔަބައިމީހުން އޭނާ ޤަތުލުކުރާށެވެ."

އެބައިމީހުންނީ ކާފަރުންކަމުގައިވާނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ޖިޒްޔާދޭކަމުގައި އަމުރުދެއްވާއި ބައްދަލުވުން ނުވާނެކަން ތިޔަ ކިބައިން ނުކުރެވޭނެއްތޯ؟ ހަމައެފަދައިން އަނިޔާވެރިކޮށްގައި މަރާލެވިދާނެ ޙާލަތުގައި الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿...فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا...﴿٣٣﴾﴾ [152]

މާނައީ: "...ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެމީހާގެ ވަލީވެރިޔާއަށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބާރެއް ދެއްވީމެވެ..."

ފަހެ (ބަޔަކަށް ނުވާނަމަ) ޤަތުލުކުރުމަށް ކުރުމުގެ ޙައްޤު ލިބިގެންވާނަމަ، ވަލީވެރިޔާއަށް އަދުލުވެރިކަމުގައި ޢަފޫކުރުމަށް މިހާރު ދީފައިވާ ޙައްޤު ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި ޤަތުލުކުރުން ޖާއިޒުވީއެވެ.

[151] رواه البخاري: 3017

[152] الإسراء: 33

4 ދެންވެސް ހަތަރުވަނަ ޤައުމުކަމުގައިވާ: މުރުޖިއާ އަޤީދާއަށް ބަލިކަނިވެގެންވާކަމަށް ކަނޑައެޅުން ދަންނަށް، ފަހު މިއީ އުމުރަކުގެ ބަސްތިޔާ އެއްވެސް މިއެއްގެ މަޤްޞަދެއްނޫނެވެ. އެހެންކަމުން މިޖަނަވާރުކަން ބަޔާނުކުރެއްވިއްޔާހެވެ. މިކަންތައްތަކާން ކަންތަކީ، ހަޤީޤަތުގައި ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންގެ ހުކުމަށްވުރެއް ކަމުގެއިލެވެ. އެބައިމީހުންނީ އެބައިމީހުންގެ ދިފާޢު، ތަކަށްވެސްވެދިނުމުން ދަލީލު ހަނިވުރެއްކެވެ. އަދި އެއަޤީދާތަކުގެ މަޤްޞަދުތަކާއިމެދު އެބައިމީހުންގެ ބުއްދިތަކުން ޖެހިލުވާ ޗަރިވުރެއްކެވެ. ދެންވެސް، އެއަޤީދާތަކުން "އެކަމީ އަންނަކަމާ ފުށުއަރާހުރި" ބުނެމަށްވުރެ އެބައިމީހުންނަށް ދުއިވަސްޕަރެޔާތަށް ނުފެނުނެވެ. ދެން އެބައިމީހުން އެއުޅިރާ އަޤީދާތަކަށް ބާޠިލުކޮށްލިއެވެ.[153]

---

[153] މުޙައްމަދު ބިން ނަޞްރު އަލްމަރްވަޒީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقَصَّرَتِ الْمُرْجِئَةُ عَنْهُ وَافْتَرَقَتْ فِيهِ ثَلَاثُ فِرَقٍ فِرَقُ الْمُرْجِئَةِ وفَسَادُ مَذْهَبِهِمْ. فَفِرْقَةٌ مِنْ أَهْلِ الْجَهْلِ مِنْهُمْ وَالْمُعَانَدَةِ أَنْكَرَتْ هَذِهِ الْأَخْبَارَ وَرَدَّتْهَا، وَذَلِكَ لِقِلَّةِ مَعْرِفَتِهِمْ بِالْآثَارِ، وَجَهْلِهِمْ بِتَأْوِيلِهَا، وَذَلِكَ لِقِلَّةِ اتِّسَاعِهِمْ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ، وَمَذَاهِبِهَا، وَاتِّبَاعِهِمْ أَهْوَاءَهُمْ فَلَمَّا لَمْ تُوَافِقْ مَذَاهِبَهُمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ إِنْ أَقَرُّوا بِهَا لَزِمَتْهُمُ الْحُجَّةُ وَوَجَبَ عَلَيْهِمُ الِانْتِقَالُ عَنْ مَذَاهِبِهِمْ لَمْ يَجِدُوا أَمْرًا أَسْهَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ جُحُودِهَا وَالْكُفْرِ بِهَا وَفِرْقَةٌ مِنْهُمْ كَرِهُوا أَنْ يُنْسَبُوا إِلَى مُخَالَفَةِ الْآثَارِ وَالتَّكْذِيبِ بِهَا فَأَقَرُّوا بِهَا وَحَرَّفُوهَا فَتَأَوَّلُوهَا عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهَا فَقَالُوا: لَيْسَ قَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ» خَبَرًا إِنَّمَا هُوَ نَهْيٌ لَا خَبَرٌ، فَقَالُوا: «لَا يَزْنِي» أَيْ لَا يَأْتِي الزِّنَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ عَلَى مَعْنَى النَّهْيِ... نَهَى أَنْ يَزْنِيَ وَهُوَ مُؤْمِنٌ تَنْزِيهًا لِلْإِيمَانِ، وَتَعْظِيمًا لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَأْتِيَ بِالزِّنَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ.... وَهَذَا الْمَذْهَبُ شَبِيهًا بِمَذْهَبِ الْفِرْقَةِ الْأُولَى، إِنَّمَا هُوَ إِنْكَارٌ لِلْخَبَرِ، وَتَكْذِيبٌ بِهِ... وَفِرْقَةٌ ثَالِثَةٌ مِنَ الْمُرْجِئَةِ كَانَتْ أَشَدَّ اتِّسَاعًا فِي مَعْرِفَةِ الْأَخْبَارِ فَلَمْ يُمْكِنْهَا جُحُودُ الْأَخْبَارِ وَإِنْكَارُهَا لِعِلْمِهَا بِاسْتِفَاضَتِهَا وَشُهْرَتِهَا عِنْدَ الْعُلَمَاءِ فَأَقَرَّتْ بِهَا وَتَأَوَّلَتْهَا عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهَا فَادَّعَتْ أَنَّ قَوْلَهُ: «لَا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ» إِنَّمَا هُوَ أَنْ يَزْنِيَ مُسْتَحِلًّا لِلزِّنَا غَيْرَ مُقِرٍّ بِتَحْرِيمِهِ، فَأَمَّا مَنْ زَنَى وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ الزِّنَا عَلَيْهِ حَرَامٌ وَيُقِرُّ بِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ لَيْسَ يُنْقِصُ زِنَاهُ وَلَا سَرِقَتُهُ مِنْ إِيمَانِهِ قَلِيلًا وَلَا كَثِيرًا، وَإِنْ مَاتَ مُضَيِّعًا لِلْفَرَائِضِ مُرْتَكِبًا لِلْكَبَائِرِ مُصِرًّا عَلَى ذَلِكَ بَعْدَ أَنْ لَا يَجْحَدَهَا لَقِيَ اللَّهَ مُؤْمِنًا مُسْتَكْمِلَ الْإِيمَانِ، مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ...) (تعظيم قدر الصلاة: 2/640-642)

މާނައީ: "...އަދި (އެބަޔިންތައް) ޢަރަބިބަހުގައި މާނަކުރުމަށް (މުރުޖިއާ) ނުކުޅެދިގެންނެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެބައިމީހުން ދިން ފިޤްހުއަށް (ބަދަލުކޮށް) ބަލިގެންނެވެ:

-އަދި މުރުޖިއާގެ ފިރުޤާތަކާއި އެބައިމީހުންގެ މަޤްޞަދުގެ ޚުލާޞާކަން:-

❶ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންވާ ޢާހިދުކަމާއި ގޮތްދޫނުކުރުމުގެ ބައިގަނޑެކެވެ. އެބައިމީހުން މިޒަބުރުތަކަށް އިސްލާހުކޮށް ކަމްދުރުކުރެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އަޤީދާތަކާއި ދެކޮޅަށްހުރި މަޒުހަބުތަކުގެ ތަނަވަސްކަމެވެ. އަދި އެއަޤީދާތަކާއި ގުޅުންހުރި ތަރުޖަމާތަކާއި މަޒުހަބުތަކުގެ ތެރެއިން ގެނައުމެވެ. އެއީ ބަޔަކުގެ ދޮގުހަދައިދިނުމާއި ބަޔަކުގެ ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކާއިގެން އެބައިމީހުން ދުރުކުރެވިފައިވާ މަޒުހަބުތަކެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ހަމަނުޖެހޭ ޤާނޫނުތައް ޤަބޫލުކުރާ ގޮތަކީ ބަޔަކު ސަލަފުންނަށް ދެކޮޅުވުމެވެ.

ދެންފަހެ އެބައިމީހުންގެ މަޤްޞަދަކީ ތަޢުލީމުދިނުމެވެ، އަދި އެބައިމީހުން އެބައިމީހުން ޝަރީޢަތުގެ އެބައިމީހުންގެ ޤަބޫލުކުރުމަށް ދެކޮޅު ދީނުގެ ޢަޤީދާތަކަށް ނުފެތޭ ގޮތަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މަޤްޞަދު ޒާހިރުކޮށް ކިޔަވައިދޭ ތަރުޖަމާއާއި، ފިޤުހީ ޤާނޫނުތަކާއި މިސާލުތައް ޝަރުޢީ ގޮތުގައި އެބައިމީހުން ނަސޭހަތްތެރިވެ ދީނުގެ އަޚްލާޤް ފެތޭގޮތަށެވެ.

❷ އަދި ދީނުގައި ސަލަފުންގެ ގޮތުގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުން ތަޢުލީމުދީފައިވާ ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކާއި ބަޔަކު ސަލަފުންގެ މަޒްހަބުގެ ބައިގަނޑެކެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އަޤީދާތަކަކީ ދަލީލާއި، އެހެނިހެން ބައި ވަކި ބައިބަޔަކު ޝަރީޢަތުގައި (އަސްލު) ހަމަޖެހިފައި ވާގޮތަށް ގަވާއިދުން ހިފަހައްޓާ ގޮތަށް ހުށަހަޅައެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެވެ: ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ޖިންނާއި މިހާ، ޖިންނާއި އިންސާނުން މުއުމިނުންގެ ގޮތުގައި ޖިންނި ނުކުރާށެވެ.' މިއީ ޝަރުޢީ އެބައިމީހުންގެ ހުކުމެވެ. އެހެނަސް އެއީ ނަހީކުރެވިގެންވެ. ޝަރީޢަތް ކުރުމެވެ.

ދެކޮޅުން އެބައިމީހުން ބުނެވެ: އެބައި: މުއުމިނުންނަކީ ގަބޫލު ޖިންނާއި އަޅުގަނޑުމެންނަށް! ނަހީކުރެވޭގެ ހަމަޖެހިފައެވެ. އެހެނިހެން، މުއުމިނުންނަކީ ޢަމަލުތަކުގެ ޖިންނުން ނަހީކުރުމާއި އިޖުމާޢަށް ދީނީގޮތް، މުއުމިނުން ދޮގުހަދަމުން ޖިންނާއި އަޅުގަޑުމެން މުއުމިނާ ގަވާއިދުގެ ސަލަފުންނަށް!...މިގޮތުގައި ފިޤުހުގެ ދަލީލުގެ ވަކިވަކި ފިޤުހީ ގޮތުގައެވެ. އެހެން ގޮތަކާ ތަޢުލީމު ދިނުން ދީނުގެ ޖިންނުންނަކީ ތަޢުލީމުގައެވެ..

❸ އަދި މުޤްތިޞާދު ޒާހިރުވާ ތަޢުލީމުގެ ވަކިވަކި ނަބިއްޔާ ފިޤުހުގެ ދަލީލުތައް ބަޔާންކުރެއެވެ. އެބައިމީހުން ގަވާއިދު ތަޢުލީމާއި ދީނީ ޝަރީޢަތުގައި ހުރެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ޝަރުޢީ ގޮތުގައި ބަލާފައިވާ ގޮތަކީ އެބައިމީހުން ބަޔަކަށެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ވަނީ ތަޢުލީމުގެ ޝަރުޢީ ގޮތްތަކާއި ހިފައިވާ ގޮތެވެ. ދެކޮޅު އެބައިމީހުން އެކިކަންތައް ފިޤުހުގެ ތަޢުލީމާ ގުޅޭ ބަޔަކު ނަބިއްޔާ ގަވާއިދުގެ (އަސްލު) ޝަރުޢީ ހިފައި ގަވާއިދުގެ ދަލީލެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ބުނެވެ: ޝަރީޢަތުގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ޖިންނާއި މިހާ، ޖިންނާއި އިންސާނުން މުއުމިނުންގެ ގޮތުގައި ޖިންނުން ނުކުރާށެވެ.' އެއީ: ޖިންނާއި ދޮގުހަދަމުން ހަމަ، އަދި ޖިންނުން ބަޔަކުގެ ގޮތުގައި ދެކޮޅުވުމާ ހަމަ ޖިންނާއި މިހާގެ

މިބާބުގައި އުއްޓާނީ އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައިވާ ގޮތަކީ (ދުލާ ޤަލްބާއި ޢަމަލު): ޚާއްޞަކޮށް އުޅުދުންތަކުގެ އީމާންކަން ފުރިހަމަވެއެވެ. އަދި ކުފުރުވެސް ވާޖިބުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އަކަންތަކުގެ ނަފުސުތަކާއި، الله سُبحانهُوَتعالَى އީމާންކަމުގެ ހަމަޖެހުމަށް ސިފަކުރައްވާ، އަދި އެކަލާނގެ ދޮތުގެ އުލަމާއުންގައި އުފަންވާނުގެ މައްކަށް ޝަރީޢަތުގެ ބިނާވާ އީމާންކަމުގެ ބަޔާނުވަމުގައި އަދި ހިފަހައްޓަވަފާއެވެ. އެކަލާނގެ ބަޔާންކުރައްވާއެވެ:

﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ...﴿١١١﴾﴾ [154]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، الله މުއުމިނުންގެ ނަފުސާއި މުދަލާއި، އެމީހުންނަށް ސުވަރުގެ ދެވިގެން ވާ ބަދަލުގައި ބައްލަވައިގަތެވެ. އެމީހުން الله ގެ މަގުގައި ހަނގުރާމަ ކުރެތެވެ..."

އަދި މިއާއެއްގައި ހަމައެހެނެވެ:

﴿التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴿١١٢﴾﴾ [155]

ވާހަކައެވެ. ދުންޔާގެ، ޖިސްމާނީ ހާލަތްތަކާއި ޖިސްމާނީ ބަދަލުތަކުން އެހެން ބަދަލުތަކަށް ވާއިރު، އަދި އެކަލާނގެ ބަދަލުކަމަށް އެއްބަސްވެފައި ޖިސްމާނީ ފަރާތުގެ ދަށުގައި ވެސް ހުރި ރަނގަޅު ސިފަތަކެކެވެ. އެކަލާނގެ ގަބޫލުކުރެއްވުމުގެ އިންސާނިއްޔަތުގެ ސަބަބުން، އަދި ބަޔަކު ނުބައިކަމުގެ ސަބަބުން ދުނިޔޭގައި ފަރުވާކުރުމުގެ ޢަމަލު ބަރަކާތް ލިބިގަނެ، ނިޔަތާ ހިތްހެޔޮކަމުގައި ހުރިއިރު، އެހެންކަމުން ކީއްވެގެން އިންސާނުން ޢަމަލުކުރާ ކަމުގެ ބަދަލު ޙާއްޞަ الله އާއި ބަރަކާތް ލިބޭ ދުނިޔޭގައި ރައްޔިތުންގެ މަސައްކަތުގެ ހަގީގީ މުއުމިނުންގެ ގޮތުގައި ކަމަށް!..."

[154] التوبة: 111

[155] التوبة: 112

މާނައީ: "(އެއީ) ތަޢުބާވާ މީހުންނެވެ. އަޅުކަންކުރާ މީހުންނެވެ. ޙަމްދުކުރާ މީހުންނެވެ. ރޯދަހިފާ މީހުންނެވެ. ރުކޫޢުކުރާ މީހުންނެވެ. ސަޖިދަކުރާ މީހުންނެވެ. ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކޮށް ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރާ މީހުންނެވެ. އަދި الله ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ އިންތަކަށް ރައްކާތެރިވާ މީހުންނެވެ. ކަލޭގެފާނު މުއުމިނުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދެއްވާށެވެ!"

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝١ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝٢﴾ [156]

މާނައީ: "މުއުމިނުން ކާމިޔާބުވެއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ. އެއުރެންނީ، އެއުރެންގެ ނަމާދުގައި ޚުޝޫޢުވެރިވާ މީހުންނެވެ."

މިބަސްފުޅާއި ހަމައެކެވެ:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۝٩ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۝١٠ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝١١﴾ [157]

މާނައީ: "އަދި އެއުރެންނީ އެއުރެންގެ ނަމާދުތަކުގެ މައްޗަށް ރައްކާތެރިވާ މީހުންނެވެ. (ހެޔޮކަން) ވާރުތަވާ މީހުންނީ، ހަމައެއުރެންނެވެ. އެއުރެންނީ، ފިރުދައުސްއޫރިދުން ސުވަރުގެ ވާރުތަވާ މީހުންނެވެ. އެއުރެން އެތާނގައި ދެމިތިބޭނޭތެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝٢ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝٣ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝٤﴾ [158]

---

[156] المؤمنون: 1-2

[157] المؤمنون: 9-11

[158] الأنفال: 2-4

ވާނީ: "މުއުމިނުން ވާކަން ކަށަވަރު، الله ހަނދުމަކުރެއްވުމުން އެއުރެންގެ ހިތްތަށް ބިރުވެތިވާ މިހެން ކަމުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ (ބާވައިލެއްވި) އާޔަތްތަށް އެއުރެންނަށް ކިޔައިދެވޭހިނދު، އެއުރެންގެ އީމާންކަން އިތުރުވާ މިހެން ކަމުގައެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކުރާ މިހެން ކަމުގައެވެ. އެއުރެންނީ، ނަމާދު ޤާއިމުކުރާ މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދެއްވި ތަކެތިން ޚަރަދުކުރާ މީހުންނެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި މުއުމިނުންނަކީ، ހަމަ އެއުރެންނެވެ. އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މަތިވެރި ދަރަޖަތަކާއި، ފާފަފުއްސެވުމާއި، ދީލަތިވެގެންވާ ރިޒްޤު އެއުރެންނަށް ހުންނާނެވެ."

އަބޫ އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: މިއާޔަތްތަކަކީ: (އީމާންކަމުގެ) ޙަޤީޤަތުގެ މައްޗަން ފުރިހަމަވެގެންވާ ޝަރުޢީގޮތް ބަޔާންކުރައްވާ ޝަރަފުވެރިކުރެއްވި އާޔަތްތަކެވެ. އަދި (ފުރިހަމަ އީމާންކަމުގެ ކިބައިން އުނިކުރާ) ހުރިހާ ފާފަތައް ނަހީކުރައްވައެވެ. ދީން އެއަށްފަހު، އީމާންކަމުގެ ސިފަތައް ހިމެނޭގޮތާ ބަދަހިކަމުން އެކަށައަށް ތަރުތީބުކޮށްދިނުމެވެ. އެއީ މިފަދަ ކުރިކޮށްގައިވި ބާބުގައި ބަޔާންކުރި ބަދަހިކަމެވެ.

ދެންފަހެ މިއީމާންކަން ސިފަކުރެވިގެންވާ ކަންތައްތަކަށް ބަލައި މިހިސާބު ފާހަގަވެއް މިއީމާންކަމާއި ވަޞްފުކުރެއްވިގޮތުން ބުނެވިދާނެއެވެ: މިއީމާންކަމަކީ މުއުމިނުންގެ ކިބައިން الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ހިތްވަރާއި ފަރާއިޟާ ޝަރުޢީ ކަންތައްތަކާއި އީމާންކަމުގެ ތެރެއިން ދެއްވާ ކަމެވެ. އަދި އެއީ (ބަދަލު ސަބަބު) އީމާންކަންކަމަށް އަންގައިދޭ ބަރަކާތްތަކުގެ ތެރެއިން އީމާންކަމުގެ ވިސްނުންނެވެ. ދެންފަހެ، އެހެންނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން އެކަމުގެ (އެބަހީ: އީމާންކަމުގެ) ބަދަލުތައް އެފަދައަށް ނަގާކޮށްލިއެވެ. އެކަމަކު އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން އީމާންކަމުގެ ނަން ފިލައިނުދެއެވެ.

ދުންޔަވަ ބުނާ މީހަކު ބުނެފިއެވެ: "ޢާންމު މުއުތަޒިލީން އެކަމަކު ޢާންމުގެ ކިބައިން އިމާންކަމުގެ ނަން ފިލައިގެންދާ ބުނުން ހެއްދަވާފައި ކަމަކުނުވާނެހެއްޔެވެ؟'[159]

---

[159] މުޢުތަޒިލާ ކުރިއަށް އައީ ބަޞްރާގެ ފަރާތުން، މިގޮތުން އުބައިދުބުނު އިޢުތިޒާލު ގާނޫނު މަޒުހަބު ކުރިޔާ: އަރަބި ބަހާއި، އަރަބި ބަހުގެ އުސޫލުތަކާއި ޤަވާޢިދުތަކާއި، ސަރަހައްދުތަކާއި އަޤީދަތަކުން މުޅި އަނބުރާލާ، ޤުރުއާނާއި ސުންނަތް ބަލާއިރު އަދިއްލާ ބަހުގެ ގަވާޢިދުތަކަށް ޤަރާރުވުމުގެ ބަދަލުގައި ޢަޤުލަށް ބިނާކޮށް ތަފްސީރުކުރުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

އަބޫ ޢަމްރު ބުނުއް އަލާއު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (أكثر من تزندق بالعراق لجهلهم بالعربية.) (نزهة الألباء: 32/1)

މާނައީ: "ޢިރާޤުގައި ޒިންދީޤުވި މީހުންގެ ގިނަ ޒިންދީޤުވީ އަރަބިބަހާއިމެދު ޖާހިލުވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ."

ޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (أهلكتهم العجمة يتأولون القرآن على غير تأويله.) (تفسير القرآن لابن وهب: 85)

މާނައީ: "އެބައިމީހުން ހަލާކު ކުރީ އަޖަމިކަމެވެ. (އަރަބި ބަސް ނުދަންނަކަމެވެ.) ޤުރުއާން މާނަކުރަންވީ ގޮތް ނޫން ގޮތަކަށް އެބައިމީހުން ޤުރުއާން މާނަކުރަނީ އެހެންވެއެވެ."

މުޢުތަޒިލީންގެ ބޮޑެއްކަމުގެ މީހަކު ޢަމްރު ބުނު ޢުބައިދު، އަބޫ ޢަމްރު ބުނުލް ޢަލާއުގެ އަރިހުން އައިސް ބުނެފިއެވެ: (يا أبا عمرو يخلف الله وعده؟ قَالَ: لا، قَالَ: أفرأيت أن وعده الله على عمل عقابا يخلف وعده؟ فقال أَبُو عمرو بْن العلاء: من العجمة أتيت يا أبا عثمان، إن الوعد غير الوعيد، إن العرب لا تعد خلفا ولا عارا أن تعد شرا ثم لا تفعله ترى أن ذاك كرما وفضلا، إنما الخلف أن تعد خيرا ثم لا تفعله...) (تاريخ بغداد: 63/14)

މާނައީ: "އޭ އަބޫ ޢަމްރެވެ! الله އެކަލާނގެ ވަޢުދަށް ޚިލާފުވެވޮޑިގެންވާނެހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނުވާނެއެވެ.' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ ނިކަން ބުނެބަލާށެވެ! ޢަމަލެއްގެ މައްޗަކަށް ޢުޤޫބާތެއް ދެއްވާނަމަ الله ވަޢުދުވެވޮޑިގެންފިނަމަ، އެވަޢުދަށް ޚިލާފުވެވޮޑިގެންވާނެހެއްޔެވެ!؟' އެހިނދު އަބޫ ޢަމްރު ބުނުލް ޢަލާއު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢުޘްމާނެވެ! ކަލޭއަށް ދިމާވެފައި މިއޮތީ އަޖަމިކަމުގެ މައްސަލައެކެވެ! (އަރަބި ބަސް ނުދަންނަކަމެވެ.) ހެޔޮކަމަކަށް ވަޢުދުވުމާއި ވަޢީދު ދީފައިވުމަކީ އެއްކަމެއް ނޫނެވެ. ހަގީގަތުގައި އަރަބިން ކަމެއްގެ މައްޗަކަށް ނުބައި ކަމެއް ވާނެކަމަށް ބުނެފައި (ވަޢީދު ދީފައި) ޚިލާފުވެވުމަކީ، އެއީ ޚިލާފްވުމެއް ނުވަތަ ޢައިބުކުރެވޭކަމެއްކަމުގައި އަރަބިން ނުދެކެއެވެ. އެކަމަކީ

ތިޔަހިކަމާއި މާނަކުރުގެ ގޮތުގައިންނެވެ. ފަހުގައި ހިނގާފައިވާ ކަލާމީފިރުޤާތަކަށްވުރެ ކަމާ ޢަރަބިކަމަކުން ފަޅުރުވެފައި
ދީން އެކަމުގެ ނުކުތުގެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَقَدْ عَدَلَتْ " الْمُرْجِئَةُ " فِي هَذَا الْأَصْلِ عَنْ بَيَانِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَأَقْوَالِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِإِحْسَانٍ وَاعْتَمَدُوا عَلَى رَأْيِهِمْ وَعَلَى مَا تَأَوَّلُوهُ بِفَهْمِهِمْ اللُّغَةَ، وَهَذِهِ طَرِيقَةُ أَهْلِ الْبِدَعِ؛ وَلِهَذَا كَانَ الْإِمَامُ أَحْمَد يَقُولُ: أَكْثَرُ مَا يُخْطِئُ النَّاسُ مِنْ جِهَةِ التَّأْوِيلِ وَالْقِيَاسِ. وَلِهَذَا تَجِدُ الْمُعْتَزِلَةَ وَالْمُرْجِئَةَ وَالرَّافِضَةَ وَغَيْرَهُمْ مِنْ أَهْلِ الْبِدَعِ يُفَسِّرُونَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِمْ وَمَعْقُولِهِمْ وَمَا تَأَوَّلُوهُ مِنْ اللُّغَةِ؛ وَلِهَذَا تَجِدُهُمْ لَا يَعْتَمِدُونَ عَلَى أَحَادِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ؛ فَلَا يَعْتَمِدُونَ لَا عَلَى السُّنَّةِ وَلَا عَلَى إجْمَاعِ السَّلَفِ وَآثَارِهِمْ؛ وَإِنَّمَا يَعْتَمِدُونَ عَلَى الْعَقْلِ وَاللُّغَةِ وَتَجِدُهُمْ لَا يَعْتَمِدُونَ عَلَى كُتُبِ التَّفْسِيرِ الْمَأْثُورَةِ وَالْحَدِيثِ؛ وَآثَارِ السَّلَفِ وَإِنَّمَا يَعْتَمِدُونَ عَلَى كُتُبِ الْأَدَبِ وَكُتُبِ الْكَلَامِ الَّتِي وَضَعَتْهَا رُءُوسُهُمْ وَهَذِهِ طَرِيقَةُ الْمَلَاحِدَةِ أَيْضًا؛ إنَّمَا يَأْخُذُونَ مَا فِي كُتُبِ الْفَلْسَفَةِ وَكُتُبِ الْأَدَبِ وَاللُّغَةِ وَأَمَّا كُتُبُ الْقُرْآنِ وَالْحَدِيثِ وَالْآثَارِ؛ فَلَا يَلْتَفِتُونَ إلَيْهَا...وإذا تدبرت حججهم وجدت دعاوى لا يقوم عليها دليل)
(مجموع الفتاوى: 7/118-119)

މާނައީ: "...އަދި މުރްޖިއުންނަކީ މިއަޞްލުގައި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ބަޔާނާއި، ޞަޙާބީންނާއި
އެބޭކަލުންނަށް އިޙްސާންތެރިކަމާއި އެކީގައި ތަބާވި ތާބިޢީންގެ ބަސްތައް ދޫކޮށްލާ، އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ
ރައުޔުތަކާއި، އަދި އެބައިމީހުންނަށް ބަސްބަހުން ވިސްނުނު އެއްކަލަގެ ގޮތުން ތައުވީލުކޮށް މާނަކުރިގޮތުގެ
ގޮތަކަށް ބަރޯސާވެފައިއެވެ. މިއީ ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންގެ ގޮތެވެ. މިކަމަށްޓަކައި އިމާމް އަޙްމަދު
ވިދާޅުވެއެވެ: 'މީސްތަކުން އެންމެ ގިނައިން ގޯސްހަދަނީ، މާނަކުރުމާއި ޤިޔާސްކުރުމުގެ ދާއިރާގެ
ތެރެއިންނެވެ.' މިހެންވެ، ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މުޢުތަޒިލީންނާއި، މުރްޖިއުންނާއި،
ރާފިޟީންނާއި އެނޫން މީހުންވެސް، އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ރައުޔުތަކާއި އަދި ބުއްދިއަށް ފެންނަގޮތަށާއި،
އަދި ބަހުން އެބައިމީހުން މާނަކުރިގޮތުގެ މަތިން ޤުރުއާން ތަފްސީރުކުރާތަން ފެނިގެންދެއެވެ. އަދި
މިކަމަށްޓަކައި، އެބައިމީހުން ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްތަކާއި، ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންނާއި
މުސްލިމުންގެ އިމާމުންގެ ބަސްފުޅުތަކަށް ބަރޯސާވާތަން ނުފެންނާނެއެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން
ސުންނަތުގެ މައްޗަކަށް، އަދި ސަލަފުންގެ އިޖްމާޢުއާއި ސަލަފުންގެ އަސަރުތަކަށް ބަރޯސާނުވެއެވެ. އެކަމަކު
އެބައިމީހުން ބަރޯސާވަނީ: އަޤުލާއި ބަހަށެވެ، އަދި އެބައިމީހުން ބޭނުން އެކުލަވާލާފައިވާ ކަމާގެ
ތަފްސީރުފޮތްތަކަށެވެ. މުޙައްދިޘުންގެ ބަސްތަކަށްވެސް ބަރޯސާނުވާނެއެވެ. ވީމާ އެބައިމީހުން
ބަރޯސާވަނީ، ތަފްސީރުފޮތްތަކާއި ސަލަފުންގެ އަސަރުތަކަށް ނޫން ކަމަށްވާތީއެވެ،
އަދި ކަލާމް ތަފްސީރުކުރަނީ ބިދުޢަވެރިން ނުވަތަ ތަފްސީރުކުރާ އަދަބުތަކުގެ ކިތާބުތަކުންނެވެ،

ބުނެވުނުއްޖެވެ: އަމަލުކުރާ މީހާގެ ކިބައިން އަމަލު ފިލުވާލުމަށް އިސްކާރުކުރުމުގެއްނެތި މަސްއޫލުވެ ގޮތުރިގެންނާ އަރަބިންގެ ބަހުރުވާއި ވާހަކަތައް އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި މިހިރީއެވެ. އެއީ ޢާންމުގެ އެއްމަލަލި ބަދުޢާތައި ހިލާފުވެގެންވާ ގޮތަށްކުރާ އަމަލަށްނަމައެވެ. މަސްއޫލުކޮށްދިރިހުނު، ޢާންމުކުރާ މަސްއޫލުކަމީ ފުރިހަމަވުން ރަނގަޅަށް ނުކުރެވުނުނަމަ ޢާއްމާއި ދިމާވަން 'މިބާ އެއްވެސް މަސްއޫލުކަމެއް ނުކުރޭ''، އަދި މިބާ އެއްވެސް އަމަލެއްނުކުރޭ''! އެބައިމީހުން (އެބަހީ: އަރަބިން) ބުނާތީން މިބާއަން ނުފެށޭހޭއްޖެވެ؟ އެބައިމީހުންގެ (އެބަހުގެ) މާނަކުރުން މިތަނުގައި ކުރެވިގެންވަނީ: ރަނގަޅަށް ރިވެތިކޮށް މަސްއޫލުކުރުން ނަފީކުރުމުގެ މަޢުނައެވެ. ސިފާ އެމަސްއޫލުކަމީ ނަފީކުރުމަށް (ނުކުރާކަމަކަށް) ނޫނެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ގާތުގައި ޢާންމު އިސްތިޢުމާލުގެ ޢުމޫން (ނަފުގެ ޢުމޫން) އަމަލުކުރާ މީހެކެވެ. އެކަމަކު ފުރިހަމަކަން ފުރިހަމަވުމާއިކަން މަސްއޫލުކަމުގެ ގޮތުން އަމަލުކުރި މިހެންނެވެ. އެގޮތުންގޮސް މިއަދުވެސް މާނަ ކަންތައްތަކުގައި އެބައިމީހުން އެހެނެއްނުވާ ވާހަކަދައްކައެވެ. އެގޮތުން އެމީހެއްގެ ބައެއްމީހުން ނުކިޔަނީ ހަމަ ކަމެއް، ބައެއްމީހުން ހުށަހަޅައިދެއްވުން މިހާރުގެ ބުނެފައެވެ: ''އޭނާ އެމީހާގެ ދަރިއެއްނޫނޭ'' އެވެ. އެއީ އޭނާ އެމީހާގެ މައިބަފައިން ހުރިހާ ދަރިއަކަށް އެބައިމީހުންނަން ޢާދަކުރުމާ ބަލަހައްޓައެވެ. ދެން ހަމައެކަހަލަ ހާލަތްތަކުގައި، އަދި ޢާއްމު ހާލަތްތަކުގައި، އަދި ހާއްސަ ހާލަތްތަކުގައިވެސް އެކަހަލަ ބުނެއެވެ.

މުރުޖިޢާކޮށްގައި އެބައިމީހުންގެ މަޒުހަބު: އެބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ނަސްރާނީން ދިރިއާއި އަހުލުއާއި އަހުލުމިއްލަތުގެ މީހުންގެ) މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ހިތުމަގުތަކާއި ހުކުމްތަކަކީ ދުވަހުން އެއްފަހަރު އެއްޗެއްވެފައިވާކަމެވެ.

އެބައިމީހުން އެއަށް ބަލާފައިވާ...މިބާ އެބައިމީހުން ގެންނަ ހުއްޖަތްތަކާއިގެން މިސާލުދައްކާފައިވަނީ ފުރިހަމަ އެއީ އެއްވެސް ދަލީލެއް ނޫން ކަމަށް ޤައިމުވެގެންވާ ދައުވާތަކާއިކުރުމުގައެވެ..."

ދުންޔަވީ ކައިވެންޏާއި، އަޑުންނާއި، ނަސަބުތައްވެސް ހަމަ އުކަންތައް އެމީހުންގެ
މަތީގައިވާ ނަންބަރާއި ބަންޑުންގެ މައްޗަށެވެ.

ފަހެ އުކަންބަޔަކުގެ ސަބަބުން އިމާންކަން ނެތިވާ މިހާރަ ފޮނިބަޔަކުގެއިތުރަށް ކަންބަޔާއްވެސް
އެހެންނެވެ. އެފަދަބަޔަކު ބާރުގެކަންތައްކަން ކަނަވަރު (އިމާންކަމުގެ) ބަޔާންކުރަބަޔާއި އާގެ
ސިފަބަޔަކުގެ ބުރަގައިވާ ޝަރުޢީބަޔަކެވެ. ދުންޔަހީ ނަންބަޔަކު ދިނުން ދަންނަތް، އުކަންވެސް އާގެ
ކުރިންވެސް ނަންދުވެގެންވާ ގޮތުގެ މަތީގައިއެވެ. އަދި "ގުޅުމުންނެނާ" ވުނެ އުބައިމީހުންނަން
ނުބުނެވޭނެއެވެ. އަދި އުބައިމީހުންގެ މައްސަލަ ބުނުމުކުރުވާރިވެސް އުނަގުންނެވެ.

މިއާއިއުކު އަހަރުމެންގެ ބަރުގެ މައްސަލަ ފުރާނާއި ސުންނަތުން ހެކިބައި ފެންނެވެ.

އެމީހުން ފުރާނާނުން ދަންނަތް، ފޮތުގެ އަހުލުވެރިންނާއިމެދުގައި الله جَلَّجَلَالُهُ
ވަޢުދުއަރުވާފައިވާ ބަސްފުޅުގެ:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ
ظُهُورِهِمْ...﴿١٨٧﴾[160]

މާނައީ: "ފޮތް ދެއްވުނު މީހުންގެ ކިބައިން الله ޢަހުދުކަނަވަރު ހިފެވިހިނދު ހަނދުމަ
ކުރާށެވެ! އެ ޢަހުދަކީ ތިޔަބައިމީހުން މީސްތަކުންނަށް އެ ފޮތް ބަޔާންކޮށްދޭށް ދިނުމާއި، އެ ފޮތް
ވަންހަނާ ނުކުރުމަށް ހިފޭތޯ ޢަހުދެވެ. ދެން، އެއުރެންގެ ފުރަގަހަށް އެ ޢަހުދު
އުއްލާލިއެވެ..."

އަބޫ ދުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަތްދަށުވީ، މާލިކު ބިން މިއުތުރުގެ
އަރިހުން، އައްޝަޢުބީ މިއާޔަތާމެދު ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

[160] آل عمران: 187

(أمَا إِنُّه كَانَ بَيْنَ أيْدِيهِمْ، وَلَكِنْ نَبَذُوا الْعَمَلَ به.) [161]

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެޒަމާނީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ކުރިމަތީގައެވެ. އެހެންއަކަމަކު އަޅުގަނޑުމެން އެއަށް ޢަމަލުކުރުން ދޫކޮށްލީއެވެ."

ދެން އެއަށްފަހު، الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَىٰ ޢަރުޝުގެންނަން އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަތިލުންތަކާއި، އަޅުގަނޑުމެންގެ ޙަސަދުހުންނާއި ކައިވެރިކުރުން ޒާހިރުކުރެއްވީއެވެ. އެގޮތުން، އަޅުގަނޑުގެ (އެބަހީ: ޞުޙުބަތުގައި އިންޞާފުގެ) ހުރުމުން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ހުރުމަތްކުރެއްވިއެވެ. އެހެނީ އެއީ އަޅުގަނޑުމެން އެޒަމާން އިޚްތިލާފުވެ، ހަދި ނިޝާނާތްތަކުވެގެންނަވިއެވެ. އެހެންކަމުން ހުރުމަތްތެރިކަމާއި ނަފްސުތަކުގައި އަޅުގަނޑުމެންވަސް އަޅުގަނޑުގައި ހިތުން ވަދެގެންނެވެ. އެކަމަކު އެއީ ބަޔަކު ސަޙާބަކަމުގައި އަޅުގަނޑުމެން އަޅުގަނޑި ހުއްޓުމާ ވަކިވެގެންވާ ބަލިވެގެންހީވާ. މިއީ ދޫކޮށްލެވިގެންވާ ބަރަކާތްތަކެވެ.

ދެންފަހު ސުންނަތުން ބަޔާނުވާ، ނަމާދުކޮށް އަދި އެނަމާދު (ފުރިހަމަކުރެވުމަކާ ނުލާ) ހުއްޓާލި އަވަސްބަޔާއެކު ނަމާދު صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓاٰلِهِوَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ހަދީޘް ރިވާކޮށްފައިވެއެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ އޭނާއަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

«ارْجِعْ فَصَلِّ، فإِنَّك لَمْ تُصَلِّ» [162]

މާނައީ: "އެނބުރިގޮސް ނަމާދުކުރާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ނަމާދެއް ނުކުރެއެވެ."

އެއީ އޭނާ އެކަށް ފަހަރަކު އެހެން ކަންތައްތަކަށް ދިޔައެވެ. ކޮންމެ ފަހަރަކު އެކަކުގެ ގޮތުގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: "ތިބާ ނަމާދެއް ނުކުރެއެވެ" އެވެ. އެއީ އޭނާ ނަމާދުކުރިކަމުގައި އެކަކުގެ ދުލާއި ވިސްނާލާށެވެ. އެހެންކަމުން ނަމާދު އޭނާއަށް ނަމާދުކުރާ މިހާރުގެ، އެކަމަކު ބަޔަކު ނަމާދުކުރާ މިހާރުގެއިން މިއީ ނުކުރަނީއެވެ؟

---

[161] تفسير الطبري: 299/6

[162] رواه البخاري: 757، ومسلم: 397، وأحمد: 18995

އުފަދައިން، ފިރިމީހާއަށް ނުކިޔަމަންތެރިވާ އަންހެނާއާއި، އަދި ފިލައިގަތްއަޅާ އަނބުރާއައުމާއި ދުރުގައިވެސް ކަންތައްވަނީ އުފެދިއްޖެނަމަ. އަދި ޤައުމުގެ މީސްތަކުން (އޭނާ އިމާމުވެ ނަމާދުކުރުވަން ނުރުހިގެންވާ ބާރު) އޭނައިމާމުކަމާއިގެން ނަމާދުކުރުވާ މީހާވެސްމެއެވެ. އެކަންތައް ޤަބޫލުވެގެންނުވެއެވެ.[163]

އަދި އޭގެ ތެރޭގައި: ޢައްރާފީމާއި ދުރުގައި ޢަބްދު الله ބިން ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘްގައިވެއެވެ:

(...لاَ تُقْبَلْ لَهُ صَلاَة أرْبَعِينَ لَيْلَةً.) [164]

މާނައީ: "...ސާޅީސް ރޭ ވަންދެން އޭނާގެ ނަމާދު ޤަބޫލުނުކުރައްވާނެއެވެ."

އަދި ޢަލީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅެވެ:

(لاَ صَلاَةَ لِجَارِ الْمَسْجِدِ إلاّ في الْمَسْجِدِ.) [165]

މާނައީ: "މިސްކިތުގެ އަވަށްޓެރިޔާއަށް މިސްކިތުގައި މެނުވީ ނަމާދެއްނުވެއެވެ."

---

[163] އަބޫ އުމާމާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:
(ثَلَاثَةٌ لَا تُجَاوِزُ صَلَاتُهُمْ آذَانَهُمْ: العَبْدُ الآبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ، وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ، وَإِمَامُ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ.) (رواه الترمذي: 360)
މާނައީ: "ތިންމީހުންގެ ނަމާދު އެބައިމީހުންގެ ކަންފަތްމަތި ފަހަނައަޅާ ނުދެއެވެ: ފިލައިގަތްއަޅާ، އެނބުރި އަންނަންދެން. އަދި އެއަންހެނާގެ މައްޗަށް ފިރިމީހާ ރުޅިއައިސްގެންވާ ހާލު ރޭވެއްޖެ އަންހެނާ. އަދި ޤައުމެއްގެ ބަޔަކު ނުރުހޭ (ނަމާދުގައި) އޭނައިމާމުވުމަށް އިމާމުކަންކުރާމީހާއެވެ."

[164] رواه أحمد: 4917، 6644، والنسائي: 5668، والطبراني في المعجم الكبير: 13445

[165] مصنف عبد الرزاق: 1915، وابن أبي شيبة في المصنف: 3469

އަދި (މިނާއިން ނިކުންނަ ރޯޅައި ކުރިބައިގައި) ދަތުރުސާފާނު ނުރޯ މީހާއިރުފުރަގައި އުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ބަޔާފުޅު: "އަނާރަން ބަލުޖެހެންވާނެއެވެ."[166]

އަދި ބުރައިދާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(مَنْ تَأَمَّلَ خَلقَ امرأةٍ مِنْ وَرَاءِ الثِّيابِ وَهُوَ صَائِمٌ أبطل صومه.) [167]

މާނައީ: "ރޯދައަށްހުރެ، ހެދުމުގެ ފުރަގަހުން އަންހެނެއްގެ ޝަރީރާއި ދިމާލަށް ފިކުރުކޮށް ބަލާފިކުރުކުރާމީހާގެ ރޯދަ ބާތިލުވާނެއެވެ."

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: މިހިރާ އަޚްލާޤީގައި، އަދި ޢާއި ފަރުވާލެއްނުވާ ހިރާ އަޚްލާޤުގެ އަހުލުވެރިން ގޮތުގައިވެސް ފިޤުހުން އަހުލުވެރިން ދޮގުސީލުކުރީ ކުޑަ ފަރާތްތަކެވެ.

އުފަލައިގެން، ބަލައިގެން އަބުސޫލުވާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެއީ މިފަދަ ބަސްތަކުގެ ގޮތުގައެވެ: 'މިފަދަ އެފަދަ ކަމެއްކުރީ މީހާ ފަހަރު އަހަރެމެންގެ ދެވަނަ ވެރިއެކެވެ.'

މިއީން އެއްވެސް ފުރަތަމަ ފާހަގަކުރަށް اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ސުބާއިން، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މިއްވަރުން (އެބަސްކުރާ މިހާ) ބަލާއަކޮށްފާކަމުން އަހަރުމެންނަށްކަމެވެ.

އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި (އެއަޚްލާޤީ ގޮނޑުކުރުމުގެ) މަޢްނާއަކީ: އެއާ އަހަރުމެންނަން ސިޔާސަތުގާ މިހުންގެ ދެރައިނުކުރެ، އަދި އަހަރުމެންނަން ތަބާވާ އިސްތިޢާރާ މިހުންގެ ދެރައިނުކުރެ، އަދި އަހަރުމެންގެ ޝަރުޢީތަކަށް ރައްކާތެރިވާ މިހުންގެ ދެރައިނުކުރެއެވެ. މިސާލަކަށް މިއާއި ވައްތަރުވާނުވާ ސިފަތަކުގެ ގޮތަކުރަނީއެވެ.

---

[166] مصنف ابن أبي شيبة: 15392

[167] مصنف عبد الرزاق: 7452

ސުފްޔާނު ބިނު ޢުޔައިނާ މިއަޤްވާލަށް މާނަކުރައްވާ ވިދާޅުވެއްޖެ: 'އަހަރުމެންގެ ތަރީޤައިން ނުވެއެވެ: އެބަހީ: އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ނުވާނެއެވެ.' އެކަށީގެން އެހެން ބޭކަލުމެންގެ އަޚްލާޤެއް އެފަދައިން ރިވެތިކަމުގައެވެ.

މިހާރުކުރި، އިލްމުގެ އިމާމުންކުރި އިމާމަކު ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުތަކެއް، ފަދަ ހަދީސްތަކަށް އެފަދައިން ނުވެއެވެ. އެއީ އެކަންތައްކުރާ މީހާ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ފަދައިން ނުވާކަމެއް (އެފަދައިން ގަނޑުކަރާ) ބޯޓާ ކަނޑައެޅުއްވިފަ، އެކަންތަކެއްކުރާ މީހާ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ފަދައިން ނުވާކަމުން ހުރިވާލާމެއެވެ. އެހެންކޮށްލަދަ އެކަންކުރާ މީހާއަކީ، ދީނާއި ދީނުގެ ފަރާތުން ނުވެއެވެ. އަދި އެކަންކުރާ މީހާވެސް އަދި އެކަންކުރާ ދީނާއި މީހާވެސް ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَލَّمَ ހާއި އެއްފަދަ ހަމަހަމަވެގެންނުވެއެވެ.[168]

---

[168] ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ އެފަދަ ބަސްފުޅުތަކުގައި އެބަހީ: 'އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި ނޫނޭ' ތަފްސީރުކުރުމަށް ނުރުހުއްސެވިއެވެ. (رواه أبو داود: 3453)

އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالَ أَبُوعَبْدِ اللَّهِ: بَلَغَنِي أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، قِيلَ لَهُ: إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ فَسَّرَقَوْلَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا، قَالَ: قِيلَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّهُمْ قَالُوا: لَيْسَ مِثْلَنَا. فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: «سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ، فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا عَمِلَ بِأَعْمَالِ الْبِرِّكُلِّهَا، كَانَ يَكُونُ مِثْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ لَيْسَ هَذَا التَّفْسِيرُبِشَيْءٍ» ، فَحَسَّنَ أَبُوعَبْدِ اللَّهِ قَوْلَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَصَوَّبَهُ.)
(السنة للخلال: 996)

މާނައީ: "އަބޫ ޢަބްދި الله (އިމާމް އަޙްމަދު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ޚަބަރުލިބިއްޖެ ޢަބްދުއް ރަޙްމާނު ބިން މަހްދީއަށް ބުނެވުނެވެ: 'ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ 'އަހަރުމެން މަކަރުހަދައިފިމީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ނޫނެވެ.' މިބަސްފުޅުގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން މާނަކުރަނީ: 'އަހަރުމެންނާ އެއްފަދަވެގެންނުވޭ' ކަމަށް ތަފްސީރުކުރެއެވެ. އެހިނދު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'سبحان الله العظيم އެވެ! މިހާ ހެޔޮ ހުރިހާ ކަންތައްކުރިޔަސް، ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ

އާއި އެއްގޮތްވެގެންވާނެހެއްޔެވެ!؟ މިއީ އެއްވެސް ބުރަދަނެއްނެތި ތަފްސީރުކުރެވިދާނެތީއެވެ.' ދެންފަހެ އަބޫ ޢަބްދިالله (އިމާމް އަޙްމަދު) ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ބަސްފުޅު ތަނބަޔަކުކަމަށް ވިދާޅުވެ، ހަރުކަށިކޮށްވިދާޅުވިއެވެ."

ހާރޫނު ބިން ޢަބްދިالله އަލްބައްޒާޒު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا» ، فَسَكَتَ، فَقِيلَ لَهُ: لَيْسَ مِنَّا: لَيْسَ مِثْلَنَا؟ فَأَنْكَرَهُ، وَقَالَ: هَذَا رَوَاهُ مِسْعَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ أَبِي أُمَيَّةَ، ثُمَّ قَالَ: كَانَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ يَهِمُ فِيهِ، يَقُولُ: عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ. ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: " لَوْ أَنَّ رَجُلًا صَامَ وَصَلَّى، كَانَ يَكُونُ مِثْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ ثُمَّ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْمُرْجِئَةُ، يَعْنِي أَنَّ هَذَا مِنْ قَوْلِهِمْ) (السنة للخلال: 997)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: "އަހަރުމެންނަށް ވަކާތުހަދައިފިމީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނާ މީހެއްނޫނެވެ' މިބަސްފުޅާއިމެދުގައި އަޙްމަދު ބްނު ޢަބްދިالله (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ހަނުހުރުއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ބުނެވުނެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނޫނެވޭ' އެބަހީ: އަހަރުމެންފަދައިން ނޫނެވޭ' އެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު އެކަމަށް އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ މިސްޢަރު، ޢަބްދުލްކަރީމް ބިން އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާކޮށްދީފައިވާ ބަހެކެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ އެކަމުގައި ވަހުމެއް އެރިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ: 'މިސްޢަރުގެ ކިބައިން، ޙަބީބުގެ ކިބައިން، އަލްޙަސަނު ބިން މުޙައްމަދުގެ ކިބައިންނެވެ. ދެން އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދިالله ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީހަކު (އަބަދުވެ) ނަމާދުކޮށް ރޯދަހިފައިފިނަމަ، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އާއި އެއްގޮތްވެގެންވާނެހެއްޔެވެ؟' ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ މުރުޖިޢީންނެވެ.' އެބަހީ: މިއީ އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިންވާ ބަހެކެވެ."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَبِهَذَا تَبَيَّنَ أَنَّ الشَّارِعَ يَنْفِي اسْمَ الْإِيمَانِ عَنْ الشَّخْصِ؛ لِانْتِفَاءِ كَمَالِهِ الْوَاجِبِ وَإِنْ كَانَ مَعَهُ بَعْضُ أَجْزَائِهِ كَمَا قَال.... {مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا} . فَإِنَّ صِيغَةَ " أَنَا " وَ" نَحْنُ " وَنَحْوَ ذَلِكَ مِنْ ضَمِيرِ الْمُتَكَلِّمِ فِي مِثْلِ ذَلِكَ يَتَنَاوَلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُؤْمِنِينَ مَعَهُ - الْإِيمَانُ الْمُطْلَقُ - الَّذِي يَسْتَحِقُّونَ بِهِ الثَّوَابَ. بِلَا عِقَابٍ وَمِنْ هُنَا قِيلَ إنَّ الْفَاسِقَ الْمِلِّيَّ يَجُوزُ أَنْ يُقَالَ: هُوَ مُؤْمِنٌ بِاعْتِبَارِ وَيَجُوزُ أَنْ يُقَالَ: لَيْسَ مُؤْمِنًا بِاعْتِبَارِ. وَبِهَذَا تَبَيَّنَ أَنَّ الرَّجُلَ قَدْ يَكُونُ مُسْلِمًا لَا مُؤْمِنًا وَلَا مُنَافِقًا مُطْلَقًا بَلْ يَكُونُ مَعَهُ أَصْلُ الْإِيمَانِ دُونَ حَقِيقَتِهِ الْوَاجِبَةِ. وَلِهَذَا أَنْكَرَ أَحْمَد وَغَيْرُهُ مِنْ الْأَئِمَّةِ عَلَى مَنْ فَسَّرَ قَوْلَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " لَيْسَ مِنَّا " لَيْسَ مِثْلَنَا أَوْ لَيْسَ مِنْ خِيَارِنَا وَقَال هَذَا تَفْسِيرُ " الْمُرْجِئَةِ " وَقَالُوا: لَوْ لَمْ يَفْعَلْ هَذِهِ الْكَبِيرَةَ كَانَ يَكُونُ مِثْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ....) (مجموع الفتاوى: 7/524-525)

މާނައީ: "...މިކަމުން ބާރުފެނިގެންދަނީ ޝަރުޢުކުރެއްވި ފަރާތް، މީހެއްގެ ކިބައިން އީމާންކަމުގެ ނަން ނަފީކުރައްވަވާނެއެވެ. އެއީ (އީމާންކަމުގެ) ވާޖިބުވެގެންވާ ފުރިހަމަކަން ނެތިވެގެންވާތީވެ ކަމުގައެވެ. އަދި

މިއީ އީމާންކަން ނަފީވެގެންވުމާއި، ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ކިބައިން ބަރީއަވެގެންވާކަމަށް އައިސްފައިވާ ބަސްފުޅުތަކެވެ. އޭގެ އެއްބާވަތުގެ ކަންތައްތަކީ އަނެއް ބާވަތުގެ ގުނާއިންނެވެ. އަދި މުނާފިޤުކަމުގެ އެއްފަދައިންނެވެ.

ދެންފަހެ ކުފުރާއި ޝިރުކު ދިރުމުކުރުވާގެން، އަދި ހާދަރަތަކުގެ ސަބަބުން ކުފުރާއި ޝިރުކު ވާޖިބުވެގެންވާނަމަކަށް ނިވާވެގެން އައިސްފައިވާ އަތުރުތައް ދަންނަށް، އަހަރުމެންގެ ގޮތުގައި އެއަތުރުތަކުގެ މާނަވަނީ: އެފަދަކުރާ އަމަލުވެރިންގެ ކިބައިން އީމާންކަން ފުރިހަމަ ކުޑަވެއް އަދި ޝިރުކުއްވެސް ބޮޑުވުމާއި ނުވަތަކަމަށްކަމެވެ. އެކަމަކު އެއަތުރުތަކުގެ (މާނަކުރުމުގެ) ވަޤުތަކީ:

އޭނާގެ ގައިގައި އޭގެ ބައެއް ހިމެނޭކަމުގެ ދިމާލުން ފުޅެވެ. އެއީ އެކަށޭގޮތުން صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަރީޢުކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ:... 'އަހަރުމެންނަށް މަކުރުހަދައިފިމީހާ ފަހެ އަހަރުމެންގެ ބައިއިންނުވެއެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ މަކަރަށް ހިޔާނާތެއް އުފެއްދިމީހާ އަހަރުމެންގެ ބައިއިންނުވެއެވެ.' ފަހެ، 'އަހުލުން/ދީމަންކުރާނަށް ފަރުވާ' އަދި 'އަހަރުމެން' މިފަދަ، ވާހަކަތައްހާ މިހާރަށް ކަލާޔާ ބަދަލުނަކަށް ހިފާނޭފަދަ ބިޔާނުކުރާކަމުގައި ދިވަދަ ބަސްފުޅުތަކުގައި: ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ، އާއި، އެކަތާގެ ފާނާއި އެކުގައިވާ: އުޟްޙިއްޔާނިޔަތުގެ ފަރާތުގެ ޚުޠުބާ -މުސްލިމް- (ވަސިއްޔަތު) އިމާންކަމުން އިމާންވެގެންވާ- މުއުމިނުން ޝަރީޢަތުކުރެއްވެ. މިސާލަކަށް ބަޔާންވެސް: ހަމަކަތަރަކުރަން މީއްޔާތުގެ ގުނާހެއް ފާސިޤުމިހާކަން 'އެއްޗަކަށް މުއުމިނެއް' އަދި 'އަނެއް ޗަކަށް މުއުމިނެއްނޫން' ބުނުން ހެއްދެވިގެންވެއެވެ. މިކަމުން ބަޔާންވެގެންދިޔަ: މިހަކަ މުސްލިމު އަދި މުއުމިނުންކަމުގައި މުސްލިމުންކަމުގައި ނާޤި މުސްލިމުންކަމުގައި ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި ކިއްބައި، އިމާންކަމުގެ ވާޖިބުވެގެންވާ ޙަޤީޤަތް ފުރިހަމަ އިމާންކަމުގެ އަސްލު ބާނައިސް ކިބައިގައިވާކަމެވެ. މިހެންވެ، އިމާމު އަޙްމަދުއާއި އެހެން އިމާމުންވެސް، ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعަلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'އަހަރުމެންގެ ބައިއިންނުވެއެވެ' ގެ މާނަ ޝަރީޢަތުކުރުމުގައި 'އަހަރުމެންނާއި އެއްފަދައިންނުވެއެވެ' ނުވަތަ 'އަހަރުމެންގެ ހެޔޮމީހުންގެ އެއްގޮތް ބައިއިންނުވެއެވެ' މިހެން ތަފްސީރުކުރުން ނާޅައިގެން ހުއްޓުވައިފިއެވެ. އަދި މިއީ މުރުޖިއާގެ ތަފްސީރުކުރުމުގައި ދަލީލުވެއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: މިބާގެ ފަދަ އެއްނާ ބުރައިނަވަ އެއްނާވެސް (އިމާންކަމުގައި) ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ އާއި އެއްފަދަވެގެންނެވެ..."

އެކަންތައްވަނީ ކާފަރުންނާއި މުޝްރިކުން އެކަންތަކުރެއްގެ މަތީގައި ތިބި އަޚްލާގާއި ސުންނަތްތައް (ޢުރުފުތަކާއި ގޮތް)ތަކުގެ ތަބާވިއްނެވެ. ފުރަތަމަ ދުވަސްތަކުގެ އަޤީދާތަކަށް ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުން ތަރީޚުގައް ފެންނުގޮތަން މިދުވަސްތަކުގެ އަޤީދާތަކަށްވެސް އަހަރުމެންނަން ތަރީޚުގައް ފެނުނެވެ.

އެގޮތުން ޤުރުއާނުގައި (އަޢްރާފުސޫރަތުން) ޝިރުކުގެ (ނަސްދުރުވިގެން އައިސްފައިވާ) ބަސްފުޅުތަކުގެ ތަފްސީރުގައި: އިބްލީސް، އާދަމުގެފާނާއި ހައްވާގެފާނާއި ވާހަކަދެއްކެވިއިރު އެކަލާއިގެތު الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ވަޙީކުރެއްވި ބަސްފުޅުވެއެވެ:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ...﴿١٨٩﴾ [169]

މާނައީ: "އެކަލާނގެއި، އަނބު ނަފްސުގަކުން ތިއްބަވައިދިން ގެއްލުވި ކަލާނގެއެވެ. އަދި އެ ނަފްސުން، އެ ނަފްސުގެ އަނބި ހެއްދެވިއެވެ. (އެއީ) އެކަނބުލާގެ ގާތުންގަތްތުން، ހިތްހަމަޖެހުމާއި ހަމަހިމޭންކަން ލިބިގަތުމަށެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އާދަމުގެފާނު) އެކަނބުލާގެ އެއްދާންކި ހިނދު، ލުއިގޮތެއްގައި ހައްތަރުގައި އިނދު އެކަމުގައި ދަރިފަސްތުކު ވާތީއެވެ..."

މިހިސާބަށެވެ:

﴿فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴿١٩٠﴾ [170]

[169] الأعراف: 189

[170] الأعراف: 190

މާނައީ: "...އެކަލާނގެ އުފެދިފުޅުނުނަން ދެއްވިދެއްވާއިރުދުވަހި އެ ދެފުޅުން (އެބަހީ
އާދަމްގެފާނާއި ޙައްވާގެފާނު) އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިންތަކެއް ޙަދައިފިއެވެ..."

ތަފްސީރުގައި އެވާހަކަވަނީ: ޝައިޠާނާ އެދެބޭކަލުންނަށް ވަސްވާސްދީ: 'ތިޔަ ދެބޭކަލުންގެ
ދަރިފުޅުގެ ނަން ޢަބްދުލް ޙާރިޘް ކިޔާށެވެ.' ދެންފަހު الله އާއި، އެކަލާނގެ ދީން އުނގެނުމާ
އެއްވެސްލިބުނު، ނަބިއްޔާއާއި އެކުގައި ހުރި الله ގެ ބަޔާނަތްތިބި (އެދެބޭކަލުންނަށް ލިބިގެންވާ)
މަގާމާއިއެކުގައި އެދެބޭކަލުން الله އާއި ޝަރީކުކުރިކަމަށް ހީކުރެވޭތޯއްޔެވެ!؟

އެހެންކަމުން އެދެބޭކަލުން ކުރައްވި ކަންތައްކަން الله ނަންދެއްވާފައިވަނީ
ޝިރުކެއްކަމަށެވެ. އެއީ އެކަންތައް الله އާއި ޝަރީކުކުރުންކަމުގައި ނޫނާ ބާރުގައިއެވެ.[171]

171 ސަމުރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ޙަދީޘުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ:
(لَمَّا حَمَلَتْ حَوَّاءُ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لَا يَعِيشُ لَهَا وَلَدٌ، فَقَالَ: سَمِّيهِ عَبْدَ الحَارِثِ، فَسَمَّتْهُ عَبْدَ الحَارِثِ، فَعَاشَ، وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ.) (رواه الترمذي: 3077، وأحمد: 20117، وصححه الحاكم في المستدرك: 4003 ووافقه الذهبي)
މާނައީ: "ޙައްވާގެފާނު ބަލިވެއިންނެވިހިނދު، އިބްލީސް އެކަލޭގެފާނާ ވަށާލިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް (އުފެންވާ) ދަރިކަލުން ދިރިނުހުރެއެވެ. ދެން އޭނާ ބުންޏެވެ: 'ޢަބްދުލް ޙާރިޘްގެ ނަންދޭށެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު އެގޮތަށް ނަންދިނުމުން އެދަރިކަލުން ދިރިހުރެއެވެ. އެކަންތައްވީ ޝައިޠާނާގެ ވަޙީއާއި އޭނާގެ އަމުރުކަމުގައެވެ."

އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَتْ حَوَّاءُ تَلِدُ لِآدَمَ، فَتُعَبِّدُهُمْ لِلَّهِ، وَتُسَمِّيهِ عَبْدَ اللَّهِ وَعُبَيْدَ اللَّهِ وَنَحْوَ ذَلِكَ، فَيُصِيبُهُمُ الْمَوْتُ، فَأَتَاهَا إِبْلِيسُ وَآدَمَ، فَقَالَ: إِنَّكُمَا لَوْ تُسَمِّيَانِهِ بِغَيْرِ الَّذِي تُسَمِّيَانِهِ لَعَاشَ، فَوَلَدَتْ لَهُ رَجُلًا، فَسَمَّاهُ عَبْدَ الْحَارِثِ، فَفِيهِ أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى) (تفسير الطبري: 624/10)
މާނައީ: "ޙައްވާގެފާނު އާދަމްގެފާނަށް ދަރިކަލުން ވިހެއްވެއެވެ. ދެން އެދަރިކަލުން الله އަށް ޢަބްދު ކިޔާފައި ނަންދެއެވެ. އަދި ޢަބްދު الله، ޢުބައިދު الله އާއި އެފަދަ ނަންތަކެވެ. ދެން އެދަރިންނަށް މަރުވެދެއެވެ. ދެންފަހު އިބްލީސް އެކަލޭގެފާނާއި އާދަމްގެފާނާ އަރިހަށް އައެވެ. އަދި ބުންޏެވެ: 'ތިޔަ ދެބޭކަލުން ތިޔަ ނަންދޭ ނަންފިޔަވައި އެހެން ނަމަކުން ނަންދެއްވައިފިނަމަ އެދަރިކަލުން ދިރިހުންނާނެއެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު

ފިރިހެންކުއްޖަކާއިގެން އެކަމަނާ ޙައްވާވިއެވެ. ދެން އެދެބޭކަލުން އެދަރިކަލުންނަށް ޢަބްދުލް ޙާރިޘުގެ ނަންދިނެވެ. اللّٰه سُبْحَانَهُوَتَعَالَى މާތްވެގެންވަނީ ބޮޑުވެގެންވާ އެކަލާނގެ ކަމުގައިވެއެވެ."

ޙަދީޘް އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (لَمَّا وُلِدَ لَهُ أَوَّلُ وَلَدٍ، أَتَاهُ إِبْلِيسُ فَقَالَ: إِنِّي سَأَنْصَحُ لَكَ فِي شَأْنِ وَلَدِكَ هَذَا تُسَمِّيهِ عَبْدَ الْحَارِثِ، فَقَالَ آدَمُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ طَاعَتِكَ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَكَانَ اسْمُهُ فِي السَّمَاءِ الْحَارِثَ. قَالَ آدَمُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ طَاعَتِكَ، إِنِّي أَطَعْتُكَ فِي أَكْلِ الشَّجَرَةِ، فَأَخْرَجْتَنِي مِنَ الْجَنَّةِ، فَلَنْ أُطِيعَكَ. فَمَاتَ وَلَدُهُ، ثُمَّ وُلِدَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ وَلَدٌ آخَرُ، فَقَالَ: أَطِعْنِي وَإِلَّا مَاتَ كَمَا مَاتَ الْأَوَّلُ، فَعَصَاهُ، فَمَاتَ، فَقَالَ: لَا أَزَالُ أَقْتُلُهُمْ حَتَّى تُسَمِّيَهُ عَبْدَ الْحَارِثِ. فَلَمْ يَزَلْ بِهِ حَتَّى سَمَّاهُ عَبْدَ الْحَارِثِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: ﴿جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴿١٩٠﴾﴾ [الأعراف: 190] أَشْرَكَهُ فِي طَاعَتِهِ فِي غَيْرِ عِبَادَةٍ، وَلَمْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ، وَلَكِنْ أَطَاعَهُ.") (تفسير الطبري: 624/10)

މާނައީ: "އެކަލޭގެފާނަށް އެންމެ ފުރަތަމަ ދަރިކަލުން އުފަންވީހިނދު، އިބްލީސް އައިސް ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެން ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުންގެ ކަންތައްތަކުގައި ނަޞޭޙަތްތެރިވާނަމެވެ. ޢަބްދުލް ޙާރިޘު ކިޔާށެވެ.' ދެންހިނދު އާދަމުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުން اللّٰه ގެ ޙަޟްރަތުން އަޅު ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ.' އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުޑުގައި އޭނާގެ (އޭނާ: އިބްލީސްގެ) ނަމަކީ (ޙާރިޘު) ކަމުގައިވީއެވެ. އާދަމުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުން اللّٰه ގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. ގަސްމެއްގެ ކައުލުގައި ކަލޭއަށް އަހުރެން ކިޔަމަންތެރިވީމުން، ކަލޭގެ ސަބަބުން އަހުރެން ސުވަރުގެއިން ނެރުނީމެވެ. ދެން އަހުރެން ކަލޭއަށް ކިޔަމަންތެރިނުވާނަމެވެ!' ދެން އެދަރިކަލުން މަރުވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެހެން ދަރިކަލަކު އުފަންވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ! އެހެންނޫނީ ފުރަތަމަ ދަރިކަލުން މަރުވިހެން މި ދަރިކަލުންވެސް މަރުވާނެއެވެ.' ދެންވެސް އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ނުކިޔަމަންތެރިވިއެވެ. ދެން އެދަރިކަލުންވެސް މަރުވެއްޖެއެވެ. ދެން އިބްލީސް ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ޢަބްދުލް ޙާރިޘު ކިޔައިފިނަމަ މެނުވީ އަހުރެން ދަރިންދަރިން މަރަމުން ގެންދާނަމެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު ޢަބްދުލް ޙާރިޘު ނަންދެއްވައިފިނަމަ އޭނާ ދަރިންދަރިން އެޅުވިގެން ގޮސް، އެކަލާނގެ ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅުގައި އިހުސާނު ކުރެއްވިކަމުގެ ދެއްވިފައިވާ ކަލާނގެއަށް ބައިވެރިންތަކެއް ލެއްވީއެވެ.." އެކަލޭގެފާނު އޭނާ ބައިވެރިކުރީ އަޅުކަމުގެ ކަމުގައި ނޫނެވެ. ކިޔަމަންތެރިކަމުގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު اللّٰه އާއި ޝަރީކު ނުކުރެއްވެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާއަށް ކިޔަމަންތެރިވީއެވެ."

ޤަތާދާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ كَانَ لَا يَعِيشُ لَهُمَا وَلَدٌ، فَأَتَاهُمَا الشَّيْطَانُ، فَقَالَ لَهُمَا: سَمِّيَاهُ عَبْدَ الْحَارِثِ، وَكَانَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ، وَكَانَ شِرْكًا فِي طَاعَتِهِ، وَلَمْ يَكُنْ شِرْكًا فِي عِبَادَتِهِ.)
(تفسير الطبري: 626/10)

މާނައީ: "އަހަރެމެންނަށް ދެންނެވިގެންވަނީ: އެދެބަފައިންނަށް ދަރިއަކު ދިރިނުހުންނަކަމެވެ. ދެން ޝައިޠާނާ އެދެބަފައިންގެ އަރިހަށް އައިސް ބުނެފައެވެ: 'އަބްދުލް ޙާރިޘް ނަންދޭށެވެ.' އެކަންތައް ޝައިޠާނާގެ ވަޙީއާއި އަމުރުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އެކަންތައް ކިޔަމަންތެރިކަމުގައި ޝިރުކު ކުރުމަކަށްވީއެވެ. އަދި އަޅުކަމުގައި ޝިރުކުކުރުމަކަށް އެކަން ނުވެއެވެ."

މިއާޔަތުގައި އެހެން ގޮތުގައިވެސް ބުނެވިގެންވެއެވެ. އެގޮތުގައިވާ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން ރަނގަޅު ބަހަކީ އިބްނު ޖަރީރު އައްޠަބަރީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَأَوْلَى الْقَوْلَيْنِ بِالصَّوَابِ قَوْلُ مَنْ قَالَ: عَنَى بِقَوْلِهِ: ﴿فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ...﴾، فِي الِاسْمِ لَا فِي الْعِبَادَةِ، وَأَنَّ الْمَعْنِيَّ بِذَلِكَ آدَمُ وَحَوَّاءُ؛ لِإِجْمَاعِ الْحُجَّةِ مِنْ أَهْلِ التَّأْوِيلِ عَلَى ذَلِكَ...) (تفسير الطبري: 630/10)

މާނައީ: "ދެބަހުގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު ބަހަކީ އަލްއާޔަތުގެ މާނައަކީ މިއީ ކަމަށް ބުނި ބަހެވެ: 'ދެން އެދެބަފައިންނަށް ސާލިޙު ދަރިއަކު ދެއްވިއިރު، އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކުން ލައްވައިފިއެވެ.' އެބަހީ: ނަންދިނުމުގައިއެވެ. އަޅުކަމުގައިއެއް ނޫނެވެ. އަދި އެއާޔަތުގައި މުރާދުވެގެންވަނީ އާދަމުގެފާނާއި ޙައްވާގެފާނެވެ. އެއީ ތަފްސީރު އިލްމުވެރިންގެ އިއްތިފާގުން ކަމަކަށްވާތީއެވެ..."

އައްސަމްޢާނީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...والأول أشهر وأظْهر، وَهُوَ قول ابْن عَبَّاس، وَمُجاهد، وَسَعِيد بن جُبَير. وَجَمَاعَة الْمُفَسّرين كلهم قَالُوا: إِن الْآيَة فِي آدم وحواء كَمَا بَينا...) (تفسير السمعاني: 240/2)

މާނައީ: "...އަދި އެންމެ މަޝްހޫރުވާ ފާޅުވެގެންވާ ގޮތަކީ ފުރަތަމަ ގޮތެވެ. އަދި އެއީ އިބްނު ޢައްބާސްގެއާއި، މުޖާހިދުއާއި، ސަޢީދު ބިން ޖުބައިރުއާއި، އަދި މުފައްސިރުންގެ ޖަމާޢަތެއްގެ ބަހެވެ. އެހުރިހާ ބޭކަލުން ވިދާޅުވީ މިއާޔަތަކީ އާދަމުގެފާނާއި ޙައްވާގެފާނާ ގުޅޭ އާޔަތެކެވެ. އެއީ އަހަރެމެން ބަޔާންކުރިހެންނެވެ..."

އަލްކިޔާ އަލްހައްރާސީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (﴿فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ...﴾ دليل على أن الشرك على وجهين: فشرك في طاعة، وهو - والله أعلم - هذان لأن أحداً لا يشك أن آدم وحواء لم يشركا بالله شرك كفر وعبادة، ولكنهما عصيا في القبول من إبليس واغترا بقوله: إن الولد إذا سمي عبد الحارث عاش كما اغترا به في أكل الشجرة. وشرك في كفر وعبادة وهو فعل الكفار في عبادة الأصنام، وافتراء اليهود والنصارى في

ادعاء الأولاد على الله جل الله. وكان الحسن يقول: إن الجاعلي شركاء فيما آتاهم الله صالحا في هذا الموضع هم اليهود والنصارى، رزقهم الله أولادا فهودوهم ونصروهم. ولا أدري ما وجهه، لأن أول الآية لا يدل عليه...) (النكت الدالة على البيان: 1/458-459)

މާނައީ: " 'ދެންފަހެ އެކަލާނގެ އެދެބަފައިންނަށް ޞާލިޙު (ހުރިހާ ޢައިބެއްނެތް) ދަރިއަކު ދެއްވީމާ، އެދެބަފައިންނަށް ދެއްވީމުން އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިންތަކެއް ލެއްވިއެވެ' މިއާޔަތުގައި ޝިރުކުވެރި ދޮގުހަދަންކަމަށް ދަރިފުޅުވީމާ: އެއީ ނަންދިނުމުގައިވާ ޝިރުކެވެ. އެއީ والله أعلم މިދެބަފައިން ކަންތައްކުރެއްވީ ފަދައިންނެވެ. އެހެނީ އާދަމްގެފާނާއި ޙައްވާގެފާނު، ކާފަރުވާ، ތަޤުވާގެ ޝަރީކުކުރުން الله އާއި އެދެބަފައިން ޝަރީކު ނުކުރައްވާކަން އެއްވެސް މުސްލިމަކު ޝައްކު ނުކުރާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އިޚްތިލާފު ބަސް ތަފްސީރުކުރުމުގައި އެދެބަފައިން އެކަލާނގެއަށް ޝިރުކުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އާޔާގެ މިބަޔާން އަޅުކަން ކުރުމުގައި ނުވެއެވެ. 'ޢަބްދުލް ޙާރިޘްގެ ނަން ދަރިކަލުންނަށް ދެއްވުމުގެ ޢާދަ ދިރުވުންނަށްއެވެ.' އެއީ ގޮތުން ފިރިމީހާއާއި އަނބިމީހާ ދެމީހުން ކުރިއަށް ދިޔައީ ޢިބާދަތެއް ނުކުރާ ގޮތަށްނޫނެވެ. (ދަރިފަސް ލިބުނުހާ) އަޅުކަމާއި ކާފަރުވުމުގައި ވީ ޝިރުކެވެ. އެއީ ބުރައިޖަހަން އަޅުކަންކުރުމުގައި ކާފަރުންނަކީ ކަންތައްތަކާއި، އަދި الله عَزَّوَجَلَّ ދަރިކަލަކު ހިއްވަރުކަމުން ހަމަޖެހިފައި ނިޢުމަތްއިން ހި ބޮޑުތަކުން ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އަދިބައެއް މުފައްސިރުންނަކީ: 'الله ދޭތެރޭ ދަރިކަލުން ބަޔަކު ޝަރީކުންތަކެއްލާފަދަ ... الله ... ' އެކަލާނގެ ...
..."

ޝަރީޢަތުގެ ބަހުން ބަޔާންކުރެވި الله ގެ ބަހުގެ ތަފްސީރުގައި: (...وقوله: ﴿فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ...﴾ ١٩٠، أي: لله شركاء فيما آتاهما أي: لم يقوما بشكر ذلك على الوجه المرضي كما وعدا بذلك، بل جعلا لي فيه شركاء فيما أعطيتهما من الولد الصالح، والبشر السوي، بأن سمياه عبد الحارث، فإن من تمام الشكر أن لا يعبد الاسم إلا لله، وإذا تأملت سياق الكلام من أوله إلى آخره مع ما فسره به السلف تبين قطعًا أن ذلك في آدم وحواء عليهما السلام، فإن فيه غير موضع يدل على ذلك. والعجب ممن يكذب بهذه القصة، وينسى ما جرى أول مرة ويكابر بالتفاسير المبتدعة، ويترك تفاسير السلف وأقوالهم. وليس المحذور في هذه القصة بأعظم من المحذور في المرة الأولى...) (تيسير العزيز الحميد: 1/546)

ދެންފަހެ ސުންނަތުން ދަލީލަކީ، އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްފުޅެވެ:

(أخْوَفُ مَا أخَافُ عَلَى أُمَّتِي الشِّرْكُ الأَصْغَرُ...) [172]

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މައްޗަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެންމެ ބިރުވެރިވެވަޑައިގަންނަވާކަމަކީ ކުޑަ ޝިރުކެވެ..."

އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ކުޑަ' އިން މުރާދަކީ ބޮޑުޝިރުކާ ތަފާތުކުރައްވާފައި އެވަނީ، އެކަމުގެ ކުށަކީ މީހާ الله އާއި ޝަރީކުކުރާ ކުށުގެ ތެރެއިން ކުޑަކަމުގައިވާ ޝިރުކު ކުޑަވާތީ އެހެން ޝިރުކެއްވުން މިގޮތުގައިވާތީއެވެ.

މާނައީ: "...އަދި އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ދެންފަހެ' އެކަލޭގެ އިޚްލާޞްތެރިކަމުގެ ބުރިޔާ ދުރުވުމުން، އިޚްލާޞްތެރިކަމާ ދުރުވެދުރުވުމުގައި ޝަރީޢަތަށް އެކަލޭގެއަށް ވިޔެވެ.' އޭގައި: އިޚްލާޞްތެރިން ވުޖޫދުވެފައިވާ ރުއްސާވުން ބޮޑުކަމުން އިޚްލާޞްތެރިން ޝުކުރުއަދާކުރުމުގެ އެވެ. އަދި ކިއްސަ، އިޚްލާޞްތެރިން ދުރުވުން ބެލިޔަ ހިރާކު ދަރިކަލުންނާއިމެދުގައި ބައިވެރިންތަކާތިރެވެ. އެއީ ޖަބްދަލް ބާރިޔާގެ ނަންދިނުމުންނެވެ. އެހެން ޝުކުރުކުރުން ފުރިހަމަވުމުގެ ތިރީގައި الله އަށް އަޅުވެރިވާ ގޮތަކުން ޝާމިލު ނަން ނުލިއްބުނެވެ. އަދި ވާހަކަތައް އައިސްފައިވާ ގޮތް އެންމެ ފުރިހަމައިން ފިރިގަން އެންމެ ފާހަގަ ހަމައެކަނި ސަރަޙައްދު އެވާހަކަތައް ބައިވެރިކުރުމުގައި އެއްގޮތް ބޮޑު ޙާލު ވިސްނައިދިނުމަށް ދިރިއުޅުންތެރި ތަފާތުކަމުގެ ބާރުވެރިކަމުގައި އެވާހަކަތައް ބަހައްޓަވައިދެއްވި އާދަމުގެ ދަރިންނަށް ފުރިހަމަކަމާއި ވިސްނައިދޭ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި ޖަޒާދެއްވުމުގައި މިވާހަކަތަކެއް ދެކޭގޮތް، ފުރިހަމައިން ހިނގައިދިޔަ ކަންތައް (އޭގައި: ގަޑިން ފިރިއްޔާތުގެ ފާރިވާ) ހަމަގޮތުން ނަމޫނާ، ތަކަން ބޭއްވުމުގައި ބައިވެރިވުމުގެ ހިތްހަމަޖެހުމާއި ބައިވެރިވުމުގެ އަރާމު ބޭނުންތަކުގެ ކަންކަމުގައި ވާހަކަދައްކައިދިނުމެވެ. ދިޔާރާއިދުގައިވެއެވެ. ބަސްފުޅުތައް ދައްކަވާ ދުރާލާ ވިސްނުމުގައި އިސްދީގެން ކިޔުންތެރިވުމުގެ (ނަޝީޙަތެއް ފޯރުކޮށްދިނުމަށް) އެއްގޮތް ފުރިހަމަ ހިތްހަމަ ކަންތައްތަކުގެ ވާހަ އިސްދީގެން ބޭނުންވެއެވެ..."

[172] رواه أحمد: 23630

އާގެ ޢުމުރުގައި ޢަބްދު اللّٰه (އިބްނު މަސްޢޫދު) رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

(الرِّبا بِضْعَةٌ وَسِتُّون بَابًا، وَالشِّرْكُ مِثْلُ ذَلِكَ.) [173]

މާނައީ: "ރިބާވަނީ ފަސްދޮޅަސް އެތައް ބާބަކަށެވެ. އަދި ޝިރުކުވެސްވަނީ އެފަދައިންނެވެ."

ފަހެ އެކަކަށްވެސް ތިބާއަށް ހަބަރުދާރުވާފަދައިން ޢުމަރުގެ މިނަން (އެބައި: ޝިރުކުގެ ނަން) ދެކިގެންވާ އެތައް ވައްތަރެއްވާކަމަށެވެ. އަދި اللّٰه އާއި އެކު އެހެން އިލާހަކު ނުވެގެންވާ ޝަރީޢަތްތަކުން ހުކުމްކުރުމަކީ ވެސް އެކަންތައްތަކެވެ. އެކަންތައްތަކުން اللّٰه سُبْحَانَهُوَتَعَالَى މަތިވެރިވެ ހުސްޖެހިގެންވެއެވެ.

ފަހެ މިކަންތައްތަކީ ދުޝްމިނުންގެ އަހްލުލްކިތާބާއި، އެބައިމީހުންގެ ނަޞްރާނީންތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ ޝަރީޢަތްތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ ޙަޤީޤަތްތަކާއި ދުރުކަމުތަކާއި، އަދި އެހެންވެސް އެބައިމީހުންގެ އެފަދަ ކަންތަކުގެ ޤައުމިއްޔަތުގެ އެއްބަސްވުމަކާއި މިކަންތައްތަކުން ގޮތުން އަރައިރުމުގެ ގޮތުގައި މިސާލުތަކެއް އެބައިން ފަޅުވެގެންދާ (މާނަކުރުންތަކާއި) ނުވެއެވެ.

ދުންޔާގެ އެކަމުގެ މަސައްކަތް ހިމެނޭގޮތާ ބަޔަކުގައި ގާތުވުމާ ދަރިމަތިން ޤުރުއާނުގައިވާ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅެވެ:

﴿...وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴿٤٤﴾﴾ [174]

މާނައީ: "...اللّٰه ބާވައިލެއްވި ހުކުމުން ހުކުމްކުރާމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެއުރެން އެއީ ހަމަ ކާފިރުންނެވެ."

---

[173] مصنف ابن أبي شيبة: 22012، السنة لعبد الله: 790

[174] المائدة: 44

އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ:

(لَيْسَ بِكُفْرٍ يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ.) [175]

މާނައީ: "އެއީ މިއްލަތުން ބޭރުވާ ކުފުރެއްނޫނެވެ."

އަދި އަޠާއު ބިން އަބީ ރަބާޙް رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(كُفْرٌ دُونَ كُفْرٍ.) [176]

މާނައީ: "ކުފުރު ދޫނަ ކުފުރެވެ" (ކުފުރަށް ނުވާ ކުޑަ ކުފުރެވެ.)

ފަހެ އަހަރުމެންނަށް ބަޔާންވެގެންދިޔައީ، އެއީ އިސްލާމީ މިއްލަތުން ބޭރުވެގެންދާ ކަމެއްނޫންކަމެވެ. އަދި ދީންވަނީ އޭގެ އަސްލުގެ މައްޗަށް ބާކީވެ އޮންނަ ބާރުގައިއެވެ. އެއީ ފާފަތަކެއް މަސްވުނިވިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ ކާފަރުންނާއި އަދި އެބައިމީހުންގެ ސުންނަތްތަކެއް (އުޅުމާއި ގޮތްތަކުގެ) ތެރެއިންވާކަމެއްކަމުގައިވުން ފިޔަވައި އެހެން މާނައެއް އެކަމަކަށްނުވެއެވެ. އެއީ ޝިރުކާއިމެދު އަހުލުން ރިވާއަތް އަންގައިދިނުން ގޮތުގެ މައްސަލައެވެ. އެއީ ކާފަރުންގެ ސުންނަތްތަކާއި (އުޅުންތަކާއި ގޮތްތަކުގެ) ތެރެއިން الله ބާވައިލެއްވި ޙުކުމާއި ޚިލާފަށް ޙުކުމްކުރުންވެއެވެ. ވީމާ އެކަލާނގެ ބަސްފުޅު އަޑުއަހާށެވެ؟

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ...﴾ (٥٠) [177]

މާނައީ: "ފަހެ އެއުރެން އެދެނީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ޙުކުމްތޯ..."

[175] تعظيم قدر الصلاة للمروزي: 573، تفسير الطبري: 466/8 ، والحاكم في المستدرك: 3219

[176] تفسير عبد الرزاق: 717 ، تفسير الطبري: 466/8 ، السنة للخلال: 1417

[177] المائدة: 50

ތަފްސީރުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތުގައި އެއާޔަތުގެ މާނައަކީ: އިސްލާމްދީނުގައި ރުހެ اللهُ ބާވައިލްވިގޮތައި ޚިލާފަށް ޒުލުމްކޮށްލުމާއި، އެބުރުލުގެ ސަބަބުން އާސާރުހި ޖާހިލިއްޔަތުގެ އަހުލުވެރިންފަދައިންނެވެ. އެކަންތައްވާކަން ކަރަވަރީ: އެހެނީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ އަހުލުވެރިން ދުލުމްކަރުމުންދިޔައީ އެގޮތަށްކަމުގެވެ.

(ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ) މިޙަދީޘްޝަރީފުގައި އެފަދައިންނެވެ:

(ثَلاَثَةٌ مِنْ أمْرِ الْجَاهِلِيِّة الطّعْنُ فِي الأنْسَابِ والنياحة والأنواء.) [178]

މާނައީ: "ތިންކަމެއްވަނީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ކަންތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ: ނަސަބުތަކަށް ޠަޢުނުދިނުމާއި، މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ރޮއިގަތުމާއި، ނަކަތްތަކަށެވެ. (އެބަހީ: ނަކަތްތަކުން ވާރޭއައުން އެދި ނިސްބަތްކުރުމެވެ."

އަދި ޖަރީރުއާއި ބަޖަލީ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވި ބަޔާނުގައިވެސް އެފަދައިންނެވެ:

(ثَلاَثَةٌ مِنْ سُنِّة الْجَاهِلِيِّة: النِّياحَةُ، وَصَنْعَةُ الطَّعامِ، وَأنْ تَبِيتَ الْمَرْأةُ فِي أهْلِ الْمَيِّت مِنْ غَيْرِهِمْ.) [179]

މާނައީ: "ތިންކަމެއްވަނީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ސުންނަތުގެ ތެރެއިންނެވެ: މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ރޮއިގަތުމާއި، (މައްޔިތާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ކެއުމަށް) ކާތަކެތި ތައްޔާރުކުރުމާއި، އަދި މައްޔިތާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތުގައި އަންހެނާ ރޭކުރުމެވެ."

---

[178] رواه البزار: 3394، އަދި އިރާވާއަތަކަން ޞަޙީޙު ބަސްތަކުކޮށް މުސްލިމްމާއި އެކަން ޚާއްޞަކަމުގައިވެއެވެ:
رواه مسلم: 934، والترمذي: 1001

[179] مصنف عبد الرزاق: 6664

އަދި އެހެން ޙަދީޘެއްގައި ވިދާޅުވެފައެވެ:

(آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حدَّث كذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ.) [180]

މާނައީ: "މުނާފިޤުންގެ އަލާމާތްތައް ތިނެކެވެ. އެއީ ވާހަކަދައްކާއިރު ދޮގުހެދުމެވެ. އަދި ވަޢުދުވެއްޖެއްޔާ ޚިލާފުވުމެވެ. އަދި އަމާނާތެއް ހަވާލުކޮށްފިނަމަ ޚިޔާނާތްތެރިވުމެވެ."

އަދި ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

(الْغِنَاءُ ينبت النفاق في القلب.) [181]

މާނައީ: "ލަވަކިޔުން، ހިތުގައި މުނާފިޤުކަން ފަޅުވާ ސަބަބުވެއެވެ."

ލަވަކިޔުމުގައި އަހިސްކުރުމާ މިއުޒިކާ އަޑުއަހުމަކީ މާނަކުރުމާ ވަޒަނަކީ:

އުލަމާއުންގެ ދީނީ ﷲ ތަޢާލާގެ ޝަރީޢަތުން އަހިސްކުރުމާ ތަޢުލީމުން އިމާނުގެ

އަދި އުލަމާއުންގެ ފުޤަހާއުންގެ އަޤީދާއަށް ބަރުލަމާނު ދީނުގައި ވިސްނުންވަރަށް (ޢިލްމު ދީނީ ފުޤަހާއުން)

ހަމައެކަނި ހަފްތާ ސަޤާފަތަށް ބަރަކާތްތެރިކަމާއި، އަދި ފަލަކީގޮތުންވެސް، އަދި މުނާފިޤުކަމުގެ ފާޅުކަމާ

ވާހަކަދައްކާލެވޭނެ. އެކަމުގައި ތިން ކަމަކީ: ދޮގުހެދުމާ ސަބަބުން ހިތުގައި ބަރުވެރިކަން

ދަށްވެއްޖެނަމަ ތިންކަމަކީ އެކަމުގެ ޢިބާރާތްތަކެވެ. އެއީ

މުސްލިމުން އުލަމާއުން ދުނިޔޭގެ އެއްބައިވުމުގެ ހުރިހާއެއްޗެވެ. ދުނިޔެ، އާޚިރަތުގެ

އަޚްލާޤީ، އަދި އާޚިރަތުގެ ޝަރީޢަތުގެ (އަޤީދާތައް) އެއްވެސްކަމަކާއި އުޅުއްވުން

ވަކިކުރުމުގެ ކަމެވެ.

ބައެއް ޙަދީޘްތަކުގައި ވާގޮތުގައެވެ:

[180] رواه البخاري: 33، ومسلم: 59

[181] تعظيم قدر الصلاة: 680، السنة للخلال: 1646 ، شعب الإيمان للبيهقي: 4744

(إِنَّ السَّوادَ خِضَابُ الْكُفَّار.) [182]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ކަޅުކުލައަކީ ކާފަރުންގެ ކުލަޖެއްސުމެވެ."

ދެންވީ، ކުލަޖެއްސުމުގެ ސަބަބުން އުމުރަކު ކާފަރުންނާކަމަށް މީހަކަށް ބުނެވޭނެހެއްޔެވެ!؟

ހަމައެފަދައިންނެވެ، އަންހެނާ ހުވަނދުޖަހައިގެން އެއަންހެނާގެ ވަސްދުއްވާ ބާރުގައި ބަޔަކުމީހުންގެ ގާތުން ދިޔުމާއިމެދު އަރިސްފަހިވާ ބަޔާންފުޅުގައިވާފަދައިންނެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އެއަންހެނާއީ ޒިނޭކާރާ އަންހެނެކެވެ.' [183]

ފަހެ، އެޒިނާގެ ސަބަބުން ބައްދަލްވެސް ވާޖިބުވާ ޒިނާގެ ޙައްދަކީ މިކަންތައްވާނެހެއްޔެވެ!؟

އަދި މިޙަދީޘްބަސްފުޅުވެސް އެއްގޮތުންނެވެ:

(الْمُسْتَبِّان شَيْطَانَانِ يَتهَاتَرَانِ وَيَتَكَاذَبَانِ.) [184]

މާނައީ: "އެކަކު އަނެކަކަށް ބަދުބަސްބުނާ އެއްބަޔަކާ ދެމީހުން: އެކަކުއަނެކަކު ދޮގުކޮށް ތުހުމަތުއަޅާ ދެޝައިޠާނުންނެވެ."

ދެންވީ، އެކަކުގޭގޮތުން އުމުރުދުވަހުކަށް އިބްލީސްގެ ދަރިންކަމުގައިވާ ޝައިޠާނުންގެ ތެރެއިންވުންކަމަށް ތުހުމަތުކުރުވޭނެހެއްޔެވެ!؟

މުޖާދަލާކުރުމުވެސް އަހުލުން ތިޔަބަން އަންގައިދިން ޢަތަކުގައިވާ: އަތޮޅުތަކުގައި ސުންނަތުތަކެއް މަރުވަނީއެވެ.

[182] رواه الطبراني في المعجم الكبير: 14119، والحاكم في المستدرك: 6239 وهو حديث منكر.

[183] رواه الترمذي: 2786 ، والنسائي: 5126 ، وأحمد: 19747

[184] رواه أحمد: 17489، والبخاري في الأدب المفرد: 427

އުފަދައިން، ދީބާޖައިގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޝިރުކު ނުވަތަ ކުފުރުގެ ވާހަކަ ދުރުހެލިވުމުގެން އަހުލުއްސުންނަތާ ކޮންމެ އަޤީދާއްވެސް އަހުލުސުންނަގެ ގޮތުގައި މިގޮތުގެ މައްސަލަތަކެވެ. އަދި އެހެންކަމުން ނަބީ ހާއްޞަކޮށް ކުފުރުގެ ބަހުންމުރުތަދުވާ އެކަންތަކުގެ ސަބަބުން އިސްލާމްކަމުގެ ހުކުމްތައް ފިޔައިގޮސް، މުރުތައްދުވުމުގެ ތެރެއަށް އޭގެ އަހުލުވެރިޔާ ގެންދާ ކުފުރާއި ޝިރުކުގެ ނަން (އެމީހުގެ މައްޗަށް) ވާޖިބުނުކުރެއެވެ. އަޤުރުތަށް ތަފްސީރުކުރުމުގެން އަހުލުއްސުންނަތުގެ އެކަމުގެ މައްސަލަތެވެ.

އަޘަރު އުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙަދީޘް ކިޔާދިނީ، ޖަޢުފަރު ބިން ބުރުޤާނުގެ އަރިހުން، ޔަޒީދު ބިން އަބީ ނުޝްބާގެ އަރިހުން، އަނަސް ބިން މާލިކު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވިއެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(ثَلاَثٌ مِنْ أصلِ الإِسْلاَمِ، الْكَفُّ عنْ مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إلاَّ اللُّه، لاَ نُكفِّره بذَنْبٍ، وَلاَ نُخْرِجُهُ مِنَ الإِسْلاَمِ بِعَمَلٍ، وَالْجِهَادُ مَاضٍ مِنْ يَوْمِ بَعَثَنِي اللُّه إِلَى أنْ يُقَاتِلَ آخِرُ أُمِّتي الدَّجَّال، لاَ يُبْطِلُهُ جَوْرُ جَائِرٍ، ولا عدل عادل، والإيمان بالأقدار كلها.) [185]

މާނައީ: "ތިންކަމެއްވެސް އިސްލާމްދީނުގެ އަސްލުގެ ތެރެއިންނެވެ. **لا إله إلا الله** ކިޔައިފިމީހާގެ ކިބައިން (ތަކުފީރުކުރުމުން) ދުރުވެގަތުމެވެ. ފާފައެއްގެ ސަބަބުން އަހަރުމެން އޭނާ ކާފިރުނުކުރަމެވެ. އަދި ޢަމަލެއްގެ ސަބަބުން އަހަރުމެން އޭނާ އިސްލާމްކަމުން ބޭރުނުކުރަމެވެ. އަދި الله ތިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވި ދުވަހުއްސުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ފަހުކޮޅު މީހުން ދައްޖާލާއި ހަނގުރާމަކުރާނެތަނަށް ދާންދެން ޖިހާދުވެސް ދެމިގެންނެވެ. އަނިޔާވެރިޔާގެ އަނިޔާވެރިކަން، އަދި ޢަދުލުވެރިޔާގެ ޢަދުލުވެރިކަން އެކަން ބާޠިލުކޮށްނުލައެވެ. އަދި ޤަދަރުތަކަށް (ހުރިހާ ތަކަށް) އުޅުއްޔާ އީމާންވުމެވެ."

[185] رواه أبو داود: 2532 ، والطبراني في المعجم الأوسط: 4775 وإسناده ضعيف.

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢައްބާދު ބިން ޢައްބާދު، އައްޖަހްޟަމީ ބިން ޢިޔާޟުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޢުޘްމާން އައްނަހްދީ ވިދާޅުވިކަމަށް ޙާރިޘްއެވެ:

(دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ -وَهُوَ فِي بَيْتِ مَالِ الْكُوفَةِ- فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: لاَ يَبْلُغُ بِعَبْد كُفْرًا وَلاَ شِرْكًا حَتَّى يذْبَحَ لِغَيْرِ اللّٰه أَوْ يُصَلِّي لِغَيْرِهِ.)

މާނައީ: "ކޫފާގެ ބައިތުލް މާލުގައި އިބްނު މަސްޢޫދު ހުންނަވަނިކޮށް އަހުރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ﷲ ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ޛަބަޙަކޮށް ކަތިލައިފުމަށް ދާންދެން، ނުވަތަ އެކަލާނގެ ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ނަމާދުކޮށްފުމަށް ދާންދެން އަޅާ ކުފުރަކަށް ނުވަތަ ޝިރުކަކަށް ނުފޯރާނެއެވެ.."

އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޢާވިޔާ، އަލްއަޢްމަޝްގެ އަރިހުން، އަބޫ ސުފްޔާން ވިދާޅުވިކަމަށް ޙާރިޘްއެވެ:

(جَاوَرْتُ مَعَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰه بِمَكَّة ستَّة أَشْهُرٍ، فَسَأَلَهُ رَجُلٌ: هَلْ كُنْتُمْ تُسَمَّون أحَدًا مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ كَافِرًا؟ فَقَالَ: مَعَاذَ اللّٰه! قَالَ: فَهَلْ تُسَمَّونهُ مشركاً؟ قال: لا.) [186]

މާނައީ: "އަހުރެން ހަމަސްމަހުދުވަހު ޖާބިރު ބިން ޢަބްދިﷲ ގެ އަރިހުގައި މައްކާގައި ހުރީމެވެ. ދެން މީހަކު އެކަލޭގެފާނާއި ސުވާލުކުރިއެވެ: 'ޤިބްލާވެރިންގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކަށް ކާފިރެއްކަމަށް ތިޔަބޭފުޅުން ނަންދެއްވާފައިވޭތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ!' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އެހެންވީއްޔާ ތިޔަބޭފުޅުން އޭނާއަށް މުޝްރިކެއްކަމަށް ނަންދެއްވާފައިވޭތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.'"

---

[186] رواه أحمد: 15183، السنة لابن أبي عاصم: 976، އިރާޤުގެ ޢިރާޤީ ވަނީ: އަހުރެން ޖާބިރުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރީމެވެ: 'ޤިބްލާ ވެރިންގެ ތެރެއިން ޝިރުކެއްކަމުގައި ތިޔަބޭފުޅުން ގުނާތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ! ނަމާދުކުރާ މީހުންގެ ތެރޭގައި މުޝްރިކުންވާކަމަށް އަހަރުމެން ދެކެވެނުކަމެވެ."

އީމާންކަމުން ބޭރުވެއްޖެ ފާފަތަކުގެ ތެރެއިން ގިނަ ފާފަތަކަށް
ކުފުރުގެ ބަސް

ހަމަ އެހެންމެ ވިދާޅުވިއެވެ: ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްތަކުގައި:

(لعنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ.) [187]

މާނައީ: "މުއުމިނާއަށް ލަޢުނަތްދިނުމީ އޭނާ ޤަތުލުކުރުމާ އެއްފަދަކަމެކެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅުވެސް ވެއެވެ:

(حُرْمَةُ مَالِهِ كَحُرْمَةِ دَمِهِ.) [188]

މާނައީ: "އޭނާގެ މުދަލުގެ ޙުރުމަތް، އޭނާގެ ލޭގެ ޙުރުމަތް ފަދައިންނެވެ."

އަދި އޭގެ ތެރޭގައި ޢަބްދު الله (ބިން ޢަމްރު ބިން ޢާޞް) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ގެ ބަސްފުޅުވެއެވެ:

(شَارِبُ الْخَمْرِ كَعَابِدِ اللات والعزى.) [189]

މާނައީ: "ރާބޮ މީހާ، ލާތާއި ޢުއްޒާއަށް އަޅުކަންކުރާ މީހާފަދައެވެ."

މިވައްތަރުގެ ތެރޭގައި، އެފާފައަށްވުރެ ބޮޑުވެގެންވާ ފާފައަކާއި ވައްތަރުކުރެވިގެން އައިސްފައިވާ ކަންކަންވެއެވެ. މިސާލަކަށް ތެރޭގައި އެކަންކަމަށް، އެއީ އެކަނިވެސް ހަމަހަމަވެގެންވާކަމުގެ މާނަކުރާ ބަހަކުންވެއެވެ.

---

[187] رواه البخاري: 6652، ومسلم: 110

[188] رواه أحمد: 4626 ، والطبراني في المعجم الكبير: 10316

[189] مصنف ابن أبي شيبة: 24063

އަޅުގަނޑުގެ ގޮތުގައި މިފަދައިން ފާހަގަކުރެވޭ ގޮތަށް ފެނެއެވެ. އެހެނީ اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ވަނީ، ފާފަތައް އެއްފަދަ އަނެއް ފާފައަކަށްވުރެ ބޮޑުކުރެއްވިގެންވާ ގޮތް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެ. ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾﴾ [190]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަންކަން ނަހީކުރައްވާފައިވާ ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުހެލި ވާނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުދިކުދި ފާފަތައް ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފުއްސަވާ ހުށީމެވެ. އަދި، ޝަރަފުވެގެންވާ ތަނަކަށް، (އެބަހީ: ސުވަރުގެއަށް) ތިމަންރަސްކަލާނގެ، ތިޔަބައިމީހުން ވައްދަވާހުށީމެވެ."

ޤުރްއާނާއި ސުންނަތުގައިވާ، އެހެނިހެން ބައެއް ނައްސުތަކުން ދޫކޮށްލެވޭ އެއްޗެއް ކަމެކެވެ. އެހެންކަމަކު އަޅުގަނޑުގެ ހާލަތައި އެއަށްފުރަތަމަކުގެ ވަޙީ ހަދީ: ހަމަކަނަތަކުން اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى މިހިރާ ކަންތައްތަކެއް ނަހީކުރައްވައިވެ. އެއީ އެއިން ބައެއްކަންތަކީ އަނެއް ކަންތަކަށްވުރެ ބޮޑުވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގައިވީހެވެ. އެކަލާނގެ އެވަޙީކުރައްވަނީ: މިފާފަތަކުގެ ތެރެއިން ކަންތައްތަކަށް އަރައިގަންނަމުން، ފަދަ ފާފަތަކުގެ އަޅުގަނޑުމެންނާއި ދުރުވެއްޖެއެވެ. އެއީ އެހެން މީހުން އެކަންތަކާއި ދުރުހެލިވުމަށްޓަކައެވެ. އެހެނީ އެއިން ކޮންމެ މީހަކުވެސް، އެމީހަކުގެ ފާފައެއްގެ މިންވަރުން އާޚިރަތުގެ ޖަޒާ ލިބިގަންނާނެއެވެ. އެއީ އޭގެ ބޮޑެތިން ބައެއް މީހުން، އަނެއްބައި މީހުންނަށްވުރެ ޢަޒާބު ބޮޑުވެގެންވާނެވެސްމެއެވެ.

[190] النساء: 31

އެނުގިނާ ކަމެއް މަސްއޫލިއްޔަތުގެ މަތީބުޓްގެން އަރިސްފައިވާ މިބަރީޤްވެ. އެއީ
އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(عَدلَتْ شَهَادَةُ الزّور الإِشْرَاكَ بِاللّه" ، ثُمَّ قرأَ: ﴿...فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾﴾)[191]

މާނައީ: "ދޮގު ހެކިދިނުން، ﷲ އާއި ޝަރީކުކުރުމާއި އެއްހަމަކުރެވިއްޖެއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާދެއްވިއެވެ:

﴿...فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾﴾[192]

މާނައީ: "...ފަހެ (އަޅުކަންކުރާ) ބުދުތަކުގެ ނަޖިހުން ތިޔަބޭފުޅުން
ދުރުހެލިވާށެވެ! އަދި ދޮގު ހެކިބަސް ބުނުމުން ދުރުހެލިވާށެވެ!"

ފަހެ ޝިރުކާއި، ދޮގު ހެކިދިނުން އެއްހަމަކުރެވިފައިވަނީ ބާޠިލުގެ ބަސްތަކެވެ. އެދެކަންތަކާ
އެއްގޮތްވާކަން ދަނީ ބާޠިލުގެ ބަސްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެއީ ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެދެކަންތަކާ
އެކުއެކީ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ބާޠިލުގެ ބަސްތަކާއި ނަހީކުރެވިފައިވާ އެއްގޮތް
ހަމަހަމަވެގެންނެވެ. އެއީ ފަހަރާއި ޝަރީޢަތާ ގުޅޭ އެދެކަންތަކަށް ބާރުވެގެން ނަގާފައިވާ ބަޔަކެވެ.

މިތަންވަރުން އަހަރުމެންނަށް ފެނިގެން ޝަރީޢަތުގެ ބާރުވެފައިވާ (މިފަދަ ދައުލަތް) ވެއްޖެއެވެ.
ދީނުގައިވާ ހަމަތަކަކާއި އެއްބަޔަކު ވަރަހަށް އަށާރުވެގެން ދިނަށް (ވަގަށް ނަގާފައިވާ)
ވަރަކަށްދާތީ މިހާރު އަތުކަށް، އަދި އެހެންވަރަށްވާތީ މަޒްލޫމްވެއްޖެއެވެ. އަތުކަށް ވިސްނުން
ޙާލަތުގެ ފަރާތުން ނުފޫޒުހިނގައިގެ؟ ވަރަގަދަކަމުގައި ދީނާވެސް (އެބަހީ: ދީނާއެކު)

ހަމަތުބައިލާގަ އެއްބަސްވުމުގަ ކުޑަ އެއްޗެއް ވަގަށްނެގިޔަސް) އޭނާ ފާސިޤުން ވަގޭކާ ބުނުން ހުއްދަވެދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ނަމުގެ ގޮތުން، އަދި ޙުކުމުން އަޙްކާމުތަކުގެ ގޮތުން އެކުލެވިން ޚާރިޖުވެއެވެ. އަދި ފާފައިގައި ހިންގުމުގެ ގޮތުން އިތުރުވުމުގެ ކަމާކަން އުނިކަމާއި އިސްތިސްނާކުރުމުގެ މަސްއަލާގައި އެބައިމީހުންގެ ބަސް ތަފާތުވެއެވެ.

އެފަދައިންނެވެ، ބިދުޢަތީ މުރުޖިއާ، ޖަހްމިއްޔާ (ކަރާމިއްޔާއެވެ) ޖިނާޔަތްކުރާމީހާ އީމާންކަމުން ބޭރުވެއްޖެކަމަށް. އެބަސް އެކުލެވިގެން ނުވާނެކަމަށް ބުނެއެވެ. އަދި އެކަން އޮތީ ހަމައެކަނި ޢަމަލުތަކުގެ ބޭރުގައި، އިސްތިސްނާ ވެގެންވާ ކަމާއިގައި ބަޔާންވެފައެވެ.

އެފަދައިންނެވެ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބަސްބުނުމަކީ: 'މުއުމިނުންނަކީ ޙަޤީޤަތުގައި، އޭގެ ދަރަޖަތައް ތަފާތުވެގެންވާ ބަޔެކެވެ.' އެބައިމީހުން ބައިވެރިވާނެކަން ކަށަވަރު: އެކުލެވިން ހާމަކަން ޢަމަލުތަކާއި ޢަޤީދާއަށް ފާލަވުމުގެ ގޮތުންކަމުގައެވެ. ދީން އެއްކަލާ ޖާހިލުވާ ބަޔަކު ކަމަށް، ހީނަ ފަރުވާކުޑަވެގެން ގިނަ ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން އީމާން އުނިވާ ބަޔަކު ފިޔަވަޅު ހިންގުމުން ކަމަށާއި، ތަފާތުވާ އީމާނާއި ދަރަޖަތަކެއް އެބައިމީހުންނަށް ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައިވެސް ބުނާނެއެވެ: '(މުއުމިނުން) މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާ، އެބައިމީހުންނަކީ ހުރިހާ މީހުންގެ ތެރެއިން މޫސާގެ ޢަމަލާއި، ދަރަޖަ އޮތް ބައިމީހުންނެވެ.' ކަމުގައިވާ ކަލޭގެފާނު ޢިލްމު ހާމަކޮށްދެއްވިއެވެ.

އަޅު އީމާންވުމުގެ ޝަރުޠުތަކެއް: އަހަރުމެން މިކަން ދަނެއް އަހަރުމެންނަށް ދީނުގެ އިސްލާމީ ކަމަކަށް، އަދި ނަބިއްޔާ ޙަޟްރަތުގެ ސުންނަތް صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓآلِهِوَسَلَّمَ ގެ ބައިވެރިވެގެން، އިސްލާމްދީން އެކަށީގެންވާ ގޮތުން ކަންކަމުގައި ކުރިޔަށް ހަރުފަތްތަކާއި ޢަމަލުތަކަށްދިން އަހަރުމެންނަށް ފާއިތުވާ ޢާލިމުންގެ ކަމަކަށެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން ދެނެގަތުމުން ﷲ އަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދަސްކުރުމުގެ ބައިވެރިކަމުގައެވެ.

އަދި ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ:

މިތާގެ ކުރީކޮޅުގައި އެބައިމީހުންގެ ސިފަތައް ގެނައުން އަހަރުމެން ދޫކޮށްލީ، އީމާންކަމާއިމެދު ވާހަކަދެއްކި ބައިގަނޑުތަކުގެ ވާހަކަ ދިގުކުރުން.

އެއީ ޖަހުމީންނާއި، މުޢުތަޒިލީންނާއި، އިބާޟީންނާއި، ސިފްރީންނާއި، ޚަޝަބީންނެވެ.[193]

---

[193] ޙަރްބު އަލްކިރްމާނީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (والجهمية أعداء الله: وهم الذين يزعمون أن القرآن مخلوق وأن الله لم يكلم موسى، وأن الله لا يتكلم، ولا يرى، ولا يعرف لله مكان، وليس لله عرش، ولا كرسي وكلام كثير أكره حكايته، وهم كفار زنادقة أعداء الله فاحذروهم...) (مسائل حرب: 980/3)

މާނައީ: "...އަދި ޖަހުމީންނަކީ ﷲ ގެ ޢަދުއްވުންނެވެ. އެބައިމީހުން: ޤުރްއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް، އަދި ﷲ މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަފުޅުނުދެއްކެވިކަމަށް، އަދި ﷲ ވާހަކަފުޅުނުދައްކަވާކަމަށާއި، އަދި އެކަލާނގެ (ޤިޔާމަތްދުވަހުވެސް ޖޮހަން) ނުފެންނާނޭކަމަށް ދަޢުވާކުރާ މީހުންނެވެ. އަދި ﷲ ތަނެއްގައި ވޮޑިގެންވާކަން އެނގެންނުވާނޭކަމަށް، އަދި އެކަލާނގެއަށް ޢަރުޝެއް ނުވާކަމަށާއި، އަދި ކުރުސިއްޔެއްވެސް ނުވާކަމަށް ދަޢުވާކުރެއެވެ. އަދިވެސް އަހުރެން އެވާހަކަތައް ގެނައުމަށް ނުރުހޭ އެހެން ވާހަކަތަކެވެ. އެބައިމީހުންނީ ޒިންދީޤު ކާފަރުންކަމެވެ. އެބައިމީހުންނީ ﷲ ގެ ޢަދުއްވުންނެވެ. ފަހެ މިހެންވީއިރުން އެބައިމީހުންނާއިމެދު ހޭލުންތެރިވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (..والمعتزلة: وهم يقولون قول القدرية ويدينون بدينهم، ويكذبون بعذاب القبر، والشفاعة، والحوض، ولا يرون الصلاة خلف أحد من أهل القبلة، ولا الجمعة إلا من كان على مثل رأيهم وهوائهم ويزعمون أن أعمال العباد ليست في اللوح المحفوظ...) (مسائل حرب: 979/3)

މާނައީ: "...އަދި މުޢުތަޒިލީންނަކީ: ޤަދަރީންގެ ބަހުން ބަސްބުނާ އެބައިމީހުންގެ ދީން ޤަބޫލުކުރާ ބައެކެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ޤަބުރުގެ ޢަޛާބާއި، ޝަފާޢަތާއި، ޙައުޟު (ޤިޔާމަތްދުވަހު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެއްވިގެންވާ ފެންގަނޑު)ވެސް ދޮގުކުރެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ރައުޔާއި ޚިޔާލާއި، އަދި އެބައިމީހުންގެ އިޢުތިޤާދާއި އެއްގޮތްވާ މީހުންގެ ފަހަތުގައިމެނުވީ ޤިބުލައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު، އަދި ހުކުރުވެސް ކުރެވޭނެކަމަށް އެބައިމީހުން ނުދެކެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދަޢުވާކުރަނީ އަޅުތަކުންގެ ޢަމަލުތައް ލައުޙުލް މަޙްފޫޒުގައި ލިޔެވިގެންނުވެއެވެ..."

އެގޮތުން ޚަވާރިޖުން ބުނެއެވެ:

އީމާންކަމަކީ ހިތުން الله ދެނެގަތުމެވެ. އެއާއިއެކު ދުލުގެ ހިލުވުމެއް، އަދި ނަބީކަމަށް އިޤުރާރުވުމެއްނެތް ނަމަވެސްވެއެވެ. އަދި ފަރުޟުތަށް އަދާކުރުމުން އެއްވެސްކަމެއް ނޯކަމުގައިވިޔަސްވެއެވެ! އެކަމުގައި އެއުރެން ބުއްޒާތްކޮށްލި މަޒާއިކަމުގެ އީމާންކަމުންނެވެ. އެގޮތުން އެއުރެން ބުނެފައެވެ: 'الله ރަސޫލުން ހަދީޘުކުރައްވާމުގެ ކުރިންވެސް އެމަނާއިކަމް ބޭކާރުކޮށް މުއުމިނުންނަކުގައިއެވެ.'

ޚަވާރިޖުންގެ ދެބައިގަނޑުކަމުގައިވާ އިބާޟިއްޔާއި ޞުފްރިއްޔާއާމެދުގައި ޝައިޚް އަލްއިސްފަރާއީނީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (والإباضية، وهم أصحاب عبد الله بن إباض، والصفرية، وهم أصحاب داود بن النعمان حين قيل له: إنك صفر من العلم.... كل هؤلاء خوارج فساق مخالفين للسنة خارجين من الملّة أهل بدعة وضلالة، وهم لصوص قطاع قد عرفناهم بذلك..) (مسائل حرب: 3/983-984)

މާނައީ: "...އަދި އިބާޟިއްޔާ: އަބްދު الله ބިން އިބާޟްގެ އަޞްޙާބުންނެވެ. އަދި ޞުފްރިއްޔާ: ދާއޫދު ބިން އަލްނުއުމާންގެ އަޞްޙާބުންނެވެ. (ޞުފްރިއްޔާ) ކިޔުނީ: އެކަމަނާ 'ކަލޭ ޢިލްމުގައި ޞުފުރެއް (ސުމެކޭ)' ބުނުމުން ހިނދުއެވެ...މިހުރިހާ ބައިގަނޑުތަކީވެސް ސުންނަތާއި ޚިލާފުވެގެންވާ، މިއްލަތުން ނިކުމެގެންވާ ފާސިޤު ޚަވާރިޖުންނެވެ. ބިދުޢައާއި ގުމުރާހީކަމުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނީ މަގުފުރާ ވަގުންނެވެ! އަހަރުމެންނަށްވެސް އެބައިމީހުންގެ ކުރިން އެކަން އެނގިގެންނެވެ..."

ފަޟްލިއްޔާވެސް ޚަވާރިޖުންގެ ބައިގަނޑެކެވެ. އެބައިމީހުންނާމެދުގައި އިމާމް އަލްމަލްޠީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَمِنْهُم الفضلية وَإِنَّمَا سموا بِفضل رَأْسهمْ وَذَلِكَ أَنه فارقهم فِي الذُّنُوب فَزعم أَن كل ذَنْب صَغِيرا أَو كَبِيرا أَو قَطْرَة أَو كذبة شرك بِاللَّه سموا بذلك الفضلية وَكَفرُوا من خالفهم...) (التنبيه والرد: 1/179)

މާނައީ: "...އެބައިމީހުންގެ (އެބައި: ޚަވާރިޖުންގެ) ތެރޭގައި: ފަޟްލިއްޔާވެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އެހެންކިޔުނީ އެބައިމީހުން ބޮޑުމީހާ ފަޟްލަށް ނިސްބަތްކޮށްގެންނެވެ. އެއީ: ފާފަތަކާއިމެދުގައި އޭނާ އެބައިމީހުންނާއި ވަކިވެގެންދިޔުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެގޮތުން އޭނާ ދައުވާކުރިގޮތުގައި: ކޮންމެ ފާފައެއް - ކުޑަވިޔަސް ނުވަތަ ބޮޑުވިޔަސް ނުވަތަ ތިކެއްވިޔަސް ނުވަތަ ދޮގެއްވިޔަސް- އެއީ الله އާއި ޝަރީކުކުރުމެވެ. ދެން އެބައިމީހުންނަށް ފަޟްލިއްޔާ ކިޔުނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވީ މީހުން ކާފިރުކުރިއެވެ..."

އަދި މުޢުތަޒިލީން ބުނެތެވެ:

އީމާންކަންވަނީ ހިތުންނާއި ދުލުންނެވެ. އެއީ ބޮޑެތި ފާފަތަކުން އެއްކިބާވުމާއި އެކުގައިއެވެ. ދެންފަހު ބޮޑު ފާފައަކަށް އަރައިގަންނަމީހާގެ ކިބައިން އީމާންކަން ފިލައިދާނެއެވެ. އެކަމަކު (ދުނިޔޭގައި) ކާފިރުކަމަކަށް އޭނާ ނުދާނެއެވެ. އެގޮތުން އޭނާއަށް ނަންދެވޭނީ 'ފާސިޤެއް' ކަމުގައެވެ. އެއީ މުއުމިނެއްވެސް ނޫނެވެ. އަދި ކާފިރެއްވެސް ނޫނެވެ. އެކަމަކު އޭނާގެ މައްޗަށް އީމާންކަމުގެ ޙުކުމުތައް ހިނގާނެއެވެ.

އިބާޟީން ބުނެތެވެ:

އީމާންކަމަކީ ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ (ފުރިހަ ހާލު) ބަރަހަމަކަމެވެ ޖަމާޢަތްގަނޑާ އަސްލެވެ. އެހެންކަމުން އެއިން ކަމެއް ދޫކޮށްލައިފިމީހާ ވާނީ ނިޢުމަތަށް ކާފިރުވާމީހެއްކަމުގައެވެ. ޝިރުކުކޮށްގެން ކާފިރުވާމީހެއްކަމުގައެއް ނޫނެވެ. ދެން އިބްރާހީމް ސޫރަތުގައިވާ އާޔަތުން އެބައިމީހުން ހުއްޖަތްދައްކައެވެ:

﴿...بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا...﴾[194]

މާނައީ: "...اللّٰه ގެ ނިޢުމަތް، ކާފިރުކަމަށް ބަދަލުކުރި މީހުން..."

އަދި ސަލަފީންގެ އީމާންކަމާއިގުޅޭ ބަސް އެކަތައިގަންނަމެވެ:

އެއީ ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ (ހާލު) ބަރަހަމަކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން ކަދި އަދި ބޮޑު ފާފަތަކާއިގުޅޭ އެބައިމީހުން ބުނީ: ކުފުރާއި ޝިރުކުކުރުމުގައެވެ. ހެއްސަކާތް ފާފަތައް ބަރަހަމަކޮށްލެވޭނެއެވެ.

194 إبراهيم: 28

އަދި ޝީޢީންވެސް އީމާންކަމާއިމެދުގައި ބުނީ އެކަރިންނަށެވެ:

އެއީ ހުރިހާ ގޮތް ޢަމަލުތަކުގައިއެވެ. އެހެންކަމުގައި އީމާންވެރިން ހުރިހާ ޢަމަލެއް ކުރީ: އެކަންކަމުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ޙާލަތުތަކާއި ކަންކަމާއި އަދި ޙާލަތުތަކާއި ކަންކަމުގެ އެއީ ކުރުމަށް އަދި ޝަރުޢީކަމުގައިއެވެ. އެހެންކަމުން ބުނެވޭ: އެހެނީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ އެކަންކަމުގެ މައްޗަށް އެހެންކަމުން އަޅުކަންތަކުގެ ޢަޒާބުގެ ސަބަބުން ނަރަކައިގައި އަދަބުދޭން ހުކުމްކުރެއްވި ކަމަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައިވެއެވެ. އެއީ މިއާޔަތުގައިވެއެވެ:

﴿لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ۝١٥ الَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝١٦﴾ [195]

މާނައީ: "ބޮޑު ތެދުން އަބަދުގައި ދެނެއް އެ ނަރަކައަކަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ. އެމީހާ، ދޮގުކޮށް، އަދި އެނބުރި ފުރަގަސްދިން މީހާއެވެ."

މިއީން ބައެއްމީހުން ހަވާރިޖުންގެ ޢަޤީދާގެ ތެރެއިންނެވެ. އެހެންކަމަކު އެބައިމީހުން އީމާންކަމާއިމެދުގައި ޚިޔާލުވެއެވެ. އަދި ޝީޢީއިން، އެބައިމީހުން ދުނިޔޭގެ ތެރޭގައި އަޅުކަންކުރެއެވެ. އަދި ޚަވާރިޖުން، ޢަމަލުތަކާއި ދުޢާތަކާއި އެއްބަސްވެއެވެ. އަދި ޖަމާޢަތް، އިބާދަތުގައި އެއްބަސްވެއެވެ.[196]

[195] الليل: 15-16

[196] ޙަރްބު އަލްކިރްމާނީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (والشيعة: وهم في ما زعموا ينتحلون حب آل محمد دون الناس، وكذبوا، بل هم خاصة المبغضون لآل محمد دون الناس، إنما شيعة آل محمد المتقون أهل السنة والأثر، من كانوا وحيث كانوا الذين يحبون آل محمد وجميع أصحاب محمد، ولا يذكرون أحدًا منهم بسوء، ولا عيب ولا منقصة، فمن ذكر أحدًا من أصحاب محمد عليه السلام بسوء أو طعن عليه بعيب أو تبرأ من أحد منهم، أو سبهم، أوعرض بسبهم وشتمهم فهو رافضي مخالف خبيث ضال...) (مسائل حرب: 3/981-982)

މާނައީ: "...އަދި ޝީޢީންނަކީ: މިބައިމީހުން ދެކެވަނީ މުޙައްމަދު صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓآلِهِوَسَلَّمَ ގެ އާލުބޭފުޅުން ލޯބިވާކަމަށް ހަދާތީއެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ބޮޑެތި ދޮގެވެ. އެބައިމީހުން ހުރީ ދުރުގައެވެ. އަދި ހިތްޕުޅަ،

އެބައިމީހުންނީ އެހެން މީސްތަކުން ފިޔަވައި [illegible] މުޙައްމަދު صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އާލުންދެކެ ނުރުހޭ ބައެކެވެ. މުޙައްމަދުގެ ފާރަން އާލުންގެ ޝީޢަތެކި (ޢަމާރަތެކި) ސުންނަތާއި އަޤީދާތަކުގެ ދަށުވެރި ތަޤުލީދުކުރާނެވެ. އެއީ ކާފިރު ބަޔަކަށް ވުމަކީ ފާސިޤުކަމެވެ. އެބައިމީހުންނީ މުޙައްމަދުގެ ފާރަންގެ އާލުންނާއި އަދި މުޙައްމަދުގެ ފާރަންގެ ޙަދީޘް އަޞްޙާބުންދެކެ ނުރުހޭ ބައެކެވެ. އަދި އެހެން އެއްވެސް ބާޠިލް ނިޔަތަކުގައި އަދި ޚިޔާލާ ކުރާ ބަޔަކަށް ޝަރުޢީ ހުކުމެއް ނުދޭނެއެވެ. މުޙައްމަދު صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބާޠިލް ނިޔަތަކުގައި ނަންގަނެވިދާނެ، ނުވަތަ ޚިޔާލާކުރާ ބަޔަކާއި، ނުވަތަ އެހެން އެއްވެސް ބާޠިލް ކިބައިން ބަރީއަވާ މީހުން، ނުވަތަ އެބާޠިލް ކުރާނެ ބަޔަކަށް ކާފިރުކަން ދޭނެ، އެއީ ކާފިރު ބަޔަކަށް ވުމަކީ (ސުންނަތާއި) ހިމާޔަތްކުރާ، ދީނުގެ ބޭރުގައި ހުރި ބައެކެވެ..."

އަރަބި ބަހުން: (والرافضة: الذين يتبرأون من أصحاب النبي - صلى الله عليه وسلم - ويسبونهم وينقصونهم، ويكّفرون الأمة إلا نفرًا يسيرًا، وليست الرافضة من الإسلام في شيء... والرافضة أسوأ أثرًا في الإسلام من أهل الكفر من أهل الحرب...) (مسائل حرب: 3/980-981)

މާނައީ: "އަދި ރާފިޟީންނަކީ: ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުންގެ ކިބައިން ބަރީއަވާ، އެބޭކަލުންނަށް ކަނޑައެޅޭ، ދަރަޖަ ކުޑަކުރާ، އަދި އުއްމަތުގެ ކުޑަ ބަޔަކު ފިޔަވައި ކާފިރުކުރާ ބައެކެވެ. އަދި ރާފިޟީންނަކީ އިސްލާމްގައި އެއްވެސް އެއްޗެއް ހިމެނޭ ބައެއް ނޫނެވެ...އަދި ރާފިޟީންނަކީ ހަނގުރާމަކުރާ ކާފިރުންނަށްވުރެ އިސްލާމްދީނަށް އަސަރު ގޯސްވާ ބައެކެވެ..."

އަރަބި ބަހުން: (والزيدية: وهم رافضة، وهم الذين يتبرءون من عثمان وطلحة والزبير وعائشة، ويرون القتال مع كل من خرج من ولد علي برًا كان أو فاجرًا حتى يَغلب أو يُغلب...) (مسائل حرب: 3/981)

މާނައީ: "...އަދި ޒައިދިއްޔާ: ރާފިޟީންނަކީވެ. އެބައިމީހުންނީ ޢުޘްމާނާއި، ޠަލްޙާއާއި، ޒުބައިރާއި، ޢާއިޝާގެ ކިބައިން ބަރީއަވާ ބައެކެވެ. އަދި ޢަލީގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުން ނިކުމެ ކޮންމެ މީހަކާއިގައި -އެއީ ހެޔޮމީހަކަށް ނުވަތަ ފާޖިރުމީހަކަށް ވިޔަސް- ކާމިޔާބުވުމަށް ނުވަތަ ބަލިވުމަށް ދާންދެން ހަނގުރާމަކުރުން ޝަރުޢީކަމަކަށް އެބައިމީހުން ދެކެއެވެ..."

ޢަޤަލުގެން ބަޔާންކުރި ބާބުކަމުގައިވާ:

ޤުރުއާނުގެ ސަބަބުން އިމާންކަމުން ނިކުމެގެންދިޔުމުގެ ބާބު، މިހިސާ ބައިގަނޑުތަކާ ބުނުން ބިންދާލައެވެ. ޢަމިލުން ކިޔަވައިއެވެ. ފަހު ހަމަކަހަލަބުން އެބައިމީހުންގެ ބުނުން ބިންދާލާނީ، މިއްލަތުގެ ޢަހުލުވެރިންގެ ބަސް އަދި ފުރާޢަން އެބައިމީހުން ޔަޤީންކޮށްގެން. އެއީ އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިހިނދެވެ:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴿١٤٦﴾﴾ [197]

މާނައީ: "ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން ނުވަތަ އަހުލުކިތާބުގެ މީހުން ދަރިފުޅުން ދަންނަ ފަދައިން އެކަލޭގެފާނު ދަންނާނެއެވެ...."

އަދި މިފަދައިންނެވެ:

﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا...﴿١٤﴾﴾ [198]

މުޙައްމަދު ބިން ނަޞްރު އަލްމަރުވަޒީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقَدِ اتَّفقَتْ هَذِهِ الْفِرَقُ الَّتِي ذَكَرْنَاهَا مِنْ أَهْلِ الْبِدَعِ مَعَ اخْتِلَافِهَا فِي اسْمِ مَنِ ارْتَكَبَ الْكَبَائِرَ عَلَى أَنَّ كُلَّ مَنِ ارْتَكَبَ كَبِيرَةً فَمَاتَ غَيْرَ تَائِبٍ مِنْهَا فَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ خَالِدًا مُخَلَّدًا لَا يَخْرُجُ مِنْهَا أَبَدًا، وَأَيَّسُوهُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ...) (تعظيم قدر الصلاة: 691)

މާނައީ: "...ޢަޤަލުގެން މިބާބުންކުރި ޢަހުލުވެރިންގެ ބިދުޢައިގެ ބައިގަނޑުތައް، ބޮޑު ފާފަތަކަށް ޢަމަލުކުރާ މީހާ ނަމާއިމެދު ތަފާތު ހިޔާލުތަކެއް އޮތުމާއެކުވެސް އެބައިމީހުން އިއްތިފާޤުވެގެންވެއެވެ: ބޮޑު ފާފައެއް ކުރާމީހާ ތައުބާނުވެ އަވަހާރަވުމުން، ކަލާތޮއްޖެ ނަރަކައިގައި ދެމިހުރެ ހުރެވާނީ، އެއިން އަބަދަކު ނުނިކުމެވޭނެ ދާއިމީ ނަރަކައިގެ ޢަޒާބުގައިވާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ﷲ ގެ ރަޙްމަތުން ނާއުއްމީދުކުރިއެވެ..."

[197] البقرة: 146

[198] النمل: 14

މާނައީ: "އަދި އެ އާދަތްތައް އެއީ، ތެދުކަން އެއުޅުންގެ ނަފްސުތަކަން ހަޒީސްވެރިބ،
އަނިޔާވެރިކަމާއި، ބޭޒާވެގެތްވުމުގެ ގޮތުން، އެ އާދަތްތަކަން އެއުޅުން އިސްލާމުކުރުއްވިއެވެ...."

ފަހެ އެބައިމީހުން ދޫކުރުން އިސްލާމްދީނުގެ ސަބަބުން، އެބައިމީހުން
ކުރުމުގެންވާކަމަށް الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުން
އެއާދަތްތައް ދަންނަގޮތާ ހުރުމުގެއިރުވެ.

ދެން އެއަށްފަހު الله عَزَّوَجَلَّ، އިސްލާމްގެ ހަމަޖެއްސެވި ވަޙީތަކާއި އެކަމަށް ކާފަރުންގެ
ތަރުބިއްޔަތުދީއްކަވައިދެއްވިއެވެ. އެއީ އެކަމުގެ ހިތްސަފާކަމާއި ދުރުހުރިވުމަށް އެކަމާގެ ދަންނަގޮތާ
ހުރުމުގެއިރުވެ.

މިފަދަ ކަމަށް ގެނައުން ދިރުވުމުގައި އަތަކެއް މިކަމަށް ފާހަގަކުރެވޭ. އެހެނީ
ބަސްފުޅުތަކެއް އޮންނަ ވަރުގަދަކަން އެބައިމީހުންގެ ބިރުން ރައްކާވެ، އަދި ހުތުރުވެގެން
ބާރުގަދަކަން ބާރުގަދަކަމެވެ.

*****

ފިހުރިސްތު

*****